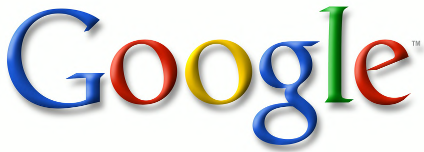
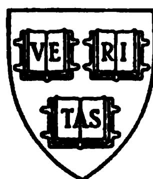

HARVARD LAW LIBRARY
3 2044 059 368 852

VE
RI
TAS

A FIATALKORÚAK

KRIMINALITÁSA

ELLEN VALÓ KÜZDELEM

MAGYARORSZÁGON

KÖZZÉTESZI A M. KIR. IGAZSÁGÜGYMINISTERIUM

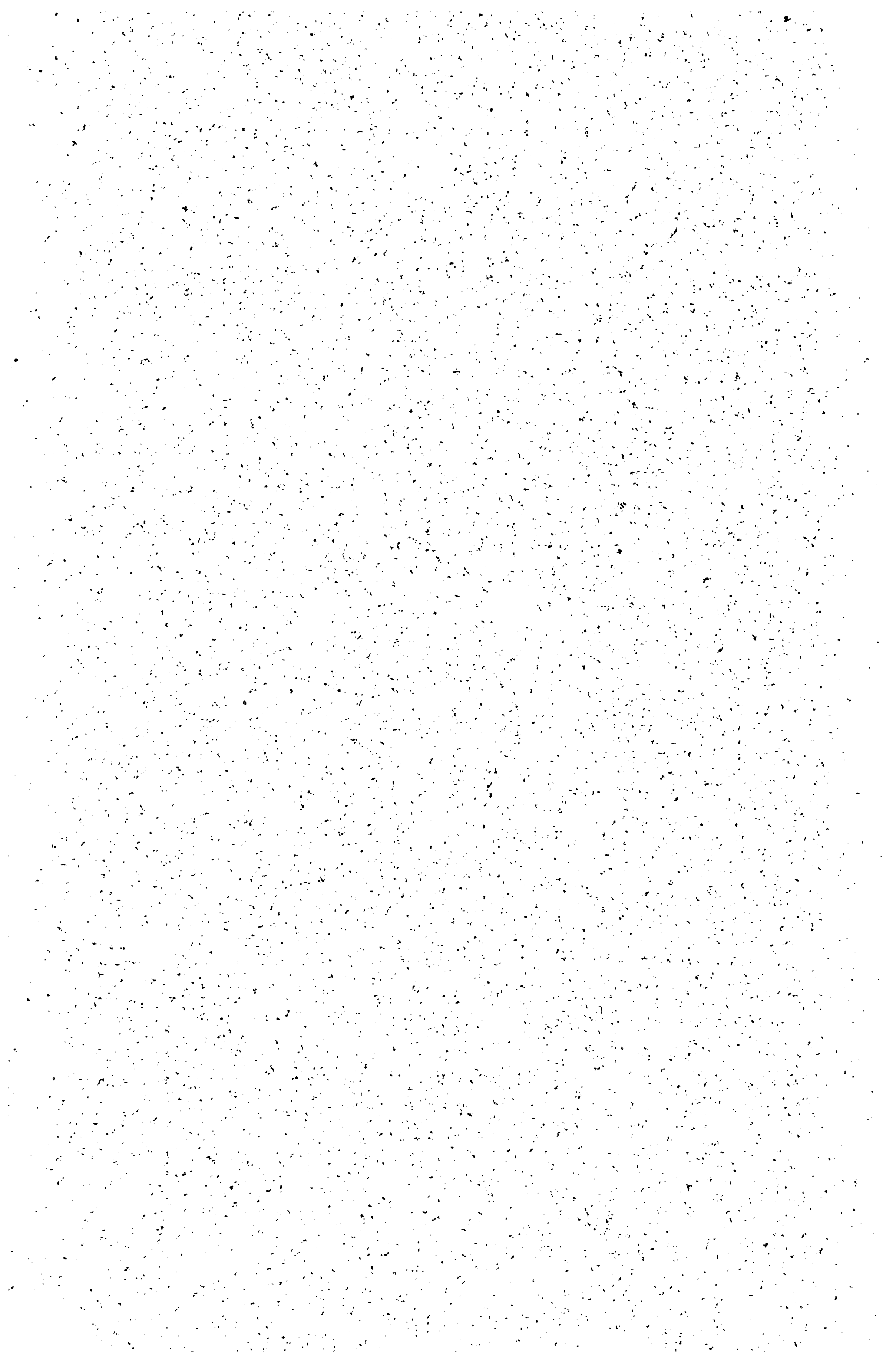
SZERKESZTETTÉK

Dr KUN BÉLA ÉS Dr LÁDAY ISTVÁN

MIN. OSZT. TAN. KIR. ALBIRÓ

BUDAPEST

1905

A FIATALKORUAK KRIMINALITÁSA ELLEN VALÓ KÜZDELEM MAGYARORSZÁGON

KÖZZÉTESZI A M. KIR. IGAZSÁGÜGYMINISTERIUM

SZERKESZTETTÉK

Dr KUN BÉLA és Dr LÁDAY ISTVÁN

MIN. OSZT. TAN. KIR. ALBIRÓ

BUDAPEST

1905

Forty

K

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

TARTALOMJEGYZÉK.

Lap száma

*

MÁSODIK RÉSZ.

A kir. javító-intézetek.

Általános rész.

Lap száma

Lap száma

A székesfehérvári kir. javító-intézet:

A rákospalotai kir. leányjavító-intézet:

A kassai kir. javító-intézet:

Lap száma

HARMADIK RÉSZ.

A fiatalkoruak kerületi fogháza.

NEGYEDIK RÉSZ.

BEVEZETÉS.

Abban a nagy mozgalomban, melyet a büntető-politika tudományának vezérférfiai a legutóbbi évtizedekben megindítottak, a legértékesebb gondolat a fiatalok megmentése volt. Az elvi álláspont éppen ebben a kérdésben találkozott a legkevesebb ellenmondással s ma már alig akad valaki, a ki — bármennyire is laudator temporis acti — fel ne ismerné, hogy ezen a téren az államnak új ösvényeket kell keresnie, a melyeken a czélt, a fiatalkorúak kriminalitásának visszaszorítását jobban megközelítheti. Be kellett látni, hogy azok a szerény eszközök, a melyeket a fennálló büntető törvények a redukált büntetési tételekkel, magánelzárással, elkülönítéssel stb. nyújtanak, hatástalanul maradtak, mert a fiatalkorú bűntettesek száma állandóan emelkedő irányzatot mutatott.

Ez a belátás, bárha az ajánlott orvosszerek tekintetében nagyok is az eltérések, ma már általánossá vált s így közelegni látjuk az időt, a melyben az összes kulturállamok büntetési rendszere a fiatalkorúak tekintetében gyökeres reformnak fog alávettetni.

Magyarországon a fiatalkorúak védelme tekintetében egészen a legújabb időkig kedvezőtlen viszonyok uralkodtak, mert sem az állami törvényhozásnak és igazgatásnak, sem a társadalomnak nem volt hosszú időn át a szocziális bajok orvoslására ideje és ereje. Az 1848. évig fennállott rendiség ez irányban csak káros befolyást gyakorolt; a szocziális bajokat csak növelte. A nemzet testének az uralkodó osztályt, a nemességet tekintették csak, melynek a milliókra menő jobbágyság nem ritkán még szabad költözködési joggal sem biró született szolgája, alárendeltje volt. Ebben a viszonyban ugyan több volt a családiasságra, mint a rabszolgaságra emlékeztető vonás, de annyi bizonyos, hogy a jobbágyságot

csak mint a nemzetfenntartó nemesség érdekében fennállót fogták fel. A törvényhozás és közigazgatás kizárólag az uralkodó osztály kezében volt s ez azt önként érthetőleg saját érdekeinek támogatására használta fel.

Bizonyos volt azonban, hogy a fejlődés természeti törvényének előbb-utóbb győzedelmeskednie kellett. Már a XVIII. század második felében végrehajtotta Mária Terézia — igaz, hogy a nemesség akarata ellenére, a nemességből álló törvényhozó testület részvétele nélkül — azt a nagy reformot, hogy a jobbágyság által a földesúrnak teljesítendő pénz- és természetbeli szolgáltatásokat (robot) országosan szabályozta s így, legalább általánosságban, megszüntette a földesurak önkényuralmát. Utóbb a franczia forradalomban diadalra jutott nagy eszmék hatása alatt Magyarországon is hangoztatni kezdték a szabadság és jogegyenlőség gondolatát s a felvilágosodott elmék harczának első lényeges eredménye az volt, hogy a törvényhozás a jobbágynak megengedte, hogy a robot alól magát megválthassa s földjeinek korlátozatlan tulajdonosa lehessen. Végre, a midőn a változott gazdasági viszonyok mellett a jobbágy-gazdálkodás többé nem felelt meg az uralkodó osztály érdekeinek, az 1848. évi törvényhozás a jobbágyságot elvben teljesen eltörölte s a jogegyenlőséget, gondolat- és sajtószabadságot, a vallás szabad gyakorlatát, a népképviseletet stb. kodifikálta s általán a modern eszméket diadalra juttatta.

Elkövetkezett volna tehát az az időpont, melyben a törvényhozás és közigazgatás nem csupán egy kiváltságos osztály, hanem az egész nép javára fejthette volna ki működését, de ezt az 1848-iki törvényhozás vivmányait megpecsételő szabadságharcz s az ennek leveretése után bekövetkezett abszolutizmus megakadályozta.

A magyar alkotmány, illetőleg az Ausztriával való államszövetség 1867-ben életbelépvén, az első magyar parlamentáris kormányra a beligazgatás terén a teendőknek óriási halmaza várt. Kénytelen volt az igazgatásnak számos ágában ideiglenes, kisegítő intézkedéseket tenni s azokat hosszú ideig

érvényben hagyni. Nagyobb konczepcziójú, szerves reformokra nem gondolhatott.

Az ország ujjáalakítása a törvényhozás fokozott tevékenységével a hetvenes években lázas munkálkodással folyt. Ebbe az évtizedbe esik az adóügy országos rendezése, a váltó- és kereskedelmi törvények megalkotása, a közegészségügynek, mint állami teendőnek, országszerte való szabályozása, a gyámsági ügy rendezése, a jobbágyság utolsó maradványainak megszüntetése és számos egyéb korszerű reform mellett a büntető kódex megalkotása.

Folytatódik ez a munka a nyolczvanas években, melyek a polgári peres eljárás és a végrehajtási eljárás reformját, számos fontos közigazgatási reformot és a telekkönyvek rendezését vitték keresztül.

A kilenczvenes években a nagy viharokat támasztó és a polgári házasság és állami anyakönyvvezetés behozatalával végződő egyházpolitikai küzdelmek lezajlása után az elcsendesült szenvedelmek újból tért engednek a békés alkotásoknak, melyek korszakos újításokat hoznak: a közigazgatási biróságot, az esküdt-biráskodást és a bűnvádi eljárási kódexet.

Ezzel azután befejeződik azoknak az alkotásoknak sora, a melyek a kulturállam előkészítését czélozzák s gondolni lehet azokra az intézményekre is, melyek létesítését a most már hatalmas erővel fellépő szociális mozgalom mind hangosabb szóval követeli.

Kitünik ebből, hogy az 1867-iki kiegyezésben újjászületett Magyarországnak, ha a nyugateurópai államok mintájára akarta az állami igazgatást átszervezni, a feladatoknak oly nagy tömegét kellett három évtized alatt megoldania, hogy egyik-másik ponton mindenesetre hézagoknak kellett mutatkozniok.

Ezen hézagok közé tartozott a gyermekvédelem is.

A törvényhozó testület ugyan a gyermekvédelem nagy fontosságát felismerte, a mi kitünik abból, hogy a képviselőház még az 1871. évi január hó 28-iki ülésében utasította a

belügyminisztert, hogy a szülő- és lelenczházak felállítására szükséges költségeket már a következő év költségvetésébe vegye fel. Ez az utasítás azonban foganatlan maradt, mert az államháztartás úgyis nagy zavarokkal küzdött s az első fontosabb törvény, mely a gyermekvédelem ügyét szolgálta, csak az 1898. évben hozatott (1898: XXI. törvényczikk).

A közbeeső időben a társadalom sem fejtett ki a szükséglettel arányban álló gyermekvédelmi akciót. Az abszolutizmus zsibbasztó uralmából felszabadult ország társadalmi viszonyai az alkotmány visszaállításának idején (1867) igen sajátszerűek voltak. A rendiség már megszünt, a nemesség többé nem volt kiváltságos osztály, de mivel a polgári osztály még nem alakult ki, a volt jobbágyságra pedig még nem lehetett számítani, mindazok a teendők, a melyeket az ország politikai és gazdasági nagy átalakulása igényelt, reá hárultak. Ezt a számra nem nagy osztályt az állami igazgatás oly sok téren vette igénybe, hogy nem volt módjában a társadalomban kulturális mozgalmak zászlóvivőjévé lennie. De maga a társadalom sem volt erre alkalmas.

Ahhoz, hogy a társadalom a közjótékonyság, közművelődés terén s általában kulturális téren erélyesebb tevékenységet fejtsen ki, szükséges az, hogy egyforma felfogással és világnézettel biró nagyobb társadalmi osztály álljon fenn; ez az osztály azonban Magyarországon csak alakulóban van.

Minthogy pedig a törvényhozás a sürgős alkotások nagy tömege, a társadalom pedig sokféle szakadozottsága miatt nem fejthetett ki a gyermekvédelem terén nagyobb arányú munkásságot, a bajoknak csakhamar mutatkozniok kellett.

Bár a hetvenes évek közepén meghozott közegészségügyi törvény az egészségügyi állapotokat rendkívül kedvezően alakította át, a gyermekhalandóság még mindig igen magas arányszámot mutatott. Ez a szám állandóan csökkent ugyan, de még az 1902. év is, mely a legutolsó olyan év volt, melyben a gyermekvédelmi törvény hatása még nem érvényesült, a következő adatokat mutatja:

Meghalt Magyarországon (Horvát-Szlavonországokat nem számítva):

	1 hónapon aluli	58,067	12·61 %
1—	2 hónapos	27,638	6 «
3—	5 «	24,079	5·23 «
6—	8 «	18,230	3·96 «
9—	11 «	16,187	3·50 «
	Egy éven aluli	144,201	31·30 %
1 éves		35,466	7·70 %
2 «		21,579	4·69 «
3 «		12,132	2·63 «
4 «		8,868	1·92 «
	Öt éven aluli	222,246	48·24 %
5 éves		6,576	1·43 %
6 «		5,029	1·09 «
	Hét éven aluli	233,851	50·76 %

Tehát a halálozásoknak több mint fele a hét évnél fiatalabb gyermekekre esik. Kiegészíti ezen adatokat az, hogy ugyancsak az 1902. évben a hét éven alul elhaltak közül orvosi kezelésben csak 54·2% részesült.

A gyermekhalandóság tehát még a harmincz év óta rendezett közegészségügy mellett is igen nagy arányokat öltött.

Másrészt a fiatalkorúak kriminalitása is elég sötét képet mutatott.

Az 1902. évben szabadult elitéltek között volt:

12—16 éves	2,397	3·14 %
16—20 «	11,773	15·44 «
Fiatalkorú összesen	13,170	18·58 %

Mindezen okok sürgős szükséggé tették, hogy a gyermekvédelem két irányban megindíttassék: mint küzdelem a gyermekhalandóság ellen és mint küzdelem a fiatalkorúak kriminalitása ellen.

Az előbbit czélozza, de az utóbbit is szolgálja Széll Kálmán volt miniszterelnök és belügyminiszter nagy koncepciójú alkotása, az állami gyermekmenhelyek intézménye. Ezt

a törvényhozás az 1901. évi VIII. törvényczikkel s az ezt kiegészítő 1901 : XXI. törvényczikkel hozta be. Ezen intézmény alapgondolata az, hogy minden gyermeknek, a kit hozzátartozói eltartani nem tudnak, az állam viselje gondját. A törvény teljes végrehajtása után tehát Magyarországon többé elhagyott gyermek nem lesz.

Az állam a menhelyekben a leggondosabb orvosi felügyelet alatt igyekszik a gyermekéletet tömegesen megmenteni. Minthogy pedig a gyermekek tizenöt éves korukig tarthatók állami gondozásban, nyilvánvaló, hogy a gyermekmenhelyek intézménye a nevelés, oktatás és felügyelet által a fiatalok kriminalitásának megelőzése szempontjából is nagy fontosságú. Ez indokolja azt, hogy ezen intézményt, legalább vázlatosan, ebben a könyvben ismertetjük.

A szorosabban vett büntetőjogi védelem pedig Magyarországon két intézményben van megvalósítva. Ezek a javítóintézetek és a fiatalkorúak kerületi fogházai.

Ehhez képest ez a mű három részre oszlik: a gyermekmenhelyek, a javítóintézetek és a kerületi fogházak ismertetésére.

Minthogy a gyermekmenhelyek a fiatalkorúak kriminalitása ellen való küzdelemnek nem speciális eszközei, minthogy továbbá a fiatalkorúak kerületi fogházainak országszerte való szervezése még most folyik s ez idő szerint még csak Felső-Magyarországon van teljesen keresztülvive, e munkának aránytalanul nagy részét a már húsz év óta fennálló javítóintézetek ismertetése fogja kitölteni.

AZ ÁLLAMI GYERMEKMENHELYEKRŐL.

I.

ELŐZMÉNYEK.

Már a bevezetésben említettük, hogy az állam hosszú időn keresztül nem szentelhette tevékenységét a gyermekvédelemnek, a társadalom pedig szintén nem fordított erre az ügyre fontosságához méltó figyelmet. Mindazáltal nem hiányoztak egyes törekvések.

Az első fontos lépés azonban csak az 1898 : XXI. t.-cz. megalkotása volt. Ez a törvény a nyilvános betegápolás ügyét szervezte országosan.

Ezen törvény 3. §-ának d) pontja kimondotta, hogy a talált, valamint a hatóságilag elhagyottá nyilvánított gyermekek után 7 éves korukig felmerülő gondozási, ápolási és nevelési költségeket az országos betegápolási alap fedezi.

Ennélfogva a sürgető szükség megkövetelte, hogy addig is, míg az állam a saját intézményei által képessé válik ezeknek a feladatoknak megoldására, az elhagyatott gyermekek sorsán társadalmi intézmények felhasználása által segítve legyen.

Így keletkezett az a szervezkedés, mely a kir. belügyminisztérium és két országos intézet, ú. m. a Fehér kereszt országos lelenczház egyesület és a Budapesti első gyermekmenedékhely egyesület között köttetett, mely intézetek az országos alap terhére az elhagyottaknak nyilvánított gyermekek gondozására vállalkoztak.

Ennek a rendelkezésnek következése volt, hogy a Fehér kereszt egyesület gyors ütemben vidéki fiókintézeteinek szervezéséhez fogott. Az egyesületnek országos szervezkedését, mivel az egészen a társadalom közreműködésére támaszko-

dott, természetesen nem általános országos közigazgatási szempont, hanem az egyes vidékeken jelentkező kisebb-nagyobb érdeklődés irányította.

Ennek kell tulajdonítanunk, hogy az ország egyes részeiben sűrűn egymás mellett sorakoztak a gyermek-kolóniák, egyes vidékek pedig az állami jótékonyság ezen áldásaitól teljesen elmaradtak.

Az 1901. évben azután meghozatott az állami gyermekmenhelyekről szóló két törvény, melyek lényeges tartalma a következő:

A talált, valamint a hatóságilag elhagyottaknak nyilvánított 15 éven aluli gyermekek védelmére Budapest székesfővárosban és az ország különböző vidékein állami gyermekmenhelyek állíttatnak fel. A vidéki menhelyek rendszerint oly helyeken állíttatnak fel, a hol bábaintézet van s hol a menhely életképes működését a helyi társadalom emberbaráti tevékenysége biztosítja.

Az állami gyermekmenhelyek falain belül csupán a beteg, gyenge fejlettségű, különösebb ápolást és orvosi gondozást igénylő gyermekek tartatnak; a többiek megbizható gondviselőknél, első sorban gazdáknál és iparosoknál helyeztetnek el.

A gyermekek iskolai oktatásban részesíttetnek; a kiválóbb tehetségű gyermekek az állami tanintézetekben ingyenes ellátási helyekre felveendők.

A törvény végrehajtási rendelete szerint hatóságilag elhagyottnak nyilvánítandó, tehát a menhelyekbe felveendő a talált gyermekeken kívül minden oly 15 évesnél fiatalabb vagyontalan gyermek, a kinek eltartásra és nevelésre képes és köteles hozzátartozója nincs és a kinek eltartásáról és neveléséről a rokonok, jótevők, jótékony intézetek, vagy egyesületek kellően nem gondoskodnak. Ezenkívül ha a gyermek törvényes képviselője (apja, anyja, gyámja) a gyermek tartását, nevelését elhanyagolja, erkölcsiségét vagy testi jólétét veszélyezteti, a gyámhatóság az apát az apai hatalomtól megfoszthatja (ez ellen azonban a kir. biróságok előtt lehet

orvoslást keresni), a gyámot elmozdíthatja s a gyermeket a menhelybe utalhatja.

A törvény intenczióit maga Széll Kálmán a gyermek menhelyek szervezése végett összehivott tanácskozáson következőleg körvonalozta:

«Én három rendbeli meghatalmazást kaptam a törvényben:

1. hogy az állami gyermekmenhelyeket szervezzem;

2. hogy az elhagyottnak kimondott gyermekeknek felvételéről, ápolásáról, gondozásáról szabályzatot készíttessek, illetőleg az ügyet szervezzem és szabályozzam; és

3. hogy az állami akcziónak a szocziális társadalmi akczióval való együttes összhangzatos fejlődését és együttműködését biztosítsam.

«Tényleg csak két kardinális elvet akarok önöknek figyelmébe ajánlani:

Az egyik az, hogy elhagytuk az eddigi felfogást és gyakorlatot, mely a gyermekvédelem eseteit taxative sorolja fel. A szabályzatban az az elv van letéve, hogy minden gyermeket, a kit hozzátartozója eltartani nem képes, az állam köteles eltartani.

Ez oly nagyfontosságú szocziálpolitikai elv megvalósítása, a melynél jelentősebbet, a melynél humánusabbat, a melynél liberálisabbat, a melynél a szempontok érdekében czélszerűbbet nem olvastam, a melylyel nem találkoztam egy külföldi országban sem.

Széles alapokon konczipiált gondolat ez.»

«A másik elv, hogy nem rendőrhatóság útján, hanem egy másik, talán e tekintetben sokkal nyugodtabb, sokkal alkalmasabb hatóság útján történik az eltartási kötelezettségnek, vagyis az elhagyatott gyermek elhagyott voltának deklaracziója és ez az árvaszék.»

«De hogy késedelem ne történjék, sürgős esetekben és az esetek legnagyobb része ilyen sürgős lesz, az adminisztrativ organum, szolgabirák, maga az intézeti főorvos is jogosítva lesz a felvételre.»

«A legnagyobb súlyt helyezem a társadalmi tényezőkkel, a meglévő gyermekvédő egyesületekkel való együttműködésre, azért nem csak hogy nem mellőzöm, hanem szervezem az összműködést, mert abból merít erőt a társadalom, de az állam is.»

A gyermekvédelmi törvény és szabályrendelet 1902. szept. 1-én lépett életbe.

II.

A GYERMEKVÉDELMI IGAZGATÁS RENDSZERE.

A gyermekvédelmi igazgatás szervezeti egysége a menhely, melynek rendeltetése, hogy abban a körletben, melynek központja, a gyermekvédelmi igazgatás egész rendszerét betöltse.

Az elhagyatott gyermekek igen nagy részét a székesfőváros adja.

Czélszerű úgy ezeket, mint a főváros környékebeli elhagyott gyermekeket a vidékre terelni, hogy az állami gondozás megszüntekor új környezetükbe már beleszokjanak, ott rendes foglalkozást találjanak s ne kerüljenek ismét a főváros romlott csavargóinak társaságába.

Mint ugyanis már említettük, a menhely falai között csak egy része marad a gyermekeknek; a kit lehet, gondozókhoz adnak ki egyes községekbe. Ezen községek tehát az illető menhely gyermektelepeinek tekinthetők. A czél az, hogy a gyermek, ha felnő, az illető községben találja meg további életfenntartásának feltételeit; ott telepedjék le.

Az egyes menhelyek körzetei, melyeken belül a gyermektelepekűl szolgáló községeket kijelölik, nincsenek ugyan rendeletileg megállapítva, de az országos felügyelő ügyel arra, hogy egy községbe két menhely ne küldjön gyermekeket.

A gyermektelepeken való elhelyezés módjai:

1. Az anyánál való elhelyezés.

Midőn az 1898 : XXI. t.-cz. alapján a Fehér Kereszt Egyesület az országos alap számlájára az elhagyatottnak kimondott gyermekek gondozását elvállalta, igen sok oly gyer-

meket vett gondozásba, a kiket édesanyjuk nem tudott eltartani. Ezeket az egyesület anyjuknál meghagyta s a megállapított tartásdíjat az anyának fizette.

Ez az eljárás igen sok visszaélésre adott alkalmat, mert voltak községi közegek, a kik az elhagyottsági bizonyítványok kiállításánál kellő gondossággal nem jártak el.

Így történt igen sok esetben, hogy anyagilag teljesen rendezett viszonyok között élő szülők gyermeke után az állam a szülőknek tartásdíjat fizetett s ezt súlyosbította még az ellenőrző vizsgálatok során tett azon tapasztalat is, hogy az édes anyjuknál elhelyezett gyermekek vannak aránylag a legrosszabb gondozásban, mert a gyermek után fizetett gondozási díjból sokszor egész család volt kénytelen magát eltartani.

Ezért kimondatott, hogy jövőben a szülőknél való elhelyezésnek nincs helye. Kivételképen megengedtetett, hogy a szoptatás időszakának és az ezt követő egy hónapnak tartamára a gyermek édesanyjánál maradjon; kimondatott továbbá, hogy a gyermek az országos alap terhére a nagyszülőknél meghagyható akkor, ha a nagyszülők a gyermek anyjával közös háztartásban nem élnek.

Végül megengedtetett, hogy nagyobb testi vagy lelki fogyatkozásban vagy tartós betegségben szenvedő gyermek, míg azt az egészségi szempontok megkövetelik, édesanyjánál helyeztessék el.

A többi gyermeknek az anyától való visszavétele rendeltetett el s 1903 decz. 31-ig a budapesti menhely 172 gyermeket, a vidékiek pedig összesen 1341 gyermeket vettek vissza anyjuktól.

2. Az anyával együtt való elhelyezés.

A menhely a csecsemő gyermeknek életfeltételi követelményeit olyképpen elégíti ki, hogy nemcsak a gyermeket, hanem az anyát adja ki gyermekével együtt falura magán családokhoz ellátásra.

Ennek a rendszernek alapgondolata, hogy azt a gyermeket, kit anyjának mostoha életviszonyai, már fogantatásá-

nak perczétől sújtanak, az életnek megmenteni képesek csak úgy vagyunk, ha őt a legtermészetesebb táplálékon, a saját édes anyja emlőjén meghagyjuk.

E mellett a rendszer mellett a gyermekeknél a halálozási átlagos százalék kedvezőbb.

3. Nevelőszülőnél való elhelyezés.

Az összes államilag gondozott gyermekeknek 88·61 %-a az egyes menhelyek kötelékébe tartozó telepeken családoknál van elhelyezve.

Ez a rendszer, vagyis a gyermekeknek kifogástalan családoknál való elhelyezése a gyermekvédelem legfontosabb elve.

A gyermekvédelmi igazgatásnak a legelső feladata a családok helyes megválasztása. Ez a teleporvosoknak és telepbizottságoknak a legkomolyabb kötelessége, melynek teljesítésétől a gyermek sorsa függ.

A gyermeknek teljesen vagyontalan vagy állandó keresettel nem biró családoknál való elhelyezése a gyermek életérdekeire hátrányos. A teljesen vagyontalan elem rendesen üzérkedésből kér gyermeket, hogy abból megéljen. Lakásviszonyai mostohák, tisztaságra sem ideje, sem pénze, sem érzéke; élelmezése gyarló, erkölcsi fölfogása laza. Ily családban a gyermek életben maradása a véletlenre van bízva.

Államilag gondozott gyermekeknek teljesen elszegényedett, nyomorral küzdő családoknál való elhelyezése éppen a jobb földmíves elemet tartja vissza a gyermekvállalástól, mert az önérzetes földmíves gazda nem akar a gyermekvállalással üzérkedő elemekkel egy sorba kerülni.

Amíg azonban törekedni kell, hogy a gyermekek a nyomor, a züllöttség tanyáitól visszatartassanak, viszont kerülni kell a gyermekeknek oly környezetbe való ültetését is, mely felette áll annak a társadalmi körnek, melyben ezen gyermekeknek a boldogulást keresniök kell.

A gazdagoknál, vagy a társadalom középosztályánál való elhelyezés még ingyenes eltartás esetén sem ajánlatos, mert

elnyomja a gyermek egyéniségét, erőszakosan kiemeli abból a társadalmi körből, a melybe származásánál fogva való és oly társadalmi körbe állítja, mely reá idegen marad, melyet később el kell hagynia, a mikor a korábban megszokott anyagi jólét hiánya benne lelki meghasonlást kelt s a kriminalitás útjára tereli.

Ezért tehát a gyermekeket legjobb oly nevelőszülők háztartásában elhelyezni, kik becsületes, józan életmódjuk által bizalomra érdemesek, bárha a szegényebb néposztályhoz tartoznak is, de nem teljesen vagyontalanok.

III.

A GYERMEKVÉDELEM KISEGÍTŐ INTÉZMÉNYEI.

A gyermekvédelmi szabályzat elrendeli kisegítő intézményekként szakoktatási intézetek, szigorúbb internátusok és szanatóriumok létesítését, eddigelé azonban csak egy szanatórium van felállítva Palicson, melyben 1903. évben 62 gyermek volt.

IV.

A TÁRSADALOM KÖZREMŰKÖDÉSE.

A gyermekvédelmi szabályzat tervezetének megvitatására egybehivott és 1903. márczius 17—20. napjain a belügyminisztériumban megtartott szaktanácskozás és magának a gyermekvédelmi szabályzatnak szelleme, mely az egész reformot az államigazgatás tekintélyére s a társadalom részvétére alapította, meggyőzött mindenkit arról, hogy az állam gyermekvédelmi akcziója nemcsak hogy a társadalom jótékonyságát bénítani nem akarja, hanem oda törekszik, hogy a társadalomnak minden tagját, a ki az ügy iránt fogékonysággal bír, az állami gyermekvédelmi igazgatásnak munkás tagjává tegye.

A társadalom szervezkedése a Gyv. Sz. rendelkezése alapján tehát megindult. Ennek a szervezkedésnek alapgondolata a szabályzat azon rendelkezésén alapszik, hogy ezek a társadalmi intézmények az állami gyermekvédelem érdekeit rendszeresen és az állami gyermekvédelemmel összhangzatosan vigyék előbbre.

Budapesten a három fővárosi, négy egyesületi, három felekezeti árvaházon és két szeretetházon kívül még négy egyesület szolgálja a gyermekvédelem czélját:

Ezek: a Budapesti első országos gyermekmenedékhely egyesület, a Budapesti szünidei gyermektelep, az Országos gyermekvédő egyesület és a Fehér kereszt országos lelencház egyesület.

A Fehér kereszt egyesület két irányban segédkezik közvetlenül a gyermekmentés munkálatában. Lehetővé teszi, hogy a gyermek anyjával együtt küldessék ki a gyermektele-

pekre. A szülőnő ugyanis legtöbb esetben lerongyolva és minden vagyon nélkül jelentkezik felvételre. A menhely költségvetése kihelyezett anyák felruházásáról nem gondoskodik s azért a Fehér kereszt látja el az anyát mérsékelt pénzsegélylyel, melyből a legszükségesebb ruhaneműjét beszerezheti. Az egylet az 1903. évben 2771 koronát készpénzben és 1344 korona értékű ruhát és czipőt osztott ki összesen 505 ily anyának.

Segélyez oly szegény anyákat, kik állami támogatás nélkül saját maguk nevelik gyermeküket.

Ennek az eljárásnak eredménye, hogy sok anya, daczára nehéz anyagi helyzetének, nem adja a menhelybe gyermekét, mert tőle megválni nem bír, hanem elfogadja a Fehér kereszt nyújtotta segélyt, melyet az egyesület havi részletekben folyósít.

A segélyezésnek ez a módja a gyermek életének megmentése mellett takarékos és produktiv, mert így megtartjuk a gyermeknek az anyát, a ki teljes életerejével azért küzd, hogy gyermekét nemcsak az életnek, de anyai szívének is megtartsa.

Ily segélyeket a Fehér kereszt az 1903. évben 125 anyának 5000 korona összegben adott.

Az egyesület programmja, hogy a segélyezésnek ezt a módját az egész országban életbe léptesse és a vidéki Fehér kereszt intézeteknél is oda hasson, hogy a segélyezésnek ezt a módját programmjukba ők is felvegyék s a társadalom mindenütt, hol a gyermek érdeke a társadalmi igazgatás nagy feladataival találkozik, a segélyre reáutalt anyáknak gyámolítója legyen.

A nevezett egyesületnek leányárvaháza is van Tétényben. Az árvaház a Heuzé Stefánia által 1896-ban ajándékozott régi kastélyban van berendezve és 25 gyermek befogadására alkalmas. A gyermekek orvosi felügyelet alatt állanak. Egy-egy gyermek eltartása — a nevelés és ellátás, orvosi díjak, ruházat, fűtés, világítás és házfenntartáson kívül — az egyesületnek évi 200 koronájába kerül.

Egyes elhagyatott gyermekek ápolásához a hatóságok havi 12 koronával járulnak. 1903. évben az itt ápolt 26 gyermek közül 3 az állami gyermekmenhely kötelékébe tartozott.

A társadalmi intézmények munkaprogrammja három pontban foglalható össze. Ezek:

1. A megelőző gyermekvédelem, mely tart a gyermek születéseig, esetleg addig, míg a gyermeket az állam gyermekvédelmi intézménye oltalmába nem vette.

2. Az állami gyermekvédelem feladatát kiegészítő és pótoló gyermekvédelem, mely tart az állami gyermekvédelem időszakának egész tartama alatt.

3. Az állam munkásságát betetéző gyermekvédelem, mely kezdődik akkor, midőn a gyermek a 15-ik életévét betöltötte és tart addig, míg a gyermek a társadalomba teljesen be nem illeszkedett.

Az egész országban a gyermekvédelmi intézmények adatai a következők:

1. Árvaházak.

Jellegük	Számuk	Nevelők száma	Növendékek száma
Államiak	5	25	537
Megyeiek	6	20	289
Községiek	13	55	627
Felekezetiek	44	158	3,628
Egyesületiek és alapítványiak	28	68	795
összesen	96	326	5876
2. Szeretetházak	15	73	2566

Ide tartoznak még részben a vakok, hülyék, siketnémák intézetei stb.

A gyermekvédelmet külön szaklap, a Gyermekvédelmi Lap igyekszik népszerűvé tenni.

V.

STATISZTIKAI ADATOK.

Az alábbi adatok mind az 1903. évről szólanak, illetőleg ahol nyugvó állapotot tüntetnek fel, ott az 1903. decz. 31-iki állapot van kimutatva.

1. A gyermekmenhelyek, gyermektelepek és a gondozásban levő gyermekek száma.

Sor szám	A gyermekmenhely székhelye	Telepeinek száma	Az elhelyezett gyermekek száma
1	Budapest	86	7,812
2	Arad	24	389
3	Gyula	26	512
4	Kassa	93	787
5	Kecskemét	28	1,431
6	Munkács	34	385
7	Nagyszőllős	26	509
8	Nagyvárad	48	902
9	Rimaszombat	37	321
10	Szabadka	15	407
11	Szeged	28	1,043
12	Szombathely	21	994
13	Temesvár	8	808
	Összesen	466	16,300

2. A gyermekek száma egyes hónapokban.

A gyermekmenhely székhelye	A gyermekek száma												
	Január	Február	Márczius	Április	Május	Junius	Julius	Augusztus	Szeptember	Október	November	Deczember	Összesen
Arad	28	32	22	30	220	36	40	30	28	30	46	18	567
Gyula	21	20	35	24	49	18	18	18	17	18	20	32	290
Kassa	31	33	44	41	49	253	38	61	45	43	29	37	704
Kecskemét	—	—	—	—	—	—	—	1241	92	501	135	123	2092
Munkács	16	19	20	17	16	21	17	25	23	27	26	20	240
Nagyszőllős	—	—	—	—	26	30	293	24	19	31	33	35	491
Nagyvárad	35	43	25	67	112	112	68	62	59	66	53	80	782
Rimaszombat	9	12	8	12	106	12	18	13	30	48	28	36	302
Szabadka	14	25	25	23	380	17	21	62	33	31	47	34	712
Szeged	18	25	22	12	449	9	29	28	39	84	47	45	807
Szombathely	529	49	46	45	90	48	59	50	89	86	69	69	1229
Temesvár	42	39	40	47	60	91	49	34	72	47	37	55	613
Budapest	371	404	459	380	501	399	1012	345	314	913	403	391	5892
Főösszeg	1114	701	746	698	2058	1046	1662	1993	860	1895	973	975	14721

Ugyanezt a kimutatást százalékos számítás szerint a következő táblázat tünteti fel:

A gyermekmenhely székhelye	Az 1903. évben felvett gyermekek száma százalékokban											
	Január	Február	Márczius	Április	Május	Junius	Julius	Augusztus	Szeptember	Október	November	Deczember
Arad	5·00	5·71	3·93	5·36	39·29	6·43	7·14	5·36	5·00	5 36	8·21	3.21
Gyula	7·24	6·90	12·10	8·41	16·90	6·21	6·21	6·21	5·86	6·21	6·90	11·03
Kassa	4·40	4·69	6·20	5·82	6·96	35·94	5·40	8·66	6·39	6·11	4·12	5·26
Munkács	6·47	7·69	8·09	6·88	6·47	8·56	6·88	10·10	9·31	10·93	10·52	8·09
Nagyvárad	4·47	5·49	3·29	8·56	14·32	14·32	8·69	7·92	7·41	8·43	6·77	10·33
Rimaszombat	2·98	3·97	2·68	3·97	35.09	3·97	5·96	4·30	9·93	5·96	9·27	11·92
Szabadka	1·96	3·51	3·51	3·23	53·37	2·39	2·95	8·71	4·63	4·35	6·60	4·78
Szeged	2·23	3·09	2·72	1·48	55·63	1·05	3·59	3·47	4·83	10.40	5·82	5·57
Szombathely	43·12	3·98	3·68	3·64	7·32	3·90	4·80	4·06	7·24	6·99	5·62	5·62
Temesvár	6·85	6·36	6·52	7·66	9·78	14·84	7·99	5·54	11·74	7·66	6·06	8·97
Átlagos százalék a vidéken	8·42	3·41	3·25	3·60	17·64	7·33	7·36	18·67	6·18	11·12	6·46	6·62
Budapesten	6·30	6·86	7·80	6·45	8·50	6·91	17·21	5·85	5·33	15·66	6·84	6·64
Országos %	7·57	4·76	5·07	4·74	13·98	7·11	11·29	13·54	5·84	12·87	6·61	6·69

Ha ezt a százalékos kimutatási táblázatot grafikus rajzban feltüntetnők, akkor az első tekintetre szembetünnék, hogy a budapesti menhely felvétele majdnem normálisan váltakozva hullámzó törtvonalat ír le, melynek legmélyebb pontja szeptember hóra esik. A julius és október havi nagymérvű felszökkenés rendkívüli intézkedések eredménye.

A vidéki összes menhelyek felvétele a budapestinél emelkedettebb törtvonallal indul, február, márczius és április hónapokban mélyen a budapesti menhely vonala alatt vonul és csakis május, augusztus és október hóban mutat némi emelkedést, hogy azután az év hátralévő részében leszálljon.

Ezen menhelyek grafikonja május hóban mutat nagymérvű emelkedést, minek szintén rendkívüli intézkedés az oka.

A két grafikus vonalból összevont átlag, február, márczius, április, szeptember, november és deczember hónapokban mutat mérsékelt felvételt, május, julius, augusztus és október hónapokban pedig nagyfokú emelkedést.

A szombathelyi menhely által kitüntetett január havi százalék magassága onnan ered, hogy itt a hatóságilag elhelyezett hatszáz gyermek beutalása már január hóban megtörtént.

3. Származás.

Sorszám	A gyermekmenhely székhelye	A felvett gyermekek közül		Jegyzet
		törvényes	törvénytelen	
1	Budapest	1,735	4,157	* Belügyminiszteri beutalásra felvett 1885 gyermek származása nincs kimutatva.
2	Arad	268	292	
3	Gyula	162	128	
4	Kassa	249	455	
5	Kecskemét	39	168*	
6	Munkács	92	155	
7	Nagyszőllős	285	206	
8	Nagyvárad	348	434	
9	Rimaszombat	164	138	
10	Szabadka	464	248	
11	Szeged	438	369	
12	Szombathely	590	639	
13	Temesvár	277	336	
	Összesen	5,111	7,725	Főösszeg 14,721

A felvett gyermekek közül tehát törvényes gyermek 34·72%, törvénytelen gyermek azoknak 52·48%-a (a többi ismeretlen). Budapesten 29·4% törvényes gyermek áll 70·6% törvénytelen gyermekkel szemben, míg a vidéki összes menhelyeknél 38% törvényes áll 40% törvénytelen gyermekkel szemben. A százalék kiszámításánál a jegyzetben említett 1885 gyermek figyelmen kívül hagyatott.

4. Nem.

Folyó-szám	A gyermekmenhely székhelye	1903. évi decz. 31-én volt a menhely kötelékében fiú	leány	Összesen
1	Budapest	4146	3810	7956
2	Arad	225	189	414
3	Gyula	280	256	536
4	Kassa	387	411	798
5	Kecskemét	742	705	1447
6	Munkács	213	186	399
7	Nagyszőllős	276	241	517
8	Nagyvárad	497	428	925
9	Rimaszombat	181	167	348
10	Szabadka	221	195	416
11	Szeged	568	494	1062
12	Szombathely	550	470	1020
13	Temesvár	442	380	822
	Összesen	8728	7932	16660

5. Életkor.

Folyó szám	A gyermekmenhely székhelye	1903. deczember 31-én volt a menhely kötelékében				Összesen
		0—1	1—2	2—7	7—15	
		éves gyermek				
1	Budapest	1,675	1,389	4,267	625	7,956
2	Arad	102	50	186	76	414
3	Gyula	120	119	263	34	536
4	Kassa	211	127	423	37	798
5	Kecskemét	225	275	907	40	1,447
6	Munkács	73	78	221	27	399
7	Nagyszőllős	50	54	381	32	517
8	Nagyvárad	168	145	560	52	925
9	Rimaszombat	47	31	258	12	348
10	Szabadka	72	42	263	39	416
11	Szeged	216	253	562	31	1,062
12	Szombathely	161	281	504	74	1,020
13	Temesvár	349	118	304	51	822
	Összesen	3,469	2,962	9,099	1,130	16,660

6. A gyermeklétszám elosztása vármegyék és törvényhatósági joggal felruházott városok szerint.

Folyó szám	A vármegye megnevezése	A vármegye lakosságának száma	A magyar királyi gyermekmenhelyekben elhelyezett gyermekek száma: Budapest	Arad	Gyula	Kassa	Kecskemét	Munkács	N.-Szőllős	N.-Várad	R.-Szombat	Szabadka	Szeged	Szombathely	Temesvár	Összesen
1	Abauj-Torna	156,360	—	—	—	67	—	—	—	—	2	—	—	—	—	69
2	Alsó-Fehér	212,352	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	3
3	Arad	329,840	—	123	24	—	1	—	—	—	—	—	—	—	3	151
4	Árva	85,009	—	—	—	7	2	—	—	—	3	—	—	—	—	12
5	Bács-Bodrog	605,391	—	8	—	—	3	—	—	—	1	251	8	—	1	272
6	Baranya	290,782	—	5	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	7
7	Bars	165,122	65	—	—	—	1	—	—	—	12	—	—	—	—	78
8	Békes	178,731	—	11	193	2	4	—	—	—	—	—	—	—	4	214
9	Bereg	208,589	—	2	—	—	2	153	12	—	1	—	—	—	—	170
10	Beszterczе-Naszód	119,014	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	4
11	Bihar	527,135	—	—	21	—	4	—	2	273	—	—	—	—	—	300
12	Borsod	257,586	32	5	—	102	2	—	—	14	20	—	—	—	—	175
13	Brassó	95,565	—	17	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	18
14	Csanád	140,007	—	64	10	—	—	—	—	—	—	—	14	—	1	89
15	Csik	128,382	—	3	—	—	—	—	—	12	—	—	—	—	—	15
16	Csongrád	132,052	—	12	1	—	1	—	—	—	—	1	196	—	2	213
17	Esztergom	87,651	25	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	27
18	Fejér	203,935	202	—	—	—	8	—	—	—	—	—	—	—	—	210
19	Fogaras	92,801	—	23	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	23

20	Gömör K.-Hont	183,784	—	—	1	6	1	—	—	—	120	—	—	—	—	128
21	Győr	97,199	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	37	—	43
22	Hajdu	148,606	—	2	—	1	—	—	—	114	—	—	—	—	—	117
23	Háromszék	137,261	—	2	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	4
24	Heves	255,345	106	—	—	2	2	—	1	—	40	—	—	—	—	57
25	Hont	114,359	47	—	—	1	5	—	—	—	4	—	—	—	—	34
26	Hunyad	303,838	—	22	—	—	—	—	—	4	—	—	7	—	1	223
27	Jász-Nagy-Kun-Szolnok	350,269	182	3	30	—	8	—	—	—	—	—	—	—	—	19
28	Kis-Küküllő	109,197	—	17	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	22
29	Kolozs	204,361	—	4	—	—	2	—	—	16	—	—	—	—	—	83
30	Komárom	160,028	23	—	—	—	7	—	—	—	—	—	—	53	—	58
31	Krassó-Szörény	443,001	—	8	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	49	22
32	Liptó	82,159	—	—	—	4	1	—	—	—	17	—	—	—	—	60
33	Máramaros	309,598	—	—	—	—	1	2	57	—	—	—	—	—	—	26
34	Maros-Torda	178,096	—	7	—	—	—	—	—	18	—	—	—	—	1	27
35	Moson	89,714	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	27	—	17
36	Nagy-Küküllő	145.138	—	17	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	83
37	Nógrád	239,097	44	—	—	1	1	—	—	—	37	—	—	—	—	58
38	Nyitra	428.296	217	—	—	—	4	—	—	—	2	—	—	34	—	257
39	Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun	825,779	504	—	—	—	60	—	—	—	—	101	24	—	—	689
40	Pozsony	301,635	31	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	40	—	76
41	Sáros	174,470	—	—	—	45	—	—	—	—	—	—	—	—	—	45
42	Somogy	345,586	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	23	—	25
43	Sopron	246,318	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	117	—	118
44	Szabolcs	288,672	—	—	5	43	2	7	35	—	—	—	—	—	—	92
45	Szatmár	340,689	—	3	—	3	1	1	135	16	—	—	—	—	—	158
	Átvitel	11.478,900	1,474	358	285	284	130	163	243	478	260	253	249	331	65	4,591

Folyó szám	A vármegye megnevezése	A vármegye lakosságának száma	Budapest	Arad	Gyula	Kassa	Kecskemét	Munkács	N.-Szöllős	N.-Várad	R.-Szombat	Szabadka	Szeged	Szombathely	Temesvár	Összesen
	Áthozat	11.478,900	1,474	358	285	284	130	163	243	478	260	253	249	331	65	4,591
46	Szeben	166,188	—	8	1	—	—	—	—	16	—	—	—	—	—	25
47	Szepes	172,091	—	—	—	25	1	—	—	—	1	—	—	—	—	27
48	Szilágy	207,294	—	—	—	—	1	—	5	22	—	—	—	—	—	28
49	Szolnok-Doboka	237,134	—	—	—	—	—	—	1	5	—	—	—	—	—	6
50	Temes	398,010	—	28	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	162	191
51	Tolna	253,182	55	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	1	—	59
52	Torda-Aranyos	160,579	—	7	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	8
53	Torontál	590,318	—	—	—	—	2	—	—	—	—	4	15	—	130	151
54	Trencsén	287,665	69	3	—	5	1	—	—	—	3	—	—	5	—	86
55	Túrócz	51,956	—	—	1	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	3
56	Udvarhely	118,275	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
57	Ugocsa	83,316	—	—	—	—	1	1	137	—	—	—	—	—	—	139
58	Ung	153,266	—	—	—	6	—	66	10	—	—	—	—	—	—	82
59	Vas	418,205	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	257	—	358
60	Veszprém	222,024	75	—	1	—	5	—	—	—	—	—	—	94	—	175
61	Zala	437,116	—	—	1	—	3	—	2	—	—	—	—	104	—	110
62	Zemplén	327,993	—	—	—	110	1	17	1	—	1	—	—	—	—	130
63	Zólyom	124,420	—	—	—	—	2	—	—	—	35	—	—	—	—	37
	Megyékből összesen	15.028,531	1,683	404	289	430	159	247	399	521	302	356	264	892	354	6,300

Column group header: A magyar királyi gyermekmenhelyekben elhelyezett gyermekek száma (Budapest … Temesvár).

A törvényhatóságu város megnevezése	lakosságának száma	A m. kir. állami gyermekmenhelyekben elhelyezett gyermekek száma													Összesen
		Budapest	Arad	Gyula	Kassa	Kecskemét	Munkács	Nagyszőllős	Nagyvárad	Rimaszombat	Szabadka	Szeged	Szombathely	Temesvár	
Arad	56,260	137	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	—	137
Baja	20,360	—	—		—	—	—	—	—	—	48	—	—	—	49
Budapest	732,322	3784	—	1	4	11		4	—		29	57	1	—	3,891
Debreczen	75,006			—	41		—	2	14			—	—	—	57
Fiume	38,955	—	—		—	—			—	—			—	—	—
Győr	28,989	12		—	—	—	—	—	—		—		114	—	126
H.-M.-Vásárh.	60,883	—	—	—	—	—	—	—			2	161	—	—	163
Kassa	40,102	—	—	—	225	—	—	—	—	—	—			—	225
Kecskemét	57,812	89	—	—	—	36	—		—			164		—	289
Kolozsvár	49,295	—	1	—	—			—	19		—	—	—	—	20
Komárom	19,996	13	—		—	—	—	—	—		—		104	—	117
Marosvásárhely	19,522		5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		5
Nagyvárad	50,177	—	1	—	—	—	—	—	225		—	—	—	—	226
Pécs	43,982	29	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	34
Pozsony	65,867	31	—	—	—	—	—	—	—	—		—	33	—	64
Selmeczbánya	16,375	146	—	—		—	—	—			—	—	—	—	146
Szabadka	82,122	—		—				—			212	—	—	—	212
Szatmárnémeti	26,881	—	2	—	—	—	—	86	—	—		—	—	—	88
Szeged	102,991	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1		—	—	161
Székesfehérvár	32,167	89	—	—		1	—		—	—	—	—	8	—	98
Ujvidék	29,296	—	6	—	—	—	—	—		—	4	—	—	—	10
Sopron	33,478	—	—	—	—	—	—	—	—	—			25	—	25
Zombor	29,609	—	—	—	—	—	—	—	—	—	59	—	—	—	59
Versecz	25,198	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	8
Pancsova	19,044	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	—	3	3
Temesvár	53,033	—	—	—	—	—		—	—	—	—	1	—	248	249
Törv. vár. összege	1.809,724	4193	156	1	270	48	—	92	258	—	356	543	286	259	6,462
Orsz. főösszeg	16.838,255	5876	560	290	700	207	247	491	779	332	712	807	1178	613	12,769

Folyó szám	A vármegye megnevezése	A vármegye lakosságának száma	Budapest	Arad	Gyula	Kassa	Kecskemét	Munkács	N.-Szőllős	N.-Várad	R.-Szombat	Szabadka	Szeged	Szombathely	Temesvár	Összesen
	Áthozat	11.478,900	1,474	358	285	284	130	163	243	478	260	253	249	331	65	4,591
46	Szeben	166,188	—	8	1	—	—	—	—	16	—	—	—	—	—	25
47	Szepes	172,091	—	—	—	25	1	—	—	—	1	—	—	—	—	27
48	Szilágy	207,294	—	—	—	—	1	—	5	22	—	—	—	—	—	28
49	Szolnok-Doboka	237,134	—	—	—	—	—	—	1	5	—	—	—	—	—	6
50	Temes	398,010	—	28	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	162	191
51	Tolna	253,182	55	—	—		3	—	—	—	—	—	—	1	—	59
52	Torda-Aranyos	160,579	—	7	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	8
53	Torontál	590,318	—	—	—	—	2	—	—	—	—	4	15	—	130	151
54	Trencsén	287,665	69	3	—	5	1	—	—	—	3	—	—	5	—	86
55	Túrócz	51,956	—	—	1	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	3
56	Udvarhely	118,275	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
57	Ugocsa	83,316	—	—	—	—	1	1	137	—	—	—	—	—	—	139
58	Ung	153,266	—	—	—	6	—	66	10	—	—	—	—	—	—	82
59	Vas	418,205	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	257	—	358
60	Veszprém	222,024	75	—	1	—	5	—	—	—	—	—	—	94	—	175
61	Zala	437,116	—	—	1	—	3	—	2	—	—	—	—	104	—	110
62	Zemplén	327,993	—	—	—	110	1	17	1	—	1	—	—	—	—	130
63	Zólyom	124,420	—	—	—	—	2	—	—	—	35	—	—	—	—	37
	Megyékből összesen	15.028,531	1,683	404	289	430	159	247	399	521	302	356	264	892	354	6,300

The column headings Budapest through Temesvár stand under the spanning heading "A magyar királyi gyermekmenhelyekben elhelyezett gyermekek száma".

A törvényhatóságu város		A m. kir. állami gyermekmenhelyekben elhelyezett gyermekek száma													
megnevezése	lakosságának száma	Budapest	Arad	Gyula	Kassa	Kecskemét	Munkács	Nagyszőllős	Nagyvárad	Rimaszombat	Szabadka	Szeged	Szombathely	Temesvár	Összesen
Arad	56,260	137	-	.	-		—	--	-		—	—	—	—	137
Baja	20,360	--	-	-	—	-	—	—	—	—	48	—	—	—	49
Budapest	732,322	3784	—	1	4	11		4	--	—	29	57	1	—	3,891
Debreczen	75,006	---		.	41		—	2	14	--	.		-	--	57
Fiume	38,955	--	.		.	—		—	--	—	.		—	—	—
Győr	28,989	12		-	-	—	-	.	---	—	-		114	-	126
H.-M.-Vásárh.	60,883	—	.	-	—	—				—	2	161		.	163
Kassa	40,102	--	.	—	225	--	—	..			-		--	—	225
Kecskemét	57,812	89	—	—	.	36					--	164	---	-	289
Kolozsvár	49,295		1	.		.	-	-	19		—	—	-	--	20
Komárom	19,996	13	—	.	-	—	---	-	—		--		104	—	117
Marosvásárhely	19,522	.	5				—	—	--	.		.	--		5
Nagyvárad	50,177	—	1	--	-	—	—	-	225		--		—	--	226
Pécs	43,982	29	4	.		-	—	-	--		-		1	-	34
Pozsony	65,867	31	—	-	-	-	--	-	—	—	.	-	33	—	64
Selmeczbánya	16,375	146	—	--	—		—		--	—	.	—	—	—	146
Szabadka	82,122	--	.		.	.	—	.		—	212	—	--	—	212
Szatmárnémeti	26,881	—	2	.	-	—	—	86	—	-	.	--	—	—	88
Szeged	102,991	.	—	—	--	-	—	--	--	-	1		-	—	161
Székesfehérvár	32,167	89	—	.		1	-				—	.	8	--	98
Ujvidék	29,296	. .	6	-	.	—	--	—	.	—	4	—	—	--	10
Sopron	33,478	--		-	.	—	.	--	—	.	.	--	25		25
Zombor	29,609	--	---	--	--	—	-	-	—	—	59	—	--	—	59
Versecz	25,198	--	—	—	—	—	--	-	—	—	-	—	--	8	8
Pancsova	19,044	-	-	-	.	—	--	-	—	—	-	—	—	3	3
Temesvár	53,033	—	—	-	-	—	-	-	--	—	--	1	—	248	249
Törv. vár. összege	1.809,724	4193	156	1	270	48	—	92	258	—	356	543	286	259	6,462
Orsz. főösszeg	16.838,255	5876	560	290	700	207	247	491	779	332	712	807	1178	613	12,769

Külföldről: Budapesti menhelybe 16. Kassai menhelybe 4. Nagyváradi menhelybe 3. Szombathelyi menhelybe 51. Kecskeméti menhelybe belügyminiszteri beutalással felvett 1885. Összesen 14721.

7. Anyanyelv.

Tételszám	A gyermekmenhely székhelye	Az elhelyezett gyermekek anyái közül: magyar	német	román	tót	szerb	ruthén	horvát	dalmát	lengyel	cseh	franczia	olasz	Összesen
1	Budapest	4253	504	16	938	—	—	22	—	117	37	2	3	5,892
2	Arad	243	87	210	11	9	—	—	—	—	—	—	—	560
3	Gyula	245	13	19	13	—	—	—	—	—	—	—	—	290
4	Kassa	254	16	1	428	—	5	—	—	—	—	—	—	704
5	Kecskemét	201	2	—	—	—	—	2	—	2	—	—	—	*207
6	Munkács	127	51	—	—	—	69	—	—	—	—	—	—	247
7	Nagyszőllős	402	—	35	—	—	54	—	—	—	—	—	—	491
8	Nagyvárad	596	22	160	4	—	—	—	—	—	—	—	—	782
9	Rimaszombat	160	7	—	135	—	—	—	—	—	—	—	—	302
10	Szabadka	325	80	—	—	48	—	—	257	2	—	—	—	712
11	Szeged	677	38	52	30	8	—	—	—	—	1	1	—	807
12	Szombathely	754	348	—	76	—	—	60	—	—	—	—	—	1229
13	Temesvár	201	342	51	—	16	—	1	—	—	1	—	1	613
	Összesen	8429	1510	544	1635	81	128	85	257	121	39	3	4	12,836

Ezen táblázat szerint az ország lakossága az elhagyott gyermekek kontingensét, tekintettel az anyanyelvre, a következő százalék-arányban szolgáltatja:

8,651.520	magyar	lakosságra esik	0·10 %
1,999.060	német	« «	0·08 «
2,002.165	tót	« «	0·08 «
191.432	horvát	« «	0·04 «
424.774	ruthén	« «	0·03 «
437.737	szerb	« «	0·02 «
2,798,559	oláh	« «	0·02 «

8. Forgalom.

Tétel-szám	A gyermekmenhely székhelye	1902. évi maradvány	1903. évi szaporodás	1903. évi apadás	1903. évi maradvány
1	Budapest	6,837	5,892	4,803	7,956
2	Arad	381	560	527	414
3	Gyula	533	290	287	536
4	Kassa	1,141	704	1,047	798
5	Kecskemét	—	2,092	645	1,447
6	Munkács	348	247	196	399
7	Nagyszőllős	509	491	483	517
8	Nagyvárad	1,062	782	919	925
9	Rimaszombat	237	302	191	348
10	Szabadka	237	712	533	416
11	Szeged	763	807	508	1,062
12	Szombathely	352	1,229	561	1,020
13	Temesvár	747	613	538	822
	Összesen	13,177	14,721	11,238	16,660

9. Elbocsátások.

Az 1903. év folyamán az összes, tehát az előző évekről is felszaporodott kontingensből elbocsátott gyermekek számát százalékszámításban a következő táblázat tünteti fel:

Folyó szám	A gyermekmenhely székhelye	Az 1903. év folyamán végleg elbocsátott gyermekek száma százalékokban az összes létszámhoz arányitva											
		Január	Február	Márczius	Április	Május	Junius	Julius	Augusztus	Szeptember	Október	November	Deczember
1	Arad	9·14	2·76	3 40	0·53	0·85	5·10	18·27	5·52	0·63	0·31	0·53	1·58
2	Gyula	0·49	0·24	0·60	0·60	0·49	1·70	17·98	1·09	0·49	0·49	0·24	0·85
3	Kassa	0·70	0·87	1·29	0·81	1·03	0·92	9·32	12·14	12·25	7·37	2·33	0·54
4	Munkács	0·50	1·69	1·17	2·34	0·67	0·16	2·01	0·50	9·74	4·58	—	0·33
5	Nagyvárad	0·65	0·54	1·35	0·75	6·60	6·94	7·10	7·48	8·62	1·68	0·65	0 59
6	Rimaszombat	0·74	0·65	1·10	0·55	0·92	1·84	7·60	5·93	0·92	0·92	2·02	6·85
7	Szabadka	0·95	0.11	3·37	0·21	3·32	1·58	0·95	1·49	0·63	1·90	0·74	0·53
6	Szeged	1·33	0·50	0·76	0·63	0·44	1·46	1·78	11·71	1·78	1·01	2·02	2·86
9	Szombathely	1·14	1·44	0·57	1·20	1·59	10·31	8·23	0·82	—	0·63	0·95	1·77
10	Temesvár	1·83	1·54	1·76	1·69	1·61	10·73	1·47	3·08	1·69	1·98	2·27	1·61
	Átlagos százalék a vidéken	1·30	0·77	1·16	0·73	3·50	3·73	5·71	4·70	3·40	1·82	1·07	1·20
11	Budapesten	0·66	0·90	1·23	1·08	1·21	0·93	2·27	9·44	0·38	3·17	0·88	5·84
	Országos százalék	1·00	0·83	1·20	0·82	2·45	2·45	4·14	6·87	2·02	2·45	0·99	3·32

Ehhez képest a felvett gyermekek közül a vidéki menhelyek 29·08%, a budapesti menhely 28·01% gyermeket bocsátottak el, az országos átlag pedig 28·59%-ot tesz ki.

Ebben nem foglaltatik a halálozás okozta veszteség, de benne foglaltatik az egyik menhelyből a másikba átutalt gyermek, a hozzátartozóik által visszakivánt gyermek és a 15-ik életévet betöltött gyermek.

Az 1903. évben végleg elbocsátott gyermekekről a következő két kimutatás számol be:

Folyó szám	A gyermekmenhely székhelye	Az 1903. évben végleg elbocsátott gyermekek száma												Összesen
		Január	Február	Márczius	Április	Május	Junius	Julius	Augusztus	Szeptember	Október	November	Deczember	
1	Arad	86	26	32	5	8	48	172	52	6	3	5	15	458
2	Gyula	4	2	5	5	4	14	148	9	4	4	2	7	208
3	Kassa	13	16	24	15	19	17	173	224	226	136	43	10	916
4	Munkács	3	10	7	14	4	1	12	3	58	26	—	2	140
5	Nagyvárad	12	10	25	14	122	128	131	138	159	31	12	11	793
6	Rimaszombat	4	3	6	3	5	10	41	32	5	5	11	37	162
7	Szabadka	9	1	32	2	314	15	9	14	6	18	7	5	432
8	Szeged	21	8	12	10	7	23	28	184	20	16	32	45	414
9	Szombathely	18	18	9	19	25	163	130	13	—	10	15	28	448
10	Temesvár	26	21	24	23	22	146	20	42	23	27	35	22	431
11	Budapest	84	116	157	138	154	119	290	1,205	48	404	113	745	3,574
	Összesen	280	231	333	248	684	684	1,154	1,916	564	680	275	927	7,976

Százalékokban

A gyermekmenhely székhelye	Az 1908. évben végleg elbocsátott gyermekek száma százalékokban											
	Január	Február	Márczius	Április	Május	Junius	Julius	Augusztus	Szeptember	Október	November	Deczember
Arad	18·77	5·67	6·89	1·09	1·76	10·48	37·55	11·35	1·39	0·68	1·09	3·28
Gyula	1·92	0·96	2·39	2·39	1·92	6·73	71·15	4·33	1·92	1·92	0·96	3·35
Kassa	1·42	1·75	2·62	1·63	2·07	1·85	18·88	24·45	24·61	14·84	4·69	1·19
Munkács	2·14	7·14	5·—	10·—	2·86	0·72	8·57	2·14	41·43	18·57	—	1·43
Nagyvárad	1·52	1·26	3·15	1·76	15·38	16·14	16·52	17·40	20·05	3·92	1·52	1·38
Rimaszombat	2·47	1·85	3·70	1·85	3·09	6·18	25·30	19·75	3·09	3·09	6·79	22·84
Szabadka	1·26	0·14	4·49	0·28	4·33	2·17	11·26	1·97	0·84	2·53	0·98	0·70
Szeged	5·07	1·93	2·90	2·42	1·69	5·56	6·76	44·45	6·76	3·86	7·73	10·87
Szombathely	4·02	4·02	2·02	4·24	5.58	36.38	29·02	2·90	—	2·23	3·34	6·25
Temesvár	6·03	4·87	5·57	5·34	5·10	33·07	4·64	9·74	5·34	6·26	8·12	5·10
Átlagos százalék a vidéken	4·45	2·61	4·00	2·50	12·04	12·84	19·72	16·15	11·70	6·27	3·68	4·13
Budapesten	2·35	3·25	4·39	3·86	4·31	3·33	8·11	33·72	1·37	11·30	3·16	20·85
Országos %	3·51	2·99	4·18	3·11	8·56	8·56	14·47	24·02	7·07	8·53	3·45	11·61

Ez adatok szerint a budapesti menhely elbocsátása mérsékelt hullámzással indul az év első hat hónapjában, ekkor rohamosan felszökken (a kecskeméti menhelybe történt átutalás miatt), szeptemberben a legmélyebbre sülyed, októberben (az anyánál lévő gyermekek visszavétele) nagyobb hullámverést okoz, mely deczemberben a visszavétel iránt intézkedő rendelet okozta fokozatos végrehajtás során megismétlődik.

A vidéki menhelyek elbocsátásának hullámzása sokkal szabályosabb képet mutat. Itt csakis az anyjuknál levő gyermekek visszavételének foganatosítása okoz egyetlen nagyobb hullámot, mely májusban kezd emelkedni, juliusban kulminál és csak novemberben száll le arra a normális színvonalra, melyből az év elején kiindult, hogy ezen a vonalon meg is maradjon.

A két hullámvonalnak egybevetése által nyerjük meg az elbocsátásoknak országos hullámvonalát, mit azonban a buda-

pesti menhely kontingensének fluktuácziója annyira befolyásol, hogy azt a vidéki menhelyek által foganatosított elbocsátások egyenletesebb hullámzása ellensúlyozni nem képes.

Annyi azonban bizonyos, hogy a felvétel az elbocsátással fordított arányban áll, vagyis a mely évszakokban a felvétel emelkedik, az elbocsátás csökken és viszont az elbocsátás mérve emelkedik akkor, mikor a felvétel mérsékelt színvonalon halad. A felvétel és elbocsátás közötti arányt a nép megélhetési viszonyai szabályozzák. Amint szűnik a kereset, szaporodik a menhelyek gyermeklétszáma, s amint a kereset megindul, a család gyermekét már eltarthatja, siet visszakérni a nyomor kényszerítő hatása alatt az állami gondozásba adott családtagot.

10. Halálozások.

Ez a leglényegesebb kérdés, melyben a gyermekvédelmi rendszer egész jelentősége kicsúcsosodik, mely az intézmény létjogosultságának adja mérlegét.

Ha az államilag gondozott gyermekek halálozási arányszámát össze akarjuk hasonlítani az országos gyermekhalálozási arányszámmal, figyelembe kell vennünk első sorban, hogy az állami gondozásba vett gyermek átlagos életképessége a normális életképességnek alatta áll.

Az állami gondozásra predestinált gyermek már fogantatásának első perczétől nélkülözi a kellő táplálékot.

Mennél előrehaladottabb a magzat élete, nélkülözése annál inkább fokozódik az által, hogy az anya keresetképessége csökken. Elnyomorodott, kiéhezett, lerongyolt anyák kerülnek a szülészeti klinikára, innen vérszegény, satnya gyermekek a menhelybe. És mégis a statisztika számadatai szerint, míg az országos gyermekhalandóság az 1902. évben az 1 évesnél fiatalabbaknál 31·30%, a menhelyekben a 0—1 éves gyermekek halálozása 16·30% volt.

A menhelyek kötelékébe 1903. évben felvett gyermekek halálozási százaléka a menhelyek szerint a következőképen oszlik meg:

Folyó szám	A gyermekmenhely székhelye	1908. évben felvett gyermekek száma	Az elhalálozott gyermekek közül intézetben volt	anyával volt	nevelő-szülőnél volt	Összesen meghalt	Százalék
1	Budapest	5,892	160	16	508	884	11·61
2	Arad	560	33	23	13	69	12·32
3	Gyula	290	21	1	20	42	14·48
4	Kassa	740	6	—	79	85	12·07
5	Kecskemét	2,092	8	1	39	48	2·29
6	Munkács	247	3	—	27	30	12·14
7	Nagyszőllős	491	6	1	17	24	4·89
8	Nagyvárad	782	20	11	47	78	4·97
9	Rimaszombat	302	6	5	8	19	6·29
10	Szabadka	712	17	1	60	78	10·95
11	Szeged	807	17	—	48	65	8·40
12	Szombathely	1,229	29	4	80	113	9·19
13	Temesvár	613	25	24	13	62	10·11
	Összesen	14,721	351	87	959	1,397	9·49

A csecsemőkre vonatkozó adatok:

Folyó szám	A gyermekmenhely székhelye	A telepre helyezett 0—1 éves gyermek anyjával: gyermekek száma	ezek közül meghalt	halálozási százalék	nevelő szülőkhöz: gyermekek száma	ezek közül meghalt	halálozási százalék
1	Budapest	537	16	2·98	2,227	411	18·46
2	Arad	184	23	12·50	54	4	7·41
3	Gyula	9	1	11·11	55	9	16·36
4	Kassa	1	—	—	141	48	34·04
5	Kecskemét	8	1	12·50	119	6	5·04
6	Munkács	—	—	—	119	24	20·16
7	Nagyszőllős	19	1	5·26	76	9	11·84
8	Nagyvárad	162	11	6·79	171	53	30·99
9	Rimaszombat	34	5	14·70	13	1	7·69
10	Szabadka	8	1	12·50	87	18	20·69
11	Szeged	13	—	—	163	36	22·08
12	Szombathely	48	4	8·33	228	53	29·44
13	Temesvár	214	24	11·21	95	21	22·10
	Összesen	1,237	87	7·03	3,548	693	19·53

Az anyjukkal telepre helyezett 0—1 éves gyermekek országos halálozási százaléka: 7·03.

A nevelőszülőkhöz telepre helyezett 0—1 éves gyermekek országos halálozási százaléka: 19·53.

A menhelyekben (az intézetek falai között) neveltek halálozása:

Folyó-szám	A gyermekmenhely székhelye	1908. év folyamán felvétetett	Meghalt az intézetben	Százalék
1	Budapest	5,802	160	2·66
2	Arad	560	33	5·89
3	Gyula	290	21	7·24
4	Kassa	704	6	0·85
5	Kecskemét	207*	8	3·86
6	Munkács	247	3	1·21
7	Nagyszőllős	491	6	1·22
8	Nagyvárad	782	20	2·56
9	Rimaszombat	302	6	1·99
10	Szabadka	712	17	2·39
11	Szeged	807	17	2·11
12	Szombathely	1,229	29	2·36
13	Temesvár	613	25	4·08
	Összesen	12,836	351	2·74

Országos százalék: 2·74.

* Belügyminiszteri beutalásra felvett 1885 gyermek itt nem szerepel, mert ezek az intézetben nem voltak, közvetlenül a telepeken vétettek fel.

Ha nemcsak az 1903. évben felvett gyermekek, hanem a korábban felvettek is tekintetbe vétetnek, a halálozás a következő képet mutatja:

Összesítés.

Folyó szám	A gyermekmenhely székhelye	1902. évi maradvány	1903. évi felvétel	Összesen	Meghalt	Százalék
1	Budapest	6,867	5,892	12,759	1,229	9·6
2	Arad	381	560	941	69	7·3
3	Gyula	533	290	823	79	9·6
4	Kassa	1,141	704	1,845	131	7·1
5	Kecskemét	—	2,092	2,092	48	2·3
6	Munkács	348	257	595	56	9·4
7	Nagyszőllős	509	491	1,000	41	4·1
8	Nagyvárad	1,062	782	1,844	126	6·8
9	Rimaszombat	237	302	539	29	5·4
10	Szabadka	237	712	949	101	10·6
11	Szeged	763	807	1,570	94	5·9
12	Szombathely	352	1,229	1,581	113	7·2
13	Temesvár	747	613	1,360	107	7·9
	Összesen	13,177	14,721	27,898	2,223	7·97

Ez tehát az 1903. évben megvolt egész gyermekkontingens halálozási kimutatása.

Figyelembe veendő, hogy az 1903. évben felvett gyermekek halálozási százaléka — 9·49 — ezen egész gyermekkontingens 7·97%-ot kitevő halálozási százalékának 1·52%-kal fölötte áll.

Ennek oka az, hogy az 1903. évben felvett gyermekek legnagyobb része csecsemő, kik között a mortalitás a legnagyobb, míg az előző évek kontingensét már a csecsemő-korból kifejlődött gyermekek képezik.

Ezek az adatok nyilvánvalóvá teszik, hogy a gyermekmenhelyek már rövid fennállásuk alatt is kedvezően befolyásolták a gyermekhalálozási arányszámot. De a menhelyek jelentősége nemcsak abban áll, hogy az ott elhelyezett gyermekeket megmentik az életnek, hanem egyéb irányban is jótékony befolyást gyakorolnak.

Mint a bevezetésben kimutattuk, Magyarországon a gyermekeknek csaknem fele hal el orvosi kezelés nélkül. Ez az arány, ha a városokat, a hol az orvosi kezelés 90—95%-ot tesz, leszámítjuk, még sokkal kedvezőtlenebb. A hol azonban gyermektelepek vannak, a teleporvos a község egész lakosságának rendelkezésére áll s így csakhamar mindezen községekben is fel fog szökkenni az orvosi beavatkozások arányszáma, a mi lényegesen fog javítani az országos gyermekhalandóságon is.

11. A gyermekvédelem költsége 1903. évben.

I. Budapesti menhely.

Kiadások.

1. Személyi járandóságok.

1. Tisztviselők fizetése	53,900	kor.	62 fill.
2. Felügyelő orvosok utazási illetménye	6,016	«	— «
3. Teleporvosok díjazása	37,774	«	87 «
4. Szolgaszemélyzet és dajkák fizetése	18,521	«	04 «
Összesen	116,212	kor.	53 fill.

2. Dologi kiadások.

5. Élelmezés	46,076	kor.	15 fill.
6. Gyermekek ruházata	105,392	«	07 «
7. Felszerelési tárgyak	7,358	«	77 «
8. Épület jókarban tartása	2,512	«	04 «
9. Fűtés	8,480	«	35 «
10. Világítás	7,058	«	23 «
11. Gyógyszerek és orvosi eszközök	4,607	«	33 «
12. Temetési költség	6,643	«	27 «
13. Vegyes kiadások	17,928	«	01 «
14. Intézeti helyiségek bére	21,990	«	— «
Összesen	228,046	kor.	22 fill.
Főösszeg	344,258	«	75 «

Bevételek.

1. Gondozási díjak megtérítése	33,151 kor. 94 fill.
2. Különfélék (magán-dajkák kiadásáért)	850 « — «
Összesen	34,001 kor. 94 fill.

Gondozási díjak.

Az intézet a kötelékébe tartozó gyermekek után a nevelőszülőknek kifizetett gondozási díjat	1.063,366 kor. 25 fill.

Kiadások összege.

Menhelybeli kiadások	344,258 kor. 75 fill.
Gondozási díjak	1.063,366 « 25 «
Összesen	1.407,625 kor. — fill.
Bevételek összege	34,001 « 94 «
Kiadási többlet	1.373,623 kor. 06 fill.

II. Aradi menhely.

Kiadások.

1. Személyi járandóságok.

1. Tisztviselők fizetése	7,137 kor. 33 fill.
2. Teleporvosok fizetése	1,972 « 89 «
3. Szolgaszemélyzet fizetése	425 « 60 «
4. Dajkák fizetése	305 « 83 «
Összesen	9,841 kor. 65 fill.

2. Dologi kiadások.

5. Élelmezés		4,176 kor. 85 fill.
6. Felszerelés és eszközök		
a) Gyermekruházat	11910·42	
b) Felszerelési tárgyak	1263·32	13,173 « 74 «
7. Házbér és tisztítási költségek		755 « 58 «
8. Fűtés		666 « 43 «
9. Világítás		112 « 76 «
10. Vízfogyasztás		14 « 40 «
11. Gyógyszerek		418 « 46 «
12. Mosás		118 « 65 «
13. Temetési költség		330 « 74 «
14. Különfélék		
a) Irodai szerek, nyomtatványok	946·10	
b) Tankönyvek, ovodáztatás	232·73	
c) Gyermekek szállítási költsége	61·25	
d) Vegyesek	479·59	1,719 « 67 «
Összesen		21,487 kor. 28 fill.
3. Gondozási díjak		44,796 kor. 51 fill.
Főösszeg		76,125 kor. 44 fill.

Bevételek.

1. Gondozási díjak megtérítése	1,740	kor. 48	fill.
2. Különféle bevételek	223	« 34	«
3. Élelmezés stb. térítmények	190	« 22	«
Összesen	2,154	kor. 04	fill.

A kiadások összegéből levonandó azonban az 1903. évben kifizetett 1902. évi tartások és pedig:

Tisztviselők és teleporvosok fizetése 1902. évi	1,368	kor. —	fill.
Élelmezés és fűtés 1902. évi számlák	370	« —	«
Gyermekruházat « « «	3,975	« —	«
1902. évi deczember havi gondozási díjak	3,897	« —	«
Összesen	9,610	kor. —	fill.

1903. évet terhelő összes kiadások	66,515	kor. 44	fill.
Bevételek összege	2,154	« 04	«
Kiadási többlet	64,361	kor. 40	fill.

III. Gyulai menhely.

Kiadások.

Tisztviselők fizetése	6,314	kor. 24	fill.
Ellenőrző orvosok utazási illetményei	68	« 98	«
Teleporvosok tiszteletdíjai	3,837	« 71	«
Szolgaszemélyzet fizetése	651	« 59	«
Szolgák ruházata	149	« 80	«
Élelmezés	3,539	« 82	«
Ruházat	5,618	« 30	«
Vászonnemű	722	« 05	«
Lábbeli	1,552	« 80	«
Házi és felszerelési eszközök	491	« 14	«
Épületek jókarban tartása	659	« 83	«
Tisztítási kiadások	133	« 92	«
Tüzelőfa	663	« 78	«
Világítás	342	« 48	«
Gyógyszerek és orvosi eszközök	91	« 30	«
Mosás	38	« 96	«
Temetési költségek	512	« —	«
Irodai szerek és nyomtatványok	1,711	« 80	«
Vegyes kiadások	1,119	« 50	«
Nevelőanyák tartásdíjaira	73,444	« 88	«
Előlegek	80	« —	«
Adó	118	« 97	«
Szolgálati díjak	177	« 76	«
Egyéb idegen pénz	14	« 88	«
Összesen	102,056	kor. 49	fill.

Bevételek.

Gondozási díjak megtérítése	36,960 kor. 02 fill.
Vegyes bevételek	510 « 57 «
Összesen	37,470 kor. 59 fill.
Kiadások összege	102,056 kor. 49 fill.
Bevételek	37,470 « 59 «
Kiadási többlet	64,585 kor. 90 fill.

IV. Kassai menhely.

Kiadások.

1. Személyi járandóságok.

1. Tisztviselők fizetése	8,770 kor. 64 fill.
2. Felügyelő orvos utazási illetménye	144 « — «
3. Teleporvosok fizetése	5,143 « 35 «
4. Intézeti dajkák és szolgaszemélyzet fizetése	940 « — «
Összesen	14,997 kor. 99 fill.

2. Dologi kiadások.

5. Élelmezés	5,459 kor. 68 fill.
6. Gyermekek ruházata	14,383 « 92 «
7. Fűtés	1,075 « 50 «
8. Világítás	320 « 15 «
9. Temetési költség	410 « 20 «
10. Vegyes kiadások	10,333 « 87 «
11. Gondozási díjak	131,148 « 73 «
Összesen	163,132 kor. 05 fill.
Személyi kiadások	14,997 « 99 «
Összes kiadás	178,130 kor. 04 fill.

Bevételek.

Gondozási díjak megtérítése	88 kor. 72 fill.
Kiadási többlet	178,041 kor. 26 fill.

V. Kecskeméti menhely.

Kiadások.

1. Személyi járandóságok.

1. Tisztviselők fizetése	2,903 kor. 32 fill.
2. Telepellenőrzésre	163 « 60 «
3. Intézeti dajkák és szolgák fizetése	939 « 68 «
Összesen	4,006 kor. 60 fill.

2. Dologi kiadások.

4. Élelmezés	3,022	kor. 30	fill.
5. Gyermekek ruházata	10,705	« 20	«
6. Fűtés	600	« 84	«
7. Világítás	214	« 42	«
8. Temetési költség	432	« —	«
9. Vegyes kiadások	3,714	« 79	«
10. Gondozási díjak	50,051	« 41	«
Összesen	66,740	kor. 96	fill.
Személyi kiadások	4,006	« 60	«
Összes kiadás	72,747	kor. 56	fill.

Bevételek.

Gondozási díj megtérítése	1,340	kor. 61	fill.
Kiadási többlet	71,406	kor. 95	fill.

VI. Munkácsi menhely.

Kiadások.

1. Személyi járandóságok.

1. Tisztviselők fizetése	4,446	kor. 55	fill.
2. Teleporvosok díja	1,151	« 55	«
3. Intézeti dajka és szolgaszemélyzet fizetése	1,446	« 62	«
Összesen	7,044	kor. 72	fill.

2. Dologi kiadások.

1. Élelmezés	2,502	kor. 03	fill.
2. Gyermekek ruházata	3,108	« 37	«
3. Fűtés	313	« 58	«
4. Világítás	136	« 03	«
5. Temetési költség	298	« —	«
6. Mosás	90	« 92	«
7. Irodaköltség	352	« 48	«
8. Nyomtatványok	500	« —	«
9. Orvosi kötszerek	101	« 80	«
10. Gyógyszer	58	« 78	«
11. Irodabér	20	« —	«
12. Lakbér	1,100	« —	«
13. Vegyes és előre nem látott kiadások	976	« 92	«
14. Előlegek	170	« —	«
15. Gondozási díjak	50,460	« 45	«
Összesen	60,189	kor. 36	fill.
Személyi kiadások	7,044	« 72	«
Összes kiadás	67,234	kor. 08	fill.

Bevételek.

Gondozási díjak megtérítése és egyéb	531 kor.	20	fill.
Kiadási többlet	66,702 kor.	88	fill.

VII. Nagyszőlősi menhely.

Kiadások.

1. Személyi járandóságok.

1. Tisztviselők fizetése	4,491 kor.	36	fill.
2. Ellenőrző orvosok fizetése	288 «	28	«
3. Teleporvosok	1,254 «	56	«
4. Intézeti dajkák és szolgaszemélyzet fizetése	540 «	—	«
5. Szolgaruházat	20 «	50	«
6. Jutalom és segély	200 «	—	«
Összesen	6,794 kor.	70	fill.

2. Dologi kiadások.

7. Élelmezés	1,242 kor.	60	fill.
8. Ruházat	1,363 «	22	«
9. Házi és felszerelési eszközök	845 «	22	«
10. Házbér	1,950 «	—	«
11. Fűtés	357 «	86	«
12. Világítás	24 «	78	«
13. Gyógyszerek és eszközök	141 «	30	«
14. Mosás	35 «	—	«
15. Temetési költség	248 «	—	«
16. Vegyes kiadások	2,238 «	10	«
17. Gondozási díjak	37,522 «	15	«
Összesen	45,968 kor.	33	fill.
Személyi kiadások	6,794 «	70	«
Összes kiadás	52,763 kor.	03	fill.

Bevételek.

Gondozási díjak megtérítése	33 kor.	74	fill.
Kiadási többlet	52,729 kor.	29	fill.

VIII. Nagyváradi menhely.

Kiadások.

1. Személyi járandóságok.

1. Tisztviselők fizetése	7,990 kor.	27	fill.
2. Közp. felügyelő orvos utazási illetménye	567 «	—	«
3. Teleporvosok fizetése	6,151 «	33	«
4. Intézeti dajkák és szolgaszemélyzet fizetése	849 «	17	«
Összesen	15,557 kor.	77	fill.

2. Dologi kiadások.

5. Élelmezés	5,366	kor.	93	fill.
6. Gyermekek ruházata	20,242	«	83	«
7. Házi és felszerelési tárgyak	7,762	«	19	«
8. Gyógyszerek és orvosi eszközök	1,959	«	67	«
9. Fűtés	608	«	70	«
10. Világítás	220	«	48	«
11. Mosás	562	«	98	«
12. Temetési költségek	910	«	34	«
13. Vegyes kiadások	5,190	«	65	«
Összesen	42,824	kor.	77	fill.

3. Gondozási díjak.

Tartásdíjakra kifizettetett	119,659	kor.	96	fill.
Főösszeg kiadás	178,042	kor.	50	fill.

Bevétel.

Gondozási díjak megtérítése	2,728	kor.	90	fill.
Kiadási többlet	175,313	kor.	60	fill.

IX. Rimaszombati menhely.

Kiadások.

1. Személyi járandóságok.

1. Tisztviselők fizetése	5,086	kor.	63	fill.
2. Felügyeleti költségek	496	«	—	«
3. Teleporvosi tiszteletdíj	1,343	«	—	«
4. Szolgaszemélyzet fizetése	713	«	—	«

2. Dologi kiadások.

5. Élelmezési költségek	3,646	kor.	52	fill.
6. Gyermekek ruházata	7,001	«	15	«
7. Házi és felszerelési tárgyak	1,975	«	06	«
8. Épület és ingatlanok fenntartása	37	«	30	«
9. Tisztitási kiadások	48	«	10	«
10. Fűtés	735	«	33	«
11. Világítás	45	«	48	«
12. Gyógyszer	72	«	69	«
13. Mosás	31	«	22	«
14. Temetési költség	161	«	20	«
15. Irodai szerek, nyomtatványok, könyvek s egyéb irodai anyagok	1,113	«	90	«
16. Vegyes kiadások	818	«	41	«
17. Irodai helyiség bére	440	«	—	«
18. Gondozási díj	29,394	«	30	«
Összes kiadás	53,156	kor.	29	fill.

Bevételek.

Gondozási díjak megtérítése	1,797 kor. 50 fill.
Kiadási többlet	51,358 kor. 79 fill.

X. Szabadkai menhely.

Kiadások.

1. Személyi járandóságok.

Tisztviselők fizetése	5,325 kor. 26 fill.
Közp. ellenőrző orvosok illetménye	33 « 40 «
Teleporvosok fizetése	418 « 26 «
Szolgaszemélyzet fizetése	1,089 « 40 «

2. Dologi kiadások.

Élelmezés	4,155 kor. 81 fill.
Ruházat	3,729 « 69 «
Vászonnemű	1,715 « 96 «
Lábbeli	825 « 70 «
Házi és felszerelési tárgyak	1,928 « 55 «
Épületek jókarban tartása	59 « 70 «
Tisztítási költség	118 « 70 «
Kerti költség	4 « — «
Kőszén	360 « — «
Tüzelőfa	385 « 60 «
Világítás	286 « 35 «
Gyógyszerek és orvosi eszközök	244 « 40 «
Mosás	185 « 28 «
Temetési költségek	288 « — «
Különféle kiadások	891 « 32 «
Irodai szerek és nyomtatványok	1,178 « 49 «
Az intézeti helyiségek bérösszege	2,500 « — «
Átfutó kiadások	627 « — «
Gondozási díjak	35,000 « — «
Összes kiadás	61,351 kor. 87 fill.

Bevételek.

Gondozási díjak megtérítése	1,153 kor. 50 fill.
Vegyes bevétel	438 « 92 «
Összesen	1,592 kor. 42 fill.

Kiadások összege	61,351 kor. 87 fill.
Bevételek összege	1,592 « 42 «
Kiadási többlet	59,759 kor. 45 fill.

XI. Szegedi menhely.

Kiadások.

1. Személyi járandóságok.

1. Tisztviselők fizetése	6,326	kor.	64	fill.
2. Teleporvosok	5,016	«	14	«
3. Szolgaszemélyzet	783	«	23	«

2. Dologi kiadások.

4. Élelmezés	3,123	kor.	72	fill.
5. Felszerelés és eszközök	796	«	80	«
6. Ruházat	10,999	«	63	«
7. Vászonnemű	185	«	—	«
8. Ágynemű	1,363	«	20	«
9. Lábbeli	2,069	«	98	«
10. Házi és felszerelési tárgyak	248	«	—	«
11. Épületek jókarban tartása	190	«	36	«
12. Tisztítási költség	49	«	18	«
13. Kerti költség	28	«	60	«
14. Tüzelőfa	593	«	20	«
15. Világítás	181	«	38	«
16. Vízfogyasztás	156	«	—	«
17. Gyógyszerek és orvosi eszközök	316	«	82	«
18. Mosás	89	«	09	«
19. Temetési költségek	380	«	88	«
20. Irodai szerek és nyomtatványok	2,502	«	75	«
21. Vegyes kiadások	640	«	88	«
22. Gondozási díjak	86,135	«	09	«
Összes kiadás	122,176	kor.	57	fill.

Bevételek.

Gondozási díjak megtérítése	2,191	kor.	92	fill.
Kiadási többlet	119,984	kor.	65	fill.

XII. Szombathelyi menhely.

Kiadások.

1. Személyi járandóságok.

1. Tisztviselők és orvosok fizetése	9,083	kor.	76	fill.
2. Ellenőrző orvosok illetménye	1,168	«	—	«
3. Teleporvosok fizetése	2,517	«	36	«
4. Szolgaszemélyzet bére	1,117	«	18	«

2. Dologi kiadások.

5. Élelmezés	3,579 kor. 18 fill.
6. Gyermekek ruházata	16,296 « 04 «
7. Fűtés	907 « 99 «
8. Világítás	484 « 88 «
9. Temetési költség	836 « — «
10. Vegyes kiadások	4,826 « 12 «
11. Gondozási díjak	84,769 « 32 «
Összes kiadás	125,585 kor. 83 fill.

Bevételek.

Gondozási díjak megtérítése	1,501 kor. 04 fill.
Kiadási többlet	124,084 kor. 79 fill.

XIII. Temesvári menhely.

Kiadások.

1. Személyi járandóságok.

Tisztviselők fizetése	8,529 kor. 10 fill.
Ellenőrző orvosok utazási díjai	1,157 « 22 «
Teleporvosok fizetése	4,004 « 14 «
Szolgaszemélyzet fizetése	2,909 « 98 «

2. Dologi kiadások.

Élelmezés	6,279 kor. 48 fill.
Jég	50 « 52 «
Ruházat	15,229 « 10 «
Vászonnemű	894 « 06 «
Ágynemű	115 « — «
Házi és felszerelési tárgyak	5,632 « 76 «
Épületek jókarban tartása	295 « 23 «
Tisztítási költség	310 « 30 «
Fűtés	1,096 « 20 «
Világítás	870 « 99 «
Vízfogyasztás	240 « — «
Gyógyszerek és orvosi eszközök	2,868 « 36 «
Mosás	1,347 « 97 «
Temetési költségek	753 « — «
Irodai szerek és nyomtatványok	3,124 « 68 «
Vegyes kiadások	2,712 « 71 «
Intézeti helyiségek bérösszege	1,281 « 33 «
Összesen	59,702 kor. 13 fill.

3. Gondozási díjak.

a) Készpénzben	40,419 kor. 45 fill.
b) Cheque-forgalom útján	56,462 « 22 «
Összesen	96,881 kor. 67 fill.

Bevételek.

Gondozási díjak késspénzben való visszatérítése	201 kor. 60 fill.
Különféle bevétel	1,345 « 54 «
Gondozási díjak megtérítése	12,968 « 34 «
Élelmezés térítménye	7 « — «
Teleporvosok fizetésének térítménye	23 « — «
Világítás térítménye	61 « 31 «
Összesen	14,606 kor. 79 fill.

Kiadások összege.

Személyi és dologi kiadások	59,702 kor. 13 fill.
Gondozási díjak	96,881 « 67 «
Összesen	156,583 kor. 80 fill.
Bevételek összege	14,606 « 79 «
Kiadási többlet	141,977 kor. 01 fill.

XIV. Összesítés.

A menhely székhelye	Összes kiadás		Összes bevétel		Kiadási többlet	
	kor.	fill.	kor.	fill.	kor.	fill.
Budapest	1.407,625	—	34,001	94	1.373,623	06
Arad	66,515	44	2,154	04	64,361	40
Gyula	102,056	49	37,470	59	64,585	90
Kassa	178,130	04	88	78	178,041	26
Kecskemét	72,747	56	1,340	61	71,406	95
Munkács	67,234	08	531	20	66,702	88
Nagyszőllős	52,763	03	33	74	52,729	29
Nagyvárad	178,042	50	2,728	90	175,313	60
Rimaszombat	53,156	29	1,797	50	51,358	79
Szabadka	61,351	87	1,592	42	59,759	45
Szeged	122,176	57	2,191	92	119,984	65
Szombathely	125,585	83	1,501	04	124,084	79
Temesvár	156,583	80	14,606	79	141,977	01
Összesen	2.643,968	50	100,039	47	2.543,929	03

A KIR. JAVITÓ-INTÉZETEK.

4*

ÁLTALÁNOS RÉSZ.

I.

BEVEZETÉS.

Bár kétségtelen, hogy a büntetés hatályossága attól függ, mily mértékben tudja a büntetendő cselekmények elkövetésére indító okok erejét, intenzitását gyengíteni, a büntetendő cselekmények elkövetése ellen szóló motivumokat megerősíteni, vagy létrehozni, nem tagadható, hogy az az irány, a mely a büntetőjogi represszió hatályosságának kulcsát az indító okok ellen való küzdelemben találja meg, még nem mutatta meg sem azokat az eszközöket, a melyekkel az indító okok minden esetben tisztán felderíthetők, sem pedig azokat, a melyek a felismerésre jutott motivumok leküzdésére külön-külön a legalkalmasabbak. Kétségtelen, hogy az indító ok számos esetben tisztán felismerhető s kétségtelen az is, hogy az állam a szabadságvesztés-büntetéssel, iskolai tanítással, munkaoktatással és a munkára való szoktatással egyes esetekben ma is képes a motivumok egyikemásika ellen sikeresen küzdeni, arról azonban, — a mennyire legalább ez idő szerint itélhetünk, — egyelőre nem lehet szó, hogy a büntetőjog a motivumok ellen való küzdelem, mint általános elvi tétel alapján gyökeresen reformáltassék.

Az indító okok felismerésére való törekvés és az azok ellen való küzdelem a büntettes egyéniségének hosszas és gondos tanulmányozását tételezi fel. Erre a magánelzárás nem bizonyult alkalmasnak. Nem nyujthat erre semmiféle osztályozás sem alkalmas keretet, mert ennek az említett tanul-

mányozás éppen előzményét kell hogy képezze s különben is nyilvánvaló, hogy a megkülönböztetésre szolgáló lelki tulajdonságok és külső körülmények sokszoros egybefonódása miatt bármily osztályozás helyessége és czélszerűsége a legnagyobb mértékben kétséges.

Ha tehát birtokunkban volnának is mindazok az eszközök, a melyek a motivumok ellen való küzdelem sikerét biztosítják, azoknak csak úgy vennők hasznát, hogy az állam büntető igényének gyakorlásánál minden esetben már a bűnvádi per előkészítő stádiumától kezdve egészen a büntetését kiállott elitéltnek a társadalomba való visszabocsátásáig a bűntettes egyéniségének teljes kiismerése s az itélkezésnek és végrehajtásnak az ő egyéniségéhez való idomítása keresztülvihető volna. Felesleges azokat az okokat részleteznünk, a melyek ezt ma a bűntettesek nagy tömegénél kizárják s melyek elkerülhetetlenné tették azt, hogy a büntetés végrehajtásánál az egyéni bánásmód és nevelés helyébe az osztályozás, tehát csoportosítás tétessék.

Mindazáltal az igazságügyi kormányzat a bűntetteseknek egy kis csoportjára nézve már évek óta gyakorlatba vette a szigorúan egyéni nevelést. Ebben azok a fiatalkorúak részesülnek, a kiket a büntető-biróság javítóintézeti elhelyezésre itél.

Ennek az egyéni nevelésnek módjait, eszközeit és eredményeit akarjuk ebben az ismertetésben feltüntetni.

II.

A KIR. JAVITÓ-INTÉZETEK TÖRTÉNETE.

Már a régebbi magyar büntetőjogban nyomait találjuk annak a megfontolásnak, hogy a fiatalkorú bűntettesekkel szemben különleges intézkedések teendők, hogy azokkal enyhébben kell eljárni s hogy nevelésük kiegészítése és erkölcsük javítása igen fontos állami feladatot képez.

Ezt látszik igazolni a mult századbeli jogrendszer néhány jellemző adata is.

Több vármegye zárt helyen hajtotta végre az ifjú korú bűnösökön a testi fenyítéket s meghagyta, hogy a pálczázás nem korbácscsal vagy bottal, hanem vesszővel hajtandó végre.

Városainkban gyakorlatban volt a feltételes elitélés intézménye, melyet a fiatal törvényszegőkre azon tapasztalásból folyólag alkalmaztak, hogy az esetleges hevesség és meggondolatlanságból származó első kisebb bűncselekménynek közbüntetéssel való sujtása kiölné becsületérzésüket.

Fennállott, mint önálló büntetési nem, a birói megdorgálás is, melyet az első csekélyebb súlyú bűncselekmény fiatal korú elkövetőjével szemben alkalmaztak.

A helytartótanács ismételten figyelmeztette és utasította a törvényhatóságokat, hogy a fiatalkorúak súlyos bilincscsel ne büntettessenek, s hogy azok a többi foglyoktól elkülönítve, vallás-erkölcsi oktatásban részesíttessenek.

A büntetés kiszabásánál a kor mindig tekintetbe vétetett. Nem volt ugyan meghatározva, hogy meddig terjed a privilegizált kor, de a gyakorlat általában a húsz évesnél fiatalabbakat tekintette fiatalkorúaknak.

A fiatalkorúak iránt való meleg érdeklődésről tesznek tanuságot régi büntető törvényjavaslataink is. Így az 1792-iki büntetőtörvény-tervezet kimondta, hogy a gyermekekkel szemben a 7-ik életév betöltéséig bűnvádi eljárásnak helye nincs, a 7—12 éves gyermekek házi fenyítésben részesítendők, a 13—16 éves egyéneknél redukált közbüntetésnek van helye, a 21-ik életév betöltéséig pedig enyhítő körülmények fennforgása esetén alacsonyabb büntetési tétel alkalmazandó. E mellett elrendeli «pro iunioribus, ceterisque, quorum emendatio facilius sperari potest, domus correctoria.» Az 1843-iki javaslat 80. §-a szerint, gyermekek, kik koruknak 12-ik életévét meg nem haladták, a büntetőtörvény megszegéseért közkereset alá vétetni s a törvényszabta büntetéssel büntettetni nem fognak, hanem azok szülőik vagy felügyelőik által lesznek megfenyítendők, de az illető közhatóság fel fog ügyelni arra, hogy ily esetben a megérdemlett fenyítés el ne maradjon; a 83. §. pedig enyhíti a beszámítást, ha az illető 18-ik életévét meg nem haladta. Ugyanazon törvényjavaslatnak bizottsági tárgyalása folyamán indítvány tétetett, hogy a «felállítandó kerületi börtönök székhelyén «javító iskola» létesíttessék, melyben a fiatal, talán legczélszerűbben a 16-ik életévüket meg nem haladott egyének az intézet nevének megfelelő bánásmód mellett taníttassanak.

Eme javaslatok azonban törvényerőre nem emelkedtek és így az abban foglalt üdvös és humánus eszmék csupán jogtörténeti értékkel birnak.

Minthogy kodifikált büntető-törvénykönyv hiányában a büntető itélkezésnek hazánkban az 1852. év előtt, vagyis az osztrák büntető-törvénykönyv alkalmazásba vételéig néhány szórványos, összefüggéstelen törvényczikktől eltekintve, a szokásjog volt az alapja, minthogy továbbá az 1848-ik évig a rendi alkotmányból folyólag nemcsak a törvényhatóságok, de a földesurak is gyakoroltak büntető szolgáltatást, nevezetesen a csekélyebb jelentőségű esetek az úgynevezett úri székeken intéztettek el, a büntető igazságszolgáltatás az alsóbb fokokon egészen patriarchális jellegű volt.

Akkor midőn ennyire decentralizált volt a büntető hatalom gyakorlata, nem támadhattak intézmények, melyek az egész ország területén egységes felfogásnak, azonos törekvésnek lehetnek csak gyümölcsei.

Ezért tehát a régi magyar büntetőjog, noha figyelemmel volt azokra a különleges szempontokra, melyek a fiatalkorú bűntettesekkel szemben érvényre juttatandók, nem teremthetett egységes alapgondolaton nyugvó intézkedéseket.

Nem hozott magával ilyeneket az 1852. évben az önkényuralom által életbeléptetett ausztriai büntetőtörvénykönyv sem, bár ez is tartalmaz egy és más különleges intézkedést a fiatalkorú bűntettesek irányában.

Az 1861. évben megtartott országbirói értekezlet, melynek az volt a feladata, hogy az önkényuralom által életbeléptetett osztrák törvények hatályon kívül helyezésével a régi magyar jogot visszaállítsa, de egyuttal azokat a változott viszonyokhoz (jobbágyság megszüntetése, ősiség eltörlése) idomítsa, a régi magyar büntetőjogon csak annyi változtatást tett, hogy a rendi kiváltságokat eltörölte s a büntetést humánusabbá tette. Egyebekben azonban a régi jog változatlanul állíttatott vissza.

Ily körülmények között az új büntető-törvénykönyvre várt a feladat, hogy a fiatalkorúak kriminalitásának leküzdésére hathatós eszközöket adjon a végrehajtó hatalom kezébe. Ennek a várakozásnak azonban az 1880. évi szeptember hó 1-én életbelépett új büntetőtörvénykönyv, az 1878 : V. törvényczikk, csak részben felelt meg. Hozott ugyan néhány czélszerű rendelkezést a fiatalokra vonatkozólag, de rendszeres, átgondolt és részletes intézkedéseket nem tartalmazott. — Legfontosabb rendelkezése az, hogy fiatalkorú bűntettesek részére javítóintézetek felállítását rendeli el, arra nézve azonban, hogy ezen intézetekben a büntetés mi módon hajtassék végre, milyen legyen ezen intézetek szervezete, felszerelése, működésének iránya, módja, éppen semmi útbaigazítást nem ad.

Mindezen kérdésekben tehát az igazságügyi adminisztrácziónak kellett állást foglalnia s a helyes utat megtalálnia.

A büntető törvények vonatkozó §-ainak szószerinti szövegét a jelen mű harmadik részének («A fiatalkoruak kerületi fogháza») I. fejezetében közöljük.

A törvény intézkedéseiben szerves összefüggés nincsen. Érezte a törvényhozás, hogy a züllésnek indult és törvénybe ütköző cselekményt elkövető ifjú egyének nevelésének pótlásáról és javításáról gondoskodni kell, mindazáltal csak a javítóintézetek felállításához megkivántató pénzeszközök biztosítására s azon esetek megjelölésére szorítkozott, melyekben nem büntetési itélet végrehajtásának, hanem javító nevelésnek lehet, illetve kell bekövetkeznie. Sőt a törvény, a 84. §. kivételével, a javítóintézetben töltendő időt is oly szűk korlátok közé szorította, hogy ennek folytán az erkölcsi javításnak lehetősége, a mihez nem hónapok, hanem évek kellenek, jóformán ki van zárva.

Törvényes rendelkezések hiányában az igazságügyi kormánynak tehát első sorban azt kellett elhatároznia, hogy: 1. minő rendszer szerint akarja javítóintézeteit létesíteni, 2. kiknek befogadására szánja azokat és 3. mi módon biztosítsa, hogy a növendékek ne előre meghatározott ideig, hanem addig maradhassanak az intézetben, míg az — erkölcsi nevelésük érdekében — szükséges.

1. Népünk hevülékeny természete folytán nem igérkezett czélszerűnek a különben kitünő svájczi rendszer elfogadása, a hol teljesen nyilt területen, csak igen laza felügyelet mellett is alig fordul elő szökés vagy nagyobb visszaélés; de másrészről Olasz- és Francziaország példája sem mutatkozott föltétlen követésre méltónak, mert itt inkább katonai fegyelemmel kormányzott hadapród-iskolák jellegével birnak az intézetek. A német birodalomnak van ugyan néhány ily kiváló javítóintézete, ámde ezek szervezetének egyik főtényezője nálunk hiányzik. Ezen intézeteknél ugyanis a nevelői és felügyelői tisztet egy szerzetes jellegű u. n. Bruderschaft tagjai teljesítik, kik nőtlenek maradván, kizárólag ezen hivatásnak szentelik életüket. Legczélszerűbbnek mutatkozott tehát, az intézeteket nem ugyan börtönszerűen körülzárolt, de mégis

bekerített területtel ellátni, a mely területen belül a polgári életviszonyoknak megfelelő családias nevelés honosíttatik meg. Ez ugyan a családi élet központja, az anya híján csak fél sikerrel vihető keresztül, de ezen rendszer mégis szilárdítóbban hathat a jellemfejlődésre, mint a rideg katonai szigor. Ezen elvek alapján rendeztettek be az első intézetek. Utóbb azonban a fokozott kertészeti és mezőgazdasági foglalkoztatás nem engedte meg azt, hogy a növendékek mind bekerített területeken foglalkoztassanak. Ma már Kassán mintegy 30 holdnyi, Aszódon mintegy 60 holdnyi területen foglalatoskodnak; a nyilt területekről azonban a szökések éppen nem gyakoribbak, mint korábban a zárt területeken előfordultak.

2. Második kérdés gyanánt az merült fel, hogy kizárólag biróilag elitélt fiatalok, vagy pedig olyanok is befogadtassanak-e a kir. javítóintézetbe, a kik még nem állottak a büntetőbiró előtt, de erkölcsi romlottságuknak már félreismerhetetlen jeleit adták.

A külföldön több államban külön intézetek vannak berendezve az elitéltek és ismét más intézetek a rossz erkölcsű és elhanyagolt nevelésű gyermekek számára.

Ha az igazságügyi kormánynak kilátása lehetett volna arra, hogy javítóintézeteket nagyobb számban és gyors egymásutánban állíthat fel, úgy valószinűleg az erkölcsileg züllött ifjak fentemlített két kategóriájának külön intézeteket szánt volna. Minthogy azonban hazánkban a magánosok nagyobb áldozatkészsége e téren még csak néhány nemes példában jelentkezett, az állam pedig ezen kétféle javítóintézet felállításához megkivántató anyagi eszközökkel nem rendelkezett, minthogy továbbá az elitélt fiataloknak külön intézetben való csoportosítása megbélyegző jellegénél fogva nem látszott czélszerűnek és másrészt mert a bűncselekményeknek prævenció útján való apasztása és a közerkölcs védelme és emelése is állami föladat, az igazságügyi kormány minden előitélet távoltartása végett oly alapszabályokat bocsátott ki, melyek szerint nemcsak elitélt, hanem más kiskorúak is felvétetnek a javítóintézetekbe.

Az erre vonatkozó részletek alább következnek (V. fej. 1. pont).

Az adott viszonyok következtében felmerült azon kérdés, vajjon nem volna-e kivánatos az elitélt gyermekeket az el nem itéltektől egy intézet falain belül elkülöníteni. A kormány ezt az elkülönítést nem rendelte el, mert abból indúlt ki s utóbb is azt tapasztalta, hogy az elitéltek és el nem itéltek nem képeznek két, egymástól élesen különböző elemet, a mennyiben az el nem itéltek is legtöbbnyire ugyanazon társadalmi osztályba tartoznak, ugyanoly viszonyok közül kerülnek ki és ugyanoly erkölcsi hibákban szenvednek, mint az elitéltek s a különbség csak az, hogy az előbbiek hibáit és büntetendő cselekményeit nem a biróság, hanem a szülők által initiált közigazgatási hatósági nyomozás állapította meg. Éppen ezen okból az elkülönítés nevelési szempontból is helytelen volt volna; mintegy társadalmi osztálykülönbséget teremtett volna az intézetben.

3. A javítóintézeti nevelési időnek kellő biztosítása céljából tett intézkedéseket szintén az V. fejezet 1. pontjában ismertetjük.

Miután az igazságügyi kormány az előkérdésekben állást foglalt, felállította az első javítóintézetet és pedig az 1884. évben Aszódon. Ezt követte 1886-ban a kolozsvári, 1890-ben a rákospalotai, 1895-ben a székesfehérvári és 1903-ban a kassai javítóintézetek felállítása. Ezek közül a rákospalotai intézet leányok, a többi pedig fiúk részére állíttatott fel.

Ezekben az intézetekben az igazságügyi kormány már kezdettől fogva arra törekedett, hogy a beutalt ifjakat kiképzésben és nevelésben részesítse. Nem letartóztatási, hanem nevelőintézeteknek szervezte tehát azokat. Élükre egy-egy igazgatót állított, a nevelésre pedig tanítókat és lelkészeket alkalmazott. A munkáltatásnál is az oktatásra fektette a súlyt s ezért a vállalkozói rendszert már eleve kizárta. Az egyéni nevelés elve azonban eleinte nem jutott érvényre s hosszas küzdelem és próbálgatás után jutott el a kormány odáig, hogy ezen elv minden követelményét végrehajtotta.

Az alapszabályok 32. §-a ugyanis kimondotta, hogy a növendékek családokba osztandók be s ezen beosztásnál a kort és erkölcsi állapotot kell szem előtt tartani.

Mindazáltal az első (aszódi) intézet benépesítésének első éveiben a növendékeket minden osztályozás nélkül helyezték az akkorában fennállott két-három családba.

1886-ban ezen intézetnek már négy családja volt, melyek közül egy «kisérletinek», a többi pedig számjelzéssel 1-sőnek, 2-iknak és 3-iknak neveztetett.

A «kisérleti» családba került minden újoncz-növendék, a melyben mindaddig maradt, míg az intézeti rendhez és szabályokhoz hozzászoktatták.

Az 1-ső számú családban laktak a *rossz*, a 2-ikban a *középszerű* és a 3-ikban a *jó* magaviseletűeknek minősített növendékek. A kor szerinti osztályozás még 1886-tól 1888. év őszéig sem volt végrehajtható, mert az intézet még az időben sem rendelkezett annyi családdal, hogy az erkölcsi csoportosítás mellett a kor szerintit is foganatosíthatta volna.

Midőn az 1888. év vége felé új pavillon épült, a *rossz* és a *középszerű* magaviseletű növendékeket két-két alcsoportba osztották s a családokat a következőleg szervezték:

A «kisérleti» család az ujoncz- és az erkölcsileg visszaesett növendékeket fogadta be. A *rosszak* közül a *fiatalabbak* az 1-ső *a)*, s a *korosabbak* az 1-ső *b)* családban, a *középszerű* magaviseletűek közül a *fiatalabbak* a 2-ik *a)*, s az *idősebbek* a 2-ik *b)* családban, végül a *jók* korszerinti megkülönböztetés nélkül a 3-ik családban nyertek helyet.

Ez a rendszer, mely az erkölcsi csoportosítás mellett a *rossz* és a *középszerű* magaviseletű növendékeknél a kor szerinti osztályozását is követte, 1891 tavaszáig állott fenn.

Ekkor a svájczi szegénynevelők egyesületének mintájára az úgynevezett vegyes családi rendszer honosíttatott meg.

A növendékek életkorukat és erkölcsi állapotukat illetőleg vegyesen s amennyiben csak lehetséges volt, arányos számban oszttattak be a 6 családba. — A növendék-családok

számszerinti sorrendben 1-sőnek, 2-iknak, 3-iknak, 4-iknek, 5-iknek és 6-iknak neveztettek.

Az újoncz-növendékek azon családba kerültek, a melyben éppen üres hely volt.

A jó erkölcsi magaviselet, a szorgalom és a rend- és tisztaságszeretet jelzésére, illetőleg megkülönböztetésére minden családban három fokozatú «erkölcsi kitüntetés» szolgált, mely erkölcsi kitüntetések fokozatos kedvezményeket vontak maguk után, hogy a növendékek iparkodásuk jó következményeit már az intézetben is élvezhessék.

Az elsőfokú erkölcsi kitüntetés piros, a 2-ik piros-fehér és a 3-ik piros-fehér-zöld posztócsíkkal jelöltetett s ezen jelvényeket a kitüntetett növendékek kabátjuk gallérján viselték.

Az 1893-ik évnek tavaszán azonban az intézet visszatért a növendékeknek alapszabályszerű kor- és erkölcsi állapot szerint való csoportosításához, és

az 1-ső családba a fiatalabb rosszakat,
a 2-ik « az idősebb rosszakat,
a 3-ik « a fiatalabb középszerűeket,
a 4-ik « az idősebb középszerűeket,
az 5-ik « a fiatalabb jókat és
a 6-ik « az idősebb jókat osztotta be. Addig, amíg ezt a csoportosítást a növendékek létszáma megengedte, a 16 éven felüli ifjakat még külön épületbe is helyezte el.

Ezen beosztás egészen az 1898-ik év közepéig állott fenn.

Ám a tapasztalás megmutatta, hogy ezen családi szervezetnek nevelési szempontból az intézet erkölcsjavító törekvését hátráltató hiányai vannak.

A növendékek ugyanis a szerint, amint a korban előhaladtak és amint erkölcsi állapotuk javult vagy rosszabbodott, folyvást egyik családból a másikba költözködtek s minduntalan más-más családfőnek a keze alá kerültek. Igy a növendékeknek kor és erkölcsi állapot szerint való «elszigetelése» is illuzóriussá vált, mert azáltal, hogy a különböző családok növendékei az intézetben meghonosított különféle

munkánál — az iskola hat osztályában és a hitfelekezetek szerint megtartott hitoktatásokat nem is számítva — napról-napra összekeveredtek, a családfő nevelői ténykedésének eredményét úgyszólván teljesen megsemmisítették.

Az évek során át szerzett gyakorlati tapasztalatok így érlelték meggyőződéssé azt a nézetet, hogy a növendék-családoknak kor és erkölcsi állapot szerint való megalakítása a javító nevelésnek sikerét az intézeti személyzet buzgó működése mellett sem biztosítja.

Módot kellett keresni tehát arra, hogy a növendékcsaládok szervezete ne bénítsa meg, sőt ne tegye sikertelenné a családfők nevelői működését. E czélból az 1898-ik év nyarán kisérletképpen az úgynevezett elszigetelt családi rendszer honosíttatott meg.

Minthogy a növendék-családokat első sorban a sokféle munka-oktatás miatt kellett nappalra szétszórni, és családfőjüknek felügyelete alól elvonni, az ez idő szerint érvényben lévő elszigetelt családi rendszernél főleg a foglalkozás vétetett a család-beosztás alapjául.

Minden újoncz-növendék egyelőre az úgynevezett «kisérleti» családba osztatik be. Itt kitanulmányozzák az újoncz egyéni sajátságait s erkölcsi hibáit, kipuhatoljak s tovább bővítik iskolai ismereteit, s a családfő azt is különös figyelemmel kiséri, hogy minden egyes növendéke az intézetben meghonosított munkanemek melyike iránt érez komoly előszeretetet s melyiknek a megtanulására mutatkozik tehetségeinél és egyéni viszonyainál fogva a legalkalmasabbnak. Feladata továbbá a kisérleti családnak az, hogy az újoncz-növendékeket a házi rendbe alaposan bevezesse s begyakorolja és őket rendszeres kézimunkára szoktassa. E szerint a kisérleti család átmenetet képez a külső élet és az intézeti neveltetés között, amennyiben az egészen új viszonyok közé került ifjakat az intézeti neveltetésre előkészíti.

A kisérleti családból az újoncz-növendéket alkalmas időpontban azon családba helyezik, melyben az általa élethivatásul választott munkanem van meghonosítva s mely

családban intézeti neveltetésének egész ideje alatt állandóan egy és ugyanazon családfőnek keze alatt marad.

A kisérleti család tehát a többi családnak előkészítő és egyben újoncz-kiképző iskolájául tekinthető.

Ezen család élén az intézet egyik legképzettebb családfője áll.

Ezen, ma is érvényben levő elszigetelt családi rendszer bővebb ismertetése alább következik.

Hasonló átalakulás volt a növendékek iskolai és munkaoktatásánál is.

Az iskolai oktatás kezdetben közös volt. Később, mikor az elszigetelt családi rendszer életbelépett, minden családban külön szerveztetett az iskolai oktatás is.

Leggyökeresebb volt az átalakulás a munkaoktatásnál.

A növendékek azelőtt befogadásuk után az első évben leginkább házimunkával és kertészettel foglalkoztak; egyes növendékek ennél a foglalkozásnál meg is maradtak, míg a többiek vagy mezőgazdasági munkára, vagy ipari foglalkozásra utaltattak.

A fiujavító-intézetekben az iparágak közül az asztalos-, esztergályos-, fafaragó-, bognár-, kerekes-, szabó-, czipész-, kosárfonó-, kőmíves-, könyvkötő-, könyvnyomdász- és pékipar, továbbá a gyermekjáték-készítés volt meghonosítva. — Az iparágak száma és neme az intézetek helyi viszonyai és a környék szükségletéhez képest állapíttatott meg.

A meghonosított iparágak első sorban a javítóintézetek szükségleteit elégítették ki, amennyiben például az intézeti bútorokat, a növendékek alsó és felső ruházatát, lábbelit stb. maguk a növendékek készítették el.

Az egyes iparágak tanítására iparosok, mint munkavezetők alkalmaztattak. Ezekhez, mint iparűzési engedélylyel biró ipartestületi tagokhoz, a növendékek mint tanonczok jelentettek és irattak be az illetékes ipartestülethez, és ha mesterségükben elegendő gyakorlottságot szereztek, az intézetből való kihelyeztetésük alkalmával tanonczlevelet és munkakönyvet nyertek.

A növendékek túlnyomó része azonban nem mint felszabadított iparossegéd, hanem csak mint tanoncz hagyta el az intézetet.

Ennek a rendszernek hátrányai nemsokára mutatkoztak.

Első sorban is nyilvánvalóvá vált, hogy abban az esetben, ha a növendék nem mint teljesen kiképzett iparos, hanem csak mint tanoncz hagyja el az intézetet, a javítóintézeti nevelés nem vezet czélhoz. A kihelyezett növendékek ugyanis mint 16—18 éves ifjak, resteltek már tanoncz-sorba állani s így az intézetben tanult mesterséget abbanhagyták. Nem is volt ok, a mely őket ennél a mesterségnél megtartsa, mert abban önálló munkások még nem voltak s így az nekik azonnali biztos kenyérkereset forrása nem lehetett.

Hozzájárult ehhez a szabad iparosoknak a javítóintézeti ipar iránt való ellenszenve, mely a megélhetést azon szabaduló növendékekre nézve is problematikussá tette, a kik mint önálló munkások (iparossegédek) helyeztettek ki. Mindazokat a panaszokat, a melyeket a fegyintézeti ipar ellen hangoztattak, a javítóintézetek ipara ellen is felhozták, noha éppen a regie-rendszer és a javítóintézetek kisebb létszáma következtében az utóbbi ipar a szabad iparosoknak éppen nem okozott konkurrenciát. Folytonosan visszatérő pontja volt ezen panaszoknak az, hogy a javítóintézetből segédekként kikerülő növendékek nem birnak kellő kiképzéssel s így az iparoskart az intézetek kontárokkal árasztják el. Végezetül pedig a kereskedelemügyi miniszter kimondta, hogy a javítóintézeti munkavezető önálló iparosnak nem tekinthető, s tanonczokat nem szabadíthat fel segédekké.

Ha az iparosok panaszai nem is voltak alaposak, azokat még sem lehetett figyelmen kívül hagyni, mert a szabaduló növendékek biztos elhelyezése végeredményben a szabad iparosokon függött. Számolni kellett azzal is, hogy a javítóintézetek növendékeit a társadalom félszeg felfogása bizonyos mértékben megbélyegzetteknek tekinti s így az intézetek növendékeinek az élet versenyét a társadalom előitélete is megnehezíti.

Ezen előitéletet a javitóintézetek kihelyezett növendékei csak azzal oszlathatják el, ha a szabad életben kiképzett iparostársaik átlagát szorgalomban, ambicióban és szakképzettségben fölülmulják. Ez azonban feltételezi, hogy alaposabb képzésben részesíttessenek, mint a milyet a szabad iparos adhat tanonczainak. Az ipari oktatást tehát reformálni kellett.

Ez a gondolat azután a javítóintézetek működési irányára vonatkozó eddigi felfogásnak gyökeres átalakulásához is vezetett.

Korábban ugyanis az igazságügyi kormány felfogása az volt, hogy a javító-intézeti nevelésben a fősúly azon a pszichikai hatáson nyugszik, a melyet az intézeti nevelők a növendékekre erkölcsi oktatással, iskolai képzéssel, buzdítással és példaadással gyakorolnak. Ezen felfogás mellett a munka csak segédeszköz, mely a jellemképzést előmozdítja. Hiven visszatükrözi ezt a felfogást a kir. igazságügyminisztérium által a kir. javító-intézetekről az 1899. évben kiadott ismertetés, mely a munkaoktatásról következőleg emlékezik meg:

«Az intézet egyik kiváló javító eszközét a munkára nevelés képezi. Minthogy az intézeti növendékek nagyobbára a henyélés, a semmittevés sikamlós lejtőjén jutottak a bűn örvényébe s nagyrészt mint csavargók és munkakerülők léptek a javítóba, az intézet tulajdonképpeni feladata az, hogy a befogadott növendéket a semmittevésből, rendetlen életmódjukból kiragadja, őket a restségtől, a test és lélek e mérgétől megóvja, velük a munkát megkedveltesse és őket képessé tegye arra, hogy a társadalomban becsületes munkával szerezzék meg és elégítsék ki életszükségleteiket . . .»

«. . . Főleg a kerti munka gyakorol felette kedvező befolyást a növendékek jellemképzésére. — A viruló természettel való gyakori érintkezés meglágyítja a szivet: a növényzet pompás dísze s a kevéssé fárasztó munka látható sikere rendkívül jól hat a kedélyre s a testileg és szellemileg fejlődő gyermeket fokról-fokra szelidebbé, nemesebbé és istenfélőbbé teszi . . .»

«... Az iparoktatást a javítóintézetekben mellőzni nem lehet, mert noha pædagogiai hatásuk nem oly sokoldalú, mint a kerti munkáké, de képező hatásuk bizonyos irányban sokkal intenzivebb. Az iparszerű munka ébreszti és fejleszti a mű- és szépérzéket, sőt a körülményekhez képest nagyobb keresetforrást is szolgáltat, mint a kerti munka.»

«... Az iparos munkák tanításánál irányelvül szolgál, hogy a javítóintézetekben csak a kézműipar fejleszthető, s hogy a növendékek a gyáriparszerű foglalkozásnak egyoldalúságától lehetőleg megóvandók. Ez okból a gyáripar egyik javító-intézetben sincs meghonosítva...»

Látszik ebből, hogy a kormány a munkáltatást csak mint a jellemképzés egyik tényezőjét, segítő-eszközét fogta fel. Az individuumból indult ki, annak hibáit igyekezett minden eszközzel kiirtani s ilyképp erkölcsi javulását elérni.

Előbb-utóbb fel kellett ismerni azonban, hogy ez a törekvés nem hozhatja meg a kivánt eredményeket. A bűntett forrását nem csupán az egyes ember egyéni tulajdonságai képezik; a bűntett társadalmi jelenség is. Nem elég tehát arra törekedni, hogy a bűntettest «megjavítsuk», hanem gondoskodni kell arról is, hogy reá nézve megszüntessük azokat a társadalmi viszonyokat, melyek őt egyéni hajlandóságainak bármily kedvező irányú változása mellett is újból a bűntett útjára terelnék.

Be kellett tehát látni, hogy az intézetben egészen «megjavult» növendékre nézve is teljesen kárbaveszett a nevelés, ha kihelyezése után visszakerül abba a környezetbe, melyből vétetett. Munkakerülők, csavargók és iszákosok között «erkölcsi javulását» meg nem őrizheti.

Képessé kell tehát a növendéket tenni arra, hogy korábbi társadalmi köréből egy más társadalmi körbe emelkedjék. Ez azonban csak akkor lehetséges, ha az intézetben valamely foglalkozást oly mértékben elsajátít, hogy abból mint önálló munkás, kihelyezése után azonnal megélhet. Ha ez biztosítva van, a javító nevelés eredményeit nem kell félteni többé.

Világosan szembetűnik az is, hogy a munkának jellemképző hatása is csak akkor érvényesül teljes mértékben, ha a növendék az illető foglalkozást megkedveli, a mi pedig tudvalevőleg olyankor áll már be, a mikor önállóan kezd dolgozni, szakmájában magasabb fokra jut s munkájának eredményeit látja.

Ezek a megfontolások vezettek arra a tanulságra, hogy a javítóintézetekben a legnagyobb súly a munkaoktatáson nyugszik. Megdőlt az a régebbi felfogás is, hogy az intézetekben csak kézműipart lehet megengedni s a gépeket ki kell zárni. Ma ugyanis, mikor a kézműipar legtöbb ágát a gyáripar elnyomja, a tisztán kézműipart tanult növendékeknek nem lehet biztos elhelyezést találni, míg azok, a kik úgy a kézműiparban, mint a gépekkel való dolgozásban teljes jártassággal birnak, igen könnyen találnak alkalmazást. Indokoltnak mutatkozott tehát a kézműiparban való alapos kiképzés mellett a növendékeket a gépekkel való munkáltatásban is kioktatni.

Hogy az új tipusu intézetekben a gyári üzem is meghonosíttatott, részint a régebbi tapasztalatokon való okulás, részint Magyarország speciális viszonyainak fontolóra vétele okozta.

A gyári üzemnek a javítóintézetekben való mellőzése ugyanis főleg két okból történt. Egyrészt a növendékeket féltették a gyáriparszerű foglalkozás egyhangúságától, másrészt a gépekkel való tömeges termelés által nem akartak a szabad iparnak ártani.

Az első indok nem áll meg. Állana akkor, ha a munkamegosztás elvének a végletekig való érvényrejuttatása mellett működő nagy gyári telepekről volna szó, amikor csakugyan káros hatása volna annak, ha a növendék valamely üzemnek csak egy igen speciális, apró részletét tanulná meg s folytonosan csak azt űzné. Ámde a javítóintézetekben nem ez van. Itt a növendékek megtanulják a kézműipart is s e mellett kiképzést nyernek a különböző gépek kezelésében is, ami nemcsak hogy nem egyhangú, lelketölő munka, hanem

a legnagyobb mértékben felkelti figyelmüket, érdeklődésüket és munkakedvüket. E mellett ismereteiket jelentékenyen kibővíti, elhelyezésüket pedig biztosítja.

Nem áll meg Magyarország speciális viszonyai között a másik indok sem. Magyarország majdnem teljesen agrikultur állam, mely a legtöbb iparczikkben importra szorul. Ily körülmények között, amidőn a meglevő ipar az ország szükségletének csak csekély töredékét tudja fedezni, szó sem lehet arról, hogy a gyári üzem a szabad iparosoknak érezhető versenyt okozna. Inkább a kézműipar az, amelynek versenye miatt annyiban hallatszanak panaszok, hogy a fegyintézetek (de nem a javítóintézetek) kontárokat nevelnek. De ez a panasz sem alapos, mert a fegyintézetekből szabadultak rendszerint nem maradnak meg a fegyintézetben tanult iparnál, hanem, ha a földmives osztályból valók, visszamennek földmiveseknek.

Az igazságügyi kormány felfogásának ezen gyökeres átalakulása az 1901. évben jutott érvényre, a mikor ugyanis az újonnan felállított kassai kir. javító-intézetben nagyobb arányú fa-, bőr- és textilipari tanműhelyek létesítését határozta el. Ezeket a tanműhelyeket a kormány már a modern technika szinvonalára emelve állította fel s a szükséges gépekkel fölszerelte.

Egyidejűleg azonban az igazságügyi kormány gondoskodott arról, hogy a növendékeknek önálló munkásokként (iparos-segédekként) való kihelyezése is biztosíttassék. A segéddé való felszabadításra az ipartörvény két módot nyújt: az egyik az, hogy az önálló iparosnál, mint munkaadónál kitanult tanonczot az iparos az iparhatóság közbenjöttével felszabadítja, a másik pedig az, hogy az iparosnak készülő ifjú valamely ipariskolát elvégez s annak végbizonyítványa alapján kap iparos-segédi munkakönyvet. Minthogy az előbbi módozatot, a mely eddig gyakorlatban volt, a kereskedelmi miniszternek fentemlített rendelkezése megnehezítette, csakis az utóbbit lehetett megvalósítani s ezért az igazságügyminiszter elhatározta, hogy az intézetekben ipariskolá-

kat szervez s ezen munkát kisérletképen a kassai intézetben kezdi meg.

E végből a kereskedelemügyi miniszterrel hosszabb időn át folytak tárgyalások, melyek teljes sikerre vezettek. Ehhez képest a kassai kir. javító-intézet ipariskolai jelleget nyert, az onnan kikerülő növendékek ipariskolai bizonyítványt s ennek alapján, mint felszabadult iparossegédek, munkakönyvet kapnak.

A megkezdett úton haladva, az igazságügyminisztérium az 1904. és 1905. években az aszódi kir. javító-intézetben is megszüntette a régi iparoktatási rendszert s szintén a modern technika szinvonalán álló iparműhelyeket és ipariskolát rendezett be. Minthogy ezen intézet nagyobb kültelkével mezőgazdasági üzemre is be van rendezve, az iparágak is ezen mezőgazdasági jellegnek megfelelőleg választattak, a mennyiben kovács-, bognár-, kocsilakatos-, szíjgyártó-, kocsikárpitos- és fényező-ipar rendeztetett be. Ezzel kapcsolatban az intézet befogadó képessége is lényegesen emeltetett.

A javító-intézeti ipariskolák felállítása az elméleti iskolai oktatás reformját is előidézte. Míg ugyanis korábban az elméleti oktatás az országos népiskolai tanterv keretében folyt, az ipariskolák elméleti oktatása az ipariskolák szakczéljait szolgálja s arra van irányítva, hogy szakképzett és művelt iparosokat neveljen.

Úgy az elméleti iskolai tanítás, mint a műhelyoktatás részletei alább következnek.

Az iparoktatásban elfogadott elveket a kormány átvitte a munkáltatás egyéb ágaira is. Az aszódi intézet mezőgazdaságát mintagazdasággá emelte, tehenészetet, tejgazdaságot és szőlőgazdaságot rendezett be, a kertészetet pedig úgy az aszódi, mint a kassai intézetben modernül berendezett növényházakkal szerelte fel s magas szinvonalra emelte.

Mindezek az intézkedések megfeleltek annak a felfogásváltozásnak, hogy a munkaoktatásnak a legmagasabb nivóra való emelése biztosíthatja csak a javító-intézeti nevelés sikerét.

Eddigelé azonban ez a felfogás csak két javító-intézetben, a kassaiban és az aszódiban juthatott érvényre, míg a székesfehérvári és kolozsvári intézetek ma még a reformnak nem vettettek alá. Ezen intézeteknek a fent ismertetett elvek alapján való átszervezése azonban mihamar meg fog történni.

A rákospalotai intézet leányok részére lévén fenntartva, különleges szempont alá esik.

Ezen intézet úgy külső mint belső működése tekintetében szintén igen nagy fejlődésen ment át, mely fejlődés menetét a különös részben ismertetjük. Ez voltaképpen az intézetek harmadik tipusa.

Ettől eltekintve, a javító-intézeteknek két tipusa van: az egyik tipust, melyben a fősúly a munkaoktatáson nyugszik, modernül berendezett ipartanműhelyeikkel és ipariskoláikkal a kassai és aszódi intézetek, míg a másik tipust, melyben a munka csak mint a jellemképzés egyik tényezője szerepel s mely csupán szerényebb kézműiparral bir, de ipariskolákkal nem: a kolozsvári és székesfehérvári intézetek képviselik.

Bifurkálódik ilyképp a fent elmondottak értelmében az elméleti iskolai oktatás is: amott főleg a gazdasági és az ipariskola czéljait szolgáló szakoktatás, emitt az általános népiskolai oktatás folyik.

Ez a különbség természetesen számos irányban érezteti befolyását, a miről azonban csak a részletes ismertetésnél emlékezhetünk meg.

Számot kell még adnunk a történeti fejlődés vázolásánál arról is, hogy az intézetek befogadó-képessége mily arányokban emelkedett.

Az aszódi intézet 1884-ben állíttatott fel. Befogadóképessége 180 fő volt, de 1904-ben 280-ra emeltetett.

A kolozsvári intézet 1886-ban 60 főre épült s ma is ennyit fogadhat be.

A rákospalotai intézet 1890-ben 25 főre rendeztetett be; befogadó-képessége azóta 240-re emeltetett.

A székesfehérvári intézet 1895-ben épült; befogadóképessége azóta változatlanúl 120.

A kassai intézet 1903-ban állíttatott fel; befogadóképessége 240 fő.

Az öt intézet mai összes befogadó-képessége tehát 940 fő.

A legutóbbi öt év alatt a befogadó-képesség 555 fővel emelkedett (385-ről 940-re).

III.

A KIR. JAVÍTÓ-INTÉZETEK ALAPSZABÁLYAI.

Az alapszabályokat itt eredeti szövegükben ismertetjük, mert azok formailag még érvényben vannak. Az intézetek fejlődése azonban messze túlment az alapszabályokban kijelölt határokon, úgy hogy az újabb fejlődés az alapszabályoknak úgyszólván egyetlen §-át sem hagyta érintetlenül.

Ezért tehát mindazon kérdésekre nézve, melyek az alapszabályokban tárgyaltatnak, a mai állapotot a jelen mű IV. és V. fejezetei tüntetik fel s az alapszabályoknak, melyek az első szervezéskor irányt adott álláspontokat tüntetik fel, inkább csak történeti jelentőségük van. Ez az érdekességük, valamint az, hogy formailag még nem helyeztettek hatályon kívül, indokolja közlésüket.

Az új alapszabályok akkor fognak kibocsáttatni, ha a két régi tipusú intézet is újjászerveztetik.

1. §. A kir. javító-intézetek a szükséghez mért számban vidékenként állíttatnak fel.

2. §. Az egyes javító-intézetek rendeltetésükhöz képest kizárólag csak finemű vagy nőnemű ifjakat fogadhatnak be.

3. §. A javító-intézet élén igazgató áll, a ki az igazságügyminisztériumtól, mint felügyelő hatóságtól nyert utasításokat foganatosítani, azok keretén belül azonban az intézetnek úgy erkölcsi, mint anyagi érdekeit saját legjobb tudomása szerint előmozdítani tartozik.

Ő kormányozza az intézet összes ügyeit s azért a vezetése alatt működő tiszti- és felügyelőszemélyzetnek kötelező útmutatást adhat. Csak az intézeti lelkészek és az orvos és ezek is csupán a szorosan vett lelkészi, illetőleg különös

szakismeretet igénylő gyógykezelési teendőkre nézve járnak el függetlenül az igazgatótól. Ha azonban ily természetű rendelkezéseik a házi- vagy napirend megváltoztatását eredményezhetnék, ezt mindenkor előzetesen az igazgatóval közölni tartoznak.

Bármely hatóság irányában az intézetet az igazgató képviseli.

Az intézeti pénztár ellenzár-kulcsát az igazgató őrzi.

A fegyelmi hatalom úgy a tiszti és felügyelő-személyzet, valamint a növendékek irányában egyedül őt illeti meg.

4. §. Az igazgatón kívül rendszerint minden javító-intézetnél alkalmazva vannak: családfők, családfő-segédek, lelkészek, egy orvos, egy gondnok, egy irnok, továbbá munkavezetők, felügyelők és szolgaszemélyzet a szükséghez mért létszámban.

A lelkészi és orvosi teendőket a kinevezésnek mellőzésével községi lelkészek és orvosok is teljesíthetik.

Leányjavító-intézetekben a lelkészi és orvosi állásokon kívül a többit kellő képzettséggel biró nők töltik be.

5. §. Az igazgatót szükség esetében egyik családfő helyettesítheti, a kit e czélra az igazgatónak ajánlata alapján az igazságügyminiszter jelöl ki.

A családfők (családfő-segédek) az igazságügyminisztérium által számukra kiadott külön «Utasítás» és azonfelül legjobb tudomásuk szerint rendszeresen nevelik és oktatják a reájuk bizott ifjakat (családokat, lásd a 30. §-t), mely czélból az egész napot, sőt esetleg éjjelt is növendékeikkel töltik.

Fiújavító-intézetekben csak okleveles polgári iskolai tanítók, leányjavító-intézetekben pedig okleveles elemi népiskolai tanítónők alkalmaztatnak családfőkül és családfő-segédekül.

A lelkészek és az orvos a szakmájukhoz tartozó teendőket végzik, de a mellett kötelesek az igazgatót és családfőket erkölcsjavító törekvésükben is támogatni.

A gondnok a pénztárkulcsot őrzi, az igazgató utalványára fizetéseket teljesít, a bevételeket is ő veszi át s az

intézet összes pénzszámadásait vezeti. Ugyan ő gondoskodik az intézet anyagi szükségleteiről is, azokat az igazgató útmutatása szerint beszerzi, kezeli és felhasználásuk esetén azokról számot ad. Az élelmezés felett közvetlenül ő őrködik.

Az intézet tulajdonát képező épületeken és egyéb tárgyakon előforduló s előrelátó felügyelet mellett megelőzhető károkért anyagi felelősséggel tartozik, a miért is hivatalba léptekor esetleges kártérítési alap gyanánt egy évi fizetésével felérő s részére gyümölcsözőleg elhelyezendő biztosítékot köteles letéteményezni.

Az irnok az összes irodai teendőket végzi.

Munkavezetők és felügyelők a fiújavító-intézetekben csak szakképzett iparosok (kertészek és mezei gazdák) és leányjavító-intézetekben is csak eléggé értelmes munkatanítónők (gazdasszonyok) lehetnek.

A munkavezetők és felügyelők egyaránt szakszerü munkára tanítják a növendékeket, s az intézetben a házirend közvetlen fenntartása végett ott és akként alkalmaztatnak, a hol s a mint azt az igazgató szükségesnek látja.

6. §. A javító-intézetekbe befogadtatnak:

1. oly ifjú egyének, a kikre az 1878. évi. V. t.-cz. 42., 84., vagy 85. §-a, vagy pedig az 1879. évi XL. t.-cz. 19., 65. és 66. §-ai nyernek alkalmazást;

2. gyámhatósági ajánlat alapján oly, erkölcsi romlásnak indult, vagyontalan és életkoruk 18-ik évét még túl nem haladott korú egyének, a kiknek szülei elhaltak, vagy hosszabb szabadságvesztés-büntetést szenvednek, vagy a kik erkölcstelen életmódot folytató szülők vagy rokonok gondozása alatt állván, ezek által erkölcseikre nézve elhanyagoltatnak;

3. a lehetőséghez képest befogadtatnak akár az atyai hatalmat gyakorlók, akár pedig más illetékes egyének, vagy kormányhatóságilag engedélyezett társulatok kérelmére oly, életkoruk 18-ik évét még túl nem haladott egyének is, a kiknek rossz erkölcsökre való hajlandósága a javító-intézetben való neveltetést kivánatossá teszi.

7. §. A 6. §. első és második pontjában említett ifjú egyének a javító-intézetekben ingyenes neveltetésben részesülnek, a harmadik pontban említettekért azonban külön rendeletileg megállapítandó ellátási díj fizetendő és pedig félévi előleges részletekben.

Ugyancsak az előző 6. §. második és harmadik pontja alapján csak az esetben következik be a befogadás, ha az ennek kieszközlésére hivatott hatóság, egyén vagy társulat határozottan kijelenti, hogy a befogadásra ajánlott ifjú egyént legalább is két évig az intézetben hagyja, az elbocsátás időpontjának meghatározását pedig általában s feltétlenül az intézeti igazgatóság belátására bízza.

8. §. Hét éven aluli gyermekek a javító-intézetbe egyáltalában nem fogadtatnak be s ugyanott 20 évnél idősebbek vissza nem tartatnak. Nem fogadtatnak be továbbá siketek, némák vagy hülyék.

9. §. A befogadás valamely javító-intézetbe igazságügyminiszteri engedély alapján történik.

Ezen engedély közvetlen kieszközlésére a 6. §. első pontjának esetében azon hatóság van hivatva, a mely a beszállítandó egyén felett első fokban itélt. Csak a kir. törvényszékek és felügyelő-bizottságok (1878: V. t.-cz. 42. §.) teszik ezt a kir. ügyész közvetítésével.

A 6. §. második pontjának esetében az illetékes gyámhatóság, a harmadik pont esetében pedig a fizetést teljesítő egyén vagy társulat van hivatva a befogadást az igazságügyminisztériumnál kieszközölni, illetőleg kérelmezni.

10. §. A befogadás kieszközlése végett teendő előterjesztés, vagy kérelem a következő okmányokkal szerelendő fel:

1. a beszállítandó egyén keresztlevelével;

2. pontos személyleirásával;

3. hatósági alkalmazásban álló orvos bizonyítványával, melyben határozottan megállapítandó, hogy a beszállíttatni kivánt egyén nem szenved-e ragályos, undorító vagy oly betegségben, mely a beszállítást reá nézve veszélyessé teszi. Nőszemélyeknél még különösen megemlítendő az orvosi bizo-

nyitványban az is, hogy a fennforgó tünetekből, esetleg a beszállítandó nőszemély saját előadásából nem lehet-e terhességre alapos következtetést vonni;

4. külön jegyzékben foglalt rövid megismertetésével azon adatoknak, melyek a beszállítandó egyén előélete, családi és vagyoni viszonyai, erkölcsi, társadalmi helyzete és foglalkozására vonatkoznak, a mennyiben ezen adatok a javító-intézet igazgatója által az ifjú hajlamainak, jövő életpályájának s azon iránynak felismerésére nézve hasznosíthatók, melyben a javítás legsikeresebben elérhetővé válik;

5. a 6. §. első pontjában említett ifjakra nézve a jogerős ítéletnek (s előző felebbezés esetében az összes ítéleteknek), valamint az ítéleti indokoknak hiteles másolatával;

6. ha a befogadás iránti előterjesztés a felügyelő-bizottság javaslatára történik (1878: V. t.-cz. 42. §.), a fentebbi okmányokon kívül még bemutatandó a nevezett bizottság tanácskozási jegyzőkönyvének másolata is, melynek kellékeire nézve a «felügyelő-bizottságok feladata és eljárása» tárgyában 2106/1880. I. M. E. sz. a. kiadott utasítás az irányadó; végre

7. a 6. §. második és harmadik pontjában említett ifjakra nézve még bemutatandó azon kötelező nyilatkozat is, melyről a fentebbi 7. §. második bekezdésében történik említés.

11. §. Ha az igazságügyminisztérium ezen közlemények alapján a befogadást engedélyezte, úgy az előző szakaszban említett iratokat az illető javító-intézet igazgatóságának előzetesen megküldi, az előterjesztést tett hatóságot vagy kérelmezőt pedig a beszállítás foganatosítására utasítja.

12. §. Ha a beszállításkor tapasztaltatnék, hogy a befogadandó egyén ragályos betegséget hoz magával, vagy előrehaladt terhes állapotban van s visszaszállítása életének vagy felgyógyulásának koczkáztatása nélkül bekövetkezhetik, úgy az intézeti igazgató megelőző orvosbizottsági vizsgálat alapján a befogadást közvetlenül is megtagadhatja s a visszaszállítást eszközöltetheti. Ily esetben úgy a beszállítás, mint a visszaszállítás esetleges költségeit azon orvos tartozik vi-

selni, a ki a 10. §. 3. pontjában említett bizonyítványt hibásan állította ki.

13. §. A beszállított egyént az intézet igazgatója vagy ennek helyettese veszi át, személyazonosságát az előzetesen (10. §.) közlött okmányok alapján megállapítja s a hatóság által eszközölt beszállítás esetén az átkisérést eszközlő őrnek átvételi elismervényt ad.

14. §. Ezen átvétel megtörténte után a beszállított egyén általános tisztálkodásnak vettetik alá, intézeti ruhába öltöztetik s azonnal elkülönzésbe helyeztetik.

15. §. Az intézeti ruhát képezi:

a) ifjaknál: ing (szines), lábravaló, kapcza, zsebbevaló (szines), nyakkendő, egyszinű, szürke ujjas (mely az egyes családok megkülönböztetése végett a galléron különböző szinű jelvénynyel bir), ugyanily mellény (mely alatt télen gyapotból készült meleg ujjast viselnek), nadrág, sapka (mely bőrernyővel van ellátva) és rövidszáru csizma, illetve bakancs;

b) leányoknál: ing, alsószoknya, harisnya, zsebbevaló, egyszinű, szürke ujjas (a jobb felsőkaron az egyes családok megkülönböztetése végett szines csikkal ellátva és övvel a derékhoz szorítva), ugyanily anyagból készült, bokáig érő szoknya, kék kötény (mely a vállig felér), szürke nemezkalap (mely lehajló ernyővel bir s csak az intézeten kívül használható), fűzőczipő és egy bélelt felső ujjas.

Mind az ifjak, mind a nőszemélyek nyáron az intézeti munkaviszonyoknak megfelelő szines vászonszövetből készült felső ruhát és szalmakalapokat viselnek, melyek azonban alakra nézve a fentieknek megfelelők.

A ruhadarabok kiállítása teljesen egyforma s egyszerű legyen, de alakjában ne nélkülözze a csint. Annak folytonos jókarban tartására, tisztaságára kiváló gond fordítandó, mert a rend, tisztaság és külcsin megkedveltetése az erkölcsök javításának nem megvetendő eszközét képezi.

16. §. Az ifjak félrövidre vágott hajat, a nőszemélyek pedig minden dísz nélkül egyszerű, a fej hátsó részén tekercsbe rakott hajfonatot viselnek.

17. §. Minden egyén azonnal beszállítása után himlő ellen beoltandó s ezen védhimlőoltás a mutatkozó szükség vagy hosszabb benttartózkodás esetén időközönkint megujítandó.

18. §. Az intézeti törzskönyvbe való bevezetés, a beszolgáltatási okmányok tanulmányozása, a befogadott egyén saját ruháinak és egyéb értékeinek őrizet alá helyezése, vagy nagyon elviselt ruháinak értékesítése ugyanazon szabályok szerint történik, mint az orsz. szabadságvesztési intézeteknél (lásd a börtönbüntetés végrehajtásának szabályozása iránt 2106/1880. I. M. E. sz. a. kibocsátott utasítás 7—11. §-ait).

19. §. A javító-intézetek feladata a kebelükbe befogadott egyéneket vallásosságban és polgári erkölcsökben nevelni, iskolai oktatásban részesíteni s őket a komoly munkássághoz s illemes magaviselethez szoktatni. A fősúly azonban a vallás-erkölcsi oktatásra fektetendő.

20. §. A javító intézetek igazgatója és felügyelő-személyzete tehát sohase téveszsze szem elől azt, hogy az intézet nem büntetés végrehajtására rendelt hely s hogy ennélfogva az ifjak nem bűnhödés, hanem elhanyagolt vagy megromlott erkölcseik megjavítása és fejlesztése végett vannak felügyeletükre és őrizetükre bízva. Azért ezen ifjak nem is «foglyoknak», hanem «növendékek»-nek neveztetnek. Alkalomszerű s az 50. §-ban körülményesen meghatározott büntetésről a javító intézetekben csakis akkor lehet szó, ha erre valamely növendék fegyelmi vétség által szolgáltatna okot.

Ugyanezen okból a felügyelő-személyzet ne föltétlen szigorral, hanem oktató rábeszéléssel és jóindulatú tanácsadással, de mégis következetesen hasson a növendékekre s iparkodjék velük a házi rendet, engedelmességet s jóviseletet megkedveltetni.

A bánásmód egyáltalában olyan legyen, mely — távol a megvetés vagy nyerseségtől — a növendékekben elöljárók iránt önkéntelen tiszteletet és bizalmat gerjeszszen.

21. §. A növendékek megszólítása az igazgató és családfők részéről kivétel nélkül a második személyben történik.

22. §. Nagy gond fordítandó a növendékek testi épségére és fejlődésére is, a miért foglalkoztatásuknak nem szabad olyannak lennie, a mely a test fejlődését hátráltatná.

23. §. Beszállítása és az előző 14. §-ban említett tisztálkodás után minden növendék kivétel nélkül nappali és éjjel elkülönítésbe kerül, mely abból áll, hogy az intézeti épület egy oly szárnyában helyeztetik el, melyben elzárt közös folyosóra nyiló czellák vannak. Ezen czellák egyikében tartozik a beszállított egyén maradni s abból előleges engedély nélkül kilépnie nem szabad.

Ha az elkülönzésben levő egyén szobájából bármi ok miatt kilépni kényteleníttetnék, előbb jelt ád s bevárja, míg a folyosón alkalmazott felügyelő (5. §.) a kivánt engedélyt megadja.

24. §. A nappali és éjjeli elkülönítés időtartama, tekintet nélkül az intézetben töltendő idő hosszúságára, az igazgató belátásától függ, a ki ezen időtartamot az orvos és lelkész véleményének meghallgatásával határozza meg. Három hónapon túl határozatlan időig csakis makacs természetű növendékek hagyathatnak elkülönítésben.

Teljes elkülönítésbe nem helyezhetők azok, kikre nézve ezt az orvos veszélyesnek jelezné.

25. §. A teljes elkülönítés időszaka alatt minden növendék naponta meglátogatandó az intézet igazgatója vagy annak helyettese, továbbá felekezeti lelkésze és az orvos által, még pedig akként, hogy e látogatások ne közvetlenül kövessék egymást, hanem kellő időközökben történjenek.

Minthogy minden növendék befogadása után azonnal valamely munkanemben foglalkoztatandó: a fentieken kívül naponkint a szükséghez mért számban a munkavezető látogatásában is részesül.

26. §. Az intézeti igazgató az első látogatások alkalmával kitanítja a növendéket letartóztatása czéljáról, a házirendről s arról, miszerint minden felebbvalója iránt feltétlen engedelmességgel tartozik. Bizalmat gerjesztő módon reábirja azon cselekedetek bevallására, melyek miatt az inté-

zetbe került vagy előzőleg büntettetett s e cselekmények helytelen voltát vele felismertetni iparkodjék. Utóbb tanácsai és a jó erkölcsökre való oktatásai és buzdításai által a növendék bizalmát fokozni törekszik, folytonos látogatásai alkalmával ezen eljárás gyümölcseit érleli meg a növendékben s felismerni törekszik elemi ismereteinek fokát, hogy a szerint osztályozhassa az elkülönítés időszakának leteltével.

A lelkész első látogatásai alkalmával meggyőződést szerez a növendék vallásismereteinek fokáról s azokat utóbb következetesen fejleszti.

Végre az orvos figyelemmel kiséri a növendék egészségi állapotának minden legcsekélyebb változását s erről pontos naplót vezet. Ha bajt látna, erről az igazgatónak haladéktalanul jelentést tesz.

27. §. A teljes elkülönítés időszaka alatt a növendék, az istentisztelet és naponkénti séta idejét kivéve, — mely alkalmakkor a társalgás szintén tiltva van — társaival semmi szin alatt sem találkozhatik.

28. §. A magánzárkákat tartalmazó minden külön folyosón legalább egy felügyelőnek kell szakadatlanul jelen lenni (5. §.), kinek kötelessége ily alkalommal csakis a házirend fenntartására szorítkozik.

29. §. A teljes elkülönítés idejének leteltével a növendék az intézetnek azon családjába osztatik be, mely korának és erkölcsi állapotának leginkább megfelel (l. 32. §.).

30. §. A családok egymástól elkülönített osztályokat képeznek, úgy, hogy azok az istentiszteleten, közös ájtatosságon (l. 34. §.) és iskolai tanításon kívül egymással minél kevesebbet érintkezzenek.

Munkaközben csak némely sürgős mezei vagy kerti munkák idején találkoznak.

31. §. Egy-egy család rendszerint csak 20 tagból állhat s egy családfőre van bizva, ki családjával állandóan együtt él (l. 5. §.).

32. §. A családok megalakításánál főleg a korra és az erkölcsi állapotra kell tekintettel lenni. Az idősebbek tehát

külön választandók a fiatalabbaktól s ezen keretben gondos megfigyelés után a jóviseletüek a középszerüektől s ezek ismét a rosszaktól és makacs természetüektől.

33. §. Minden egyes család rendes napi sétáját külön végzi.

A séta rendszerint csak az intézet területére szorítkozik; azonban hetenkint egyszer és pedig vasárnap vagy valamely ünnepnapon az erre érdemes családok felügyelők kiséretében az intézet területén kívül nagyobb testmozgással járó kirándulást is tehetnek, mely kivételes szórakozástól azonban azok, kik erre viseletük vagy a munkában tapasztalt lanyhaságuk miatt érdemetleneknek bizonyultak, az igazgató által eltilthatók.

34. §. A családbeliek hétköznapi rendje a következő:

Nyáron reggel 5 órakor, a téli hónapokban pedig 5½ órakor felkelés és öltözés, minek megtörténtével a növendékek adott jelre az imaterembe vonulnak, reggeli imájukat végzendők.

Lefekvés: télen-nyáron egyaránt esti 9 órakor, melyet azonban a vacsora legalább egy órával megelőz.

A vacsora és lefekvés közti időt a növendékek munka nélkül és pedig nyáron a szabadban, télen pedig valamely teremben tornászattal, katonai testgyakorlattal vagy más egészséges testmozgással töltik, ha ugyan napközben már fárasztó munkát nem végeztek volna.

Déli 12 órától 1 óráig ebéd és pihenés.

Lefekvés előtt úgy, mint reggel az öltözés után ájtatosság végeztetik az imateremben, ebéd előtt és után pedig kiki saját étkező helyén közös imát végez. Az itt említett közös imák a felekezeti jelleget nélkülözik.

A nap többi részeit folytonos munkával és tanulással töltik el a növendékek és pedig akként, hogy közülök mindegyik naponta legalább 3 órán át vallási és iskolai oktatásban részesüljön s azonfelül maradjon egy órája, melyet a vacsora utáni szüneten kívül is sétával vagy egyéb hasznosan szórakoztató foglalkozással tölthet el. A rendszeres iskolai

oktatás a nyári sürgős mezei munkák idején szenvedhet megszorítást (l. 30. §.).

A teendőknek ezen kereten belüli részletesebb szabályozását, tekintettel az intézetben meghonosított munkálkodási viszonyokra, az igazgatóság az igazságügyminisztérium jóváhagyásával eszközli.

35. §. A vasár- és ünnepnapi rend annyiban különbözik a hétköznapitól, hogy a növendékek délelőtt és délután felekezet szerint isteni tiszteleten és egyházi szónoklaton jelennek meg és legalább két órán át hasznos foglalkozást űznek, a mennyiben a lehetőség szerint az énekben, zenében, rajz- vagy más művészetben oktatást nyernek s magukat gyakorolhatják. Iskolai feladatok más napokon nem, hanem csak ünnepnapot megelőzőleg adatván, ilyen napokon e feladatok készíttetnek el. A levélirás vagy látogatás elfogadása is előleges engedélylyel ily napokon következhetik be. A fennmaradó idő pihenésre, hasznosan szórakoztató olvasmányra és sétára fordíttatik.

36. §. Az előző 34. és 35. §-okban megállapított napirend, a mennyiben a felkelés, lefekvés és étkezés idejét, valamint a séta időtartamát illeti, a teljes elkülönzésben levőkre (23. §.) is alkalmazandó.

37. §. Ágyban lefekvéskor a növendékek mellig betakarozni s kezeiket a takarón kívül tartani kötelesek.

38. §. Fiujavító intézetekben az iskolai tanítást a 47.065/1891. számu igazságügyminiszteri rendelettel kiadott tanterv és iskolai rendtartási szabályok szerint kell végezni, leányjavító intézetekben pedig a tananyag azonos azzal, melyet az 1868. évi XXXVIII. t.-cz. az elemi népiskolák számára állapított meg.

A javító-intézet minden növendéke tanköteles.

Kivétel csak azok irányában tehető, a kikről bebizonyult, hogy a tanrendben előirt ismeretek teljes birtokában vannak. Ezek az iskolai tanítás idejét munkával töltik el s velök hetenkint két vagy három órán át ismétlő-iskola tartatik.

39. §. A javító-intézetekben a munkanemek részint földmivelésiek és kertészgazdászatiak, részint pedig iparszerűek s az igazgatóság elhatározásától függ megállapítani, hogy a növendék mely munkanemmel foglalkozzék. E választásban azonban az igazgatóság figyelemmel legyen a növendék mult és előrelátható viszonyaira, valamint egyik vagy másik munkanem iránt tanusított alkalmatosságára és komoly előszeretetére.

A munkanem meghatározásánál egészségi szempontból az intézeti orvos is okvetlenül meghallgatandó.

40. §. A földmivelési és kertészgazdászati munkáknál az alapismeretek tanításán és gyakorlati elsajátításán felül főgond fordítandó az okszerű, belterjes gazdászati, gazdasági számvitel és a termények nemesítésének megismertetésére, valamint a gazdasági ipar azon ágainak kifejtésére is, melyek költséges gépek nélkül s kisebb területen eredményesen űzhetők, úgy, hogy a növendékek az intézet elhagyása után nemcsak mint közönséges földmunkások, hanem mint értelmes szakismerők folytathassák a gazdászatot.

41. §. Az iparszerű munkák tanításánál irányelvül az szolgáljon, hogy első sorban a kézműipar fejlesztendő, a gyáriparszerű foglalkozásnál pedig a növendékek az egyoldaluságtól lehetőleg megóvassanak, a mi a teljesítendő szolgálatok okszerű változtatása által érhető el.

42. §. Nőszemélyek a fentieken kívül a házi és kézimunkák különböző nemeiben is oktatást nyernek.

43. §. Minthogy javító-intézetekben a munka a növendékektől nem azért kivántatik meg, hogy ezáltal sorsuk sulyosbíttassék, hanem, hogy ők az élet és társadalmi rend komoly követelményeinek felismerése után azt hasznos voltáért is megkedveljék: ennélfogva a teljesített munka után megfelelő jutalomdíjban részesülnek.

E jutalomdíj a teljesített munka értékének egy-két negyedrészéből áll. E hányadok fegyelmi büntetésként sem szállíthatók le.

A befogadást követő teljes elkülönzés idején, de leg-

fölebb egy hónapon át (l. 24. §.) a növendék semmiféle munkajutalomdíjban nem részesül.

44. §. A munkajutalomdíj nem adatik ki tényleg a növendékek kezéhez, hanem egy e czélból a növendék őrizetére bizott keresményi könyvben hetenkint javára pontosan beiratik, az igazgatóság által gyümölcsözőleg kezeltetik, s csak akkor adatik át neki, esetleg az illetékes gyámhatóságnak, midőn már az intézetet elhagyja.

Szabadságában áll azonban a növendék munkakeresményének a fenti módon kezelt felével akként rendelkezni, hogy azt vagyontalan szülői és közeli rokonai segélyezésére, vagy szerszámok, mű- és hangszerek, vagy más hasznos tárgyak (mint péld. könyvek, festékek stb.) beszerzésére fordíthatja. Minden ilyetén kiadáshoz azonban az igazgató előzetes engedélye elkerülhetetlenül szükséges.

A munkakeresmény u. n. kiétkezésre egyáltalán nem fordítható, de másrészt végrehajtás alá sem esik.

45. §. Kap azonkívül minden növendék egy másik könyvecskét is, melyben 52 oldalon a következő 3 rovat alatt, u. m.: «magaviselet», «iskolai tanulás» és «munkaszorgalom» hetenkint osztályzati jegyet kap, és pedig az első és utolsó rovatban a családfőtől, a középsőben pedig az illető tanítótól, hogy ekként a növendék önmaga figyelemmel kisérhesse iparkodásának eredményét.

Ugyane könyvecskébe a netáni kitüntetések és fegyelmi büntetések is beirandók.

46. §. A javító-intézetekben évenkint három rendbeli jutalom is osztatik ki, és pedig külön rendeletben meghatározandó fokozat szerint.

Jutalomban részesül ugyanis három-három növendék a szerint, amint az összes növendékek között kifogástalan erkölcsök mellett:

a) a legjobb viseletet,

b) a tanulásban legjobb előmenetelt,

c) a munkában a legtöbb szorgalmat tanusította.

Ezen növendékek a ruházatukra alkalmazandó jelvény-

nyel láttatnak el, melyet mindaddig viselnek, mig ujabb osztályozás következik be.

Fegyelmi kihágás esetén azonban a jelvényt elvesztik.

47. §. Az élelmezés a javító-intézetekben minden növendékre nézve teljesen egyenlő, s csak a betegek részesülnek külön orvosi rendelvény által megállapítandó étkezésben.

Az élelem minősége s az étadagok mennyisége a testi fejlődésre való tekintettel külön rendeletben állapíttatik meg.

Szeszes italok élvezete a javító-intézetekből feltétlenül ki van zárva, s csak a lábbadozó betegek kaphatnak orvosi rendelet alapján annyi bort, a mennyi testi erejük helyreállításához megkivántatik.

A dohányzás tiltva van.

48. §. Ha a növendékek az intézetbe magukkal pénzt hoztak, vagy ilyet övéiktől ajándékképp nyernének, ez szintén a 44. §-ban előirt módon kezeltetik, de esetleg végrehajtás alá is vonható.

49. §. A házirend főbb szabályai a következők:

1. Minden növendék a család felügyelőjének s az igazgatóság többi tagjának feltétlen engedelmességgel tartozik.

2. Társai irányában minden növendék csendes, illedelmes és jóindulatú bánásmódot köteles tanusítani. Társainak parancsokat egy növendék sem osztogathat.

3. Lármázás, czivakodás, gúnyolódás, káromkodás, fütyölés, erkölcstelen beszédek és minden egyéb illetlenkedés szigoruan tiltatik.

4. Az intézeti épület minden helyisége a legnagyobb tisztaságban tartandó; a szándékos beszennyezés, éktelenítés vagy rongálás szigorúan fenyíttetik s az okozott kár a munkakeresmény rovására megtérítendő.

5. A ruhaneműek épségben és tisztántartása minden növendék szoros kötelessége; az előfordult rongálás a felügyelőnél rögtön bejelentendő és haladéktalanul kiigazítandó.

6. Ágyban feküdni csak ingben s lábravalóban szabad, a többi ruhanemű előzetes tisztítás után gondosan összehajtogatva az ágy mellett székre vagy ruhapolczra teendő.

7. Hálófülkéjét (elkülönítés idején pedig szobáját) minden növendék maga tartozik tisztán és rendben tartani. A növendékek sorából választandó szobatisztogatók csak a hálófülkék előtti tér s a terem egyéb részeinek tisztítására szorítkoznak.

8. Szükségüket végezni a növendékek csak egyenkint mehetnek.

9. Az intézet egyik helyiségéből a másikba való vonulás vagy a séta, akár az intézet területén, akár pedig azon kívül, csak párosan s egyenletes léptekkel történik. Az állandó párokat a felügyelő határozza meg.

10. Istentisztelet vagy iskolai tanítás idején a beszélgetés szigoruan tiltva van.

11. A növendékek jó viselete, személyük tisztasága, a tanulásra és munkára való készségük, kitartó szorgalmuk s a mellett engedelmes és illedelmes tartásuk után lévén megítélhető: ezen kellékek egyesítésére a növendékek folytonosan törekedjenek.

12. A kitüntetésben részesült társak utánzásra méltó és buzdító például szolgáljanak.

13. Egymás közt a növendékek irigység és káröröm helyett egyenlő sorsuk tudatában mindenkor a felebaráti szeretet és kölcsönös támogatás erényeit gyakorolják.

14. A netán előforduló fegyelmi büntetést mint megérdemelt fenyítéket a növendékek megadással s magukba szállva tűrjék.

15. Előleges engedély nélkül a munkára, tanulásra, sétára vagy egyéb foglalkozásra kijelölt helyet elhagyni, vagy megkisérlésére mást buzdítani súlyos büntetés terhe alatt tiltatik.

16. Bármily szerencsejáték az intézetben szigoruan tiltva van.

17. A növendékek egymás közt semmiféle ajándékot nem adhatnak, vagy egymásnak semmit el nem árusíthatnak.

18. A teljes elkülönzésben levők előleges engedély nélkül szobájukat semmi szín alatt sem hagyhatják el.

50. §. Azon növendék, a ki a házirend, engedelmesség

vagy illem szabályai ellen vét, az igazgató által fegyelmileg büntetendő a következő fenyítékek alkalmazása által. Úgymint:

a) megintés;

b) rosszalás;

c) a társaktól elkülönített helyen való étkezés, társas játékokból való kizárás;

d) nyert kitüntetések (l. 46. §.) elvesztése és különös kedvezmények (pl. a levélirás, látogatás fogadása, séta az intézet területén kívül) megvonása.

e) egyes eledelek megvonása, de csak felváltott napokon;

f) a családból való kiküszöbölés;

g) teljes elkülönítésbe helyezés;

h) az intézetből való kitiltás és fogházba való visszaszállítása által, ha az illető növendék az 1878. évi V. t.-cz. 42. §-ának végbekezdése alapján lett befogadva.

Az intés négyszemközt, a rosszalás a családbeliek jelenlétében történik.

A családból való kiküszöbölést rendszerint egy alsóbb fokú családba való besorolás követi.

A teljes elkülönzés időtartamát a fent jelzett esetben az igazgató belátása szerint állapítja meg.

Az intézetből való kitiltás foganatosítása előtt a fegyelmi vizsgálat iratainak felterjesztése mellett az igazságügyminiszterhez jelentés teendő, a ki a tapasztalt szükséghez képest a fogházba való visszafogadást elrendeli.

A fegyelmi büntetések mindezen nemei azonban mindig az okok előzetes megmagyarázása után atyai jóindulattal és sohasem durva vagy heves módon alkalmazandók.

51. §. Mielőtt a növendék az intézetet elhagyná, minek időpontját az igazgató az illető családfő és lelkész meghallgatása után határozza meg, az elbocsátási határozatot pedig az igazságügyminiszternek tudomás végett feljelenti, azon esetben, ha szülői nem élnének vagy oly életmódot folytatnának, mely a növendék erkölcsi állapotára rossz befolyással lehetne: köteles az igazgató oda törekedni, hogy a növendék az intézetből közvetlenül valamely, képzettségének megfelelő

tisztességes keresetmódhoz jusson s e czélból a növendék beleegyezésével a szegődményezési szerződés megkötését is közvetíti.

Ily esetben, ha a munkaadó anyagi biztosíték nélkül a növendéket megfogadni vonakodnék: az igazgató az elbocsátott növendék összes munkakeresményének $^{3}/_{4}$ részét legfölebb egy évi időtartamon át a munkaadó biztosítása végett visszatarthatja, az egy év leforgása után azonban ezen visszatartott rész is okvetlenül magának a volt növendéknek kiadandó.

52. §. Az előző szakasz esetében, mely azonban csak kivételesnek tekintendő, a munkakeresmény egynegyedrésze, rendszerint pedig az egész munkakeresmény az elbocsátás időpontjában a növendéknek elismervény mellett kiszolgáltatandó.

53. §. A növendék az intézeti ruhát magával nem viheti.

54. §. Kérelmére rendes elbocsátó levélen kivül bizonyítvány is állítható ki részére, melyben az intézetben egész idő alatt tanusított magaviselete s az elsajátított munkanemekben való jártassága az igazsághoz híven feltüntetendő.

55. §. Utiköltségben teljesen kielégítő magaviselet után csak azok részesülnek, kik az intézetben legalább egy évet töltöttek s tőlük nem függő ok miatt (betegség, általános munkaképtelenség) elegendő munkakeresményre szert nem tettek.

IV.

A KIR. JAVÍTÓ-INTÉZETEK SZERVEZETE.

A) Központi felügyelet.

A kir. javítóintézetek, hasonlóan az országos letartóztatási intézetekhez, a kir. igazságügyminiszternek, illetőleg a kir. igazságügyminisztérium börtönügyi osztályának közvetlenül vannak alárendelve; jelentéseiket ide közvetlenül teszik meg s közvetlenül veszik a miniszteri rendeleteket is.

A javítóintézeteket az igazságügyminisztérium börtönügyi osztálya időről-időre a minisztérium fogalmazó-személyzetéből s esetleg a számvevőségből is választott kiküldött által megvizsgáltatja. Ezen kiküldöttek néha közvetlen intézkedési joggal is felruháztatnak s a helyszinén azonnal rendelkeznek. Ezenfelül a minisztérium gyakran telefon útján is közöl rendelkezéseket az intézetekkel. Az intézetek a minisztériumnak naponta jelentést tesznek. Ezen napijelentés formája a következő:

Napi-jelentés

a ………………… kir. javitóintézet állapotáról 190…évi…………hó…n.

Növendékek létszama.

Tegnapi létszám	Ezek közül					Befogadtatott	Mai létszám
	elbocsáttatott		megszökött	meghalt	összes fogyatkozás		
	ideiglenesen	véglegesen					

Üres hely: ……………………………………………

Étlap és kiosztott adag.

Ét-nemek	Reggel				Délben				Este				Uzsonnára				Összesen					
	egész-séges		beteg		egész-séges		beteg		egész-séges		beteg		egész-séges		beteg		egész-séges		beteg		rend-kivüli	
	növendék	felügyelő	növendék	felügyelő	növendék	felügyelő	növendék	felügyelő	növendék	felügyelő	növendék	felügyelő	növendék	felügyelő	növendék	felügyelő	növendék	felügyelő	növendék	felügyelő	növendék	felügyelő
	illetmény szerinti adag																					
kenyér																						

Egésségügy.

Egész-séges	Munka-képtelen				Kórházi-lag	Járólag	Beteg-ápolók
					kezelt betegek		

Munkabeosztás.

														Összes iparosok	Összes kerti és mezei munkások	Együtt	Ünnepelt
Délelőtt																	
Délután																	

Fegyelmi ügy.

Megdor-gáltatott	Kedvez-mény elvonatott	Elkülönittetett		Erkölcsös viselet	Tanulás	Munka
		kisérletileg	fegyelmileg	elleni vétség miatt		

Oktatásügy.

A növendékek közül	Kezdő	Haladó	Polgári	Rom. kath.	Gör. kath.	Gör. keleti	Helvét hitv.	Ág. hitvallás	Izraelita	Ének	Zene	Rajz	Torna
	osztályba tartozik			vallású									

Mint rendkivüli előadás: ...

Felügyelői létszám.

Rendszeresitett létszám				Tettleges létszám								Ezek közül beteg							
családfő	munka-vezető	felügyelő	szolga	családfő		munkavezető		felügyelő		szolga		családfő		munkavezető		felügyelő		szolga	
				nős	nőtlen	nős	nőtlen	nős	nőtlen	nős	nőtlen	nős	nőtlen	nős	nőtlen	nős	nőtlen	nős	nőtlen

Napi események:

igazgató.

A minisztériumnak vannak fenntartva az intézetek összes fontosabb ügyei; nevezetesen az alkalmazottak kinevezése, kivéve az előmunkásokat, napszámosokat, cselédeket, kiket az intézeti igazgató fogad fel, továbbá az ideiglenes alkalmazottak véglegesítése vagy elbocsátása, az áthelyezés és nyugdíjazás. Fenn van tartva továbbá az intézetek költségvetésének megállapítása s minden utalványozás, úgyszintén a fontosabb munkálatok, építések, átalakítások, beruházások engedélye-

zése, valamint minden egyéb jelentősebb gazdasági kérdésben való határozás.

Természetesen a minisztérium feladata az intézetek egységes szellemi irányítása is s ezért az elvi kérdésekben az igazgatóságok mindig a minisztériumtól kérnek utasítást.

B) Az intézetek személyzete.

A kir. javítóintézetek egymástól teljesen függetlenek s mindegyik intézet egy-egy egyéni felelősséggel tartozó igazgató vezetése alatt áll. A többi személyzet az igazgatónak van alárendelve s fegyelmi hatóságának alávetve.

A gazdasági ügyeket a gondnok, az irodát egy tiszti írnok látja el. Az egészségügyi felügyelet tiszteletdíjas orvosra van bízva; a vallási oktatást részben rendszeresített állásban levő, részint pedig bejáró, tiszteletdíjas lelkészek látják el.

Minthogy az elszigetelt családi rendszer mellett minden intézet növendékei 20—20 tagú családokba vannak beosztva, ezen családok mindegyikének élén egy családfő vagy segédcsaládfő áll, a ki húsz növendékét tanítja és neveli. A munkaoktatást iparosok, mint művezetők látják el. Minden növendékcsaládhoz két munkavezető van beosztva.

Ebből áll a régi tipusú javítóintézetek (Kolozsvár, Székesfehérvár, Rákospalota) személyzete.

Lényegesen különbözik ettől az új tipusú intézetek (Kassa, Aszód) személyzete, minthogy ezen intézetekben ipariskolák állnak fenn, melyek külön szervezetet s külön szakszemélyzetet igényelnek. Ezen intézetek élén is az igazgató áll ugyan, de az ipariskolát egy, az igazgatótól szakműködésére nézve független mérnök, mint vezető szaktanár igazgatja. Alatta állanak az egyes szaktanárok és a szakoktatással foglalkozó családfők, továbbá a művezetők, gépész, előmunkások stb.

A kassai javítóintézetben helyettes-igazgató is van.

Mindegyik intézetnek van testületi szerve is: a házitanács.

Az egyes alkalmazottak hatáskörét a következőkben részletezzük:

1. Igazgató.

Az intézetet vezeti. A javítóintézet szellemi irányítása és gazdasági vezetése a minisztériumtól vett utasításokhoz való ragaszkodás mellett az ő feladata.

A növendékeket befogadásuktól kezdve egészen kihelyezésükig megfigyeli; e megfigyelés alapján a növendékkel foglalkozó tanerők működésének helyességét ellenőrzi s őket megfelelőleg útbaigazítja. Minden, a nevelést és az adminisztrációt illető kétség esetében dönt.

A növendékek kihelyezésekor azok elhelyezéséről gondoskodik.

Mindenért, a mi az intézetben történik, egyéni felelősséggel tartozik.

Az igazgatót illetőleg különösen is elő van írva:

Az intézeti tisztviselői állások betöltése czéljából az igazságügyi minisztériumtól nyert meghatalmazás alapján nyilvános pályázatot hirdet és a kinevezés megejtése végett hármas kijelölési javaslatot tesz.

Az intézeti segédszemélyzetet (munkavezetőket) is így terjeszti fel kinevezésre, de az éjjeli őrt, kocsist, főzőnőt, konyhacselédeket maga fogadja fel.

Felügyel arra, hogy minden tisztviselő kötelességét pontosan teljesítse, a családok nevelésének, tanításának, oktatásának, menetét és eredményét havonként legalább egyszer megvizsgálja.

Az intézet tiszti és segédszemélyzetének fegyelmi ügyeiről külön-külön nyilvántartást (fegyelmi könyv) vezet. Fegyelmi határozata ellen a kézbesítéstől 8 nap alatt netán benyujtott felebbezéseket saját írásbeli véleményével a benyujtástól számított 8 nap alatt felterjeszti.

Vezeti az intézeti tisztviselők törzskönyvét s minden év végével minősítési táblázatot terjeszt fel, mely táblázatban a tisztviselőnek nemcsak hivatali, hanem társadalmi magatartását is figyelembe veszi.

Az intézet által kibocsátott összes hivatalos iratokat, jelentéseket az igazgató írja alá.

Minden év márczius havának végeig a mult évre vonatkozólag részletes jelentést szerkeszt az intézet állapotáról és működéséről, melyet a minisztérium börtönügyi osztályához terjeszt fel.

Elkészíti és felterjeszti az intézetnek a következő évre vonatkozó költségvetés-tervezetét a meghatározott időpontra.

Szükség esetén az alkalmazottaknak három napi szabadságidőt adhat, megbetegedés esetén a helyettesítésről gondoskodik. Miniszteri engedély nélkül 24 óránál tovább nem lehet távol az intézettől, azonban évenként legfeljebb hat heti szabadságot engedélyez neki a minisztérium, mely egyúttal hivatali helyettesítéséről is gondoskodik.

A munkavezető-felügyelők részére az illetékes családfők által készített heti szolgálati beosztást jóváhagyja.

A családfők szabadnapját megállapítja.

A növendékekről a családfők által írt élet- és jellemrajzokat az igazgató időnkint megtekinti, a családi, iskolai és munkanaplót, úgyszintén a növendékek szorgalmi könyvét átnézi és ellenjegyzi.

Az iskolai szorgalomért megjutalmazandó növendékeket névszerint földjegyezteti és ezeket az ünnepélyes záróvizsga alkalmából a miniszterium által rendszerint engedélyezni szokott 80—100 koronából vásárolt jutalomkönyvekkel vagy tanszerekkel megajándékozza.

Figyelemmel kiséri, hogy a növendékek az iskolában csak a vallás- és közoktatásügyi miniszter által engedélyezett könyveket használják.

Elnököl az iskolai vizsgálatokon, előre kijelöli azoknak, úgyszintén a javítóvizsgálatoknak idejét is. Meghatározza a következő tanév kezdetét.

Az étel-elvonással büntetett növendékekről minden hó 5-éig havonként jelentést kíván be. Ugyszintén jelentést és orvosi bizonyitványt kiván mindenkor az alkalmazottak betegségéről is.

Az intézetet szolgálati időben csak az igazgató engedélyével lehet elhagyni.

Elnököl a házitanács-üléseken, melyet minden hó első nyolcz napjának egyikére hív egybe s melynek minden intézeti tisztviselő tagja.

2. Igazgató-helyettes (Kassán).

A családfői létszámba tartozik. Teendői:

1. Átveszi az ujoncznövendékeket s ezeket illetőleg foganatosítja s végrehajtja az intézeti alapszabályok intézkedéseit.

2. Látogatja tetszés szerinti időpontokban a növendékcsaládokat, mely látogatásai alkalmával arról győződik meg, hogy az egyes növendékcsaládokban hogyan alkalmaztatnak és érvényesülnek a családfők (családnevelők) számára kiadott utasításnak elvei s miként hajtatnak végre és tartatnak meg az igazgatóság által kiadott rendeletek, továbbá a napi- és a házirend.

3. Meghallgatja az iskolai előadásokat s ellenőrzi azt, hogy az iskolai tanítás a kiadott tanterv s a megállapított tanórarend szerint alaposan és pontosan végeztessék.

4. Megvizsgálja a családi és az iskolai naplókat, a növendékek élet- és jellemrajzait, valamint szorgalmi és pénztárkönyvecskéiket is.

5. A növendékek fegyelmi (büntetési) ügyeiben a fennálló szabályok és rendeletek keretén belül az igazgató-helyettes dönt és határoz.

6. A családi és az iskolai szükségletekre vonatkozó «utalványokat» az igazgató-helyettes intézi el.

7. A hatásköréhez tartozó dolgokban az igazgató-helyettes az érdekelt intézeti tisztviselőknek és másféle alkalmazottaknak kötelező útmutatásokat adhat.

8. Tapasztalásairól — és pedig minden növendékcsaládról külön megemlékezve — a házi tanácsülésekben havonként irásbeli jelentést tesz.

3. Az ipariskola vezető tanára.

Az ipariskola vezetésében szakszempontból az intézeti igazgatótól független.

Hatáskörét az ipariskola szervezeti szabályzata részletezi.

4. Az ipariskola szaktanárai.

Hatáskörüket l. a szervezeti szabályzatban.

5. A főkertész.

Az intézet kertészetének összes ügyeit egyéni felelősség mellett, de az igazgatótól függőleg intézi. A kertészeti oktatást a kertész-családokhoz beosztott családfők, családfősegédek és kertész-munkavezetők segédkezésével teljesíti.

6. Családfők és családfősegédek.

A családfők és családfő-segédek, a mennyiben ipari szakoktatást kell teljesíteniök, állami felső ipariskolát végzett s gyakorlati téren több éven át működött művezetők közül, egyébként pedig oly okleveles elemi és polgári iskolai tanítók közül szemeltetnek ki, a kiknek a nevelésben is kellő gyakorlatuk van.

Különösen is elő van írva a családfő részére:

A növendékek élet- és jellemrajzát az igazgató felhívására köteles legalább minden félévben kitölteni.

Havi jelentést ír a család állapotáról és azt a házitanács ülésén felolvassa.

A családért a családfő felelős. A melléje beosztott segédszemélyzet a családfő tudta és beleegyezése nélkül nem távozhatik helyéről, növendéket a családból el nem küldhet. A családfő engedélye nélkül növendék az igazgató elé nem mehet. Ha elővezettetés válik szükségessé, azt a családfő előzetesen jelenti.

Fegyelmi hatóságot gyakorol (l. V. fej. 7. pont).

Megfigyeli az elkülönített ujoncz-növendékeket; oktatja őket (V. fej. 1. pont).

Ellenőrzi a munkavezetőket.

Gondoskodik az iskolai és családi szükségletekről az igazgatónak teendő jelentés útján.

Gondoskodik arról, hogy a növendékek hozzátartozóik születés-, vagy névnapjára írjanak és *a levelezést* el ne hanyagolják.

A növendékek szalmazsákjait, párnáit (fejvánkos), ágyneműit, mosakodáskor a növendékek kezeit, körmeit, fülét, fejét, a takarításnál annak miként való végzését, este a zsebeket, az összes helyiségeket, a növendékek holmiját, eszközeit, evő- és írószereit, tankönyveit, *megvizsgálja.*

A szolgálati rendet *egy hétre* a családfő készíti el és mutatja be jóváhagyás végett az igazgatónak.

Hetenkint egy szabad napja van; évenkint 2—4 heti szabadságot engedélyezhet részére a minisztérium.

Munkásságukban az igazságügyminisztérium által részükre kiadott utasítás, az igazgató rendelkezései és saját legjobb tudásuk az irányadó.

A mily felelősség terheli a külső életben a jó és gondos családapát a gyermekeknek erkölcsi fejlődése, értelmi előhaladása és valamely életpályára való kiképzése körül, épp oly egyéni felelősséggel tartozik minden családfő e tekintetben az intézet irányában. Ezen szempontból a családfő tartozik a hozzá beosztott személyzetet is a szükséges tudnivalókra kitanítani és a teendőkben kellően ellenőrizni.

A családfők részére szóló s csak tanácsadóul szolgáló vezérfonal fontosabb részletei a következők:

Feladata a családfőnek a nevelésére és vezetésére bízott családban a polgári házakban föllelhető *összetartást, békés egyetértést, kölcsönös szeretetet és otthoniasságot*, jóindulatú, higgadt, atyai magatartással fejleszteni és fenntartani, hogy növendékei *bizalmát* megnyerje s ennek segélyével egyéniségöket kiismerve, az egyesekkel szemben követendő bánásmódot megállapíthassa. Az intézetben *a katonai szigor és ridegség* kerülendő. Ez a növendékek alapos kiismerését s ebből kifolyólag tervszerű és sikeres nevelését lehetetlenné tenné.

Igyekeznie kell a családfőnek arra, hogy növendékeit igazmondáshoz szoktassa. Szükséges e végből, hogy maga a családfő úgy tetteiben, mint szavaiban is mindig és minden körülmények közt jó példát mutasson, mert igazmondókká a növendékeket csak ezzel nevelheti. Amidőn a családfő az őszinteség hiánya ellen küzd, figyelemmel kell lennie arra, hogy a hazudozásnak mik az indító okai, nevezetesen félelem, álszemérem, bőbeszédűség, irigység, bosszúvágy, részvét avagy egyéb ok.

A *félelemből* való hazudozást rendesen a családfő merev szigora okozza. Nyájas bánásmód és szelíd, atyai eljárás megszünteti a félelmet s az ebből származó hazudozást.

Azt, a ki *álszeméremből* hazudik, föl kell világosítani, hogy az igazság kimondása sohasem szégyen.

Ha a növendék *bőbeszédűségből*, minden érdek nélkül hazudik, a családfő a valódi tényállás kimutatásával négyszem között, majd az egész család jelenlétében álczázza le és szégyenítse meg. Hasonlóképpen kell az *irigységből* s a *bosszúvágyból* hazudozónak is a gyógyítását megkisérleni.

Sűrűn fordul elő az is, hogy a növendék tisztán *részvétből* hazudik növendéktársa érdekében. Minthogy ezen hazudozásnak nemes indító oka van, az ilyen növendéket büntetés helyett meg kell győzni, hogy az igazság bevallása *kötelesség.*

A *lopásra való hajlam* a javítóintézeti növendékek nagy részénél igen gyakori. E bajon a családfő a kellő oktatáson kívül csak szigorú következetességgel segíthet. Semmi szín alatt sem szabad eltűrnie, hogy egyik-másik növendék az illető tudta és beleegyezése nélkül bármelyik társa holmijához s általában mások tulajdonához nyúljon.

A *tettetés* mindenkor a családfő s mások félrevezetését czélozza, amennyiben a növendék öntudatosan jobbnak mutatkozik, mint amilyennek önmagát ismeri. Ezen erkölcsi hiba ellen — nehogy álszenteskedéssé, ravaszsággá fajuljon — a nyilvános leálczázás és megszégyenítés a leghatásosabb gyógyszer.

A *kegyetlenség* elfojtására minden lehetőt el kell követni, mert az legkifejlettebb alakjában a rablásban, vérengzésben és gyilkolásban nyilvánul. Ha nem használ a felvilágosítással kapcsolatos komoly figyelmeztetés, az illető már a csekélyebb esetekben is szigorúan megfenyítendő.

A *káromkodás* különösen az intézet «újonczainál» igen gyakori szokás. E bajt a jó példaadás mellett kellő felvilágosítással csakhamar meg lehet szüntetni.

Azon erkölcsi kinövések közt, melyek a javítóintézeti növendékek nagy részének egyéniségét jellemzik, leggyakoriabbak: az *önfejűség,* az *akarathiány,* a *könnyelműség.*

Az *önfejűség* gyakran jelenti a növendéknek önállásra törekvését. Mivel azonban az önfejű akaratát olyan esetben is érvényre akarja juttatni, melyben értelme fejletlenségénél fogva helyes itéletre képtelen, az egyéni nevelés feladata oda irányul, hogy engedelmességre és mások akaratának tiszteletben tartására szorítsa. Az önfejűség gyógyítása igen nehéz; mert ha föltétlen engedelmességet katonai szigorral követelünk, daczosakká, makacsakká, sőt idővel fásultakká lesznek. Ezért czélszerűbb a velök szemben követett eljárást mindenkor röviden indokolni, nehogy a családfő föllépését egyszerűen az ő akaratuk elnyomására irányuló törekvésnek tekintsék. Azonban e mellett szilárd akaratot kell tanusítani.

Különös tapintatot igényelnek az intézet ama növendékei, kikről azt szoktuk mondani: «*nincs akaratuk*». Ezek tetteit nem a belátás vezérli, hanem csupán az érzékiség, a nélkül, hogy meggondolnák, cselekedetükkel jót vagy rosszat követnek-e el. Ha ilyen növendéket kérdőre vonunk s felvilágosítunk, tettét megbánja s javulást igér. Azonban már a legközelebbi pillanatban — ha t. i. alkalma van rá — ugyanazt a hibát követi el. Az akaratot, a jellemszilárdságot, nem a katonai dresszúrával fejleszthetjük ki bennük, — mivel ez az eljárás legfeljebb elnyomja a bajt, mely, mihelyt a kényszerhelyzet megszűnik, annál nagyobb erővel tör ki — hanem a belátásra-vezetéssel. Különösen ezen növendékeket kell arra szoktatni, hogy nemcsak saját, hanem növendéktársaik

cselekedeteit is birálják meg, azokról itéletet mondjanak. Természetes, hogy erre eleinte csakis a családfő támogatásával képesek; lassan-lassan azonban a kitartó szoktatással odavihetők, hogy bármely tettre, mások behatásától függetlenül, saját jobb meggyőződésük folytán önként határozzák el magokat.

Ismét más tipus a könnyelmű növendék. Ezt könnyű felismerni. Az ilyenek mindent hamar megúnnak, legyen az akár munka, akár játék. Az intéseket, a büntetéseket, a kiadott parancsokat, az oktatásokat hamar feledik és soha sem számolnak tetteik következményeivel. Kötelessége a családfőnek kutatni azokat a tényezőket, melyek a könnyelműséget a növendékben kifejlesztették, hogy azokhoz mérve állapíthassa meg eljárási módozatait. A szülők gyengesége, könnyelműsége vagy egyenetlenkedése a leggyakoribb forrás. Az intézetben tehát a mélyebb erkölcsi érzelem fölébresztése és ápolása, a szigorú rend és fegyelem, a kitartó munkálkodásra való szoktatás vett és a könnyelműség bünhődését festő esetek elbeszélése képezik azon eszközöket, melyeket a családfő a baj elhárítására alkalmazhat.

A családfő a növendékeket egyéniségük szerint kell, hogy nevelje, tehát mindegyik növendék egyéniségéhez idomuljon nevelési rendszere, mert a rossz hajlamok és szokások a növendékeknél különbözők s egy és ugyanazon erkölcsi fogyatkozásból is az egyik más módon s más eszközökkel javítható meg, mint a másik; egy és ugyanazon eljárással, (pl. feddéssel) két, egy és ugyanazon vétséget elkövetett növendéknél más-más hatást idézhetünk elő; s a becsülésre-vágyás egyikben más úton ébreszthető fel, mint a másikban. Figyelembe kell vennie minden egyes növendék korát, véralkatát és előéletét.

A növendéknek az intézetbe való fölvétel előtti hű és részletes életrajza igen fontos szerepet játszik a javító nevelés terén. Ezt tehát a családfőnek igen alaposan kell tanulmányoznia. Kutatása eredményeit, a feltalált erkölcsi hibákat és félszegségeket, azok indító okait, valamint azon eszközökre vonatkozó tapasztalatait, melyekkel ezen indító okok ellen

küzdött, a «nevelési napló»-ban feltünteti. Ezen «Nevelési naplót» s az annak alapján szerkesztett és a család összes viszonyaira kiterjeszkedő «Heti jelentését» minden hét végével az igazgatónak nyújtja be, ki a szükségeseknek tartott további eljárási módozatokra vonatkozó utasításait mindannyiszor szóbelileg adja ki.

Ezenkívül számos egyéb rendelkezés áll fenn a családfők működésének eredményessége czéljából.

A családfő nappal állandóan növendékei körében van, éjjel pedig felváltva a munkavezetők és családfők hálnak a növendékek hálószobájában, külön fülkében, melyből az egész hálóterem áttekinthető.

7. *Lelkész.*

Feladata a felekezetebeli növendékek vallás-erkölcsi gondozása, nevezetesen:

a) az óra- és tanrendnek megfelelő időben a hit- és erkölcstannak rendes tanítása; miközben nem annyira a szó szerinti elsajátításra, mint inkább az értelem és hit fejlesztésére és a vallásosság értékének és erejének felfogására kell főleg súlyt helyezni.

b) A megfigyelés (tanulmányozás) czéljából és a fegyelmi büntetésből elkülönített, úgyszintén a beteg növendékeknek naponkénti meglátogatása s vallás-erkölcsi állapotukhoz mért oktatásuk és bátorító vigasztalásuk.

c) Az egyes növendékekkel való minél gyakoribb foglalkozás, miközben egyéniségükhöz s előéletükhöz mért erkölcsi külön oktatásban részesítendők.

d) A növendékek jellemrajzainak vezetése saját megfigyelései alapján (minden növendékről külön-külön).

e) Minden vasár- és ünnepnapon (izraelitáknál az erre szolgáló napokon) a délelőtti és a délutáni s általában mindazon istentiszteletek és szent beszédek megtartása, melyeket az illető egyház ritusa előír. A szent beszéd ne emelkedjék az intézeti növendékek felfogási képessége fölé, hanem érthető, világos, lehetőleg a helyzethez alkalmazkodjék és jó

példákkal legyen élénkítve. Megtartandók továbbá naponként a reggeli és esti rövid ájtatosságok is.

f) A szokott időben és körülmények között a szentségek kiosztása.

g) Működéséről havonként írásbeli jelentést szerkeszt és nyújt be az intézet igazgatóságához, mely jelentés az intézeti házi tanácsban megbeszélés tárgyát képezi s a házi tanácsülésről a kir. igazságügyi minisztériumhoz fölterjesztendő jegyzőkönyvhöz csatoltatik.

h) Az intézeti békés együttlétnek s az intézet többi tisztviselőjével való egyetértő s egybevágó működésnek gondos ápolása.

i) A lelkész az intézeti alapszabályok értelmében a lelkészi szakképzettséget igénylő dolgokban, a szorosabb értelemben vett lelkészi hivatás teljesítésében az intézeti igazgatóságtól függetlenül járhat el ugyan, egyébként azonban az intézet házi és nevelési rendjéhez s ezen körben az igazgatóság hivatalos utasításaihoz alkalmazkodni köteles.

8. Gondnok.

A gondnok megszerzi az intézet anyagi szükségleteit, gondoskodik azok kellő felhasználásáról és vezeti az összes számadásokat (l. alább V. fejezet 10.).

A pénztár kulcsait őrzi; az igazgató utalványára fizetéseket teljesít; az élelmezés felett közvetlenül őrködik.

Az intézet tulajdonát képező épületeken és tárgyakon előforduló s előrelátó felügyelet mellett megelőzhető károkért anyagi felelősséggel tartozik.

9. Irnok.

Az összes irodai teendőket végzi. A fogalmazványokat másolja; az igazgató ellenjegyzése mellett fogalmaz, irattározza és őrzi a beérkezett összes iratokat, gondoskodik a hivatalos iratok elküldéséről, kézbesítéséről, gondozza a nyomtatványokat, papirneműeket, írószereket, vezeti az iktató- és mutatókönyvet, a növendékekről, segédszemélyzetről szóló név-,

törzs- és fegyelmi könyveket, kihelyezési időmutatót, elhaltak anyakönyvét, elbocsátási könyvet, a növendékekre vonatkozó adatokat gondozza, bejegyzi és összeállítja a statisztikai adatokat és kimutatásokat.

10. Főszövőmester (Kassán).

A főszövőmester az intézet keretében fennálló szövőipari iskolával kapcsolatos tanműhelyben a műhelyfőnök ellenőrzése mellett, de saját legjobb tudomása szerint a szövőipari növendékek gyakorlati oktatását, a műhelytermelést és a termelés értékesítését látja el. Irányítja és ellenőrzi a szövőmunkavezetők szak-működését s vezeti a szövőműhely anyagszámadását.

11. Művezető.

A művezetők tevékenysége kettős irányú:

a) munkavezetői,

b) felügyelői tevékenység.

Mint munkavezetők, a növendékek munkaoktatását végzik, ügyelnek arra, hogy a hozzájuk beosztott növendékek mindannyian foglalkozzanak s mindegyik növendék képességéhez képest fokozatosan előre haladjon. A munkát kiosztják s amennyiben szükséges, előkészítik, annak elvégzését ellenőrzik s a kész munkát megvizsgálják s úgy ekkor, mint munkaközben a növendékeket útmutatással, oktatással látják el. Ezenfelül az intézetben megrendelt munkák elkészítésében közreműködnek, figyelve arra, hogy feladatuk nem kész munkák előállítására, hanem azoknak a növendékekkel való előállíttatására irányul, másrészt azonban az intézetből kikerülő munkáknak minél tökéletesebben kell előállíttatniok. Kitanítják a növendékeket mindarra, a mit az illető szakban tudni kell s így nemcsak maga a munka, hanem az anyag beszerzésének módjai, forrásai, felismerése, értékelése, a készárú árvetése s értékesítésének módjai stb. az oktatásba beletartoznak. A növendékekben minden eszközzel igyekszik a szorgalmat és munkaszeretetet felébreszteni s ambiciójukat

felkelteni. (L. még az ipariskola szervezeti szabályzatának 17. §-át.)

Mint felügyelő, a művezető éber és körültekintő felügyeletet gyakorol a reá bizott növendékeknél az illetékes családfőnek útmutatásai szerint s ebbeli feladata teljesítésében szorosan a családfő rendelkezéseit tartozik követni. Rendes körülmények között minden második éjjel a növendékek hálótermében (a felügyelői fülkében) hál. Kötelessége a növendékeket a vallásosságra, a jó erkölcsökre, az illedelmes, szerény és tisztességtudó magaviseletre, úgyszintén a rendre, tisztaságra, szorgalomra és engedelmességre szoktatni.

Az intézet növendékeinél olyankor is, mikor nem a szorosabb értelemben vett munkaoktatás van folyamatban, hanem pl. ha a családban vagy az iskolában tartózkodnak, vagy, ha étkeznek és szabad idejükben játszanak, a szolgálati beosztásban megszabott sorrendben, szintén a munkavezetők gyakorolják a közvetlen felügyeletet. Kijelölt helyéről az illetékes családfő előleges tudta és engedélye nélkül eltávoznia, a növendékeket magukra hagynia vagy az intézetből elmennie semmi körülmények között sem szabad.

A növendékek által használt hivatalos helyiségben dohányozni, dohányt, szivart, ételt, italt tartani nem szabad.

A növendékeket úgy szóval, mint tettleg bántalmazni, szigorúan tilos. Ha a növendékre panasza van, azt köteles az illetékes családfőnek jelenteni. Fegyelmi hatásköre nincs.

A kezelésére és gondozására bizott eszközökért, tárgyakért és anyagokért felelős.

Úgy nappali, mint éjjeli felügyelete alkalmával köteles őrködni, hogy a növendékek a házi rendet megtartsák.

Szabad napot az igazgatótól, hosszabb szabadságot a minisztériumtól nyerhet.

A növendékek munkaszorgalmáról időnkint jelentést tesz a családfőnek.

A művezetők közül a tehetségesebbeket a minisztérium időnkint külföldi tanulmányútra küldi.

C) A házi tanács.

A javítóintézet csakis az intézet összes tisztviselőinek jóakaró, erélyes és egyetértő közreműködésével oldhatja meg feladatát.

Minthogy ezen egyetértő közreműködés csak a vélemények szabad nyilvánítása, a szerzett tapasztalatok kölcsönös közlése, a kételyek megvitatása és az intézet egész ügymenetének összefüggésben való áttekintése útján jöhet létre, kívánatos volt a javítóintézeteknek testületi szervet is adni a házi tanács intézménye által.

A házi tanács elnöke az intézeti igazgató, tagjai az ipariskola vezető tanára és szaktanárai, az összes családfők, családfő-segédek, a gondnok, lelkészek és az orvos. A jegyzői tisztet az irnok teljesíti.

A házi tanács üléseit minden hó első hetében tartja, mely alkalommal megbeszéli, megvitatja az intézetre, különösen annak növendékeire vonatkozó összes ügyeket. Ez ülések az igazgatóval és a felsőbb hatósággal szemben informáló jellegűek. A házi tanács ülésein a fentemlített tagok mindnyáján résztvenni tartoznak. Az elmaradás indokolandó. Véleményét minden tag szabadon nyilváníthatja, sőt erre fel is szólítható. Személyeskedni nem szabad. A felszólalási sorrendet az igazgató állapítja meg. Egy tárgyhoz többször szólni csak az igazgató engedélyével lehet. Az elnökkel vitatkozni nem szabad. Az elnök figyelmeztetéssel, rendreutasítással, a szólás jogától való megfosztással és az ülésről való kitiltással élhet. Dohányozni, társalogni, a komolyságot zavarni stb. nem szabad. A rendreutasítást, szóelvonást, kitiltást jegyzőkönyvbe kell venni. A határozat egyhangú vagy szótöbbséggel hozott lehet. A szavazás szóbeli és nyilvános. Egyenlőség esetében az elnök szavazata dönt. A határozatot az elnök mondja ki. A kisebbség három nap alatt az ülés lefolyása után írásban különvéleményt nyújthat be az elnökhöz, mely a jegyzőkönyvvel együtt terjesztendő fel a minisztériumhoz.

A jegyzőkönyvet az elnök és az ülésen jelenvolt összes intézeti alkalmazottak aláírják.

Szükség esetében az elnök rendkívüli ülést is hívhat egybe, melynek jegyzőkönyvét a rendes ülés jegyzőkönyvével együtt terjeszti fel. Az üléseken hozott határozatok csak a minisztérium jóváhagyása után érvényesek. A jelentések, értekezések, indítványok írásban terjesztendők elő. Az értekezéseket, indítványokat legalább három nappal az ülés — de lehetőleg még a házi tanácsra szóló meghivás kibocsátása — előtt kell az elnöknél bejelenteni.

A tanácskozások tárgysorozata a következő:

1. Az igazságügyminisztériumtól leérkezett rendeletek közlése.

2. A családfők és családfő-segédek jelentéseinek tárgyalása a nevelésükre bizott növendékekről.

3. A lelkészek előterjesztései kifejtett működésükről és annak hatásáról.

4. Az orvos előadása az egészségügy állapotáról.

5. A gondnok jelentése a gazdasági ügyekről és iparról.

6. A növendékek munkajutalom-díjának megállapítása.

7. A kihelyezésre kiszemelt növendékek jellemzése.

8. A kihelyezett növendékekről beérkezett jelentések.

9. Az igazgató észrevételei az intézet szellemi és anyagi ügyei felett.

10. Vegyes előterjesztések és indítványok.

Ezenfelül a házi tanács ülésein neveléstani, pszichologiai, methodikai kérdések, értékezések alakjában megvitathatók s a minisztérium esetleg az értekezéseket sokszorosíttatja.

A házi tanács jegyzőkönyvei az ülést követő nyolcz napon belül további eljárás czéljából az igazságügyminisztériumhoz terjesztetnek fel.

D) Az intézeti személyzet javadalmazása.

A kir. javítóintézeteknek rendszeresített állásban levő tisztviselői, altisztjei és szolgái az állami alkalmazottak létszámába tartoznak. A tisztviselők az 1893 : IV. t.-cz. által

megállapított fizetési osztályokba vannak sorozva. Nevezetesen:

az igazgató a IX. fizetési osztályba neveztetik ki, de miniszteri kinevezés alapján bejuthat a VIII. fizetési osztályba is. Ezen osztályok illetményei, a lakbért nem számítva, a következők:

VIII. fizetési osztály. Kezdő fizetés 3600, 5 év mulva 4000, 10 év mulva 4400 korona.

IX. fizetési osztály. Kezdő fizetés 2600, 4 év mulva 2900, 8 év mulva 3200 korona.

Az ipariskola vezető tanára a IX. fizetési osztályba tartozik.

Az ipariskola szaktanárai, továbbá a lelkész, a gondnok, a főkertész, a családfő és a főszövőmester a X. fizetési osztályba tartoznak, melyben a kezdő fizetés 2000, 4 év mulva 2200, 8 év mulva 2400 korona.

A családfő-segédek és tiszti irnokok a XI. fizetési osztályba tartoznak, melyben a kezdő fizetés 1400, 4 év mulva 1600, 8 év mulva 1800 korona.

A családfőknek és családfő-segédeknek azonban a minisztérium ingyen élelmezést is szokott adni, hogy az étkezés idejét is növendékeikkel töltsék.

Ezen ingyenélelmezés éppen ezért készpénzre nem váltható, azt a családfők és családfő-segédek haza nem vihetik, nem küldhetik, el nem tehetik.

A családfő-gyakornok évi 400 korona ösztöndíjat kap s élelmezésben részesül.

A munkavezetők (művezetők) fizetése természetben való lakáson vagy lakáspénzen és ingyenes intézeti élelmezésen kívül évi 900—1200 korona között váltakozik. Egyeseknek a nyugdíjba be nem számítható külön pótlékuk is van.

A tiszteletdíjak (orvosok, lelkészek részére) 300—800 korona között váltakoznak.

Az összes tisztviselőket a miniszter nevezi ki. A művezetőket egy évi r [illegible] igazgatóság alkalmazza, de végleges kineveze [illegible] hatáskörébe tartozik.

A szolgákat, cselédeket az igazgató fogadja fel.

Az összes alkalmazottak, ha még nem voltak állami szolgálatban, ideiglenes minőségben neveztetnek ki s csak egy évi kifogástalan szolgálat után véglegesíttetnek, ha pedig kifogás van ellenük, fegyelmi eljárás nélkül elbocsáttatnak.

E) A javítóintézeti ipariskolák szervezete.

Az új tipusú intézetek ipariskoláit a kormány a kereskedelemügyi miniszterrel egyetértőleg szervezte. Minthogy pedig a kassai intézetben az asztalosság, a czipészség, a bőröndös-, bőrdíszmű- és a szövőipar, az aszódi intézetben pedig a kocsigyártás körébe tartozó fontosabb iparok, nevezetesen a bognárság, a kovács- és kocsilakatos-mesterség, a szíjgyártó- nyerges- és kocsikárpitos-, valamint a kocsifényezőés mázoló-mesterségek honosíttattak meg, az ezekre vonatkozó tanítási tervek készíttettek el. A szervezet-szabályzat lényegesen megegyezik egyéb iparossegédek kiképzésére szolgáló intézetekével. Eltérés csak annyiban van, a mennyiben azt a javítóintézetek növendékeinek rendkívül csekély előképzettsége és jellembeli hibái megkivánták. Az első körülményre való tekintettel az elmélet terén valamivel kevesebb tanítási anyag jelöltetett ki, mint amennyi az iparszakiskolabeli növendékeké, a mit azonban az életben továbbképzés utján pótolhatnak.

A második körülmény kifolyása gyanánt egyrészt több műhelygyakorlattal látják el a növendékeket, figyelembe véve a testi munka nevelő hatását, másrészt nagyobb súlyt kellett fektetni a felügyeletre és nevelésre.

Ugyanezen behatóbb felügyeleti és nevelő irány azt is megkivánta, hogy az oktatással és neveléssel foglalkozó személyzet teendői részletesen körülirassanak.

A KIR. JAVITÓINTÉZETEK IPARISKOLÁINAK SZERVEZETI SZABÁLYZATA.

1. §. Az iskolák szervezete.

Az igazságügyminisztérium a javítóintézetekben elhelyezett ifjaknak az ipari pályára való kiképzése czéljából a javítóintézetek keretében rendes műhelyekkel felszerelt iparískolákat szervez.

Ezen iskolák szervezete a kereskedelemügyi m. kir. miniszterrel egyetértőleg állapíttatik meg.

Ezen iskolák azon iparoktatási intézetek közé soroztatnak, melyeket a kereskedelemügyi m. k. miniszter az ipartörvény alapján azzal a joggal ruház fel, hogy végzett tanulói végbizonyítványuk alapján az általuk tanult szakmában munkakönyvet válthatnak.

2. §. Az iskolák czíme.

Ezen ipariskolák czíme a következő:

A..............................i m. k. javítóintézet ipariskolája.
(város)

Az ipariskola pecsétje Magyarország czímere a fenti szövegű köriratttal.

3. §. Az iskola czélja.

A kir. javítóintézetek ipariskoláinak czélja az ezen intézetekben elhelyezett növendékeket jó munkásokká, illetve iparossegédekké kiképezni.

4. §. Az iskolák vezetése és az azokra való felügyelet.

A javítóintézeti ipariskolák az igazságügyminiszter főhatósága alá tartoznak.

A javítóintézet igazgatója az ipariskolának is főnöke, de tartozik minden, az ipariskolát illető szervezeti, tantervi vagy általában szakkérdésben az ipariskola vezető szaktanárának véleményét meghallgatni.

A szakszerű felügyeletet az igazságügyminiszter által a kereskedelemügyi miniszterrel egyetértőleg megbizott szakfelügyelők gyakorolják. Ezek közvetetlen rendelkezési joggal ugyan nem birnak, de a felügyeletükre bizott ipariskolák oktatási személyzetével állandó összeköttetést tartanak fenn, őket szakszerű utbaigazításokkal ellátják; általában az ipariskoláknak műszaki tanácsadói, a felügyelet gyakorlása czéljából az ipariskolákat évenként a szükséghez képest többször, de legalább kétszer meglátogatni tartoznak. Minden látogatás alkalmával a szerzett tapasztalatokról az igazságügyi miniszternek közvetetlenül részletes jelentést tesznek.

5. §. A tanítási időről és az iskolai szünetekről.

A javítóintézeti ipariskolákban az oktatás legalább négy évig tart, napi tíz órai oktatási idővel.

Az oktatás elméleti és gyakorlati.

Az elméleti oktatás évenként 10 hónapon át folyik szeptember hó 1-től junius hó végéig. Julius és augusztus hónapokban a növendékek csak műhelyoktatásban részesülnek.

Az iskolai szünetek tekintetében a javítóintézetek általános szervezeti szabályai mértékadók.

6. §. A növendékek beosztása.

Az ipariskolákba való felvétel feltétele a bevégzett 12-ik, a szövőipari, a bognár- és kovácsipari szakosztályban pedig a betöltött 14-ik életév. Ennél fiatalabb korú tanulók csak előkészítő gyakorlatokra oszthatók be.

Az egyes iparágakra való beosztást a javítóintézet igazgatója által az ipari kiképzésre kijelölt növendékek sorából az intézeti orvosnak véleménye alapján — és lehetőleg figyelemmel a tanuló hajlamaira is — a vezető szaktanár végzi.

A hanyag vagy rossz magaviseletű tanuló osztályismétlésre utasítható.

7. §. A tanítási rend.

Úgy az elméleti, mint a műhelybeli oktatás számára az igazságügyminiszter által a kereskedelemügyi miniszterrel egyetértőleg jóváhagyott tanterv szolgál. A növendékek elfoglalása ezen tantervben úgy osztandó be, hogy naponként átlag legalább hét órai műhelyi munka essék.

8. §. Fegyelmi intézkedések.

Fegyelmi tekintetben az ipariskolák növendékeire is az illető javítóintézet szabályai irányadók, mindazonáltal azzal a korlátozással, hogy az ipariskolai tanulók elsőfokú fegyelmi hatósága a vezető szaktanár.

Amennyiben a tanulókra az ipariskola körén kívül álló mulasztások miatt fegyelmi büntetések kirovatnak, ez a vezető szaktanárral minden esetben közlendő.

9. §. Vizsgák.

A javítóintézeti ipariskolákban az elméleti tárgyakból minden év végén vizsgák tartatnak.

A negyedik év végén a növendékek gyakorlati vizsgát tartoznak tenni, még pedig oly módon, hogy minden tanuló számára a vezető szaktanár az illetékes szakfelügyelő előzetes hozzájárulásával munkafeladatot jelöl ki.

Annak ellenőrzése, hogy a megállapított vizsgai munkát a tanulók tényleg maguk, minden segítség nélkül végezték, a vezető szaktanár különös feladata.

10. §. Bizonyítványok.

A növendékek az ipariskola teljes és sikeres elvégzése után az igazgató és vezető szaktanár által aláírt végbizonyítványt kapnak, melynek alapján az igazgatóság részükre az illetékes iparhatóságtól munkakönyvet szerez.

A bizonyítványba a négy évi osztályzatnak átlagos eredménye vagyis a növendékek tudásának végeredménye jegyzendő be, és pedig a következő fokozatok szerint: *jeles, jó,*

elégséges, elégtelen. A magaviselet osztályzata lehet: *jó, szabályszerű, kevésbé szabályszerű és rossz.*

A bizonyítványra és a munkakönyvre teendő bélyeg költsége a növendékek munkakeresményéből fedezendő.

11. §. Jutalmak.

A tanulók a 2-ik évtől kezdve szorgalmuk és munkateljesítményük arányában jutalom gyanánt munkakeresményben részesíthetők. E keresményt az igazságügyminiszter által évenként e czélra engedélyezett összeg keretében a vezető szaktanár állapítja meg.

A munkakeresmények kiadására és kezelésére nézve a javítóintézet általános szervezeti szabályzatának rendelkezései mértékadók.

A növendékek a javukra kezelt keresmények összegeiről időnként az illető évfolyambeli növendékek jelenlétében értesítendők.

Hasonlóképpen közlendők a rongálásokból vagy büntetésekből származó levonások is.

12. §. Az ipariskola személyzete.

A javítóintézeti ipariskolák személyzete a javítóintézet igazgatóján kívül a következő:

1. A vezető szaktanár.
2. A tanárok.
3. A családfők, amennyiben ipari oktatással foglalkoznak.
4. A művezetők.

13. §. A személyzet képesítése és szolgálati viszonyai.

A vezető szaktanári és egyéb tanári állásokra rendszerint gépészmérnökök, illetve a képviselt iparágak szerint mérnökök vagy építészek; az ipari oktatással foglalkozó családfői és a művezetői állásokra első sorban a kellő gyakorlattal biró felső ipariskolát vagy ipari szakiskolát végzettek neveztetnek ki.

A kinevezett személyzet az állami alkalmazottak sorába tartozik.

A személyzet élén a javitóintézet igazgatója áll. A külön ipariskolai személyzet első fokban a vezető szaktanárnak van alárendelve, kinek rendelkezéseit követni tartozik.

Az ideiglenes műhelyi személyzetet az igazgató hozzájárulásával a vezető szaktanár az e czélra megállapított hitel keretén belül alkalmazza és bocsátja el.

14. §. A vezető szaktanár jogai és kötelességei.

A vezető szaktanár az ipariskola elméleti és gyakorlati oktatásának vezetője. Egyéb teendői mellett hetenként 12 tanítási órára van kötelezve.

Gondoskodik az ipariskolában a rend és a fegyelem fenntartásáról. Az ipariskola egész személyzete első sorban alatta áll és az oktatással összefüggő ügyekben neki felelős.

Az ipari oktatást illető jelentéseit és javaslatait, valamint felsőbb rendeletekre adott véleményeit az igazgató mindig eredetben terjeszti fel a miniszterhez. Az intézeti igazgatót távolléte vagy akadályoztatása esetén a vezető szaktanár helyettesíti; az intézetnek az ipariskolával nem kapcsolatos ügyeit azonban a javítóintézetnek az igazságügyminiszter által e végre kijelölt közege intézi.

A vezető szaktanár az intézeti orvos meghallgatásával a növendékeket a nekik megfelelő mesterségek csoportjaiba osztja be.

Gondoskodik arról, hogy az iparoktatásra vonatkozó rendeletek pontosan végrehajtassanak.

Közvetetlenűl felügyel az oktatás minden ágára, az oktatásnál a fegyelem és a tanítási rend fenntartására.

Jelen van a tanulók vizsgálatain.

Gondoskodik az intézeti igazgató és a gondnok útján az ezzel megbízott tanár, családfő vagy művezető igénybevételével a szükséges anyagok, szerszámok, stb. beszerzéséről és arról, hogy a műhelyek mindig a megfelelő anyagokkal és szerszámokkal elláttassanak, illetőleg hogy ezek mindig meg-

felelő mennyiségben és minőségben készletben tartassanak. Felügyel az anyag megfelelő elszámolására úgy a raktárban, valamint a műhelyben és az ezekre vonatkozó könyveket időnként megvizsgálni köteles.

Gondoskodik arról, hogy a műhelyek mindig a tanítás szempontjából megfelelő munkával, illetőleg megrendelésekkel legyenek ellátva.

Megállapítja az elkészített munkák eladási árát, melynek helyességeért felelős.

Felügyel arra, hogy a műhely szerszám- és gép-felszerelése, az elméleti oktatásnál a termek berendezése és a tanítás eszközei mindig rendben tartassanak.

Összeállítja minden polgári év elején február hó végéig az oktatás jövő évi szükségleteire vonatkozó kimutatásokat pénzbeli értékükkel és azokat az igazgatónak a minisztériumhoz való felterjesztésre átadja.

Aláírja a növendékek végbizonyítványait.

Javaslatot tesz egyes növendékek tanítási idejének esetleges meghosszabbításáról. Lehetőleg gondoskodik az igazgatóval egyetértőleg, hogy az intézetből kibocsátott iparosnövendékek mint iparoslegények elhelyezést találjanak, nyilván tartja az intézetből kikerült iparosnövendékek életfolyását, mely nyilvántartás legalább öt évi időtartamra terjed.

15. §. A tanárok jogai és kötelességei.

A tanárok közvetetlenül a vezető szaktanárnak vannak alárendelve; hetenként 20 órai tanításra és a mennyiben műhelyek vezetésével bizatnak meg, annak ellátására kötelesek. Tanítják a nekik kijelölt ipari tárgyakat és ellátják a vezető szaktanár által nekik kiosztott munkakört, melyhez az itt felmerülő rajz és írásbeli teendők is tartoznak.

Rangsorban a vezető szaktanár helyettesei.

16. §. A családfők jogai és kötelességei.

Az ipariskolánál foglalkoztatott családfők a szervezeti határozmányban megállapított kötelességeken fölül a tanítás-

nak nekik kiosztott részét a tanterv szerint, az órarendben megállapított időben lelkiismeretesen és a többi tantárgygyal egybehangzóan oktatni kötelesek. Kötelesek az oktatás összes segédeszközeit előkészíteni.

Az elméleti tárgyak oktatásánál az egyes tárgyak közé eső 10 percznyi szünetek alatt az a családfő ügyel fel, a ki a következő órában tanít. A felváltandó családfő azonban köteles ilyenkor a felváltót a tanítási teremben megvárni.

A kapott rendeleteket teljesítik, akadályoztatás esetén ezt eleve bejelentik, hogy helyettesítésről gondoskodás történhessék.

Azok a családfők, a kik anyag- és árúraktárak kezelésével, könyveléssel, műhelyfelügyelettel megbizattak, kötelesek az erre vonatkozó utasításokat lelkiismeretesen követni és a rájuk bizott munkát napról-napra folytatólagosan végezni, hogy hátralékból származó zavarok elő ne forduljanak.

Kötelesek esetről-esetre az előreláthatóan szükséges anyag- és szerszám-beszerzésekről kimutatásokat készíteni és a vezető szaktanárnak átadni.

17. §. A művezetők jogai és kötelességei.

A művezetők a műhelyben a növendékek közvetetlen elöljárói. Kötelességük kifogástalan magaviselettel, szorgalommal, pontossággal, szeretetteljes bánásmóddal a növendékeknek mindenben jó példát mutatni és így erkölcsi nevelésükhöz hozzájárulni.

A munkaidő alatt a megállapított gyakorlati órákban a növendékeket oktatják, különben a műhelymunkákon dolgoznak, mely alkalommal első sorban a növendékek munkáit előkészítik és az azokon található hibákat kijavítják.

A műhelymunkák körül felmerülő és esetleg rájuk bizott írásbeli munkákat végzik. Gondoskodnak mindig jó eleve a műhelymunkákhoz szükséges anyagoknak és szerszámoknak az anyagkezelőtől való kivétele iránt.

Kiosztják a növendékeknek a műhelyeket vezető szaktanár előzetes jóváhagyásával a megfelelő munkákat.

Gondoskodnak a műhelymunkák helyes és szabatos elkészítéséről.

Felelősek a műhely gép- és szerszám-felszereléseért, tehát jókarban tartják és esetleges törésekről, romlásokról vagy veszteségekről a vezető szaktanárnak azonnal jelentést tesznek. Kiosztják a növendékeknek vagy azok csoportjainak a megfelelő szerszámokat és segédeszközöket.

Segítenek a szükségessé vált anyag-, árú- és szerszámleltározásnál. Gondoskodnak arról is, hogy anyagpazarlás elő ne forduljon.

Közreműködnek az intézet berendezési tárgyainak rendbentartásánál.

A műhelyben elkövetett fegyelmetlenségekért az illető növendéket meginthetik vagy megdorgálhatják. Ilyen esetekről azonban az illetékes családfőnek jelentést tesznek.

V.

A JAVÍTÓ-INTÉZETEK MŰKÖDÉSE.

1. A növendékek felvétele.

A befogadás csak az igazságügyminiszter rendelete alapján történhetik.

A befogadás alapja lehet:

a) birói itélet, ha t. i. a biróság a 12 évesnél idősebb, de 16 évesnél fiatalabb büntettest a Btk. 84. §-a alapján javítóintézeti elhelyezésre itéli, vagy pedig a 12—20 éves büntettest fogházra itéli ugyan, de a Btk. 42. §-a alapján kimondja, hogy a fogház javítóintézetben töltendő ki;

b) felügyelő bizottsági ajánlat. Ha ugyanis a biróság a 20 éven aluli büntettest fogházra vagy elzárásra itéli, a kir. ügyész előterjesztést tehet a felügyelő-bizottságnak, hogy a foglyot javítóintézeti elhelyezésre ajánlja a miniszternek, ki azután a Btk. 42. §-a alapján a fogház, vagy elzárás helyett a javítóintézeti elhelyezést rendelheti el;

c) az apa kérelme, vagy az anyának, illetőleg a gyámnak gyámhatóságilag jóváhagyott kérelme. Az apa a nevelés jogánál fogva a magánjog értelmében jogosítva van gyermekét javítóintézetbe adni. Ez a jog a gyámot is megilleti, ha a gyámhatóság is hozzájárul.

Az *a—b)* alattiak tehát *elitéltek,* a *c)* alattiak *el nem itéltek.*

Ad a). Azok, a kiket a biróság javítóintézeti elhelyezésre itélt, már az itélet alapján feltétlenül befogadtatnak.

Ad b—c). Ellenben a felügyelő-bizottság által ajánlottak, vagy az oly közveszélyes gyermekek, a kik nem itélettel utaltatnak javítóintézetbe, hanem felvételüket az apa, gyám (gyám-

hatóság) kéri, csak abban az esetben fogadtatnak be, ha a javítóintézeti elhelyezés és évekig tartó kényszernevelés indokoltnak mutatkozik s e mellett meg van annak a lehetősége, hogy a kiskorú valamely foglalkozási ágban teljesen kiképezhető. Ehhez képest csak az esetben teljesíthető az ily kérelem, ha az illető kiskorú:

1. már megvan 12 éves, minthogy 12 éves kora előtt a gyermeket rendszeres munkára fogni nem lehet, (a *b)* pontban említettek mindenesetre elmultak már 12 évesek). Igaz ugyan, hogy a 12 éven aluli gyermek is veszélyes lehet a társadalomra, minthogy azonban a javítóintézeteket mégis első sorban a biróság által elitélteknek kell fenntartani, annyi hely pedig nem marad üresen, hogy a közveszélyes fiatalokat mind elhelyezhessük, inkább azok a közveszélyesek válogattatnak ki, a kik 12 évesek már elmultak s a kiket tehát azonnal munkára lehet utalni s nem kell esetleg évekig tartani az intézetben munka, tehát kellő nevelés nélkül.

2. Még nem múlt el 16 éves. E részben is állanak az 1. pontban elmondottak. E mellett 16 éven túl a huszadik évig, mely az intézetben tartásnak határa, már sok esetben nem volna elég idő arra, hogy a növendék teljesen kiképeztessék. Az ipariskolát pedig, minthogy az négy éves tanfolyamokkal bír, nem végezhetné el. Külön megjegyzendő, hogy a *b)* pontbeliekre nézve a 16-ik év azért is korhatár, mert 16 éven túl a fogoly már a fiatalkorúak kerületi fogházába kerülhet.

3. Testileg és szellemileg teljesen ép és egészséges. Különben a javító nevelés és munkáltatás nem volna lehetséges.

4. Ha biztosítva van, hogy a kiskorú mindaddig visszatartható az intézetben, amíg javító nevelésre szorul s életpályájára teljesen kiképezhető. E végből szükséges, hogy a felügyelő-bizottsági ajánláshoz *(b)*, úgyszintén az el nem ítéltekre vonatkozó kérelemhez *(c)* az apa (gyám, gyámhatóság) oly értelmű nyilatkozata csatoltassék, mely szerint a kiskorú életének huszadik évén belül teljes megjavulásáig visszatartható az intézetben.

Az ily nyilatkozat, ha lehetséges, azokra nézve is megszereztetik, kiket a biróság javítóintézetben töltendő fogházra itél (Btk. 42. §.), mert ez esetben a fogház tartamát a biróság állapítja meg, ez pedig esetleg a javító nevelés czéljaira nem elegendő. Ha azonban a biróság a Btk. 84. §-a alapján javítóintézeti elhelyezést mond ki, nyilatkozatra nincs szükség, mert a biróság a 84. §. esetében az elhelyezés tartamát nem állapítja meg s azt a törvény is csak annyiban korlátozza, hogy a huszadik éven túl nem terjedhet.

A huszadik évet a kormány valamennyi növendékre nézve véghatárul tekinti, noha a *c)* pontbelieknél a benntartás nem a btkönyvön, hanem a magánjogon (a szülő a nevelés ogánál fogva helyezheti el a gyermeket javítóintézetben) alapulván, az a kiskorúság egész tartama alatt (a 24-ik életévig) fenn volna tartható.

A befogadás kieszközlése végett teendő előterjesztés vagy kérelem mindazon okmányokkal felszerelendő, a melyek a fenti kellékek megállapításához szükségesek (keresztlevél, személyleirás, orvosi bizonyítvány, jegyzéke azon adatoknak, melyek a beszállítandó egyén előélete, családi és vagyoni viszonyai, erkölcsi, társadalmi helyzete és foglalkozására vonatkoznak, apai, gyámi nyilatkozat, iskolai bizonyítvány, az elitéltekre nézve a jogerős itélet.)

Ha a minisztérium a befogadást elrendeli, erről az illető javítóintézet igazgatóját, valamint elitélteknél a kir. ügyészt, el nem itélteknél a gyámhatóságot vagy rendőrhatóságot értesíti.

A beszállításról ezek gondoskodnak.

A beszállítást megelőző időre vonatkozólag elő van irva, hogy a javítóintézetben töltendő fogházra elitélt ifjak még ideiglenesen sem utalhatók be a fogházba, hanem azon ideig, amíg az intézetbe szállítást engedélyező igazságügyminiszteri rendelet leérkezik: rendőri, esetleg szoros házi felügyeletről való gondoskodás végett a közigazgatási hatóságnak adandók át, a rendőrség pedig ne őriztesse toloncházban a javítóintézetbe beszállíttatni kért fiatalkorúakat és a beszállítást is elkülönítve polgári biztos útján eszközöltesse.

A szabadlábon levő elitéltet szülője is beszállíttathatja a javítóintézetbe. Ha azonban a kir. ügyész állítja is elő a növendéket, reá bilincset nem tétethet s szuronyos őrrel sem kisértetheti.

Az ujonnan beszállított növendéket az igazgató veszi át, bizalomkeltő módon kikérdezi multja, családi viszonyai felől s ha azt veszi észre, hogy nem őszinte, hogy elkövetett tetteit beismerni, elmondani nem hajlandó, a felvételi iratokból elősorolja elitéltetése és beszállíttatása okait.

Megmagyarázza mindenik ujoncznövendéknek, hogy az intézeti befogadást megelőzőleg elkövetett tetteivel dicsekednie vagy azokat növendéktársai előtt felemlítenie nem szabad.

Megmagyarázza az ujonnan befogadottnak azt is, hogy új élet küszöbét lépte át s csak rajta áll, hogy ez az új élet reá nézve minél kedvezőbben alakuljon. Be kell bizonyítania künt maradt hozzátartozóinak, hogy ő el nem veszett, csak megtévelyedett s rövid idő mulva méltó lesz szeretetükre és bizalmukra.

Már ez alkalommal arra törekszik az igazgató, hogy kiismerje, vajjon a növendékre mely oldalról lehet legkönnyebben hatni.

A személyazonosság megállapítása után a beutalt növendék magasságát és testsúlyát megmérik, őt lefényképezik s irataiból és saját bemondása alapján kiállítják egyéni lapját. (Nevelése befejezésével, ha az intézetből való kihelyezés küszöbén áll, szintén lefényképezik.)

Majd általános tisztogatásnak vettetik alá tetőtől talpig. Ruháit, ha tisztátalanok és értéktelenek, megsemmisítik, ha használhatók, fertőtlenítik, összecsomagolják s vagy elraktározzák, vagy hozzátartozóinak megküldik. Az esetleg magával hozott pénzt javára könyvelik, értéktárgyait pedig letétbe helyezik.

Első felszerelésként minden növendék 2—2 öltözet téli és nyári ruhát, 3—3 rend fehérneműt s 2—2 pár czipőt vagy csizmát kap. Felszereléséhez tartozik még a fogkefe, fésű

és mindennemű tisztogató kefe. Ezen tárgyak intézeti tartózkodása idején a növendék használatában maradnak. Ha azok közül valamit használat közben elrontanak, vagy elveszítenek, ha a rosszakarat és szándékosság megállapítható, kártérítéssel tartoznak s a kár havi keresményükből téríttetik meg. Ily módon lesznek elővigyázatra, a tulajdon megbecsülésére és takarékosságra szoktatva.

Az igazgató az intézeti orvossal, gondnokkal és illetékes lelkészszel közli az új növendék megérkezését. Az orvos megvizsgálja egészségi állapotát s észleleteit az ezen czélra rendelt könyvbe bejegyzi. Ha ragályos betegséget, vagy annak tüneteit észlelné valamely növendéken, elszigetelése iránt intézkedik.

Minden növendék beérkezésekor a többiektől elkülöníttetik.

Az elkülönités abból áll, hogy a növendék a javítóosztály egy külön szobájában nyer elhelyezést s ott marad mindaddig, ameddig azt az igazgató, az illetékes lelkész és családfő, továbbá az orvos véleményének figyelembe vételével szükségesnek tartja. Három hónapnál hosszabb időtartamig azonban csakis a makacs természetű növendékek tarthatók elkülönítésben. Az elkülönítést, ha ezt az intézeti orvos a növendék egészségi állapotára veszélyesnek jelzi, azonnal meg kell szüntetni.

A javítóosztálynak zárkái nappal nyitva vannak s a növendékek felett egy, e helyre és czélra külön kirendelt felügyelő őrködik. A javítóosztályon való elhelyezés «kisérletinek» neveztetik, megkülönböztetésül attól, midőn a növendékek büntetésképpen «fegyelmileg» különíttetnek el.

Elkülönítésének ideje alatt a növendéket értelmiségének, vallás-erkölcsi állapotának megfigyelése czéljából a lelkész s azon családvezető, kinek a családjába osztatni fog, rendszeresen látogatja s tapasztalatait és észrevételeit a látogatási naplóba jegyzi.

Gyakran meglátogatja az igazgató is, a ki igyekszik kipuhatolni észjárását, szokásait, esetleges titkait, büntársait,

valamely foglalkozás iránt való kedvét, sőt, hogy ne legyen egészen tájékozatlan, elvezetteti a műhelyekbe, az intézeti gazdaságba és kertbe, hogy kedvet kapjon valamely kerti vagy ipari foglalkozáshoz.

Az elkülönített növendék reggel csak kenyeret, délben egy tál ételt és kenyeret, este csak kenyeret kap. Ezen étrendet az orvos meghallgatása után csak az igazgató változtathatja meg.

Az igazgató a javítóosztályban vezetett látogatási naplót minden vasárnapon bekívánja és ellenőrzi.

Ha elérkezett az ideje annak, hogy a növendék valamelyik foglalkozási ághoz beosztassék, az igazgató előállítja őt az iparműhelyeket vezető szaktanárnak vagy főkertésznek, megvizsgáltatja az intézeti orvossal s ezek után beosztja a megfelelő növendékcsaládba.

A növendékeknek esetről-esetre való ilyen beosztása nagyban akadályozta az egyöntetű haladást, a mennyiben az egy család létszámát kitevő növendékek különböző időben fogadtatván be, nem képezhettek egy osztályt, egy tanfolyamot, sőt gyakran 2—3—4 évfolyambeliek csoportjából állott a család, ugyanannyi iskolai osztálylyal, ami rendkívül megnehezítette elméleti és gyakorlati oktatásukat. E bajon a kassai és aszódi javítóintézetekben a kormány már segített, mert ezen intézetekben az ipari, mezőgazdasági és kertészeti tanfolyamok megalakíttatván, annak tartama alatt a tanfolyamokba új növendékek már nem kerülnek. A kik tehát időközben utaltatnak be, a kisérleti családokba jutnak, a hol addig maradnak, míg az új tanfolyam meg nem kezdődik.

Felmerült az az eszme, hogy minden növendék egyetlen (gyüjtő) javítóintézetbe kerüljön előbb, itt a legközelebbi tanfolyam megkezdéséig csak iskolai oktatásban részesüljön és kézi ügyessége fejlesztessék s egyuttal megállapíttassék, hogy mely munkanemben való kiképzésre legalkalmasabb s ahhoz képest szállíttassék a tanfolyam kezdetekor a megfelelő javítóintézetbe. Egyelőre azonban nem ez a rendszer fogad-

tatott el, hanem az, hogy minden intézet maga nevelje növendékeit a kisérleti családokban addig, amíg a tanfolyamokba beoszthatók.

2. A növendékcsalád.

Mint már említettük, egy-egy növendékcsalád 20—20 növendékből áll, egy-egy családfő vezetése alatt, a kik mellé a munkaoktatás és felügyeleti szolgálat czéljából 2—2 munkavezető van rendelve.

A növendékek egész intézeti élete — a munkáltatást kivéve — a családokban folyik le.

Azokat az elveket, a melyek szerint a családfő növendékeit neveli, a IV. részben már ismertettük. Minthogy azonban a nevelés egyéni, annak módjait és eszközeit kimerítően ismertetni nem lehet. Általános menete a nevelésnek az, hogy a családfő igyekszik növendékeit alaposan kiismerni; tapasztalatait feljegyzi s különféle utakon és módokon igyekszik növendékére a kivánt irányban hatni, míg végre eltalálja a helyes utat, melyen tovább haladva, a növendék jellemét átalakíthatja. Nagy súlyt helyez arra, hogy a növendékkel a munkát megszerettesse s eljuttassa őt arra a fokra, hogy az a munka nélkül való életet nemcsak hogy nem kivánatosnak, hanem üresnek, visszataszítónak találja. Igyekszik a növendékből az antiszociális érzületet kiirtani; vele megértetni, hogy a társadalomban meg kell találni a megfelelő helyet, hozzá kell simulnia a fennálló társadalmi rendhez, mert kényelmesebb, símább, nyugodtabb és boldogabb az egyén élete, ha tagja s nem ellensége a társadalomnak. Bár tehát a növendékben felismert jellemhibák kiküszöbölésére is igyekszik, főczélja nem ez, hanem az, hogy a növendéknek a normális életviszonyok közé való jutását, a társadalomba való beilleszkedését érzületének változásával előkészítse.

Czéltévesztettek mindazok a törekvések, amelyek a javítóintézeti növendékből szerény, korrekt, illemtudó, önfeláldozó, nemeslelkű stb. embereket akarnak nevelni. Ez túllő a czélon s veszélyezteti azt, a mit *mindenesetre* el kell érni.

Nincs is erre szükség, mert nem kifogástalan egyéneket kell a javítóintézetekben nevelni, hanem csak azt kell biztosítani, hogy megszűnjenek a társadalomra veszélyesek lenni.

A munkaoktatás a családokon kívül folyik ugyan, amenynyiben az egy foglalkozási ágnál dolgozó növendékek együtt dolgoznak, mindazáltal a növendékek a munkáltatásnál is családonkint külön osztályokban foglalkoznak s mindegyik családra a munkánál is felügyel saját családfője.

3. A valláserkölcsi oktatás.

Nem lehet tagadni, hogy a vallásosság igen sok esetben hatalmas fékező erő s a vallásos emberben élő hit igen gyakran megakadályozza a büntetendő cselekmények elkövetését. Helytelen volna tehát, ha a javítóintézetek ezt a fontos eszközt nem vennék igénybe s nem igyekeznének felhasználni azon ható erőket, melyek a vallásos hitben rejlenek.

A hit- és erkölcstanra az egyes hitfelekezetek lelkészei vagy hitoktatói tanítják a növendékeket. Tantárgyak: a hit- és erkölcstan, a biblia, az egyházi történet s katholikusoknál még az egyházi szertartástan is.

Külön valláserkölcsi oktatásban részesítik a fegyelmileg büntetett és a beteg növendékeket.

Kifejezésre jut a vallásos nevelés abban is, hogy a nap különböző szakaiban imádkoznak a növendékek. Ezen mák felekezeti különbség nélkül egyformák. Szövegük a következő:

1. *Reggeli ima.* Első gondolatom Te hozzád fordul menynyei szent Atyám, a ki az elmúlt éjjelen át úgy engem, mint társaimat, a Te érdemetlen szolgádat minden bajtól és veszélytől kegyesen megoltalmaztál. Adj Uram Isten erőt és kitartást a mai egész napon át, hogy a Te és elüljáróim megelégedésére tölthessem el életem e rövid szakaszát! Dicsőség Neked az égben s békesség legyen köztünk a földön. Amen.

2. *Tanítás előtt.* Áldj meg Mindenható Úr Isten és világosítsd fel elmémet, hogy amit most tanítóm lelki javamra előadni fog, azt megérthessem, megtarthassam s ez által is

Neked, mennyei Atyám, irgalomra méltóbb fiad lehessek. Amen.

3. *Tanítás után.* Hálákat adok Neked Úr Isten azon lelki javakért, melyekben tanítóm által részesítettél s amelyeket engedd, hogy a magam és embertársaim javára, valamint a Te örök dicsőségedre fordíthassak. Amen.

4. *Étkezés előtt.* Áldd meg Isten a táplálékot, a melyet kegyességedből élvezni fogok. Áldd meg azokat, kik ezt nekem nyújtják s add meg legszegényebb embertársaimnak is mindennapi kenyerét. Amen.

5. *Étkezés után.* Mindenható szent Isten, a ki a mezők virágait felruházod és az ég madarait táplálod, hálát adok neked, hogy rólam sem feledkeztél meg. Engedd Uram Isten, a hogy táplálék, melyet kegyelmedből magamhoz vettem, testi javamra váljék s erőmet serkentse a munkában, a melyet a Te dicsőségedre akarok fordítani. Amen.

6. *Esti ima.* Mennyei szent Atyám! Letűnt ismét egy nap, amelyet kötelességem volt a Te parancsaid szerint eltölteni. Ha azt tennem gyarlóságomnál fogva nem sikerült, légy irgalmas bírám s mialatt fáradt testem pihen, mindezeket látó jóságos szemed őrködjék úgy felettem, mint embertársaim felett. Dicsőség neked a magasságban s béke legyen a földön. Amen.

4. A iskolai oktatás.

Mint a II. fejezetben említettük, az intézetek két tipust képviselnek. A régi tipusú intézetekben (Kolozsvár, Székesfehérvár) az iskolai oktatás a következő elvek szerint folyik:

A javítóintézet minden növendéke tanköteles. Kivétel csak azok irányában tehető, akik a tanrendben előírt ismeretek teljes birtokában vannak. Ezek az iskolai tanítás idejét is munkával töltik s velük hetenként 2 vagy 3 órán át ismétlőiskola tartatik.

A szorgalmi idő évenkint 10 hónapot, a tanítás naponkint 4 órát vesz igénybe.

Azelőtt a kir. javítóintézeti növendékek kivétel nélkül

az elemi népiskolák számára az 1868. évi XXXVIII. t.-cz. által megállapított tananyagban nyertek oktatást. Újabban azonban a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úrnak 1890. évi 51,912. szám alatt kelt rendeletével a kizárólag fiúk számára berendezett kir. javítóintézetek iskolái a nyilvános elemi iskolákkal egyenlőknek ismertettek el, majd pedig, figyelemmel arra, hogy a fiújavítóintézetek iskoláiban tantervszerűleg elvégzett tananyag jóval felülmúlja a nyilvános elemi népiskolákban megszabott anyagot, az 1891. évi 49,746. szám alatt kelt rendeletével nevezett miniszter úr akképp intézkedett, hogy a kir. fiú-javítóintézetek iskolái felső tanfolyamának második osztályában nyert bizonyítványok az ipari vagy gazdasági szaktanítással egybekapcsolt felső népiskolák harmadik osztályának elvégzéséről szóló bizonyítványokkal tekintessenek egyenlő értéküeknek.

Az ehhez képest megállapított tanterv és iskolai rendtartási szabályok szerint a kir. fiú-javítóintézetek iskolái most három tanfolyamra, úgymint alsó, közép és felső tanfolyamra s mindegyik tanfolyam 2—2 osztályra oszlik. Ezen beosztás az ének, a zene, a tornászat oktatásánál, továbbá a katonai fegyvergyakorlatoknál nincs meg, mert ide a növendékek a szerint osztatnak be, a mint hallásuk, hangjuk és előképzettségük révén a zene-, vagy énekkarban használhatók, vagy a mint testi fejlettségük szerint a tornászatnál és fegyvergyakorlatoknál oktathatók.

Az iskolai tanítás tárgyai 1. a hit- és erkölcstan; 2. olvasás, írás, magyar nyelv és irálytan, valamint beszéd-, értelem- és fogalmazási gyakorlatok; 3. földrajz, hazai és világtörténelem; továbbá alkotmánytan; 4. mennyiségtan, mértan, egyszerű könyvviteltan; 5. természetrajz, természettan, vegytan; 6. test- és egészségtan, mezei gazdaság és kertészettan.

Ezenkívül gyakoroltatik a szépírás, rajz, ének, zene és tornászat.

A tornatanítás katonai gyakorlatokkal és fegyverforgatással van egybekötve, úgy hogy az intézetből kikerült növendékek már meglehetős jártasságot visznek magukkal a katona-

sághoz is. A katonai fegyverfogások elsajátítására fapuskák és szuronyok használtatnak. A tornakészülék az intézetek udvarán van felállítva, s különösen nyáron vétetik rendszeres használatba.

Mindezeken kívül tűzoltási gyakorlatok is tartatnak.

Az erkölcsképzés szempontjából az énekre, zenére és rajzra különös gond fordíttatik, mert az ének és zene nemesíti a kedélyt, a rajz pedig az ízlést.

Egy-egy családfő csak a saját családját tanítja különböző csoportokban az intézeti igazgatóság által kiadott tanórarend szerint. Ebbeli működéséről óráról-órára az általa vezetett iskolai naplóban számol be.

Az iskolai rendes előadások kiegészítéseül a családfők vasár- és ünnepnapokon kedélyt nemesítő, hasznosan mulattató és ismeretterjesztő felolvasásokat kötelesek tartani.

A növendékeket tankönyvvel és tanszerekkel az intézet látja el. Minden intézetben van egy ifjúsági könyvtár is, a melyből egy családfő osztja ki vasárnaponkint legjobb belátása szerint az olvasmányokat.

A jó viselet, iskolai tanulás és munkaszorgalomra való serkentés czéljából minden növendéknek van egy «szorgalmi könyvecskéje», a melybe a családfő és tanítók bejegyzik a növendék érdemsorozatát. Ezen könyvecskéket az intézeti igazgató bármikor elkérheti a növendéktől s az abban talált bejegyzések szerint őt buzdítja, dicséri vagy korholja.

Azon czélból, hogy az intézet igazgatósága az iskolai tanításnak eredményét megitélhesse, minden tanévben karácsonykor és husvétkor szigorlatoknak, míg a tanév végén vizsgának veti alá a növendékeket. A családfő által az érdemkönyvbe beírt osztályzatot csak javítóvizsgán lehet megváltoztatni. Az iskolai érdemkönyv legalább a vizsga előtti napon átadandó az igazgatónak. Amely növendék elégtelennél jobb osztályzatot kapott, az jobbra nem javíthat. Aki három tantárgyból kapott elégtelen osztályzatot, nem javíthat. A bizonyítványt az igazgató, családfő és lelkész írja alá.

Az osztályzatok a következők:

Erkölcsi magaviselet.	Szorgalom.	Tanulás.
1 = dicséretes,	1 = kitartó,	1 = kitünő,
2 = jó,	2 = kellő,	2 = jeles,
3 = tűrhető,	3 = változó,	3 = jó,
4 = szabálytalan,	4 = hanyatló,	4 = elégséges,
5 = rossz.	5 = csekély.	5 = elégtelen.

Az érdemkönyvek az intézeti irattárban megőrzés végett elteendők.

Büntetésből nem lehet a növendéket *alsóbb osztályba visszahelyezni, osztályismétlésre szorítani.*

Ellenben az új tipusú intézetekben (Aszód, Kassa) az *általános* oktatás (nem szólva a speciális ipari oktatásról, mely minden iparnemben más s melyet az egyes intézeteknél ismertetünk) a következő:

Tanterv.

a) *Összefoglalás.*

Sorszám	A tárgy neve	A heti órák száma I. évfolyamban	II.	III.	IV.
1	Hittan	2	2	2	2
2	Magyar olvasás és reáloktatás	2	2	2	2
3	Üzleti fogalmazás és könyvviteltan	—	—	1	1
4	Számtan és ipari árvetéstan	2	2	2	1
5	Mértan, mértani rajzzal és szépírással	3	2	—	—
6	Szabadkézi rajzolás	4	2	2	—
7	Szakrajzolás és ipari szakismeretek	—	3	4	4
	Elméleti oktatás összesen	13	13	13	10
8	Műhelygyakorlatok	47	47	47	50
	Összesen	60	60	60	60

b) *Részletezés.*

Általános tárgyak.

HITTAN.

Heti 2—2 óra valamennyi évfolyamban.

Czél. A valláserkölcsi érzék ápolása és növelése.

Tárgy. Az illető vallásfelekezet illetékes hatóságától megállapított tanítási terv alapján választandó.

Vasárnap, esetleg ünnepnapokon is a templomlátogatást megelőző órában a hitoktató exortácziót tart.

OLVASÁS REÁLOKTATÁSSAL.

Heti 2—2 óra valamennyi évfolyamban.

Czél. Gyakorlás az értelmes és kellően hangsúlyozott olvasásban és az olvasottak szabatos elmondásában; a nyelvtani ismeretek ébrentartása és alkalmazása; az érzület nemesítése és a hazafias szellem ápolása; hasznos ismeretek szerzése az iparos életből, a néprajzból, történelemből és alkotmánytanból, a természetrajz, természettan köréből, esetleg a magyar költői irodalom néhány kiválóbb darabjának olvasása és megtanulása.

I. és II. évfolyam.

Olvasmányok a következő tárgykörökből:

a) *Elbeszélések kiváló iparosok életéből*, melyek az iparosok jó tulajdonságait tűntetik ki. Ilyen pl. a munkaszeretet, a pontosság, szótartóság, becsületesség, mértékletesség, takarékosság, erkölcsi tisztaság, hazaszeretet, törvénytisztelet, békés indulat, megelégedés. Az illemszabályok a családban, az iskolában és a nyilvános életben.

b) *Földrajzból.* Magyarország ismertetése. Az olvasással párhuzamosan gyakorlandók a növendékek a térképolvasásban. A földrajz tárgya hazánk felszíni tagoltságára és vízraj-

zára, továbbá a közlekedési viszonyokra vonatkozzék. Ezzel tárgyalandók egyes vidékek és fontosabb városok általános gazdasági, főképpen azonban ipargazdasági viszonyai.

Európának hazánk közgazdaságára fontosabb államainak ismertetése ipari, általános gazdasági, kereskedelmi és közlekedésügyi szempontból.

c) *A magyar nemzet történetéből* oly olvasmányok válogatandók össze, amelyek egyfelől a hazafias szellem ápolására alkalmasak, másfelől a nemzeti élet legfontosabb és legfényesebb korszakaival ismertessék meg a növendéket. Ilyen olvasmányokul szolgálhatnak, tárgyuk szerint megjelölve, a következők: I. Szent István; a keresztény egyház és királyság megalapítása (első városok). — II. IV. Béla; a tatárjárás. — III. Nagy Lajos; a magyar királyság, hatalma tetőpontján (első czéhek, városaink felvirágzása). — IV. Hunyadi Mátyás király és udvara. — V. Török hódoltság (városaink pusztulása); magyar hősök a török harczokban. — VI. Mária Terézia (telepítések, gazdasági újítások, iskolák). — VII. Széchenyi István és kora (gazdasági újítások, a föld és jobbágyság felszabadítása, a lánczhíd, az első gőzhajó és vasút, első gyárak, védőegylet stb.). — VIII. Az 1848-iki törvények eszméi (közteherviselés, jogegyenlőség, sajtószabadság, gyülekezési szabadság, lelkiismereti szabadság, választói jog s a nép részvétele a törvényhozásban stb.) és a szabadságharcz. — IX. Deák Ferencz és az 1867-iki kiegyezés; hazánk mai állapota.

d) *Az egészségtanból:* az egészséges lakás és annak feltételei: a talaj, az építés és berendezés, a tisztántartás, szellőzés, fűtés, árnyékszékek stb. — A táplálkozás egészséges és és egészségtelen élelem, ital. Ivóvíz. Szeszes italok. Alkoholizmus. Olcsó és jó táplálék. — Testápolás és edzés: ruházat, tisztaság, mozgás, testgyakorlás. Betegség, betegápolás. Vasárnapi munkaszünet s ennek észszerű felhasználása. Fertőző betegségek, epidémiák, himlőoltás.

e) *Szemelvények magyar költőkből.*

III. évfolyam.

Olvasmányok a következő tárgykörökből:

a) *A földrajzból.* A világforgalomban szereplő nevezetes más földrészek államainak ipari, általános gazdasági, kereskedelmi és közlekedésügyi szempontból való ismertetése.

b) *Az alkotmánytanból.* A magyar alkotmány alaptörvényeinek ismertetése. I. A kir. hatalom, trónöröklés, felségjogok. II. Törvényhozás, választói jog. III. Az ország kormányzása, minisztérium, törvényhatóságok, községek. IV. Adó- és katonakötelezettség. V. Tankötelezettség. Iskoláink.

c) *A fizikából.* A fizika alapismeretei, ú. m. a testek halmazállapota és egyéb fontosabb tulajdonságai (szilárdság, keménység, szívósság, képlékenység, rugalmasság, nyúlékonyság). Az erő fogalma, egyensúly, súlypont, emeltyű, mérlegek, hengerkerék, lejtő, csiga, ék, csavar. A mozgás, táv fontosabb tételei. A nehézség törvénye.

d) *Szemelvények a magyar költőkből.* Erkölcs- és jellemképző olvasmányok.

IV. évfolyam.

Olvasmányok a következő tárgykörökből:

a) *A fizikából.* A közlekedő csövek, hidraulikus sajtó, Archimedes törvénye. Fajsúly, sűrűség, úszás, sűrűségmérő, levegőnyomás, barométer, manométer, szivattyú. A meleg és ennek hatása, hővezetés, hőmérő. A hőnek hatása a vízre. Gőz és gőzgép. A levegőáramlatok, a kürtő, szellőztetés és fűtés. Az elektromosság fontosabb alaptételei. Villamos világítás.

b) *A chemia köréből.* Oxigén és nitrogén. A levegő, a salétromsav. A víz, a carbon, tüzelőanyagok és azok hatása. Világítógáz és alkalmazása világításra. Gázmotor és benzinmotor lényegének rövid leírása. Kén és kénsav. Chlor és sósav. A fontosabb fémek és ezek sói. Hamuzsír, szóda, lúgkő, ammoniak. Vas. Öntött, kovácsoltvas és aczél tulajdonságai. Vasgálicz. Krómsavas kálifélék. Réz, rézchlorid és rézsulfát. Borszesz.

c) *A közgazdaságtanból.* Földmívelés, ipar és kereske-

lem jelentősége. Házi-, kézmű- és gyáripar. A munkamegosztás. A gépek ipari szerepe. A közlekedés eszközei. Vámok, adók szövetkezetek, bankok, postatakarékpénztárak. Iparszabadság. A kereskedelmi és iparkamarák ismertetése.

d) *Szemelvények a magyar költőkből.* Erkölcs- és jellemképző olvasmányok.

Módszer. Az első és második évfolyamok tanítási anyagát összefoglaltuk és a tanítóra bizzuk ennek szétválasztását mind az öt fejezetből. E tárgykörök ismertetése olvasás útján történik.

Mind a négy évfolyamban az olvasott tárgy a tanulókkal alkalmilag röviden összefoglalva beszéltetendő és pedig vagy az olvasás után rögtön, vagy a következő órákban. Ennek czélja főképpen az legyen, hogy a növendékek gondolkozni és magukat szabatosan kifejezni tanuljanak. Havonkint egyszer irásbeli gyakorlatok tartandók. Ezek első sorban a helyesírásra és nyelvtani szabályok gyakorlására irányítandók, melyekre már olvasás közben is figyelemmel vannak. Egyszerű családi és magánlevelek irása ugyancsak itt gyakorlandó.

Ha a tárgy természete úgy kívánja, ez az olvasmány tárgyalása alkalmával szemléltetendő. Például a földrajzi olvasmánynál földrajzi falitáblákkal, a fizika körébe vágó olvasmányok fali táblákkal, kísérletekkel és készülékkel, a chémiai olvasmányok az illető tárgy bemutatásával.

ÜZLETI FOGALMAZÁS ÉS KÖNYVVITELTAN.

a) *Üzleti fogalmazás heti 1 óra a III. évfolyamban.*

Czél. Gyakorlás az írásbeli kifejezésben, a helyesírásban és szépírásban, valamint az iparosnak azon ügyiratok szerkesztésében, a melyeket maga készít.

Tárgy. Egyszerűbb levelek és ügyiratok a polgári és ipari élet köréből és pedig: üzleti hirdetések, árjegyzékek, vétel- és eladás iránti ajánlatok, megrendelőlevelek, fizetést sürgető levelek, számlák, táviratok. Tudakozó levelek személyek és árúk felől. Szolgálati ajánlkozások, ajánlólevelek,

Bizonyítványok. Elismervények (vevény, szállító- és átvételi levél, nyugtatvány, letéti jegy). Adóságlevél. Arúdeklaráczió (vámkezelésre), meghatalmazás, beadványok, engedmények, szerződések stb. A váltóról szóló lényeges ismeretek. Bélyegilletékek okmányoknál és ezek helyes felragasztása. Postai és vasúti ügyiratok kiállítása és postai és vasúti szállításoknál előforduló kezelési eljárások.

Módszer. A fontosabb ügyiratokból csak azok gyakorlandók, a melyeket a kisiparos maga szokott készíteni. Figyelmeztetendők a növendékek, hogy mely okmányokat és ügyiratokat czélszerűbb az ügyvéd vagy a közjegyző által elkészíttetni. Amely ügyiratokból nyomtatvány van, ez a nyomtatvány töltendő ki a növendékekkel. Beadványok ismertetésénél azok kellékei és az azokból — törvényes intézkedések alapján — származó jogok és kötelezettségek is felemlítendők. A tárgyalandó ügyiratokból tartson a tanár egy mintagyűjteményt rámában (üveg alatt) a tanítási teremben. Magától értetődik, hogy a tanulók az ügyiratokból egy-egy példányt elkészítenek.

b) *Könyvviteltan. Heti 1 óra a IV. évfolyamban.*

Czél. Kisipari üzletek könyvelésében való jártasság.

Tárgy. A könyvvitel fogalma, annak haszna. Ki köteles könyveket vezetni? Az üzleti könyvek berendezése. Bélyegkötelezettség. Könyvek hitelesítése és bizonyító ereje. A vagyon fogalma, nemei és leltározása. A leltár, mint a könyvvezetés kiindulása. A mérleg összeállítása a leltár alapján.

Az egyszerű csonka könyvvitel könyveinek tárgyalása gyakorlati alapon; *a*) a pénztári számadás (pénztárkönyv, költségkönyv); *b*) hitelügyletek elszámolása (napló, főkönyv), munkabérkönyv, bérlajstromok, anyag-följegyzési lajstrom.

Módszer. A könyvvitel gyakorlati alkalmazása és a könyvek lezárása egy kisipari üzemből (a növendékek mesterségéből) vett példán mutatandó be. Minden a könyvelésnél előforduló jegyzék, számla, váltó stb. legalább egy-egy példányban a növendékkel elkészítendő.

SZÁMTAN ÉS IPARI ÁRVETÍTÉS.

a) *Számtan. Heti 2—2 óra az I—III. és 1 óra a IV. évfolyamban.*

Czél. Gyakorlottság azon számvetésekben, amelyek a kisipari üzletben előfordulnak.

Az I. évfolyamban.

Tárgy. A számtan négy alapmívelete egész számokkal. Az egyszeregy gyakorlása. A négy alapmívelet gyakorlása tizedes törtekkel. Hazai mértékegységek és pénznemek. Közönséges törtekkel való számolás; ezek átalakítása tizedes törtekké és viszont.

A II. évfolyamban.

Az I. évfolyamban tanultak ismétlése.

Az arányokról. A hármasszabály. Az arányos osztás A 100-tól való számítás. Egyszerű kamatszámítás különféle vonatkozásokban.

Módszer. A négy alapmívelet gyakorlása egész számokkal és tizedes törtekkel alkalmat nyújt a tanárnak a növendékek tudás-különbségeinek kiegyenlítésére. Fontos, hogy a tanár a törtekkel való számolásoknál, mihelyt a tanulók a míveletek mechanikájával tisztában vannak, kizárólag megnevezett számokkal dolgoztasson. Azaz a tanár oly példák megoldásával foglalkozzék, melyek az illető növendékek iparában gyakran előfordulnak, tehát árúszámításokra, eladásra és vevésre fektessen nagy súlyt. Ez és a következő elvek az összes számolási míveleteknél és példáknál szem előtt tartandók. Ugyancsak fontos, hogy a tanár már korán kezdje meg a fejszámolás gyakorlását, vagyis minden erre alkalmas gyakorlati feladatot először fejszámolás útján oldasson meg. Önálló gondolkozásra tanítja a tanár a növendékeket azzal is, hogy minden feladatot a kiszámítást megelőzőleg logikai következtetés útján elvileg megfejtet. Az olasz bontómódszer ugyancsak jeles eszköz arra, hogy a tanulók logikusan gondolkozni és fejből számolni tanuljanak. Alkalmas példagyűjteményt a tanár jó eleve állítson össze.

b) *Ipari árvetités. Heti 2 óra a III. és 1 óra a IV. évfolyamban.*

Tárgy. A szerkesztő és ábrázoló mértannal kapcsolatban tanult mértani ismeretek (terület, felszini és férőségi számítások) ismétlése után ezek és számtanban tanultak alkalmazására vonatkozó példák olyképpen megválogatva, hogy azok az illető iparág tárgyainak anyagszükségleteinek és költségeinek kiszámítására alkalmasak legyenek.

Módszer. A tanár a gyakorlati példák kidolgozását a terület- és felszín-számításokkal kezdi. Így pl. az asztalosoknál megmagyarázza, hogy felszínszámításoknál a mértékegység a négyszögméter és kiszámíttatja aztán az adott méretű bútordaraboknál szükséges furnirmennyiségeket. Megadja a tanár külön jegyzék alakjában a különböző minőségű és nemű furnirok egységárait és ezek alapján a hulladékszázalék figyelembe vételével kiszámítják a növendékek az illető bútornemhez szükséges furnirok árát.

A bőriparoknál az egy-egy iparczikkhez szükséges bőrmennyiséget terület szerint számítják ki vagy mérik fel. Amennyiben azonban az egységárak súly szerint megadvák, annak költsége is ez alapon állapítandó meg. E czélból vagy a bőrnek 1 m.-ére vonatkozó súlya megadandó vagy pedig az illető bőrszükségletek a műhelyben előforduló kiszabásoknál lemérendők. Hasonlóan megfelelő mérés és számítás alapján megállapitandó az illető bőripari tárgynak egyéb bőr- vagy szövetkelléke.

A szövőiparnál az ott szokásos súly-, fonalfinomsági és területszámítások alapján állapítjuk meg az anyagszükségleteket. Ahol az iparczikknél fölhasznált anyagok ezt megkivánják, az anyag férőségét számítjuk ki. Pl. az asztalosságnál és bognárságnál csakis az egyenes és négyszögkeresztmetszetű hasáb férőségét számítjuk, mert bármely bútorrész anyagszükséglete mindig ilyen hasábból készül. A térőség-számításoknál itt gyakorlati okokból a *köbdecziméter* képezi az egységet, amely alkalmazott árszámítási példáknál következetesen használandó.

A négyszögméter és négyszögláb, valamint a köbméter és köbláb kölcsönös vonatkozása megadandó és átszámításokra vonatkozó példákon gyakorlandó. Magától értődik, hogy a tanulókkal közlendő az asztalosságnál leginkább szereplő fanemek egységárai is legczélszerűbben sokszorosított lapokon, a melyeket a füzetükbe ragasztanak. Megmagyarázza a tanár az iparczikk önköltségének tételeit (anyag költsége, kellékek és külső munkák költsége, munkabér-becslés alapján; műhelyköltség a munkabér százalékában, ennek tárgya, üzemköltség) és végül a nyereséget %-ban és ezek alapján az eladási ár megállapításának módját.

A tárgy természeténél fogva ezt csakis ipari szaktanár vagy műszakilag képzett családfő adhatja elő. Kivánatos, hogy a növendékeknek megfelelően rovatolt papirosminták, lehetőleg a költségszámítás tételeinek czímeivel is ellátva, rendelkezésre bocsáttassanak.

MÉRTAN, MÉRTANI RAJZZAL ÉS SZÉPÍRÁSSAL.

Czél. Az ipari szakrajzolásnál szükséges mértani alapismeretek elsajátítása.

I. évfolyam, heti 3 órában.

Tárgy. A rajzeszközök és azok használatának bemutatása. A síkmértan azon legfontosabb alakjai és szerkesztései, amelyek az ipari szakrajzolásnál szerepelnek, nevezetesen: Az egyenes vonal és annak mérése. Rajztechnikai gyakorlatok az egyenes vonallal. A körvonal. Rajztechnikai gyakorlatok a körrel. Szögek. Háromszögek ismertetése. Egyenes vonalak és szögek fedezése, szögek mérése, 30°, 45°, 60°-szögek szerkesztése. Merőlegesek szerkesztése. Párhuzamos egyenesek szerkesztése. A négyszögek ismertetése. A fontosabb sokszögek ismertetése és szerkesztése. Idommásolás az egybevágóság és hasonlóság alapján. (Idomok kisebbítése és nagyobbítása). Távolságok osztása az arányosság alapján. Köralakítás és érintők szerkesztése. Ellypsis, kosárvonal és spi-

ralis gyakorlatilag fontosabb szerkesztései, kerülékes körző. Mértani ékítmények szerkesztése. A számító mértan köréből: háromszögek területének számítása mérések alapján. Négyszögek területének számítása mérés alapján. Sokszögek területének számítása mérések alapján. A kör kerülete és területe.

II. évfolyam heti 2 órában.

Az ábrázoló mértan köréből: Az egyszerű geometriai testek és az illető iparnál gyakorlati alkalmazásban előforduló összetételeinek (áthatások) szemlélet alapján való ábrázolása a derékszögű vetítés szerint három képben.

Az ipari szakmába vágó egyszerű tárgyak, főképp részletek (fakötések stb.) rajzi fölvétele mérés alapján derékszögű vetületekben ábrázolva. Egyszerű ipari tárgyak és ezek részleteihez tartozó metszetek készítése.

A megvilágítás és árnyékvetődés legfontosabb törvényeinek szemlélet után való ismertetése. Az árnyék megszerkesztése egyszerű jellemző esetekben. Parallel-perspektivás vázlatok készítése.

A számító mértan köréből: A koczka, az egyenes és szabályos hasáb férőségének kiszámítása. A gúla (csonka gúla) henger, a kúp, (csonkakúp) és a gömb férőségének kiszámítása. Súlyszámítások.

Módszer. A tanár a rendelkezésére álló időt belátása szerint magyarázatra és rajzoktatásra használja föl. Az oktatás módszere szemléltető legyen, itt-ott azonban belátás szerint rávezető is lehet.

A növendékek a kijelölt rajzi anyagot félives nagyságú rajzlapokon arányos elosztással és nagysággal először rajzónnal, majd pedig a szokásos technikai módon fekete tussal és rajztollal húzzák ki és betűzik. Lazurfestékkel való szinezés (metszetek, árnyékfölületek, mértani ékítmények), kellő helyen szintén alkalmazhatók. Mértani ékítmények szerkesztésével csak a haladottabb tanulók foglalkoznak. A számító mértanra vonatkozó részeket a tanár a legegyszerűbb módon mérések alapján példákkal magyarázza. A választott példák

csakhamar ipari vonatkozásúak legyenek. Mindkét évfolyamban a tanár a mértanra kiszabott időben a szükséghez képest szépírási gyakorlatot tart.

SZABADKÉZI RAJZ.

Czélja. A növendékeket a tiszta és értelmes látásra, a helyes formaérzékre és némi kézi ügyességre tanítani.

Az I. évfolyamban heti 4 órában.

Tárgy: a) *Ékítményi rajzolás; síkékítmény:* a legegyszerűbb tagozatlan zárt növényi elemekkel kezdve és fokozatosan folytatva ily elemek tagozásával, növényi, esetleg más elemekből álló összeállítások és végre egyszerű világos szerkezetű területkitöltések és egyéb alkalmazott ékítmény. A síkékítmény egyúttal fölhasználható némi alkalmazott színtan gyakorlására.

b) *Testek után való szemléleti rajzolás.* Négyzet és derékszögű négyszög (kéregpapiros minta) képei különböző egyszerű helyzetekben. Koczka a legegyszerűbb helyzetben. Négyzetes hasáb és kombinácziók ugyanazon egység alapján készült koczkákból ($^{30}/_{30}$ cm.) és hasábokból.

Módszer. A tanár a nagy fali táblákról, a melyeken a festett rajz kiemelkedik, vagy papiroslemezből kivágott és az iskolatáblára kifüggesztett mintákról rajzoltat. A tanulók félív nagyságú pala- vagy égetett linoleumtáblán puha krétával vagy palavesszővel aránylag nagy méretekben rajzolnak. Ugyanazon elem letörléssel többször rajzolható addig, amig a növendék azt jellemző és szép vonalakkal visszaadhatja. A harmadik hónaptól fogva a növendékek igen puha rajzónnal fehér rajzpapiroson rajzolnak, amidőn az elemek lazurfestékkel be is vonhatók.

A testek után való rajzolás impresszió alapján történik. Mérni csak utólagosan és ellenőrzés czéljából szabad. A minta megfelelő polczra állítandó és czélszerűen megvilágítandó. A rajzolás féliíves, tónusos papiroson történik. Úgy a test

saját, valamint vetett árnyéka egy-egy tónussal jelzendő. Az árnyékolás rajzónnal vagy ecsettel (szépia) történhetik.

A szemléleti rajzolásra a harmadik hónaptól fogva minden második héten 2—2 óra fordítandó.

A II. évfolyamban heti 2 órában.

Tárgy. a) *Síkékítmény:* A már rajzolt és ezekhez hasonló síkékítményi elemekből álló határolt területkitöltések korai középkori, korai renaissance és magyar népies elemekből.

b) *Plastikai ékítmények* és pedig 2—3 lapon lapos plastikai ékítmény, gipsz vagy faminták után (egyszerű arabs, román, gót, korai, renaissance vagy magyar ízlésű), később egyszerű plastikus ékítmény, mint román, gót és renaissance levelek, rózsák stb.

c) *Testek után való rajzolás* szemlélet alapján és pedig: derékszögű hasáb ferde helyzetben, hasábba foglalt üres henger és félhenger, tömör henger, gúla, kúp és gömb.

Módszer. Síkékítményt a tanulók az első félévben, plastikai ékítményt a II. félévben rajzolnak. A testek után való rajzolásra minden harmadik héten veendő 2—2 óra.

A rajz technikája és módszere az I. évfolyamban előadottaknak felel meg. A plastikai ékítmény rajzolásánál fehér vagy tónusos papiros használható. Az árnyékolás rajzónnal vagy ecsettel történik. A síkékítményt kizárólag papirosra rajzolják. A szövőiparosok a testek után való szemléleti rajzolás helyett színes síkékítményt rajzolnak.

III. évfolyamban heti 3 órában.

Tárgy. Alkalmazott szabadkézi rajzolás az illető iparágból.

Módszer. A tanár az illető ipar köréke vágó legegyszerűbb tárgyakat vagy ezekből részleteket választ és ezeket a tárgy természete szerint szemlélet alapján, vagy pedig vetületi képben rajzoltatja. Így pl. rajzoltat az asztalosokkal egyszerű formájú ládát, szekrénykét, padot, széket, asztalt, ezek díszítő alkotórészeit, mint gyámolókat, egyszerű oszlop-

és pillértalpakat, oszlop- és pillérfejeket, (egyszerű alkalmazott plastikai ékítményeket (gipsz- vagy faminták alapján) egyszerű intarsiákat); a bőröndiparosoknál egyszerű ládákat, koffereket, bőrtáskákat, tárczákat, mappákat és ezek díszítményeit, a czipészekkel különféle lábbelit és ezek díszítményeit, a szövőiparosokkal pedig színes alkalmazott síkékítményeket, úgymint területkitöltéseket, szalag (bordure), sarok megoldást, szétszórt stb. ékítményeket a különböző szöveteknek és szövőtechnikáknak megfelelő modorban és különböző stílusokban. Minták után való rajzolás méretváltozással ugyancsak gyakorolható. A színtan elemei rajzolás közben alkalmilag magyarázandók meg nekik.

A szerszámok és egyszerű készülékek vetületi vagy szemlélet alapján való feltüntetése minden egyes iparágban szintén rajzi tárgyak lehetnek.

A rajzolás technikája a tárgy természetének megfelelően választandó.

Az iskolára vonatkozó egyéb adatokat az ipariskolának már ismertetett szervezete tartalmazza.

Megjegyezzük még, hogy egyéb irányú iskolai oktatás az intézetekben szabályképpen nincs megengedve. Nem szabad tehát a növendékeknek pl. a középiskolai tanulmányokat (gymnasium, reáliskola) magánúton végezni, mert ez ellenkezik azzal a czéllal, hogy a növendék az intézetben részére kijelölt életpályára komolyan előkészíttessék. Kivételnek csak akkor van helye, ha a növendék a tudományos pályára való kiképzésre különösen alkalmasnak látszik s önszorgalomból hajlandó tanulmányait folytatni. Ez esetben a magántanulást a minisztérium engedélyezi.

5. Munkaoktatás.

Már említettük a II. fejezetben, hogy a javítóintézetekben az újabb felfogás szerint a legnagyobb súly a munkaoktatáson és munkáltatáson nyugszik.

Az alapos munkaoktatás és valamely foglalkozási ágban való teljes kiképzés nemcsak azért fontos, mert biztos kenyér-

keresetet ad az intézetből kikerülő növendék részére, hanem magának a javító nevelésnek is legfontosabb s mondhatni, egyedül sikeres eszköze. Mindazok az oktatások, példaadások, tanítások, amelyeket a növendékek egyéb irányban nyernek, csak akkor érnek czélt, ha azokon keresztül a növendék eljut a munka szeretetéhez, munkakedve, ambiciója felébred s természetesnek találja azt, hogy az élet legelemibb szükségletei közé a munka is odatartozik s az a testi és lelki jólétnek épp oly előfeltétele, mint a táplálkozás, ruházkodás stb. Mihelyt az a tudat, hogy a munka nélkülözhetetlen, hogy azt nem abból a kényszerből kell végezni, hogy életszükségleteink kielégítésére eszközül szolgáljon, hanem azért, mert maga a munkálkodás közvetlen életszükségletet elégít ki, a növendék megjavulása befejezettnek mondható. Kétségtelen, hogy hibák maradnak benne vissza, de a javítóintézetektől sem lehet azt kivánni, hogy tökéletes embereket neveljenek, amire a leggondosabb családi nevelés sem képes, hanem feladata az, hogy a társadalomra veszélyes elemekből munkás embereket neveljen, belőlük az anticocialis érzületet kiirtsa s őket a társadalomba hasznos tagokként visszabocsássa. Ezt a czélt pedig teljesen eléri akkor, ha növendékeivel a munkát megkedvelteti, reájuk nézve mellőzhetetlen életszükségletté teszi s egyúttal biztosítja azt, hogy abból megélhetnek. Azok, a kik eddig a fokig eljutottak, nem ellenségei, hanem értékes tagjai lesznek a társadalomnak.

A munkaoktatás az új és régi tipusu intézetekben különböző, mindazáltal vannak bizonyos pontok, melyekben a munkáltatás az összes intézetekben egyforma. Pontosabban szólva, csak az ipari oktatásnál válik el egymástól a két tipus, egyebekben megegyezik.

A növendék, mikor az intézetbe kerül, előbb csak házi munkákat végez s ezenfelül a szükséges intézeti munkákat, pl. ruhafoltozást, lábbeli-javítást stb. végzi. Ez addig tart, míg a kisérleti családban van s valamelyik ipari, mezőgazdasági, vagy kertészeti családhoz be nem osztatik. Bizonyos házi munkát a növendék intézeti tartózkodásának egész ideje

alatt végez, amennyiben a családi helyiségeket tisztán tartani, söpörni, ablakokat mosni, asztalt teríteni, mosogatni, fát, szenet hordani stb. a növendékek kötelessége. Egyszóval, a növendékek végeznek minden munkát, mely az intézetben előfordul. Az esetleg előforduló kisebb építkezési munkákat is maguk végzik a növendékek.

Ezeken a naponta végzendő munkákon kívül a növendék valamely foglalkoztatási ágban élethivatásszerű kiképzést nyer.

E foglalkoztatási ágak a mezőgazdaság, a kertészet és a különböző iparok.

A mezőgazdasági munkáltatás egyedül az aszódi javítóintézetben van meghonosítva, miért is erről ezen intézet ismertetésénél fogunk megemlékezni. Hozzátartozik a szőlőgazdaság, tehenészet és tejgazdaság is.

A kertészet mindegyik intézetben meg van honosítva. A legnagyobb a kertészet a kassai intézetben, ahol azt egy főkertész vezeti, a többi intézetekben kertész-munkavezetők teljesítik az oktatást. Minden intézetben van üvegház s megfelelő növényállomány.

Az ipari oktatás az, ahol a régi és új tipusu intézetek elválnak egymástól.

Az új tipusu intézetek ipariskoláinak szervezetét fentebb a IV. fejezetben, az általános tárgyakat pedig a jelen fejezet 4. pontjában ismertettük. A szaktárgyak tananyaga, valamint a műhely-gyakorlatokra vonatkozó részletes utasítás az egyes intézeteknél tárgyaltatik.

A régi tipusu intézetekben az iparoktatás csak gyakorlati; elméletileg képzett oktatók nincsenek is. A növendékek hajlamuk és rátermettségük szerint osztatnak be valamelyik iparhoz, melyet az illető ipari szakban képzett mesterember tanít.

Különbség van a régi és új tipusu intézetek ipari felszerelése között is.

Míg ugyanis a régi tipusu intézetekben tisztán csak a kézműipar van meghonosítva, addig az új tipusu intézetek-

ben a gyári üzemhez szükséges modern gépek is megvannak, hogy a növendékek a gyári üzemet is megtanulják.

Ennek okait a II. fejezetben már előadtuk.

Az ipari oktatás egyéb részleteiről az egyes intézetek ismertetésénél fogunk szólani, itt csak még a munkajutalmakról kell megemlékeznünk.

A munkaszeretet felébresztésének s egyúttal a takarékosságra való ösztönzésnek egyik hathatós eszköze, ha a növendékek a teljesített munka után megfelelő jutalomdíjban részesíttetnek. Ez okból 1885. évben elrendeltetett, hogy a növendékek munka-jutalomdíjban részesüljenek. A házi tanács által a növendékek részére havonkint megszavazható munka-jutalomdíjak legmagasabb összege 4 koronában, legkisebb összege pedig egy koronában állapíttatott meg. Később, a fenthivatkozott rendelet a 7549/89. IM. szám alatt kelt rendelettel olyképpen változtattatott meg, hogy munka-jutalomdíjakban egy növendék részére havonként 3 koronánál magasabb összeg meg nem állapítható és ezen maximális összeg is csak kiváló szorgalmú és példás magaviseletű növendékek részére engedélyezhető; kimondatott továbbá, hogy egy koronánál kisebb munka-jutalomdíj is megszavazható, az olyan növendékek pedig, kik kellő munkaszorgalmat és megfelelő magaviseletet nem tanusítanak, munka-jutalomdíjban azon idő alatt egyáltalában nem részesülnek.

A leánynövendékek eleinte munka-jutalomdíjban nem részesültek, miután azonban ezen kedvezmény rendkívül üdvös hatásúnak bizonyult, a fenthivatkozott szabályrendelet 47779/95 IM. szám alatt ezen intézetre is kiterjesztetett.

A munka-jutalomdíj megállapításánál — a növendék munkaszorgalmán kívül — az erkölcsi magaviselet is figyelembe szokott vétetni.

A munka-jutalomdíjat a növendék nem kapja kézhez, hanem az az intézeti igazgatóság által postatakarékpénztárban helyeztetik el és pedig akként, hogy minden növendéknek saját nevére kiállított betéti könyvecskéjét az igazgatóság veszi őrizetbe, az illető ifjúnak pedig egy keresményi köny-

vet ad, melybe a részére megszavazott munka-jutalomdíj bejegyeztetik.

Míg a munka-jutalomdíjak czélja egyrészt a növendékekkel a munkaszorgalom gyümölcsét megismertetni s a munkakedvet fokozni, addig másrészt arra is szolgálnak, hogy az intézetből eltávozó növendékek magukat ruházattal kellőképpen elláthassák s fedezhessék esetleges útiköltségeiket. Kisebb szükségleteiket, mint például levélpapirost s bélyeget, festéket, zeneszereket, munkaeszközöket vagy hasznos és ismeretterjesztő könyveket szintén a munka-jutalomdíjból szerezhetik be, ha erre az intézeti igazgatótól engedélyt nyernek, sőt kivételesen az is megengedtetik, hogy a növendék munkakeresményéből nyomorban levő szüleit és közeli rokonait segélyezhesse.

Ha a növendék az intézet kötelékében való megtartás mellett, vagyis «kisérletképpen» helyeztetik ki valamely munkaadóhoz, akkor munka-jutalomdíja továbbra is a postatakarékpénztárban marad s abból csak a felmerülő szükséghez képest segélyeztetik, a végleges elbocsátás alkalmával azonban az egész munka-jutalomdíj kiadatik.

6. Házirend.

Minthogy a munkára való nevelés szükségképpen megkívánja a növendékeknek rendre, pontosságra és tisztaságra való szoktatását, az intézeti élet rendje pontosan elő van irva s a rend, tisztaság és pontosság követelményei minden irányban érvényesülnek. A családfő köteles növendékeit szoktatni, hogy holmijukban, ruházatukban, környezetükben szigorú rendet és kifogástalan tisztaságot tartsanak. Piszkot vagy rendetlenséget a családban sehol sem szabad tűrniök. Lehet a növendék ruhája foltozott és kopott, de nem szabad rongyosnak vagy piszkosnak lennie.

A javítóintézetek egész organizmusa a pontosságon sarkallik. A házi szabályzatok e tekintetben kizárják a legcsekélyebb önkényt is. A tanulásnak, a munkának, pihenésnek és alvásnak, az evésnek és játéknak, szóval mindennek meg-

van itt az előre meghatározott ideje. A magánlakásokon bármiféle munkára növendéket alkalmazni az igazgató tudta és engedélye nélkül nem szabad.

Minden teendő és foglalkozás megkezdését és befejezését az intézeti csengetyű jelzi. Erre a jelre sorakoznak a növendékek, hogy családonként vagy csoportonként vonuljanak családfőjük vagy a felügyelők vezetése mellett az iskolába, munkára vagy egyéb foglalkozásra.

A napi teendőket az igazgató állapítja meg és adja ki az intézeti személyzet részére.

Reggel a növendékek fejtől egész derékig tartoznak megmosakodni s rendesen felöltözni. Ezután egyenkint jelentkeznek a családfőnél vagy felügyelőnél, aki meggyőződést tartozik szerezni a növendékek tisztaságáról és ruházatának rendességéről. Fürdőt a növendékek nyáron két-, télen négyhetenkint vesznek.

A növendékek szalmazsákjai évenkint egyszer újra, egyszer pedig utántömendők. A zsákokat az ágyvetésnél naponkint fel kell rázni, lepedővel leteríteni s a pokróczot rendesen összehajtogatni.

Minden egyes növendéknek megvan a maga evőeszköze, ivópohara, ruha- és csizmakeféje, fésűje és törülközője.

A családfő a növendékek ruházatát, fiókjait, holmiját *naponként megvizsgálja.*

A növendék semmiféle szúró vagy vágó eszközt nem tarthat magánál, ezért elüljárói felelősek.

A növendékek sétát vagy kirándulást csak a családfő személyes jelenléte mellett tehetnek.

Bármiféle panaszt elintézés végett a családfőnél kell bejelenteni. Önbiráskodni és önkényüleg elégtételt venni szigorúan tiltatik.

A növendékek egymásnak nem parancsolgathatnak és egymást nem szolgálhatják ki.

A növendék úgy önmagát, mint összes holmiját is tisztán és rendben köteles tartani, s a munkaeszközöket a munka végeztével megtakarítva kell a kijelölt helyre visszatennie.

Mikor a növendék ágyban fekszik, karjait (kezeit) a takarón kívül tartja. Hogy egyik növendék a másikat ágyában fölkeresse s melléje lefeküdjék, szigorúan tiltatik.

Ágyát minden növendék a meghatározott módon veti fel és veti meg. Az ágyban az ágyneműn kívül más tárgyat tartani nem szabad.

Istentiszteletkor, továbbá az iskolában s a családban a leczketanulásnak idejében, úgyszintén az étteremben s a hálóteremben tilos a beszélgetés. Munkaközben is csak annyit szabad beszélni, amennyi a munka sikeres végzésének érdekében szükséges.

Az igazgató minden hóban bekívánja a családfőktől azon házimunka-kimutatást, mely magában foglalja, hogy mely helyiséget takarítja a család, mely növendékek és mikor végzik a takarítást és kinek felügyelete alatt.

Idegenek az intézet területén csak miniszteri, illetve igazgatói engedélylyel járhatnak vagy jelenhetnek meg.

A növendékek látogatását a szülőknek és rokonoknak előre kell kérni. A látogatás időpontját az igazgató határozza meg, de éjjelre idegen nem maradhat az intézetben.

Levelet a növendékek csak a családfő láttamozása után küldhetnek. A kapottak pedig az igazgató kezéből vehetők át. A növendékek tehát engedély nékül senkinek levelet nem irhatnak, sem el nem fogadhatnak, sőt idegenekkel beszélgetésbe sem bocsátkozhatnak.

A házirendre vonatkozó egyéb rendelkezések a III. fejezetben közölt alapszabályok 49. §-ában foglaltatnak.

7. Fegyelem.

Amely növendék az intézeti házirend, az engedelmesség vagy az illem szabályai ellen vét, fegyelmi büntetés alá esik, ellenben a megbízható és állandóan jó viseletű növendék jutalomban és kedvezményben részesül.

Jutalmak lehetnek: megdicsérés négyszem közt, vagy a többi növendék jelenlétében, megbizás a felügyelettel a családban; a családot érdeklő dolgokban kiküldetés előbb

csak az intézet területére, utóbb az intézeten kívül; nagyobb ünnepeken szabadság három napra a szülők látogatására; szórakoztató és valláserkölcsi tartalommal biró könyvek ajándékozása, a jutalomdíjnak felemelése és ezzel kapcsolatban erkölcsi kitüntetések adományozása, végül az intézetből való «kisérleti» kihelyezés.

Az intézetben alkalmazott büntetések az alapszabályok 50-ik §-ában vannak felsorolva. Megjegyeztetik, hogy ezen 50-ik §. *h)* pontja hatályon kivül helyeztetett. Ezenkivül alkalmazható fegyelmi büntetésképpen még a testi fenyíték is, mely mint a gyakorlati tapasztalat megmutatta, a fiújavítóintézetekben bizonyos esetekben nemcsak hogy kivánatos, de tapintattal, kellő időben s mérséklettel alkalmazva, jóformán elkerülhetlen és sok esetben nagyon is hathatós nevelési eszköz. A testi fenyíték azonban csak ritkán és oly esetekben alkalmazható, midőn már minden egyéb mód és fegyelmi eszköz eredménytelen maradt. A növendéket soha sem szabad nyilvánosan és az orvosi vélemény előleges kikérése nélkül testileg fenyíteni, a vessző-ütések száma pedig legföljebb 12 lehet.

A fegyelmi hatóságot a családfő gyakorolja, a fegyelmi elkülönítést és a testi fenyítéket azonban csak az igazgató szabhatja ki.

A felügyeletre beosztott munkavezetőknek büntetési joguk nincs, de ha a növendék a munkavezető személyét nem részesítené kellő tiszteletben, rendelkezéseit végrehajtani vonakodnék, vagy éppen ellenszegülne, a családfőnél való jelentkezésre utasítja s ilyenkor köteles a növendék önmaga jelentkezése okát előadni s köteles hibáit s esetleges büntetéseit a saját naplójába bevezetni.

A családvezető kisebb kihágásokat saját belátása szerint intéz el, de úgy az eseteket, mint az elintézés módjait a családi általános naplóba be kell vezetnie.

Ha valamely növendék súlyosabb természetü kihágást követ el, midőn a családfő a rendelkezésére álló fegyelmezési eszközök alkalmazását már nem tartja elégségesnek, ha

a növendék már ismételten visszaeső, bejelenti az igazgatónak, ki a fegyelmi eset megvizsgálása előtt az illető növendék családvezetőjét, az illetékes lelkészt és egy-két családfőt meghallgatva, szabja ki a büntetést.

Ha egyik növendék a másik életére tör, megtámadja és megsebesíti, erről haladéktalanul jelentést kell tenni a minisztériumnak.

Szökés esetén is azonnal jelentést kell tenni a minisztériumnak.

Az intézetből megszökött növendék visszaszállítási költségeit az viseli, akinek felügyelete alól a növendék megszökött és akire rábizonyult, hogy felügyeleti hanyagsága az oka a szökésnek. Az okozott kár és költség az eset körülményeihez képest a növendék munkadíjából is levonható.

A szökevény elfogására csak a családi személyzet küldhető ki, növendék azonban soha.

Ha a növendéket az intézetben, avagy még beszállítása előtt elkövetett büntetendő cselekményért a biróság elitéli, a következő eljárás követtetik:

Ha a biróság *fegyház-*, vagy *börtön*büntetést állapít meg, a növendék a fegyházba, vagy börtönbe elszállíttatik. Ha ezen büntetés kiállása után még remény van a javítóintézeti nevelés sikerére, a növendék az intézetbe visszakerül.

Ha a biróság *fogházat*, vagy *elzárást* állapít meg, a kir. ügyész a felügyelő-bizottság útján javaslatot tesz a minisztériumnak, hogy ezen büntetés a btk. 42. §-a értelmében javítóintézeti elhelyezéssel helyettesíttessék.

8. Élelmezés és ruházat.

A növendékek a kir. javítóintézetekben oly élelmezést kapnak, amely egyrészt testi fejlődésüket elősegíti, másrészt nem jobb és nem drágább, mint a minőt egy szegény munkás ember magának megkeresni képes.

Ezen elvek szem előtt tartásával az 1888. évi május 24-én 8020. IM. szám alatt kelt rendelettel megállapított ét-lap szerint minden növendék kap:

Egy darab 900 gramm súlyú és pedig egy, legfölebb kétnapos barna kenyeret 4 egyenlő részletben:

reggelire 35 czentiliter, nyers minőségben számított, forralt tejet;

ebédre hetenként négyszer — fejenként számított — 52 centiliter rántás-levest és minden nap ugyanennyi főzeléket. Hetenként 3-szor marhahús-levest és a főzelékre csont és inak nélkül számított 87·5 gramm marhahúst. A főzeléket hetenként egyszer tészta-étel is felválthatja.

Minden keresztény nagyünnepen, jelesen husvét, pünkösd, Szt. István király és karácsony napján, valamint Ő Felségének névünnepén, s ezeken kívül a tanévek megnyitása és bezárásakor, tehát évenként 7-szer a rendes élelmezésen felül fejenként 250 gramm nyers állapotban számított sertés- vagy borjúsültet is kapnak.

Uzsonnára 30 centiliter forralt tejet, vagy egy adag, körülbelül 25 gramm súlyú vajat, esetleg gyümölcsöt.

Estebédre hetenként ötször 52 centiliter rántott levest, kétszer pedig megfelelő főzeléket.

A növendékek maguknak élelmet nem vásárolhatnak, de jobbviseletűeknek meg van engedve, hogy ünnepek alkalmával otthonról némi élelmet elfogadhassanak.

Egy növendék fölszerelése és ruházata a következőkből áll:

a) Egy imakönyv, osztályának megfelelő összes tankönyvek, iró-, rajzeszközök, füzetek és irkák.

b) Ipari vagy egyéb foglalkozásának megfelelő összes szerszámok.

c) Egy drb czinezett tányér, egy kanál, villa, kés, ivópohár és tejes bögre.

d) Egy mosdótál, fogkefe, szappan, 1 ritka és egy sűrű fésű, ruha- és czipőkefék, egy-egy doboz fénymáz és bőrzsir.

e) Két téli posztókabát, nadrág, mellény, ernyős posztósapka; továbbá két drb kék-fehér csikos nyári zubbony és nadrág, egy szalmakalap, fűzős czipő és nadrágszíj.

f) Egy flanell alsó-ing, 2 drb szines oxford-ing, 2 lábra-

való, 2 nyakkendő, 2 zsebkendő, 2 pár vászon- és két pár barchet-kapcza, 2—2 drb törülköző, por- és tányértörlő és egy kék kötény, a melyet a növendék munka közben mindig viselni tartozik.

g) Egy vaságy szalmazsákkal, egy szalma-vánkos, 2 drb párna-haj, 2 drb lepedő; végül egy nyári és egy téli pokrócz.

A leányok sajátkezűleg varrt ruházata: Télen hétköznapon sötétkék alapú fehér pettyes honi barchet, ünnepen szürke koczkás kazán, kék, illetve fekete luster-köténynyel és szürke nemezkalappal.

Nyáron: fehér pettyes kretonruha és barna szalmakalap.

9. Egészségügy.

A növendékek egészségi állapota a befogadáskor rendszerint nagyon kedvezőtlen, sokan különféle betegségek csiráit hozzák magukkal s még többen vannak, a kik testi fejlődésben elmaradottak.

Az intézeti életmódnak és nevelésnek azonban csakhamar mutatkoznak üdvös következményei. A gondos tisztálkodásnak, melylyel a felvétel össze van kötve, az orvosi ápolásnak, melynek némely növendéket a befogadáskor alá kell vetni, a gyakori fürdésnek és mindennapi játéknak, tornázásnak s egyéb szórakozásnak, a tágas és folytonosan szellőztetett lakó-, háló- és munkatermeknek, az intézetben uralkodó rend és tisztaságnak, az egyszerű és szabályos életmódnak és a test igényeihez mért táplálkozásnak befolyása alatt a beteges tünetek gyorsan elenyésznek.

Az egészségügy felett az intézeti orvos őrködik, kinek kötelessége a növendékeket, a munkavezetőket és a cselédséget minden külön díjazás nélkül gyógykezelni, az évenkinti himlőoltásokat végezni, az élelmi czikkeket egészségi szempontból ellenőrizni, az iskolában az egészségtant tanítani, s az intézetet rendes körülmények között naponként egyszer, szükség esetében azonban többször is meglátogatni.

Minden javítóintézet külön kórházépülettel rendelkezik, ahol a fekvő vagy ragályos betegek gondos ápolásban és

elkülönítésben részesülnek. A betegek élelmezése rendes körülmények között ugyanolyan, mint az egészségeseké, de ha az orvos szükségesnek tartja, a betegség minőségéhez mérten külön élelmezést, sőt bort is rendelhet. A kórházban elhelyezett beteg növendékek az e czélra külön alkalmazott felügyelő által ápoltatnak.

10. Gazdasági ügyvitel.

A) *Költségvetés.*

A kir. javítóintézetek a pénzbüntetések czimén befolyt jövedelmekből építtettek és ugyanazon jövedelmek terhére tartatnak fenn. Ezen büntetésekből ugyanis annak idején országos alap létesíttetett s ennek kamatjövedelme, továbbá az évenkint befolyó pénzbüntetések, az ingatlanok jövedelme, a munkajövedelem, a tartási költség és egyéb térítmények szolgáltatják az anyagi eszközöket a javítóintézetek fenntartásához. A «Büntetéspénzek Országos Alapja» évenkint mintegy egymilliókétszázezer korona jövedelemmel rendelkezik, de ebből nem csupán a javítóintézetek tartatnak fenn, hanem régebbi időből származó megterhelés folytán az alap évenkint 187,466 koronával járul a budapesti törvényszéki palota és a budapesti orsz. gyűjtőfogház építési költségeihez. Ezenfelül 62,200 korona rabsegélyezésre, 4000 korona pedig az említett alap kezelését ellenőrző számvevőség személyzetének jutalmazására fordíttatik.

Az ezen kiadások teljesítése után fennmaradó bevételi többlet évenként javítóintézeti és letartóztatási intézeti építkezések költségeinek fedezésére szolgál.

A Büntetéspénzek Országos Alapja az állami költségvetésbe, mint az igazságügyi tárcza költségvetési címeinek egyike van beillesztve s bevételei és kiadásai az állambudget megállapításakor ennek keretében irányoztatnak elő. Az alap terhére eszközölt minden utalványozás a minisztérium által az adóhivatalokhoz intézett utalványnyal történik s az év lezártával az alapról való számadás az állami zárszámadásba illesztetik be.

A kisebb, továbbá az állandóan felmerülő dologi kiadások fedezése végett a minisztérium a költségvetésileg megállapított házi kiadások (élelmezés, cselédség dijazása, fűtés, világítás, leltári tárgyak beszerzése és fenntartása, tisztántartási és kisebb házi szükségletek) összegét az intézetek igazgatóságának az év elején a tényleg felmerülő szükséghez képest felvehetőleg utalványozza, s az igazgatóságok ezen «házi átalányból» fedezik az ily kiadásokat. Ezen házi szükségletek költségeinek utalványozása tekintetében a javítóintézeti igazgatók korlátolva nincsenek, ellenben az igazgatónak a leltári tárgyak beszerzési és fenntartási, nemkülönben a kisebb épületjavítási munkák költségeire vonatkozó utalványozási joga legfeljebb havi 100 koronáig terjed.

Az 1904. évre a törvényhozásilag megállapított költségvetés szerint a Büntetéspénzek előirányzata sommázatban a következő volt:

Bevétel.

Büntetéspénzek	1.040,000	kor.
A tőkésített alap jövedelme	87,700	«
Ingatlanok «	9,800	«
Munkajövedelem	12,846	«
Fizető növendékek részéről tartási költség	4,732	«
Egyéb bevételek	40	«
Összesen	1.155,118	kor.

Kiadás.

Javitóintézeti költségek:

1. Fizetések, lakpénzek, tiszteletdijak, dijnokok dijazása, ruhailletmények, jutalmak, segélyek	198,961	kor.
2. Dologi kiadások		
a) épületek fenntartása	18,700	«
b) irodai, iskolai, könyvtári szükséglet	9,600	«
c) élelmezés	177,115	«
d) ruházat	65,033	«
e) cselédség dijazása	13,027	«
f) fűtés, világítás	36,334	«
g) növendékek munka-jutalomdija	9,400	«
h) egyéb kiadások	18,560	«
Összesen	347,769	kor.

3. Járulékok a budapesti tszéki palota és gyűjtőfogház építéséhez	187,466 kor.
4. Egyéb építkezések (javítóintézetiek)	354,922 «
5. Rabsegélyezés	62,000 «
6. Számvevőség jutalma	4,000 «
Összes kiadás	1.155,118 kor.

B) *Számvitel.*

A kir. javítóintézetek számvitele az állami számvitelről szóló 1897. évi XX. t.-cz. értelmében eszközöltetik. A számvitel két részből áll, pénzkezelésből és anyagelszámolásból; az előbbit kizárólag az igazgató és a gondnok együttesen, az utóbbit pedig a műhelyfőnökkel együttesen a gondnok végzi.

A pénzkezelés a kincstári könyvvezetés rendszere alapján történik. Bevételben számoltatnak el az igazságügyi magy. kir. minisztérium által évente utalványozott átalányok, az ipari és kertészeti üzem czéljaira utalványozott forgótőkék, iparoktatási és kertészeti jövedelmek s egyéb czimen az intézetnél befolyó pénzek s értékek. Kiadásba tétetnek a szabályszerűen kiállított nyugták ellenében kifizetendő bármely czimű kiadások.

Az elszámolás a pénznaplókban történik és pedig akképpen, hogy a bevételek az érték átvétele után, a kiadás pedig a kifizetés előtt első sorban a kézi jegyzékbe (prima nota) vezettetnek be kronologiai sorrendben, ezen jegyzékből azután a kifizetés czimének megfelelő pénznaplóba vezettetnek át. Az egyes intézetnél rendszérint vezettetni szokott pénznaplók a következők:

1. házi átalány-pénznapló,
2. irodai átalány-pénznapló,
3. kertészeti, esetleg mezőgazdasági vagy tejgazdasági pénznapló,
4. iparoktatási pénznapló,
5. növendékpénzek pénznaplója,
6. a növendékek ellátási díjainak pénznaplója,
7. a kihelyezett növendékek segélyalap-pénznaplója.

Ezen pénznaplók közül a házi átalány-, kertészeti és iparoktatási pénznaplók havonként, a többi pénznaplók pedig félévenként záratnak le, s az erről készített hiteles másolatok havonkint, illetve félévenként felülvizsgálás végett az igazságügyminiszteri számvevőséghez küldetnek.

Az igazságügyi minisztérium által évenként kiutalványozott átalányösszegeket az előrelátható szükségletnek megfelelő havonkénti részletekben az intézet székhelyén levő királyi adóhivataltól a gondnok veszi fel s helyezi el az intézeti pénztárba az intézeti igazgató közbejöttével. Az intézetnél készletben levő pénzek s értékpapirok a kettős zárral ellátott intézeti főpénztárban kezeltetnek s innen nyeri a kézi pénztár ellátmány czimén szükségletét. A kézi pénztárban 200 koronánál nagyobb összeg soha sem tartható s amennyiben a kézi pénztárban 200 koronánál nagyobb pénzkészlet mutatkoznék, köteles a gondnok a fölösleget a főpénztárba helyezni. A főpénztár kettős zárának egyik kulcsát az igazgató, a másikat pedig a gondnok kezeli s így az intézeti pénzkezelésért a felelősség nevezett tisztviselőket egyetemlegesen terheli.

Az év végével a házi és az irodai átalányról, valamint az ellátási díjakról vezetett pénznaplóknál mutatkozó maradványok az adóhivatali pénztárba visszaszállíttatnak, a növendékpénzek maradványa névre szóló postatakarékpénztári betétkönyvekre helyeztetik el; míg a többi pénznaplónál mutatkozó számadási maradványok továbbra is intézeti kezelésben maradnak.

Az intézet szükségleteit részint kézileg, részint nyilvános verseny útján szerzi be. Nyilvános versenytárgyalás útján biztosíttatnak az élelmi czikkek, ruhaanyagok, tüzelőanyagok s általában mindazon tárgyak vagy anyagok szállítása, melyeknek értéke a 600 koronát túlhaladja, mig az ezen értéken aluli tárgyak és anyagok mindig az igazgatóság előleges utalványozása alapján, a szükséglethez mért apróbb részletekben lehetőleg helyben, kézileg szereztetnek be.

A beszerzett tárgyak, ha azok értéke a két koronát

meghaladja és azok előreláthatólag egy évnél tovább használhatók, a leltári naplóba, ellenkező esetben pedig a megfelelő anyagszámadásba vételeztetnek be.

A leltárilag kezelendő tárgyak első sorban a leltári naplóba vezettetnek be s innen vezettetnek át a szakleltárakba. A leltári napló évenként, a szakleltár pedig öt évenként záratik le. A leltárilag nyilvántartott tárgyaknak a leltárakból való leirása csakis az igazságügyminisztérium előzetes engedélye alapján történhetik. Minden intézetnél négy szakleltár vezettetik, u. m. házi, gazdasági, könyvtári és ipari szakleltár; mindegyik több czimre oszlik.

Az anyagok elszámolása anyagszámadások útján történik. Minden beszerzett anyag a megfelelő anyagszámadás bevételi naplóiban könyveltetik el. A kiadások a vonatkozó kiadási naplók útján az okmányok csatolása mellett számoltatnak el.

Külön bevételi és kiadási naplók vezettetnek:

1. a házi vegyes anyagokról,
2. az ipari anyagokról,
3. a ruhaanyagokról és kész ruhákról,
4. irodai szerekről és nyomtatványokról,
5. az élelmi czikkekről.

A házi és kertészeti anyagok, nemkülönben az élelmi czikkek kiadásairól külön-külön kimutatás vezettetik, melyben fel van tüntetve, hogy mely czélra adattak ki az elszámolás tárgyát képező egyes anyagok s ezen kimutatások havi végösszege a hónapok sorrendjében vezettetik át a tulajdonképpeni kiadási naplókba.

Az ipari anyagok fő- és regie-anyagokra oszlanak fel s ezekről külön-külön bevételezési és kiadási napló vezettetik. A főanyagok kiadása az árvetési lapok alapján vezettetik be az árvetítés rendjében minden főanyag külön lapjára, a regie-anyag kiadásáról pedig kézi-jegyzék vezettetik s csak félévi lezáráskor egy összegben lesz a kézi-jegyzékből a bevételi naplóba, mint levonásba leirandó tétel átvezetve.

Az ipari anyagok elszámolásához tartozik még az ipari

szerszámjegyzék vezetése, melyben a beszerzett és használhatatlanná vált, nem leltári tárgyat képező szerszámok vezettetnek be, illetve kiadásba tétetnek. Ezen jegyzéket, valamint a regie-anyagszámadást a műhelyfőnök, a főanyagkönyvet pedig az intézeti gondnok vezeti.

Az ipari tanműhelyek részére szükséges anyagok és szerszámok külön anyagszámadásokban számoltatnak el, s mindegyik tanműhely részére külön anyagfőkönyv, külön regie-anyagszámadás és külön szerszámjegyzék vezettetik.

A beszerzett ipari anyagok helyes elszámolásáért az igazgató, a vezető szaktanár és a gondnok egyetemleges szavatossággal tartoznak.

A gondnok által vezetett ruhaanyag-számadás bevételi és kiadási naplójának négy czime van, u. m.:

1. a ruhaanyag,
2. uj ruha,
3. viselt ruha és
4. rossz ruha.

Ezen számadási ágnál a bevételezés szintén időrendi sorban történik.

A kiadás pedig akként számoltatik el, hogy egy havonként lezárandó kimutatásban foglaltatik össze a tényleges kiadás, s innen lesz a kiadás a kiadási naplóba átvezetve s félévenként lezárva.

Az irószerszámadás kiadási naplója feltünteti azt, hogy az elfogyasztott irószerekből kiki mennyit használt el, illetve azokból irodai czélokra mennyit vett át. Az átvétel a kiadási naplóban, az illető aláirásával igazoltatik.

Egyébként az összes anyagszámadások félévenként záratnak le, s az ezekről készítendő hiteles másolatok a kellő okmányokkal felszerelve az igazságügyminisztérium számvevőségének megküldetnek.

A lezárás után az egyes anyagszámadásoknál mutatkozó maradványok a következő félévre szerkesztendő hasonszámadások első tételei gyanánt átvezettetnek.

C) *Produktumok értékesítése.*

A javítóintézetek által termelt czikkek értékesítése a következő módon történik:

a) Mezőgazdasági, tejgazdasági és kertészeti czikkek. Ezek értékesítésénél a fő szempont az, hogy első sorban is az intézet házi szükséglete elégíttessék ki s csak a fölösleg adassék el. Ezen üzemeknek tehát első és legnagyobb vásárlója maga az intézet, mely a kertészetnek, mező- és tejgazdaságnak az átvett czikkek árát elszámolás útján megtéríti.

Ami ezen a fogyasztáson felül marad, azt az intézet szabad kézből vagy árverés útján eladja. A kertészeti luxusczikkek a helyi piaczokon találnak biztos vevőkre.

b) Iparczikkek. Ezek között is van sok olyan, amely az előállító intézet czéljaira, esetleg a többi javítóintézet, vagy más igazságügyi intézmény részére készül, de bizonyos mennyiség el is adatik. Ez az eladás csaknem kizárólag kereskedők és iparosok részére történik, magánmegrendelések csak korlátolt számban fogadtatnak el. A produktumok értékesítése eddigelé semmiféle nehézséggel sem járt.

D) *Megrendelések.*

Az ipari, vagy egyéb megrendelések a gondnoknál történnek.

A munkavezetők senkitől se vállalhatnak el munkát s nem vehetnek fel pénzt a megrendelőktől. Minden megrendelés csak a gondnok által kiállított bárcza után vehető munkába.

Az intézet kertjéből vagy szőlőjéből bármiféle terményt, virágot, fát, gyümölcsöt csak a gondnoktól előre készpénzzel megváltott bárcza ellenében lehet elvinni.

Ha a gondnok valakinek hitelez, ezért felelősséggel tartozik.

A raktárak kulcsát a gondnok kezeli és csak hiv. alkalmazásban lévő egyéneknek adhatja át.

Az intézetből terményt vagy ipari czikket csak a gondnok által kiállított «kibocsátó-jegygyel» szabad kivinni. Ezen kibocsátó-jegyeket a kapustól minden hó elején be kell szedni.

11. A növendékek kihelyezése.

Hogy a növendékek mily időtartamon át maradjanak az intézetben, azt, ahol a törvény másként nem rendelkezik, a növendékeknek az intézetben tanúsított magaviselete határozza meg. A kilépés tehát, az említett esetet kivéve, nincsen bizonyos meghatározott időtartamhoz kötve, hanem mihelyt az igazgató, egyetértve a házi tanácscsal, látja, hogy valamely növendék már a társadalomnak megmentettnek tekinthető s visszaesésétől nem kell tartani, kihelyezése vagy elbocsátása iránt előterjesztést tesz az igazságügyminisztériumhoz. Ily esetben az eljárás a következő: Az intézetből kihelyezendő növendékekről az illetékes lelkész meghallgatása mellett a családfő minősítési táblázatot készít, melyet a házi tanács elé terjeszt. A házi tanács a kérelem felett határoz és a végrehajtás engedélyezését a minisztériumtól kéri.

Ha a növendék szülői nem élnek, vagy oly életmódot folytatnak, mely a növendék erkölcsi állapotára káros lehetne, akkor az igazgató a községi hatóságok, ipartestületek, gazdasági egyesületek vagy gyermekvédelemmel foglalkozó társulatok támogatását is kérheti.

A kihelyezés véglegesen vagy kisérletileg történik. Véglegesen helyeztetnek ki, kik a 20 éves kort betöltötték és kiknél az itéletileg megszabott büntetés vagy a szülők és gyámok által a nevelésre engedélyezett idő lejárt. Az ily növendékekkel szemben a javítóintézet működése az elbocsátás napjával megszűnik.

Kisérletileg vagyis visszavonhatólag helyeztetnek ki azon 20-ik évüket még be nem töltött növendékek, kik állandó jó magaviselet, iskolai és munkaszorgalom mellett választott foglalkozásukat annyira elsajátították, hogy ezáltal önálló kenyérkeresetre képeseknek mutatkoznak.

Valamint a szülők nem biztosíthatják mindig, saját otthonukban sem, gyermekeik nevelésének sikerét, hanem őket az élet küzdelmeihez való szoktatás végett gyakran még a teljes felnőtt kor beállta előtt magukra utalni kénytelenek: úgy a javítóintézet sem eszközölheti a nevelést és erkölcsök átalakítását kizárólag az intézet falain belül, hanem ki kell helyeznie növendékeit, hogy végleges életpályájukon működjenek s hogy a társadalom életrendjéhez hozzászokjanak.

A javítóintézet iparkodik tehát növendékeit, mihelyt megjavultnak látszanak, jóravaló munkaadókhoz, további kiképeztetés és erkölcsfejlesztés végett kisérletképpen kihelyezni.

Kisérletinek neveztetik az ilyen kihelyezés azért, mert egyelőre nem oldódik fel azon kötelék, mely a növendéket az intézethez fűzi, s ha a növendék a szigorú intézeti fegyelem meglazulásával újból rossz viseletet tanúsítana vagy régi erkölcsi hibái felélednének, jogában áll az intézeti igazgatónak őt 20-ik életévén belül az intézetbe visszavitetni s a szükségesnek bizonyult pótnevelésben részesíteni. A kihelyezés betegség okából is történhetik. Mindazon esetekben ugyanis, amidőn a kényszernevelés, illetőleg erkölcsi javítás elmebaj vagy hosszabb ideig tartó, esetleg gyógyíthatlan betegség okából czéltalannak mutatkozik: az illető növendék az intézetből — előzetes igazságügyminiszteri jóváhagyás után — az intézetből *kihelyezhető.* Ily esetben a hozzátartozók vagy az illetékes törvényhatóság első tisztviselője (alispán, polgármester) megkerestetik az elszállítás és elhelyezés iránti intézkedés végett.

Ezenkívül az intézetből való eltávolítás oly undorító és ragályos természetű nemi betegségek esetében is elrendelhető, amelyeknek az intézetben való gyógykezelése nehézségekbe ütközik és előreláthatólag hosszabb időt vesz igénybe.

Az intézet a növendékeket vagy a szülőkhöz, vagy a munkaadókhoz helyezi ki. Ha a szülő a gyermeket nem veszi át s valamely okból munkaadóhoz sem lehet adni, a gyermek a közigazgatási hatóságnak adandó át.

A kiképzett növendékeknek munkaadóknál való elhelyezése nem ütközik nehézségekbe; sőt az intézetek a munkaadók részéről előterjesztett megkereséseknek nem is birnak eleget tenni. Azonban az intézet közeli környékén nem mindig találkozik elegendő számú alkalmas munkaadó a kihelyezendők számára, s így sok esetben kénytelen az intézet növendékeit távolabbi falvakon vagy városokban elhelyezni.

Nehogy az ily kisérletileg kihelyezett növendék erkölcsi tovafejlődése kizárólag önmagára, vagy a nem minden esetben kellő nevelői érzékkel biró szülőre vagy munkaadóra legyen hagyatva, hogy a növendék közelben egy oly valakit tudjon, kihez minden időben atyai jó tanácsért és erkölcsi támogatásért folyamodhatik, végül, hogy a növendék magaviseletéről és a munkaadó alkalmas és lelkiismeretes voltáról az intézeti igazgatóság is kellő és részrehajlatlan tudósítást nyerhessen és a netalán szükséges intézkedéseket megtehesse: az intézeti igazgatóság az 1887. évi november hó 6-án 37,247. IM. szám alatt kelt szabályrendelet értelmében minden egyes, az intézettől távolabb fekvő vidékre kihelyezett növendék részére egy, az ezen nemes feladat iránt kellő érzéket és érdeklődést tanúsító emberbarátot kér fel a növendék védnökéül. (Az intézet közelében elhelyezett növendéket maga az igazgató vagy az illetékes családfő ellenőrzi s időnkint meglátogatja.)

A védnök, ki gyámoltjának egész élettörténetét a részére megküldött jellemrajzból ismeri meg, az intézet részéről az erkölcsi gyámkodás mindazon jogosítványaival fel van ruházva, melyeket az intézeti igazgatóság az illető növendék irányában gyakorolhat. Csupán büntetést nem alkalmazhat.

A védnök hivatása abban áll, hogy védenczét tanácscsal, figyelmeztetéssel, vagy komoly intelemmel az erkölcsös és munkás élet útján gyámolítsa, őt türelemre, önmegtagadásra ösztönözze, viszont, ha netalán szükségesnek mutatkoznék, őt a munkaadóval vagy bárkivel szemben az igazság követelményeihez képest védelmezze.

A védnökök gyámoltjuk viseletéről időnként az intézet igazgatóságának jelentést tenni tartoznak.

A védnöki tisztségre fiuk részére rendszerint papok vagy tanítók, leányok részére pedig lehetőleg nők kéretnek fel, mint akik irányában a női növendékek már nemük azonosságánál fogva is több bizalmat és nyiltságot fejthetnek ki. Ily feladatra különösen jótékony nőegyletek kiválóbb tagjai alkalmasak.

A kihelyezett növendékekre vonatkozó adatgyüjtést a minisztérium az 1904. évben ujabban szabályozta s az alábbi rendeletet bocsátotta ki:

A kir. igazságügyminiszternek 7913/1904. I. sz. rendelete

a javítóintézeti statisztikai adatok szolgáltatása tárgyában.

1. A javítóintézeti statisztikai adatok gyűjtésére 1904. évi julius hó 1. napjától kezdve a jelen rendelethez mellékelt kétféle mintájú statisztikai lapok fognak szolgálni, úgymint:

E) minta. Egyéni lap javítóintézeti növendékek számára.

E/1) minta. Kérdőív a kihelyezett javítóintézeti növendékekről.

2. Az *E)* mintájú lapot a javítóintézetek igazgatóságai állítják ki. Ezen lap I. és II. része a növendékek befogadásakor, III. része pedig akkor töltendő ki, amikor a növendék az intézetet elhagyja. Mindkét alkalommal a kitöltés idejebeli adatok tüntetendők fel. Ha a felvételi okmányok az I. és II. rész pontos kitöltéséhez nem nyujtanak elég adatot, a hiányzó adatokat az intézeti igazgatóság, a községi elöljáróság, vagy a szükséghez képest más hatóság útján szerzi meg.

3. Mihelyt valamely növendék az intézetet elhagyja, avagy szökésétől számítva hat hó letelik (4. pont), a reá vonatkozó egyéni lapot az adatok helyes és teljes voltáról való meggyőződés után le kell zárni és beküldés végett félretenni. Ha a növendék az intézetben meghal, csak az 50. pont töltendő ki, a III. rész egyébként kitöltetlen marad.

4. Ha valamely növendék az intézetből megszökik, a reá vonatkozó egyéni lap III. részét csak az esetben kell kitölteni, ha hat hónap alatt nem kerül vissza. A hat hónap eltelte után visszakerülő növendék úgy tekintendő, mintha visszakerülése napján fogadtatott volna be az intézetbe, miért is rá nézve új *E)* lap állítandó ki, a teljesen kitöltött régi *E)* lap pedig a többiekkel együtt beküldendő (3., 5. pontok).

5. A beküldés végett félretett összes egyéni lapok minden évről a következő évi január 10-ig hozzám együttesen beküldendők.

6. Az *E)* mintájú lapok egyúttal a növendék törzskönyvi lapját is képezik, minélfogva azok a növendék befogadásakor két példányban lesznek kiállítandók: egyik példány törzskönyvi lapul, a másik pedig beküldés czéljára szolgálván.

7. Az *E/1)* mintájú lapot a javítóintézeti igazgatóságok megkeresésére a községi előljáróságok állítják ki. E végből az igazgatóság minden egyes, az intézetet elhagyott növendéket illetőleg — kivéve az elhaltakat és megszökötteket — az *E/1)* mintájú lapok fejezetét az *E)* lapok 44. rovata, illetőleg a legutóbbi adatok alapján kitölti és azokat a kihelyezés után félévvel, junius vagy deczember hó elején s azontúl még öt évig minden félévben deczember és junius hó elején további pontos kitöltés és 14 nap alatti visszaküldés végett azzal a megkereséssel küldi meg a községi (kerületi) előljáróságnak (polgármesternek), hogy ha a növendék időközben más községbe költözött volna, a megkeresést az *E/1)* lappal együtt az illető előljárósághoz küldje el.

A hiányosan kitöltött lapok pótlás végett visszaküldendők.

Ha valamelyik kihelyezett leánynövendék férjhez megy, a reá vonatkozó adatgyűjtés azonnal megszünik. Az intézeti igazgatóság tehát az ily növendékre vonatkozólag az *E/1)* lapot többé nem küldi el, hanem a növendék férjhezmenetelét a 9. kérdésnél feljegyzi és egyebekben az alábbi 9. pont értelmében jár el.

Az *E/1)* lapok szétküldése alkalmával az intézeti igaz-

gatóság mindazon elöljáróságokat, amelyeknél leánynövendék felől tudakozódik, felhivja, hogy ha az illető növendék időközben férjhez ment, vagy kötendő házassága kihirdettetett, avagy a kihirdetés alól való felmentés végett folyamodott, az *E/1)* lapot ennek megjegyzése mellett, minden további tudakozódás és kitöltés nélkül küldjék vissza.

Annak feltüntetése, hogy hol és mikor köttetett a házasság, kihelyezett leánynövendékeket illetőleg nem szükséges.

8. Ha valamelyik hatóság a megkeresésnek egyszeri sürgetés után sem tesz eleget, erről hozzám kell jelentést tenni.

9. A kellően kitöltve visszaérkező *E/1)* mintájú lapok az illető növendékek törzskönyvi lapja mellé helyezendők, másolatban pedig hozzám minden év január 1—10. és julius 1—10. napjai között felterjesztendők. Az elkésetten érkező lapokat a beérkezés után azonnal fel kell terjeszteni.

10. A jövőben minden egyes kihelyezés alkalmával ki kell kötni, hogy a munkaadó, vagy hozzátartozó a hozzá kihelyezett növendék távozását és újabb találkozási helyét 24 óra alatt bejelentse az intézeti igazgatóságnak.

11. A javítóintézetekben már most elhelyezve levő növendékekről az *E)* lapot is csak akkor kell minden egyes növendékre nézve kiállítani, mikor az intézetet elhagyja. Ez alkalommal a mostani törzskönyvi lap az *E)* lappal helyettesítendő lesz.

Mindazáltal az adatok pontossága végett az egyéni lapok a felvételi okmányokkal a kihelyezéshez közel álló minden egyes növendéket illetőleg összehasonlítandók s a netán hiányzó adatok a 2. pont értelmében előre beszerzendők. A kihelyezés iránti felterjesztéshez az *E)* mintájú lapot mindenkor csatolni kell.

12. A folyó évi julius hó 1-ig már kihelyezett, ismert helyen tartózkodó, volt növendékeket illetőleg az adatgyűjtés szintén a jelen rendelet szabályai szerint s az *E/1)* mintájú lapokkal történik. A 7. pontban meghatározott öt év ezekre is a kihelyezéstől számíttatik.

13. A jelen rendelet folyó évi julius hó 1-én lép hatályba s a javítóintézetekben eddig gyakorlatban volt adatgyűjtés az említett napon megszűnik.

Kelt Budapesten, 1904. évi április hó 9-én.

A rendeletben hivatkozott kétféle egyéni lap mintája a következő:

E. minta.

Egyéni lap javitóintézeti növendékek számára.

.... kir. javitóintézet.

.... törzskönyvi szám.
.... év.

1. A növendék neve: ....

Személyleirása:

Befogadásakor:		Végleges elbocsátásakor:	
Magassága: cm.	Orra:	Magassága: cm.	Orra:
Súlya: kgr.	Bajusza:	Súlya: kgr.	Bajusza:
Testalkata:	Szája:	Testalkata:	Szája:
Arcza:	Fogai:	Arcza:	Fogai:
Arczszine:	Álla:	Arczszine:	Álla:
Haja:	Szakálla:	Haja:	Szakálla:
Homloka:	Különös ismertető jelei:	Homloka:	Különös ismertető jelei:
Szemöldöke:		Szemöldöke:	
Szeme:		Szeme:	

I.

A növendék előéletére vonatkozó adatok.

2. Születésének éve, hónapja, napja? ....év ....hó............ napja.
3. Születésének helye? .... (............megye............ország)

Utmutatás.

A feleletek rovatában a kipontozott helyek kitöltendők, a megfelelő válaszok aláhuzandók.

4. Utolsó állandó lakása? ... ... (... megye ... ország)

5. Községi illetősége? ... ... (... « ... «)

6. Anyanyelve? ... Magyar, német, tót, oláh, ruthén, horvát, szerb egyéb (névszerint): ...

7. Mely más nyelvet beszél még? ...

8. Vallása? ... Róm. kath., gör. kath., gör. kel., ág. ev., ev. ref., unit., izr., egyéb (névszerint): ... felekezeten kívül áll

9. Családi állása:
 a) törvényes vagy törvénytelen? törvényes — törvénytelen.
 b) élnek-e szülei? ... Igen — nem — csak az apa — csak az anya.

10. Mi volt foglalkozása a befogadás előtt? ...

11. Fenntartotta-e magát ebből? Igen — nem.

12. Ha nem, ki tartotta el? ...

13. Milyen az iskolai képzettsége? Olvasni — írni — számolni tud, olvasni — írni — számolni nem tud. A ... iskola ... osztályát végezte.

14. Mikor fogadtatott be az intézetbe? ... évi ... hó ... napján.

15. Ingyenesen, vagy fizetésért? Ingyenesen — évi ... kor. ellátási díj mellett.

16. Volt-e a befogadás előtt rendőrileg tolonczolva? ... Nem — igen, ... izben.

17. Volt-e a befogadás előtt biróilag, vagy rendőrileg büntetve? nem — igen és pedig:

Sorszám	A büntetendő cselekmény megnevezése	A kiszabott büntetés neme és mértéke	A büntetés kiállásának időpontja (szabadulás napja)		
			év	hó	nap

Utmutatás.

Az 5. ponthoz. Ha a felvételi okmányokból a községi illetőség nem derül ki, e pontra nem kell választ adni.

A 10. ponthoz. Tüzetes válasz adandó (pl. lakatosinas).

A 12. ponthoz. Ha az eltartó nem a szülő, úgy nevén kívül foglalkozását s a növendékhez való viszonyát (pl. testvér) is meg kell jelölni.

18. Volt-e már előzőleg javítóintézetben?	Nem — igen. Ha igen: a .... javító-intézetben .... év .... hó .... napjától .... év .... hó .... napjáig.
19. Mily okból helyezték ki onnan?	Az ítéleti idő lejárta — betegség — megjavulás — szülői beleegyezés határidejének lejárta — okából.
20. Mostani befogadásának mi az alapja?	*a)* Szülői — gyámhatósági kérelem. *b)* Birói ítélet. *c)* Felügyelő bizottsági ajánlat. *d)* Közigazgatási hatósági ítélet. (1879: XL. t.-cz. 19. §.)
21. Ha a befogadás szülői vagy gyámhatósági kérelem alapján történt, miben nyilvánult a kiskorú erkölcsi romlottsága?	Lopásban — csavargásban — fajtalankodásban — gyujtogatásban — egyéb magatartásban (névszerint) ....
22. Ha a befogadás birói ítélet vagy felügyelő-bizottsági ajánlat alapján történt:	
a) mely biróság hozta az elsőfokú ítéletet?	a .... kir. törvényszék — járásbiróság.
b) az elsőfokú ítélet kelte és száma?	.... év .... hó .... napja .... szám.
c) a jogerős ítélet mily büntetendő cselekmény(ek)ben mondotta ki bűnösnek a kiskorút?	.... vétségben. .... kihágásban.
d) mikor követte el a kiskorú ezen cselekmény(eke)t?	.... év .... hó .... napján.

Utmutatás.

A 18., 19. pontokhoz. Ha a növendék szökésből kerül vissza az intézetbe, e pontokat csak akkor kell kitölteni, ha a növendék legalább hat hónapig volt szökésben.

A 20., 22. pontokhoz. Ha az 1879: XL. t.-cz. 19. §-a alapján fogadtatott be a kiskorú az intézetbe, de az ítéletet nem közigazgatási hatóság, hanem kir. biróság hozta, ezen ítélet a 20. kérdés *b)* pontja és a 22. kérdés alá esik.

A 22. ponthoz. Ha több ítélet van, csak az összbüntetést kiszabó ítéletet kell az *a) b)* és *c)* pontokban feltüntetni, a többi pontok azonban a külön ítéletek alapján töltendők ki.

e) a jogerős ítéletben kiszabott büntetésnek neme?	Fogház — elzárás — javitóintézetben töltendő fogház — javitóintézetben töltendő elzárás — jav. int. elhelyezés (btk. 84. §.)
tartama?	......év......hó......nap, — nincs meghatározva az ítéletben. (btk. 84. §.)
f) ha a jogerős ítélet felmentést, de egyuttal javitóintézeti elhelyezést mond ki, mely cselekmény(ek) miatt volt a vád emelve?	az......év......hó......napján elkövetett......vétsége ....kihágás miatt.
23. Ha az ítéletet közigazgatási hatóság hozta, mely kihágás(ok) miatt és milyen tartamú elzárást szabott ki?	............kihágás miatt......napi elzárást.
24. Van-e szülői (gyámhatósági) beleegyezés abba, hogy a kiskorú az ítéletben kiszabott időn túl is visszatartassék az intézetben?	Van — nincs.
25. Az ítéletben kiszabott büntetésből mennyit töltött ki a kiskorú a befogadás előtt a birósági fogházban?	............hónapot......napot.
26. Mennyi időt töltött ezen ügyből folyólag előzetes letartóztatásban, vagy vizsgálati fogságban?	......évet......hónapot......napot.
27. Mennyi ideig lehet a kiskorút az intézetben tartani?	A befogadás napjától számítva még ......évig......hónapig......napig.

Utmutatás.

A 25. ponthoz. Itt csak azon idő tüntetendő ki, a melyet a kiskorú az ítélet jogerőre emelkedése után és az intézetbe való beszállítás előtt a fogházban töltött. Az ítélet jogerőre emelkedéseig eltöltött letartóztatás a 26. pontban tüntetendő fel, még pedig teljes tartamában, tekintet nélkül arra, hogy azáltal mily tartamú büntetést vett a biróság kitöltöttnek.

II.

A növendék szüleire vonatkozó adatok.

28\. Mi a szülők foglalkozása? Az apa.................. az anya..................

29\. A reájuk vonatkozó egyéb adatok:

III.

A növendék intézeti életére vonatkozó adatok.

30. Mennyi ideig volt kisérletileg elkülönítve?	..............napig.
31. Mennyi ideig volt a kisérleti családban?	..............hónapig ....napig.
32. Hányszor volt fegyelmileg büntetve?	*a)* Engedetlenség miatt..........*b)* iskolai hanyagság miatt..........*c)* munkahanyagság miatt..........*d)* lopás miatt.......... *e)* fajtalanság miatt..........*f)* egyéb vétség miatt..........izben.
33. Elitélték-e biróilag oly cselekmény miatt, melyet az intézetben követett el?	Nem — igen, és pedig.......... büntette — vétsége miatt.......... börtön — fogház..........pénzbüntetésre.
34. Mily munkákkal foglalkozott?	....
35. Ezek közül melyikben nyert élethivatásszerű kiképzést?	....
36. Ha nem volt kiképezhető, mi volt ennek oka?	Betegség — értelmi gyengeség — akarat hiánya
37. Melyik családfő családjában nevelkedett?	....

Utmutatás.

A 32. ponthoz. A *d)* és *e)* pontokba minden egyes fegyelmi büntetés felveendő, akár a családfő, akár az igazgató szabta ki A többi pontokba pedig az igazgató által kiszabott minden büntetés, a családfő által kiszabottak közül pedig azok veendők fel, melyek nem teljesen jelentéktelen esetekben állapíttattak meg.

A 33. ponthoz. Csak abban az esetben töltendő ki, ha büntető itélet még a növendéknek az intézetben való tartózkodása alatt jogerőre emelkedik. Ha a növendéket az intézetben elkövetett büntetendő cselekmény miatt előzetes letartóztatásba, vagy vizsgálati fogságba helyezik, e körülmény e pontnál felemlítendő.

4. **Saját keresetéből él-e, vagy mások tartják-e?**	
5. **Ha nem tudja magát fenntartani, mi ennek az oka?**	**Betegség (testi fogyatkozás) — kiképzés hiánya — értelmi gyengeség — akarat hiánya — munka hiánya**
6. **Ha alkalmazásban van:**	
a) **ki a munkaadó és mi a foglalkozása?**	
b) **mily minőségű az alkalmazás?**	18.
c) **mennyi fizetést kap?**	
7. *a)* **Mily nemű és összegű adót fizet?**	
b) **Ebből mennyi esik öröklött vagyonra?**	
8. **Besoroztatott-e katonának?**	**Nem — igen.**
Ha igen, úgy mikor, mely csapattesthez és milyen rangfokozatot ért el?	
9. *a)* **Házasságra lépett-e?**	**Nem — igen.**
Ha igen, úgy hol és mikor?	**......évi...... ......hó......napján.**
Nem él-e házastársától tényleg vagy törvényesen elválva?	**Nem — igen.**
b) **Van-e gyermeke és hány?**	
10. **Ha elhalt, úgy mely betegség vagy más ok következtében halt el és mikor?**	

..................19......év..................hó......napján.

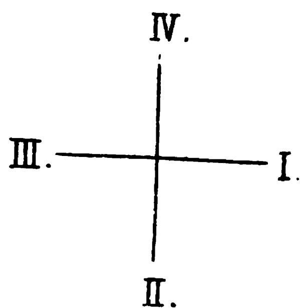
A beküldő aláírása:

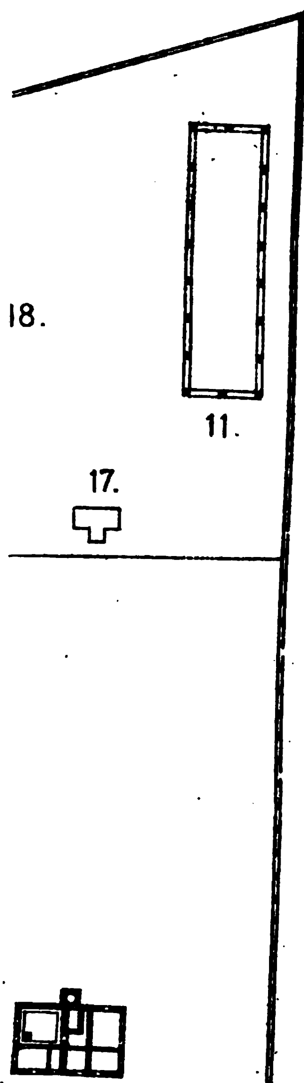
....

A statisztikai adatokat eddigelé az országos központi statisztikai hivatal állította össze, az 1905. évi adatokat azonban már az igazságügyminisztérium börtönügyi osztálya fogja összeállítani s a kimutatást az országos statisztikai közleményekben közzétenni.

Az intézetek működésére és a kihelyezett növendékekre vonatkozó statisztikai adatok minden egyes intézetnél külön-külön vannak ismertetve s összefoglalásuk a jelen könyv végén található.

MAGYARÁZAT.

I. **Kelet.**
II. **Dél.**
III. **Nyugat.**

AZ ASZÓDI KIR. JAVÍTÓINTÉZET.

1. Az intézet telke és kiépítése.

Néhai dr. Pauler Tivadar igazságügyminiszter az 1882-ik évben 62,000 koronáért megvette az Aszód város mellett volt és már rombadőlt czukorgyárnak mintegy 35 hektár térfogatú telkét, mely a vasuti indóház közvetlen szomszédságában fekszik és Aszód városa felől a vasuti állomáshoz vezető országúttal, északon a hatvani országúttal, déli oldalon a magyar államvaspályával, keletről pedig a hévíz-györki úttal van szegélyezve. A telek déli része északi irányban mintegy negyedrészben sík földű, további negyedrészben 30—60 méter magasságig lankásan emelkedő domb, azontul pedig fensík. A telek keskenyebb nyugoti oldalán állott a volt czukorgyár s itt, ennek helyén és romjain épült az új intézet.

Még mielőtt az építkezés kezdetét vette volna, de annak folyama alatt és befejezése után is sok oly munka volt e telepen végzendő, mely pénzért fogadott napszámos-munkaerő igénybevételével csak szerfelett lassan és drágán lett volna végrehajtható. Így a telep nagy részén föld-egyengetéseket, egy külön vasuti összekötő-vonal előállítását, utak megforgatását kellett eszközölni.

Az igazságügyminisztérium ezen összes munkák teljesítésére a váczi kir. orsz. fegyintézetből 50 jóviseletű fegyenczet 3 felügyelőőr kiséretében rendelt ki.

1884. évi márczius hó 3-án érkeztek a fegyenczek Aszódra és a munka több mint harmadfélévig szakadatlanul folyt.

A fegyenczek által ekként teljesített munkálatok összes pénzértéke — vállalat vagy napszám utján való árszámítás szerint — 32,562 koronára rugott volna, a fegyenczek és felügyeletük pedig összesen 23,756 koronába kerültek, minélfogva mintegy 8806 korona megtakarítás állott elő.

Az építkezést magát Wagner János budapesti építőmester vállalta el és hajtotta végre, összesen 154,000 koronáért.

Az 1884. év julius havában elkészülvén az intézeti főépület, ebbe augusztus hó 14-én beköltözött az első növendékcsoport.

Az 1884. évben az intézeti szántóföldeket kellő készület és munkaerő nélkül házilag művelni lehetetlenség volt s azért az intézeti földek egy része azon évre haszonbérbe adatott, az 1885. évben azonban már intézeti erővel házilag műveltettek s az intézeti kertészetnek is megvettetett az alapja. A kertészet részére üvegházat és melegágyakat kellett építeni s a belterületből gazdasági külön udvart keríteni. Ezen építkezéseket az 1885. évben már maguk az intézeti növendékek teljesítették, az ács-, lakatos- és bádogosmunkát kivéve. A következő 1886. évben az eddigi közös ebédlőül használt ideiglenes helyiség kicsinynek bizonyulván, hasonlóképpen a növendékek építettek a tisztilak végén egy, 200 növendék befogadására képes új ebédlőt s átalakították a régi ebédlőt két raktári helyiséggé.

Ezen új ebédlő azonban 1897-ben, — a mióta a növendékek a családias nevelésnek megfelelően külön-külön saját családi helyiségeikben étkeznek — faipari műhelyül rendeztetett be. Ezen házilag teljesített építkezések mindössze 35,512 koronába kerültek.

Az 1886. év végén a növendékek száma 149-re emelkedvén, miután még több beutalásra is volt kilátás, az intézet befogadási-képességének újabb építéssel való emelését kellett tervbe venni, hogy az akkor már fejlődésnek indult kertészet, mezőgazdaság, szőlészet többféle és rendes háziiparoktatás és e mellett egyéb házimunkák is nagyobb erővel s nagyobb sikerrel legyenek végezhetők. Ennek következtében egy különálló pavillonszerű oly épületnek felállítása lett tervezve, mely újabb két növendékcsoport befogadására képes, úgy, hogy ezzel s a már meglevő, a főépületben elhelyezett négy csoporttal a növendék-létszám 180-ra emelkedjék. Miután a kir. államépítészeti hivatal ezen pavillonépítés költ-

ségvetését 64,690 koronában megállapította s az igazságügyminisztérium az építkezésre az engedélyt megadta: 1887. év julius havában házilag megkezdődött a pavillon építkezése. Az épület 56,586 koronába került. Az új pavillon 1888. év tavaszán elkészült s beköltözött ide az ötödik és az év végén a hatodik növendék-csoport.

Ezen idő alatt az intézet bel- és külterületének rendezése is serényen folyt. Az utak s szegélyeik gyümölcsfákkal, egyes táblák díszcserjékkel, a konyhakertészetre alkalmatlan helyek pedig diófákkal és cserjékkel lettek beültetve. Hogy az esővíz levezethető legyen, a belterület lejtmérés szerint lemélyíttetett és csatornáztatott. Ezenkívül pedig a kert öntözése czéljából a kulturmérnökség tervezete szerint öntözőkészülék rendeztetett be, a melybe a vizet a czukorgyár idejéből fennmaradt fúrott kútból lóerőre alkalmazott járgány emeli.

Az 1891-ik évben a főépületben elhelyezett négy növendékcsaládnak hálótermei mellé az éjjeli felügyelet gyakorlása végett a kirendelt családi személyzet részére 1320 korona költséggel hálófülkék állíttattak fel.

1893-ban javítási munkálatok váltak szükségesekké. Ezek kivitele 8677 korona és 32 fillér kiadással járt.

Miután az intézetnek sem kórháza, sem téli fürdője nem volt, 1894. évben az intézeti főépületek száma egy új kórházzal és egy új mosóházzal szaporodott, míg a régi mosóház téli fürdővé alakíttatott át. Ezen építkezés kerekszámban 44,000 koronába került, mely összegből 20,000 korona a kórházra, 20,000 korona az új mosóházra és 4000 korona a téli fürdőre esik.

Az 1896-ik és folytatólag 1897-ik évben az intézet udvara és a kerti utak rostált kavicscsal feltöltettek, továbbá faragott trachitkőből mintegy 720 méter hosszú járda készíttetett, az intézet földalatti csatorna-hálózata pedig 309 méter hosszú beton-csatornával egészíttetett ki. A most felsorolt munkálatok 57,210 koronába kerültek.

Az 1898-ik évben az intézet telepén szétszórt épületek,

a gyorsabb központi vezetés és könnyebb érintkezés czéljából, telefon-hálózattal köttettek össze, mely újítás 3174 koronába került. Ugyanazon évben a faipari műhely mellé egy faszin létesült 2192 korona 12 fillér kiadással, 1900. évben a családfők részére 3 lakóház épült 46013 korona 90 fillér kiadással, kibővíttettek továbbá a felügyelői lakások 2787 korona 24 fillér költséggel. A gazdasági épület szük lévén, a tejgazdaságnak 1901. évben történt beállításával megfelelő istálló épült 8000 korona költséggel. Ugyanakkor kibővíttetett a faipari műhely 1579 korona 96 fillér kiadással.

A növendéklétszám emeléséből kifolyólag 1904. évben a családi helyiségek átalakítása 13709 korona 25 fillérbe került, ugyanakkor épült egy gazdasági pajta 3875 korona 94 fillér, egy borház és borpincze 2858 korona 40 fillér, továbbá a kezelési épület 22,224 korona 75 fillér, valamint a virágházak 47,288 korona 51 fillér kiadással, végre az 1905. évben megszaporodtak az épületek egy új templommal, melynek költsége a berendezésen kívül 62,456 korona 53 fillérbe, továbbá a modern igényeknek minden tekintetben megfelelő kocsigyárral, mely újítás 216,419 korona 89 fillérbe került.

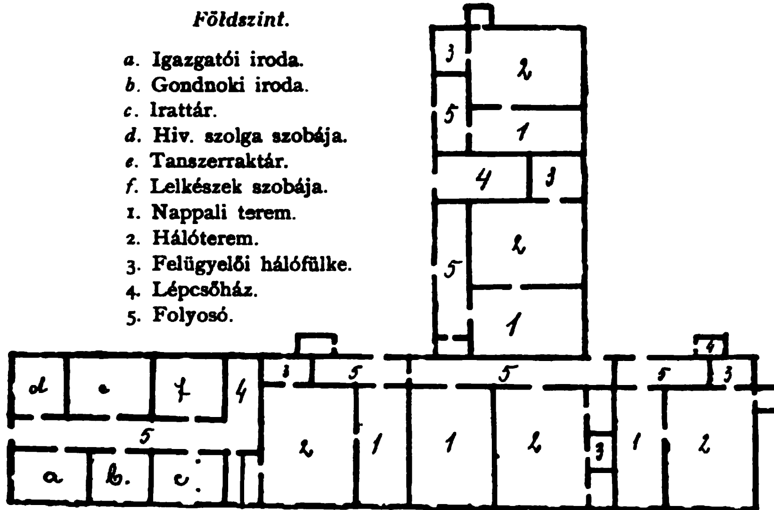
A gazdasági udvar pótépítkezése 10,541 korona 33 fillérbe került.

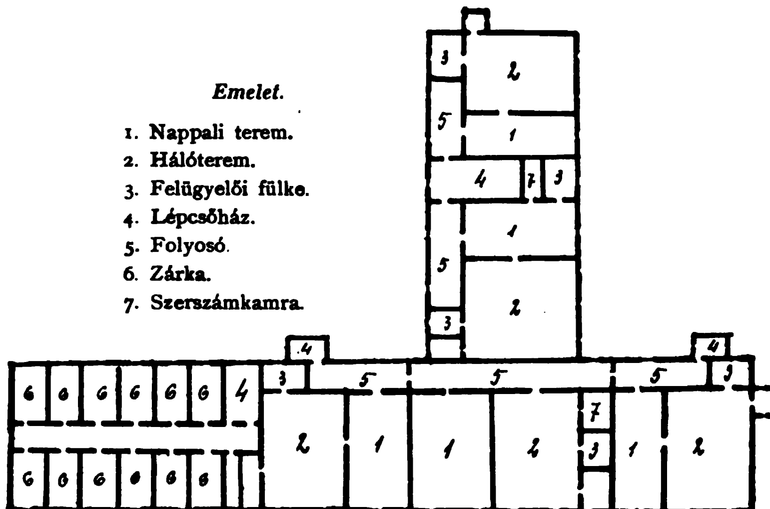
Az intézeti terekbe és épületekbe az igazságügyi kormány eddig kerekszámban 860,600 koronát fektetett be, nem számítva ide a több mint 112,000 koronát kitevő épületfenntartási és tatarozási költségeket.

Az emeletes főépület az intézeti belterület középtáján áll. Balszárnyában, amely egy közfallal van a többi résztől elkülönítve, az épületszárny közepén huzódó folyosó mentén, jobbról az igazgatói, a gondnoki iroda és az irattár, balra az irodaszolga szobája, a lelkészek két szobája és a tanszermuzeum helyisége van. A folyosó zárt végén lépcső visz fel az emeletre, ahol az előbbi helyiségek felett van az úgynevezett «javító-osztály» két sorban 6—6 magánzárkával.

A közfalon túl eső épületrészben 10 növendékcsalád nappali és hálótermi helyiségei vannak elhelyezve. A 10 nö-

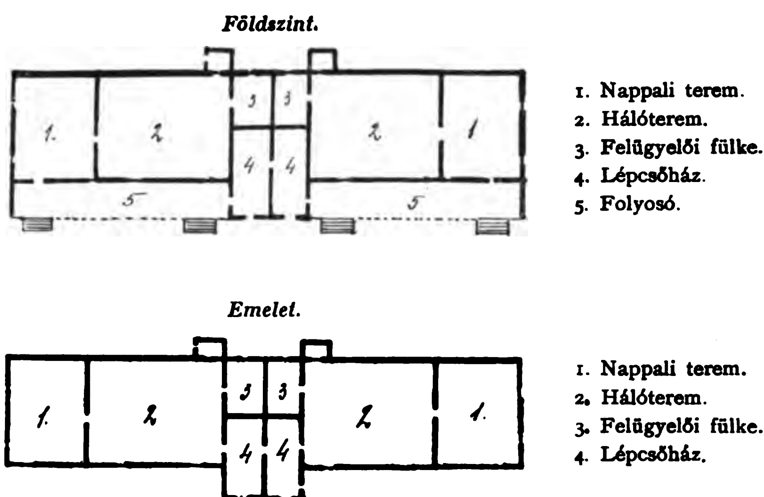
vendék-család helyiségeit válaszfal különíti el egymástól. Az emeletre 4 lépcső vezet fel. A főépület beosztását a következő ábrák mutatják:

Az egyemeletes pavillon az intézet belső területének észak-nyugati sarkán áll. Ezen épület, közepén megfelelő válaszfallal, két egyenlő részre van osztva s mindegyik rész 2—2 családnak lakó- és hálóhelyiségeit foglalja magában.

A pavillon alaprajza a következő:

A 14 családi helyiség mindenikében van egy felügyelői hálófülke, egy folyosó, mely mosakodóhelyül is szolgál és egy eszköztartó-kamra.

A hálótermek úgy a fő-, mint a pavillon-épületben, egész éjjelen át gyenge villamfénynyel vannak megvilágítva, főleg a végből, hogy az éjjeli felügyeletet teljesítők a növendékeket éjjel is szemmel tarthassák.

A folyosók és lépcsőházak, valamint az intézeti udvar is szintén villamos fénynyel vannak megvilágítva.

Minden növendék-csoportnak az udvar területén külön játszótér van kijelölve.

Az intézet főbejárójától balra, a pavillon felé, a kocsigyártó műhelyek vannak felállítva, ezek végén pedig egy faszárító. A műhelyekhez tartozó két külön faszárító-épület a szőlőtelep alatt foglal helyet.

ıd.

A kocsigyártó ipariskola a m. kir. kereskedelemügyi minisztérium iparoktatási szakosztálya által kidolgozott tervek szerint építtetett fel.

A műhelyépítkezés következtében az intézet régi főbejáratát át kellett helyezni a vasuti állomással szemben lévő oldalra. Innen egy 4 méter széles egyenes fasor vezet az intézeti templomhoz. Ezen fasortól jobbra van a főépület, balra pedig az intézeti új park terül el, melynek hosszában a főépülettel szemben a városból a vasuti állomásra vezető országutat szegélyező intézeti kerítés mentén épült a kocsigyártó-ipariskola.

Az intézeti műhely teherforgalmának lebonyolítása végett a műhelyépület északi szárnya mentén egy hídmérleggel felszerelt új kapu nyittatott.

A kocsigyártással kapcsolatos iparágak összes műhelyei, a megfelelő mellékhelyiségekkel, irodákkal, 2 nagy rajzteremmel és a gépházzal egy épületben nyertek elhelyezést. Közvetlenül ezen épülethez csatlakozik a kazánház, ehhez épült a szénraktár is, amelynek tengely-irányú folytatásában van a gyárkémény.

A 100 méter hosszú műhelyépület 2 szárnya emeletes, középső része pedig földszintes. De ez utóbbi rész is úgy épült, hogy kibővítés szüksége esetében arra emeletet építeni lehessen.

A kocsigyártó műhelyektől jobbra a pavillon és az igazgatói lak közötti téren foglal helyet a katholikus templom, attól jobbra a protestáns, balra pedig az izraelita imaterem.

A templom és a főépület közt fekszik az új kezelési épület. Ezen épület magában foglal egy tágas főzőkonyhát, két szobát a szakácsnő és cselédek részére, egy kézi kamrát, egy-egy élelmi, ruha-, kenyér- és házi vegyes anyagraktárt.

A főépülettől keletre van a kórház, mely az orvos rendelő- és a betegápoló lakószobájában, valamint a betegek fűthető folyosóján kívül 3 kórtermet foglal magában. A kórtermekben rendszerint 14 beteg helyezhető el, szükség esetében azonban 20—25 beteg is elfér, a nélkül, hogy a kórház túl-

zsufoltatnék, mivel a szellőztetés igen jó. Általában a kórház építkezése a higienikus szabályoknak megfelel.

A kórházhoz közel fekszik az új virágház, továbbá a kórházi jégpincze, a mosóház és a fürdőház.

A mosóházban a mosónőnek égy szobából, konyhából és kamrából álló lakásán kívül, van a tágas mosókonyha s e mellett külön szárító- és külön mángorló-helyiség, továbbá egy víztartókamra s ez előtt egy kisebb, rézüsttel fölszerelt mosókonyha, melyben a ragályos betegek ruhanemüjét főzik és mossák ki.

A száritóhelyiség alatt van a 26·66 négyzetméter területű és 75·71 köbméter légürtartalmú fütőpincze, hová a 10 hektoliteres vízmelegítő-kazán és a légfűtő-készülék van beépítve.

A víztartó-kamrában a 20 hektoliter űrtartalmú víztartó áll, melybe az artézi kútból szivattyúzzák a hideg vizet. A fűtőpinczében levő vízmelegítő vaskazánt, valamint a mosókonyhában felállított két lugozó rézüstöt az elébb említett víztartó látja el hideg vízzel.

A mosókonyhában rézcsapokkal ellátott kettős (hideg és meleg) vascsővezeték szolgáltatja a forró- és a hidegvizet a mosóteknőkhöz, míg a szennyes víznek a mosóház szomszédságában elhuzódó földalatti csatornába van közvetlen lefolyása.

A nedves ruhát a szárító-helyiségben a fűtőpinczéből, illetve a légfűtőkészülékből felhatoló forró levegővel szárítják az e czélra beállított ki- és betolható fakereteken. A vízforrásnál és a ruhaszárításnál fejlődő vízpárát külön szellőztető kémény juttatja a szabadba.

A nagy és a kis mosókonyhának, úgyszintén a víztartókamrának padlója aszfalttal van burkolva.

A téli fürdő, mely a régi mosóházból alakíttatott át, összesen 6 helyiséget tartalmaz. A legnagyobbikban van a betonból épített közös fürdőmedencze, amelyben egyszerre egy növendék-család megfürödhetik. Ezen helyiség előtt van a vetköző- és öltöző-szoba. Ott van még továbbá a kádfürdő, öt darab pléh-fürdőkáddal, a fűtő- (vízmelegítő-) helyiség és

a többi helyiségtől szorosan elszigetelve, az új kórházhoz tartozó halottas kamra.

A hideg- és a melegvíznek be- és széjjelvezetésére megfelelő vascső-hálózat áll rendelkezésre, a szennyes vizet itt is közvetlenül a földalatti csatornába csapolhatják le.

Az intézeti beltelek emelkedett helyén egy emeletes villaszerű épület az igazgató lakásául szolgál, ettől keletre a gazdasági udvar fekszik, melynek területén tehén- és lóistálló, továbbá sertésólak, pajta, karám, jégverem és hídmérleg állanak.

Az intézet méhese a gazdasági udvar és a kórház között fekvő emelkedettebb helyen van felállítva.

A külső területen, a szántóföldek és a szőlőtelep között elhuzódó út szélén, egy sorban 3 régi ház áll, amelyekben a felügyelő személyzet egy része lakik.

A gazdasági udvaron egy nagy istálló-épület áll. Ebben van a takarmányos egy irodahelyiségül szolgáló fülkével, továbbá a munkaterem, a tejkezelési helyiség és a magtár. Az istállóval szemben az udvar keleti részében nagy takarmánypajta van, északi részén pedig egy sertésól. Az egész gazdasági udvar, melyen még kút, jégverem és egy nagy karám áll, platánfákkal van beültetve.

Az intézet ez idő szerint 20 kisebb-nagyobb épületből áll, a melyek közül 4 emeletes, a többi pedig földszintes ház. Hét épületben az intézeti alkalmazottak laknak, 13 pedig hivatalos czélokra használtatik.

Tervbe van véve és az 1905. év őszén fog keresztülvitetni még négy emeletes épület felállítása. Ezen épületek az intézeti személyzet lakásait fogják magukban foglalni, hogy az intézet valamennyi alkalmazottja az intézet belterületén lakhassék.

Az intézeti telek használati beosztása a következő: bekerített terület (az épületek helye, a konyhakert, faiskola, park és gazdasági udvar) 5·93 hektár, szőlőtelep 2·28 hektár, kaszáló és legelő 3·90 hektár, szántóföld 22·80 hektár, összesen 34·91 hektár, vagyis 35·00 hektár.

2. Az intézet helyiségeinek területe és légürtartalma.

A hivatalos használatra szánt helyiségeknek területét és légürtartalmát, megjegyezvén, hogy azok magassága átlag 4 métert tesz ki, az alábbi kimutatások tüntetik föl:

Magánzárkák száma 12, területe összesen 174·64 négyszögméter, átlag zárkánként 14·55 négyszögméter, légürtartalma összesen 698·56 köbméter, átlag zárkánként 58·21 köbméter.

Munkatermek a kocsigyártó-műhely-épületben:

a) Bognár-műhely száma 3, területe összesen 569·00 négyszögméter, átlag termenként 189·66 négyszögméter, 66 növendéket és 6 munkavezetőt számítva 1 személyre esik 8·63 négyszögméter terület, légürtartalma összesen 2319·09 köbméter, átlag termenként 773·03 köbméter, 60 növendéket és 6 munkavezetőt számítva 1 személyre esik 35·13 köbméter légürtartalom.

b) Kovácsműhely száma 1, területe összesen 125·10 négyszögméter, 24 növendéket és 3 munkavezetőt számítva 1 személyre esik 4·6 négyszögméter terület, légürtartalma 572·95 köbméter, 24 növendéket és 3 munkavezetőt számitva 1 személyre esik 21·22 köbméter légürtartalom.

c) Szerelőműhely száma 1, területe 100·00 négyszögméter, 25 növendéket számítva, egyre esik 4·00 négyszögméter terület, légürtartalma 450·00 köbméter, 25 növendéket számítva, egyre esik 18·00 köbméter légürtartalom.

d) Kárpitozó-műhely száma 1, területe 93·00 négyszögméter, 15 növendéket számítva, egyre esik 6·20 négyszögméter terület, légürtartalma 418·50 köbméter, 15 növendéket számítva, egyre esik 27·90 köbméter légürtartalom.

e) Mázoló- és fényező-műhely száma 1, területe 93·00 négyszögméter, 15 növendéket számítva, egyre esik 6·20 négyszögméter terület, légürtartalma 418·50 köbméter, 15 növendéket számítva, egyre esik 27·90 köbméter légürtartalom.

Nappali termek száma 14, területe összesen 808·64 négyszögméter, átlag termenként 57·76 négyszögméter, egy növendékre esik, átlag 280 növendéket számítva, 2·88 négyszög-terület, légürtartalma összesen 3153·69 köbméter, átlag termenként 225·26 köbméter, egy növendékre esik, 280 növendéket számítva, 11·26 köbméter légürtartalom.

Háló-termek száma 14, területe összesen 1345·09 négyszögméter, átlag termenként 96·07 négyszögméter, egy növendékre esik, 280 növendéket számítva, 4·80 négyszög-terület, légürtartalom összesen 5245·87 köbméter, átlag termenként 374·70 köbméter, egy növendékre esik, 280 növendéket számítva, 18·73 köbméter légürtartalom.

Rajz-termek:

a) Nagy rajzterem száma 1, területe 153·70 négyszögméter, egy növendékre esik, 60 növendéket számítva, 2·5 négyszögterület, légürtartalma 614·80 köbméter, egy növendékre esik, 60 növendéket számítva, 10·24 köbméter légürtartalom.

b) Kis rajzterem száma 1, területe 93·00 négyszögméter, egyre esik, 40 növendéket számítva, 2·3 négyszögterület, légürtartalma 372·00 köbméter, egyre esik, 40 növendéket számítva, 9·3 köbméter légürtartalom.

Kórtermek száma 3, területe összesen 110·93 négyszögméter, átlag termenként 36·97 négyszögméter, egy növendékre esik, átlag 14 növendéket számítva, 7·92 négyszögméter terület, légürtartalma összesen 421·53 köbméter, átlag termenként 140·51 köbméter, egy növendékre esik, átlag 14 növendéket számítva, 30·11 köbméter légürtartalom.

Templom:

a) Katholikus templom száma 1, területe 205·50 négyszögméter, légürtartalma 2435·70 köbméter, a sekrestye területe 14·84 négyszögméter, a szent-sír helyiség 14·84 négyszögméter.

b) Protestáns imaterem száma 1, területe 64·80 négyszögméter, légürtartalma 324·00 köbméter.

c) Izraelita imaterem száma 1, területe 64·80 négyszögméter, légürtartalma 324·00 köbméter.

Torna- és játszótér száma 1, területe 3900·00 négyszögméter, egy növendékre esik, 280 növendéket számítva, 13·92 négyszögterület.

Fürdők száma 1, területe 27·86 négyszögméter, egy növendékre esik, 20 növendéket számítva, 1·39 négyszögterület, légürtartalma 114·22 köbméter, egy növendékre esik, 20 növendéket számítva, 5·71 köbméter légürtartalom.

Istállók:

a) Tehénistálló száma 1, területe 156.78 négyszögméter.

b) Lóistálló száma 1, területe 44·34 négyszögméter, munkaterem területe 40·50 négyszögméter, tejeskamra területe 12·50 négyszögméter, takarmányozó területe 47·10 négyszögméter, őrszoba területe 8·10 négyszögméter.

Sertésólak száma 8, területe 90·72 négyszögméter, átlag ólanként 11·34 négyszögméter.

Hivatalos, családi és egyéb helyiségek:

Főépület: 1 igazgatói iroda, 1 gondnoki iroda, 1 irattár, 1 hivatalszolga szobája, 2 lelkészi szoba, 1 tanszertár, 12 magánzárka, 10 nappali terem, 10 hálóterem, 10 felügyelői hálófülke, 10 eszköztartó-kamra, 12 folyosó.

Pavillon: 4 nappali terem, 4 hálóterem, 4 felügyelői hálófülke, 4 eszköztartó kamra, 4 folyosó.

Templom: 1 róm. kath. templom, 1 sekrestye, 1 szentsírhelyiség, 1 protestáns imaterem, 1 izraelita imaterem.

Kezelési épület: 1 főzőkonyha, 1 főzőnő szobája, 1 közös cselédszoba, 1 kézi kamra, 1 élelmi raktár, 1 ruharaktár, 1 kenyérraktár, 1 kézi raktár.

Kocsigyártó műhely: 3 bognár-műhely, 1 kovács-műhely,

1 szerelő műhely, 1 kárpitozó műhely, 1 mázoló és fényezőműhely, 1 szárító, 2 szerszámkamra, 1 abroncs-hevítő, 1 műhelyfőnöki iroda, 1 enyvfőző és fagőzölő, 1 gépház, 1 faszárító, 1 kazánház, 1 szénraktár, 1 nickelező, 1 fényképező laboratórium, 1 tervtár, 2 rajzterem, 1 tiszti szoba, 3 nyersanyagraktár.

Kórház: 3 kórterem, 1 betegápoló szobája, 1 orvosi rendelő szoba, 1 folyosó.

Fürdőház: 3 fürdőszoba, 1 öltöző, 1 kazánház, 1 halottas kamra.

Mosoda: 2 mosókonyha, 2 mángorló-helyiség, 1 ruhaszárító, 3 mosónő szobája, konyhája és kamrája.

Gazdasági épületek: 1 tehénistálló, 1 lóistálló, 1 takarmányozó, 1 munkaterem, 1 tejkezelő helyiség, 1 szerszámkamra, 1 őrszoba, 8 sertésól, 1 pajta, 1 karám.

Oltó- és borház: 1 oltó- (prés)-ház, 1 erjesztő-kamra, 1 borpincze.

Virágház: 1 melegház, 1 mérsékelt-ház, 1 hidegház, 1 hollandi ház, 1 szaporítóház, 1 kazánház, 1 szénaraktár, 1 magház.

3. Az intézet helyiségeinek fölszerelése.

Az intézet helyiségeinek fölszerelése a lehető a legegyszerűbb és csakis oly tárgyakra szorítkozik, a melyek valóban nélkülözhetetlenek.

A fölszerelések a következők:

A magánzárkában: 1 asztal, 1 szék, 1 fali szekrény, 1 vaságy, 1 fali lámpa, 1 mosdótál és 1 víztartó-kupa.

A családi nappali teremben: két 10—10 fiókos asztal, 23 szék, 2 szekrény, 1 iró-asztal, 1 könyv- és irattartó-szekrény, 1 szekrény a tanszerek elhelyezésére, ruhafogasok, fali óra stb.

A családi hálóteremben: a növendékeknek egymástól 0·50 méternyi távolságban álló vaságyai és egy 20 fiókos ruhaszekrény.

A mosdótálak a főépületben a hálótermi folyosón, a

pavillonban pedig magába a hálóterem falába erősített könyökvason le- és felmozdítható vaskeretbe vannak foglalva.

A felügyelők hálófülkéjében: 2 vaságy, 1 asztal, 2 szék, 1 mosdószekrény és 1 ruhafogas.

A tanszerek darabszáma 1455, a tan- és vezérkönyveké 2125, az ifjúsági iratoké 442, míg a tisztikönyvtár 215 művet foglal magában.

A templom az összes egyházi szerelvényekkel el van látva. Berendezésénél a csín és művészi ízlés szempontjai is érvényesültek.

A kórházban: 16 teljesen fölszerelt ágy s ezek mellett fiókos állványok (etagerek), továbbá mosdó- és ruhatartószekrények, mindegyik teremben egy-egy asztal, néhány szék, ruhafogasok s az orvos szobájában különféle orvosi műszerek.

A mosóházban: vízforraló üstök, két ruhamosógép kézierőre, mosóteknők, szapulókádak, mángorló és más kisebb eszközök.

A főző-konyhában: ételfőzésre berendezett 3 drb katlan, egy nagyobb takaréktűzhely, vas- és pléhfazekak, lábasok és egyéb konyhaszerek.

A virágházakban: a növények téli elhelyezésére szükséges állványok és függő virágtartók, kézi vízfecskendők, öntözőkannák és hőmérők. A virágházak forróvízfűtésre vannak berendezve.

A kertészetnél, a mezei, szőlő- és tejgazdaságnál a modern gazdasági üzemhez szükséges összes eszközök megvannak.

A gazdasági állatállomány: két pár igás ló (lipiczai kanczák), egy járgányvonó ló, 34 drb bonyhádi fajta tehén és növendékmarha, 3 drb yorkshirei tenyészsertés és malaczok.

Az intézet kellő tűzoltó- és tornafelszereléssel is bír.

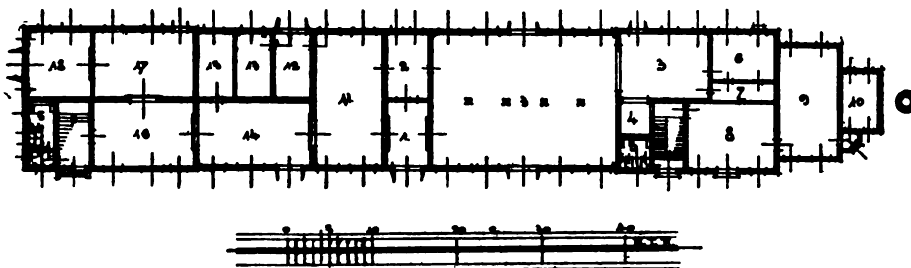
Az igazgatósági és családfői irodák berendezése csak a legszükségesebbekre szorítkozik.

Az ipari oktatás közelebbi megvilágítása végett részletesebben ismertetjük az ezen intézetben fennálló kocsigyártó ipariskola üzemi felszerelését.

Az ipariskola helyiségeinek beosztását az alábbi két vázrajz mutatja.

KOCSIGYÁRTÓ IPARISKOLA.
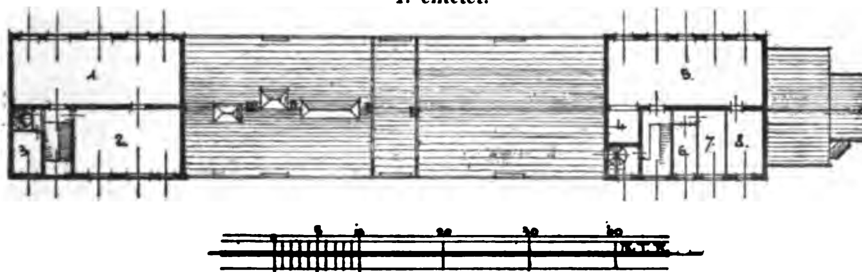
Földszint.

1. Előtér.
2. Műhelyfőnök.
3. Bognárműhely.
4. Felhúzó.
5. Closet.
6. Fagőzölő-enyvfőző.
7. Fa-szárító.
8. Gépház.
9. Kazánház.
10. Szénkamra.
11. Kovácsműhely.
12. Abroncshevítő.
13. Kovács kézi kamra.
14. Szerelőműhely.
15. Szerelő kézi kamra.
16. Kárpitozó.
17. Fényező.
18. Szárító.

KOCSIGYÁRTÓ IPARISKOLA.

I. emelet.

1. Rajzterem.
2. Tanterem.
3. Tanári szoba.
4. Felhuzó.
5. Bognár-műhely.
6. Laboratorium.
7. Nikelező.
8. Tervtár.

A kazánházban a gőzgépek hajtására s különböző ipari célokra és a fűtéshez szükséges gőz előállítására 2 darab, egyenként 40 m² fűtőfelületű, 10 légköri üzemnyomású Cornwall rendszerű gőzkazán áll. Ugyanitt van felállítva két Worthington gőztáp-szivattyú, melyek a vízvezetéket táplálják. A szivattyúk a vizet egy a kazánház közelében megépített

kútból veszik. A kazánok tüzeléséhez szükséges léghuzam előállítására szolgál a 60 cm. felső átmérőjű és 30 méter magas gyárkémény.

A kazánház szomszédságában van a szénraktár.

A gépház az épület emeletes északi szárnyának földszintjén van. Ebben egy drb 50 és egy 80 lóerejű gőzgép áll, a melyek közül az egyik sűrítő, a másik kipuffogó szerkezettel bir. A gőzgépek egy-egy 16 kilowattos dynamógépet hajtanak, a melyek a műhelyek erőátviteli áramán kívül az intézet összes helyiségeinek, sőt a községnek villamvilágításához szükséges áramot is szolgáltatják. Kapcsolásuk egy 4 merőből álló nagy márvány-kapcsolótábláról történik. A gépháznak a dinamógépek alatti része és a szomszédos lépcsőház alá van pinczézve és itt van felállítva egy 132 elemből álló akkumulátor telep. Ezen helyiség szellőztetésére külön szellőztető kémények szolgálnak.

Ezen emeletes szárny földszintjébe nyúlik még be a földszintes épületben lévő nagy bognárműhelynek egy része is, amelyből egy fahajlításra és enyvfőzésre berendezett helyiség nyílik. Itt vannak felállítva a növendékek mosakodására szolgáló mosdóberendezések is.

A fahajlító helyiség mellé csatlakozik a faszárító kamra, mely mesterséges légfelfrissítésre és gőzfűtésre van berendezve, úgy hogy 10 óra alatt 200 kg. vizet képes elpárologtatni. Az épületszárny első emeletére külön lépcső visz fel. Itt van továbbá a teherfelvonó helyiség is, mely a nagy és kis bognárműhelyek, továbbá a padláson lévő raktárak anyagának szállítására szolgál.

Az épület északi szárnyának emeletén van a kisebb bognárműhely, hol 20 növendék dolgozhatik. Itt a növendékek kézi szerszámain kívül csupán egy motorral hajtott szalagfűrész áll. A kisebb bognárműhelyből nyílik a tervtár, melyben a kocsigyártási tervek és az összes minták vannak elhelyezve. Ezen emeleten van még a nickelező helyiség különböző galvanizáló kádakkal és a laboratórium a kényesebb vegyszerek raktározására és a fénymásolatok előállítására.

A középső földszintes épületrészben a főbejárat egy előtérre nyílik, amely a szállításra kész kocsik felülvizsgálására szolgál. Az előtérből egyenesen nyílik a műhelyfőnöki iroda, hol a kocsigyártó-iskola körülbelül 100 kötetből álló szakirodalmi könyvtára is áll. Az előtérből jobbra nyílik a nagy bognárműhely.

Ezen műhely 40 növendék munkáltatására van berendezve s benne a növendékek kézi szerszámain és a közös szerszámokon kívül a következő munkagépek vannak felállítva: 1 drb egyengető gyalugép, 1 drb vastagság-gyalugép, 1 körfürész, 1 szalagfürész, 1 küllő másoló marógép, 1 agy esztergapad, 1 közönséges marógép, 1 kerékagy vésőgép és 1 kerékagy furógép. Ezen gépeket egy a műhely padlója alá helyezett közlőmű hajtja, a forgácsot és fűrészport pedig egy külön porelszivó-berendezés viszi a szénraktárba s így portalanítja a műhelyek levegőjét.

Az előtérből balra nyílik a kovácsműhely 20 növendék részére. Itt két nagyobb és két kisebb amerikai rendszerű kovácstűz van felállítva, de ezen tüzek kézi fujtatásra is be vannak rendezve, továbbá egy 100 kgr. erősúlylyal biró kalapács és egy oszlopos furógép. Ez utóbbi két gépet külön elektromotor hajtja.

A kovácsműhelyből egy nyilt helyiségbe lépünk, melyben a rugóedző és abroncshevítő kemencze van felállítva és egy közönséges falazott kovácstűz, a hol a lóvasalások (patkók) készülnek. Innen nyílik egy kézi raktár a kovácsiparhoz szükséges anyagok és szerszámok részére.

A kovácsműhelyen keresztül jutunk a szerelő-műhelybe, mely 20 növendék foglalkoztatására van berendezve. Ebben áll két kisebb amerikai kovácstűz, egy fúrógép és egy univerzális vasesztergapad, melyek mindegyikét külön-külön motor hajtja. A szerelő műhelyből nyílik egy hozzátartozó raktárhelyiség és a kárpitosműhely.

A kárpitosműhely már a déli emeletes szárnyépület földszintjébe esik. Tíz növendék foglalkoztatására van berendezve, kik közül néhányan a szíjgyártásban és nyergességben is

kiképeztetnek. Felszerelése a növendékek kézi szerszámain kívül egy nagyobb és két kisebb varrógépből, egy gombkészítő gépből és különböző, a bőr feldolgozásához szükséges közös szerszámokból áll.

A kárpitosműhelyből nyílik a fényező műhely egy elsötétíthető szárító helyiséggel.

A kocsifényezést s ezzel kapcsolatban a mázolást és czimerfestést 10 növendék tanulja.

Az összes műhelyek tehát olyan sorrendben vannak elhelyezve, mint aminő sorrend a kocsi gyártása közben követtetik.

A déli épületszárny első emeletén van a nagy rajzterem, a hol a növendékek a nagyméretű kocsiterveket készítik és a kisebb rajzterem s ennek szomszédságában egy kis tanári szoba.

Az összes helyiségek térmértékét fentebb már ismertettük.

A műhelyépület legtöbb helyiségei legnolith-padló burkolattal vannak ellátva.

Kimutatás

a felszerelési tárgyak használati czéljáról és beszerzési értékéről.

Iskolai szerelvények és tanszerek	9,082	kor.	44	fill.
Irodai szerelvények	3,109	«	04	«
Családfői szoba, hálótermi, ebédlői és zárka-szerelvények	11,900	«	44	«
Élelemtári, konyhai és mosóházi szerelvények	1,381	«	52	«
Kórházi szerelvények	1,205	«	56	«
Templomi szerelvények	28,000	«	—	«
Különféle házi szerelvények	5,109	«	28	«
A kisérleti családban gyakorolt asztalos-, czipész-, szabó-, kefekötő- és könyvkötészeti iparágak felszerelése	6,960	«	65	«
A kocsigyártó ipariskola műhelyeinek leltári értéke	127,388	«	—	«
Kertészeti, mező- és tejgazdasági felszerelés	9,608	«	09	«
Tüzoltó-, torna- és játékfelszerelés	1,893	«	52	«
Lábas jószág	9,672	«	68	«
Összesen	218,641	kor.	88	fill.

4. Az intézet személyzete.

Az intézet hivatalos személyzete jelenleg a következő tagokból áll.

a) *Rendszeresített állásokban:* 1 igazgató, 1 gondnok, 1 irnok, 1 dijnok, 12 családfő, 2 családfő-segéd, 1 családfő-gyakornok, 1 róm. kath. lelkész, 1 műhelyfőnök, 27 munkavezető, 1 zárkaőr, 1 tejkezelő, 1 kapus, 1 hivatalszolga és 1 fűtő.

b) *Tiszteletdíjasok:* 1 orvos és 3 lelkész.

c) *Cselédség:* 1 betegápoló, 1 éjjeli őr, 1 kocsis, 1 főzőnő, 1 mosónő és 2 konyhacseléd.

5. Az intézet növendékei.

Az aszódi kir. javító-intézetbe megnyitása, vagyis 1884. évi február hó 18-tól 1904. évi deczember hó 30-ig összesen 1037 növendék fogadtatott be. Befogadó képessége eredetileg 180 fő volt, ma 280. Korábban hat család volt, ma van 14 család

Ezen 1037 növendékre vonatkozó adatokat az alábbi kimutatások ismertetik.

A növendékek befogadására szolgált ok:

Élet, vagy testi épség elleni bűncselekmény	25	2·41%
Nyereségvágyból elkövetett bűncselekmény	577	55·65 «
Gyujtogatási bűncselekmény	13	1·25 «
Szemérem elleni bűncselekmény	9	0·86 «
Közhatóság, közcsend- vagy közbiztonság elleni bűncselekmény	6	0·57 «
Csavargás, koldulás	117	11·28 «
Erkölcsi romlottság	290	27·98 «
Összesen	1037	100·00%

A növendékek befogadása történt:

A szülő vagy gyám kérelmére	297	28·66%
A rendőri vagy más közigazgatási hatóság kérelmére, ide értve az 1879. évi XL. t.-cz. alapján történt befogadásokat is	251	24·20 «
Az 1875. évi V. t.-cz. 42. §-a alapján	406	39·15 «
Az 1875. évi V. t.-cz. 84. §-a alapján	52	5·01 «
A felügyelő-bizottság kérelmére	31	2·98 «
Összesen	1037	100·00%

A növendékek előélete:

Büntetlen előéletű	606	58·44%
Előbb már büntetve volt	431	41·56 «
Összesen	1037	100·00%

A növendékek szülőinek foglalkozása:

Földmíves vagy napszámos	343	33·08%
Szolga vagy cseléd	256	24·69 «
Iparos vagy kereskedő	312	30·08 «
Értelmiség (Honoratior)	126	12·15 «
Összesen	1037	100·00%

A növendékek, illetve szülőik anyagi helyzete:

Vagyonos	105	10·12%
Vagyontalan	932	89·88 «
Összesen	1037	100·00%
Ellátási díjat fizetett	92	8·87%
Ingyenes nevelésben részesült	945	91·13 «
Összesen	1037	100·00%

A növendékek életkora:

12 éven aluli	76	7·33%
12—16 éves	601	57·95 «
16—20 éves	360	34·72 «
Összesen	1037	100·00%

A növendékeknek a befogadást megelőző lakhelye:

Budapest-székesfővárosi	305	29·41%
Városi	342	32·99 «
Falusi	390	37·60 «
Összesen	1037	100·00%

A növendékek származása és családi viszonyai:

Törvényes házasságból származott	877	84·57%
Törvényes házasságon kívül származott	160	15·43 «
Összesen	1037	100·00%
A szülők életben vannak	418	40·30%
Csak az apa él	134	12·92 «
Csak az anya él	322	31·06 «
A szülők elhaltak	163	15·72 «
Összesen	1037	100·00%

A felvételre került növendék előképzettsége:

Iskolába járt	863	83·22%
Iskolába nem járt	174	16·78 «
Összesen	1037	100·00%

A növendékek vallása:

Római katholikus	689	66·45%
Görög katholikus	90	8·68 «
Görög keleti	27	2·60 «
Ev. református	49	4·73 «
Ág. hitv. evangelikus	54	5·21 «
Unitárius	2	0·19 «
Izraelita	125	12·05 «
Baptista	1	0·09 «
Összesen	1037	100·00%

A növendékek nemzetisége:

Magyar	816	78·68%
Német	102	9·85 «
Román	12	1·16 «
Tót	78	7·53 «
Ruthén	10	0·96 «
Szerb	13	1·25 «
Másféle	6	0·57 «
Összesen	1037	100·00%

A növendékeknek a befogadást megelőző foglalkozása:

Iparos-tanoncz	430	41·47%
Kereskedő-tanoncz	50	4·82 «
Tanuló	131	12·63 «
Földmíves	43	4·15 «
Szolga vagy cseléd	152	14·65 «
Csavargó (foglalkozás nélküli)	231	22·28 «
Összesen	1037	100·00%

6. Iskolai oktatás.

Az aszódi kir. javító-intézetben az iskolai oktatás kiterjed:

a) elemi népiskolai,

b) ipari szakiskolai és

c) földmíves-, vinczellér és kertészképző szakiskolai oktatásra.

Az elemi népiskolai oktatást, mely minden javító-intézetben egyforma, már az általános részben ismertettük.

Az ipari szakiskolai oktatás általános tárgyakra és szak-

tárgyakra terjed ki. Az általános tárgyak mindegyik ipari szakiskolában azonosak lévén, az általános részben vannak ismertetve. A szaktárgyak mindegyik iskolában az űzött iparnak megfelelően vannak választva s ehhez képest Aszódon, ahol a kocsigyártás, illetőleg a bognár-, kovács- és fényezőiparok, valamint a nyerges- és szíjgyártó-mesterségek oktattatnak, a szakoktatás a következő tananyagot öleli fel:

Kocsigyártók.

(A bognároknak, kovácsoknak és fényezőknek közös.)

II. évfolyam, heti 3 órában.

Tárgy: a) *Szerkezeti és alaki ismeretek rajzolással.* A közúti járóművek és azok nemei. Azok megkülönböztető jelei. A szekér leírása alkotórészeinek megnevezésével. Alsó és felső szekérrészek, a mellső és hátsó alj alkotórészei és ezeknek egymással való összekapcsolása, a rúd és ennek összekapcsolása a mellső aljjal; a kerék és alkotórészei; a felső szekérrész alkotó részei: oldalak, mellső és hátsó saraglya, szekérfenék, szekérülés; az alsó és felső szekérrészek egymással való összekapcsolása és az erre használt alkotórészek.

A taliga, a talicska, az eketaliga, a szán leírása.

A fentemlített járóművek vasalásainak elnevezése és azok leírása annak fölemlítésével, hogy mily czélt szolgálnak azok.

A kocsigyártásban előforduló fontosabb fakötések.

Egy közönséges szekér mellső alja és részeinek alaki, méretbeli és szerkezeti tárgyalása. Milyen anyagból készülnek azok, miként válogatjuk és kezeljük ezek anyagát. Készítésük munkafolyama, vasalásukat is beleértve.

Ugyanezen módszer szerint tárgyaljuk a mellső és hátsó aljakat, épúgy a mellső alj és a rúd, a főrhécz és a hámfák összekötő részeit, a kerék alkotó részeit, a szekér oldalát, a mellső és hátsó saraglyát, a szekérfenekét és a lőcset.

A kerék czélja és helyzete. Mellső és hátsó kerék közötti különbség és ennek megokolása.

Tengely és tengelycsap vagy szár. A tengelyek fölosztása anyag, alakítás és szerkezet szerint.

Fatengely, vasalt és aczél-, illetőleg vastengelyek. Kenőcsös, félolajos és olajos tengelyek. Ezek alkotórészei.

Milyen a csap fekvése? Hengeres és kúpos szárú tengelyek. Milyen elsőbbsége van a kúpos csap(szár)nak a hengereshez képest? A hengeres csap megvizsgálása a kerékhez képest, midőn a szekér terhe nagy. A kúpos csap vízszintes és dűlt helyzetben. Folyománya ennek a kerék dülése. Miért készítjük a kerék küllőit is dűlt helyzetben? Miért nem azonos a mellső és a hátsó kerék dűlése? A kerék készítésénél fölmerülő munkafolyamok. A nyomköz nyomás fogalma. Nyomközök Magyarországon. Ezek változásának befolyása a közútakra és a húzóerőre.

b) *Árúismeret és technologia.*

1. *A bognárság köréből.* Szögek és srófok; enyv és enyvezés. A fa anyagáról. A faanyag fontosabb ipari tulajdonságai: szín, fény, keménység, hasadóság, zsugorodás és dagadás; a fa víztartalma; a zsugorodás és dagadás elhárítására irányuló eljárások (szárítás, gőzölés). A fa tartóssága. A fa csiszolása és az erre használt anyagok. A kocsigyártás fontosabb faanyagainak ismertetése, ezek méretei. Kereskedelmi egységük. Beszerzési források. Normál áregységük.

2. *A kovácsipar köréből.* A kovácsolható vasak és az aczélok ismertetése és azok gyártása rövid vonásokban. Azok fontosabb ipari tulajdonságai. A vas és aczélfélék megvizsgálása jóságuk és használhatóságuk szempontjából. A nyujtás és hegesztés műveletei. Zömítés vagy duzzasztás, sajtolás.

A kovácsiparban fontosabb tüzelő anyagok ismertetése. A vas- és aczélfélék kereskedelmi alakja és egységük. Beszerzési forrásuk. Kereskedelmi szokásuk. Normál áregységük.

3. *A fényező ipar köréből.* A lakkok nyersanyagainak ú. m. a természetes lakkanyagok és ezek oldószereinek ismertetése. A lakkok gyártása rövid vonásokban. A kereskedelemben előforduló fontosabb kocsilakkok ismertetése. Ezek beszerzési forrásai. Kereskedelmi szokások. A kocsilakkok

megvizsgálásának módjai. Mit kivánunk a jó kocsilakktól. Csiszolás és csiszoló anyagok ismertetése.

Módszer. a) *Szerkezeti és alaki ismeretek.* Az oktatás módszere általában a legegyszerűbb, tehát főképpen szemléltető-leíró legyen. E czélból a tanár jó fali táblákat és eredeti mintákat szerezzen be, amelyekkel kapcsolatban ismerteti az oktatás tárgyait. A tanulók ott, ahol a tanár ezt szükségesnek véli, az illető tárgyakat jegyzetükben fölrajzolják.

A kocsigyártás körébe tartozó összes iparok növendékei, a nyerges-szíjgyártókat kivéve, itt együttesen hallgatják a szerkezeti és alaki ismereteket.

Fali táblák beszerzendők: 1. A közúti járóművek fontosabb tipusairól (szekér, szán, taliga, talicska, rúgós kocsik), amelyek három derékszögű vetületben feltüntetvék.

2. Szekér- és taligaaljak három vetületben és méretezve.

3. A szekerek és egyéb kocsik fontosabb faalkotórészei vetületben és méretezve.

4. Az összes vasalások vetületekben és méretezve. Az alkotórészek ezenkívül minták alakjában is beszerzendők.

Fontos, hogy a fali táblákon az illető tárgyak helyes magyar neveit feltüntessék.

A rajzolás tárgyai a II. évfolyamban a bognároknak, kovácsoknak és fényezőknek közös legyen. Ennek tárgyai a következők lehetnek, a mennyiben azokat a szabadkézi rajzolásban még nem rajzolták volna: hámfa, förhécz, tengelyfa, zsámoly az elölső és a hátsó aljról, juha, rúdszárnyak, kocsirúd, nyújtó, nyújtószárnyak, hasló, szekéroldalak elölső és hátsó saraglya, lőcs, rokoncza. Ez alkotórészek vasalásai. Teljes aljszerkezetek. Szekérülések. A kerék alkotórészei: küllő vagy fentő, agy, talp; teljes kerék vasalás nélkül és vasalással; tengely és tengelcsap, agypuska. A rajzolás rendesen fölvétel alapján folyik. Ezeket a rajzokat lehetőleg nagy mértékekben rajzolják czeruzával derékszögű vetületben. A metszeteket srafozzák az illető anyagnak megfelelően, későbben pedig befestik. A tárgyak méreteit műszaki rajzoknál szokásos módon jegyzik be. Tussal való kihuzásnak csak az ügye-

sebb növendékeknél van helye, amidőn azok egyes összetettebb szerkezeteket, pl. teljes aljakat, kereket stb. kisebb mértékekben rajzolnak.

b) *Árúismeret és technologia.* Itt is a szemléltetés elve érvényesüljön. Ez okból az egyes különleges iparágakból bemutatott anyagok és kellékek valóságban bemutatandók, egyes műveletek pedig a műhelyben magyarázandók meg és gyakorlandók. Az anyagok és kellékek gyártása fali táblák segélyével magyarázandó meg, pl. a vas- és aczélgyártás, a fa szárítása, a lakkgyártás stb. Amennyiben ilyen falitábla nem állna rendelkezésre, a tanár a kérdéses készülékeket az iskolatáblán vázolja fel.

Az árúismereti és technologiai ismereteket a különféle ipari szakmákhoz képest az illető növendékeknek különkülön magyarázzák meg.

III. évfolyam heti 4 órában.

a) *Szerkezeti és alaki ismeretek rajzolással.* Különböző rendeltetésű szekerek alaki, méret- és szerkezetbeli tárgyalása.

A rúgó nélküli taliga, a talicska, az eketaliga és a szán hasonló irányú tárgyalása.

A hintók felosztása a rúgók alapján. Hintó elsőbbsége a rúgó nélküli kocsik felett. Rúgós kocsik egy egyszerű tipusú aljának leírása. Egyéb tipikus aljak és azok alkotó részeinek leírása alaki és szerkezeti szempontból. Ezek összeköttetése a tengelylyel, a tengelypárakkal és a förhérczczel. A förhécz és hámfák. Ezek összeköttetése és vasalása. Hátsó aljak. Aljméretek. Kocsirudak és rúdpárak. Ezek vasalásai. Rúgók nemei, alak és szerkezet szempontjából. Tengelyek méretei. Agy- és tengely-csapméretek.

A hintó szekrényének és alkotórészeinek leirása. A fontosabb rúgós kocsik és hintótipusok leíró ismertetése szekrényük alakja szempontjából. Rúgós teherkocsik (pőre szekér = stráfkocsi és egyebek), üzleti kocsik, Coupé, Berline,

háromülésű Coupé, Mylord, Phæton, Caléche, Landau, Omnibus, tető nélküli rúgós kocsik, fontosabb kétkerekű rúgós kocsik. Sármentők.

Az elölső kocsikerék befordulása, különböző eseteinek szerkezeti megoldása. (Az elölső kerekek állása és viszonya a szekrényhez; a kerék viszonya a rugókhoz; a kerék tetszőleges ponton való megállításánál). A nyomközök szélességének megállapítása. A derék- vagy aljszög előbbre való állítása. A hátsó alj elhelyezése a szekrényhez viszonyítva.

Könnyebb rugónélküli kocsik alak, méret és szerkezet szempontjából való ismertetése, aminő pl. a homokfutó és bricska.

A kocsiknál előforduló lakatos munkák ismertetése.

b) *Árúismeret és technologia.*

1. *A bognárság köréből.* A bognáripar szerszámai és készülékei: *a)* mérő és rajzoló, *b)* tartó és *c)* forgácsoló szerszámok, ú. m.: fűrészek, kések, balták, gyalúk, furók, vésők, ráspolyok és reszelők. Czéljuk és az ebből folyó szerkezetük; kezelésük és alkalmazásuk. Kerékgyártásnál használt különleges készülékek, nevezetesen agyfuró, puskafuró és küllőcsap maró készülékek. A fa hajlítása.

2. A *kovácsipar köréből.* Aczél megeresztése és edzése. Aczélozás vagy nádolás. A kocsiiparban előforduló öttevények, (bronz, sárgaréz). Forrasztás. A kovácsolható öntött vas készítése és fontosabb tulajdonságai. A kovácsiparban szereplő szerszámok és készülékek ismertetése, nevezetesen a gyakrabban használt kovács-tűzek, ezek kezelése. Az üllő és mellékrészei; kalapácsok, fogók, ráspolyok, reszelők; köszörülés és az erre szolgáló gépek leiró ismertetése. Abroncsok hajlítása, duzzasztása és az erre használt gépek és készülékek ismertetése.

3. *A fényezőipar köréből.* A színtan elemei. A színek felosztása. Miként viselkednek az anyagi színek keverésnél az optikai színekkel szemben. Színérték és színárnyéklat fogalmai.

A festékanyagok felosztása szín alapján, származásuk és

oldó, illetőleg kötőanyag szempontjából. Mit követelünk a jó festéktől. Mitől függ a festék színének állandósága. Átlátszatlan és átlátszó festékek. A festékek készítésének módjai. Festékek megvizsgálása. Ásványfestékek kereskedelmi elnevezései. Bevásárlási források. Normál egységárak.

Módszer. Szerkezeti és alaki ismeretek. A leíró és szemléltető ismertetés itt is helyén van, főképpen a fontosabb szekértipusok ismertetésénél, ahová a gazdasági kocsik is számítanak. Ugyanígy tanítandó a rúgós kocsikra vonatkozó rész. Az oktatáshoz tehát fali táblák és minták szükségesek. Kiválóan szükségesek a méretekkel és elnevezésekkel ellátott fali táblák a következő tárgyakról: Rúgós kocsik aljairól három vetületben. A rúgók alakjairól. Tábla a tengelycsapok és az agyak méreteiről különböző megterheléseknél. Hintóvasalásokról. Fontosabb rúgós kocsik tipusairól, azok főméreteivel. Az aljak és a kocsiszekrény viszonyairól. Homokfutóról és bricskáról. Minták ott is álljanak rendelkezésre, a hol a szerkezet megkivánja, hogy a tanár az illető szerkesztést a fekete táblára fölrajzolja.

A rajzolás tárgyai lehetnek: Talicska, taliga, parasztszekér, gazdasági szekér és szán. Ezek a tárgyak derékszögű vetületben kisebb mértékben, adott méretek vagy fölvétel alapján rajzoltatandók. A rajz czeruzával, esetleg tussal is kihuzandó és a szokásos méretezéssel ellátandó. Kivánatos, hogy a tanár az ország, kivált az Alföld szokásos szekértipusait fölvételek alapján készült rajzban beszerezze és úgy ezek, valamint a használatosabb gazdasági szekerek normál szerkezeti méreteikről táblázatokat állítson össze és ezeket sokszorosítva a növendékek rendelkezésére bocsássa. A rúgós kocsik aljai és ezekre vonatkozó szerkezetek ugyancsak rajzi tárgyakat képezhetnek. Tekintettel arra, hogy a kocsilakatosság tulajdonképp csak a kovácsságnak a folytatását képezi és az ügyesebb kovácsnövendékek erre is tanítandók, ezek a lakatosipar köréből való tárgyakat is rajzolnak, pl. pántokat és zárakat, fékeket, horgokat, zárókat, lámpatartókat, csuklókat stb. Fontos, hogy a növendékek, kivált a bognár- és

kovácsiparban működők, ilyenekről munkarajzokat is készítsenek.

A fényezők itt megkezdhetik a betű- és czímerrajzolást, nevezetesen a megelőzőleg gyakorolt ékítményi rajzolást festéssel egybekötve, majd pedig különböző betűtipusokat, ú. m. tömb, dűlt, angol, egyptomi, gót, modern stb. írású nagy és kis betűk arányosított alakjainak rajzolását gyakorolják. De gyakorolják ezeknek bizonyos területen való arányos elosztását, monogrammok rajzolását és festését ékítményekkel kapcsolatban, épúgy monogrammoknak ékítményekkel való diszítését.

Czélszerű, ha a vezetőség e tárgyakra vonatkozó minta szerű rajzgyűjtemények alapján megfelelő fali táblákat készíttet, a melyek — arra való tekintettel, hogy a lakkozó munkások az életben gyakran czímfestéssel is tartoznak foglalkozni — a czímfestőipar körébe tartozó mintákat is tartalmaznak. A rajzoktatás egyéni oktatás jellegű tartozik lenni.

b) *Árúismeret és technologia.* Az erre vonatkozó ismeretek oktatása főképpen a műhelyben történik szemléltetés útján, annál is inkább, mert a növendékek az itt szereplő tárgyakat és míveleteket a műhelymunka révén már jórészt ismerik; az oktatásnak tehát csak a rendszeres összefoglalás és az öntudatos megértés a czélja. Magától értődik, hogy ez az oktatás ipari szakma szerint különválva, az illető iparok növendékcsoportjaival külön-külön történik.

IV. évfolyam heti 4 órában.

a) *Szerkezeti és alaki ismeretek rajzolással.* A hintószekrény szerkesztéséről. A szekrény alakjának keletkezése a dűlés és a dudorodás vonalának egymáson való törvényszerű mozgatás révén.

Fontosabb szekrénytipusok főméretei és azok szerkezeti részletei, pl. a Mylord, a kétülésű Coupé, a Phaëton, a csolnakalakú Landau, a háromülésű Coupé, rúgós taligák, üzleti és teherkocsik és az Omnibusnál. A szekrény három derék-

szögű vetületének szerkesztése adott föltételek mellett. Egyes fontosabb szerkezeti részleteknél a megfelelő vetületekből az illető részlet mértékadó sablon szerkesztése, pl. valamely Phaëton, Landau stb. elülső oszlopának, az üléskorlát egy bordájának, a korlátpárkány, az oszlop élszögének, hosszanti tartó élszögének meghatározása adott föltételek mellett stb. Lehajtós tetejű kocsik tetőszerkezete. Hintók szerelésére vonatkozó fontosabb tudnivalóknak egyes tipikus hintóknál való magyarázata.

Szekér- és rúgós kocsik fejei.

Kovácsok számára külön: A patkóról és a patkolásnál szükséges tudnivalók.

b) *Technologiai ismeretek.* a) *A bognárság köréből.* A kerékgyártásban és a bognáriparban használt fontosabb gépek ismertetése és kezelése. A gépszerszámok készítése és kezelése.

b) *Kovács- és kocsilakatosság köréből.* Az egyszerűbb kézi fúrógépek, vasesztergák (egyetemes), sajtók, lukasztók, ollók, az agypuska-furógép, az abroncshajlító, duzzasztó és az abroncsajtógép és egyéb fontosabb gépek ismertetése és kezelése. A gépszerszámok készítése és kezelése.

c) *A fényező-ipar köréből.* Fontosabb olajfestékek összetételei és ezek gyártása. A lenolaj és az ezekből készülő firnisz. Szikkasztó anyagok (sicativák). Olajlazur. Festékek hamisítása. Festékek megvizsgálásának egyszerűbb módjai. Festőszerszámok. Az olajfestékkel való festés technikája. Az aranyozásnál használt arany-, ezüst- és fémfüstök és egyéb anyagok ismertetése. A lényeges aranyozó szerszámok. A bágyadt fényre való aranyozás, fényesre való aranyozás míveletei.

Módszer. a) *Szerkezeti és alaki ismeretek.* Az oktatás módszere itt is szemléltető-leíró lesz. A rúgós kocsik, nevezetesen azok szekrényének tervezése és szerkesztése magasabb föladat, amelynek megtanulását ezen növendéktől még nem követelhetni. De még az aljak és kocsiszekrény viszonyára, továbbá a hintók szerelésére vonatkozó és egyszerű leírás

útján szerzett ismeretek is csak azt czélozzák főképpen, hogy tudomásuk legyen ezekről, hogy azt, amit majd későbben, a gyakorlati életben késziteni és tanulni fognak, ne legyen előttük teljesen ujdonság, illetőleg, hogy majd akkor öntudatuk e téren gyorsabban fejlődjék és hogy az ezekre vonatkozó munkarajzokat könnyebben olvasni tanulják.

Éppen ez okból a rajzolás a rúgós kocsik köréből csak az elemekre vonatkozhatik és itt is majd csak az intelligensebb növendékek jöhetnek számba, minek folytán a rajzoktatás e fokon már egyéni lesz.

A megérthetést itt is a megfelelő fali táblák és minták segítik elő. Falitábla szükséges: különböző szekrényfélék vetületei düléssel és dudorodással mint alkotókkal. Egyes szerkezeti részletek alakzóinak és élszögeinek meghatározásáról. Rúgós kocsik szereléséről és egyéb másutt megnevezett tárgyakról.

A rajzolás tárgyai a bognároknál, kovácsoknál a III. évi és pedig úgy a szekerekre, valamint a rúgós kocsik aljaira vonatkozó oktatási anyagának folytatása lesz. Könnyebb rúgó nélküli kocsit és végül az intelligensebbek kocsiszekrények körvonalait is rajzolhatják. Fölvett adatok és nyert méretek alapján három derékszögű vetületben megszerkeszthetik kisebb méretű rajzokban egyszerűbb hintók szekrényeit és azok egyes részeit is; ez utóbbiakat annyiban, amennyiben az előforduló szerkesztés útmutatásul szolgálhat a műhelymunkáknál a derékszögű hasábot alkotó fáknak a torzfelületű hintótest valamely szerkezeti részének alakítására, tehát oszlopok, hosszanti tartók és kereszttartók élszögeinek vagy alakzóinak elkészítésére.

A kovácsok ez utóbbi tárgygyal rendszerint nem foglalkoznak, hanem e helyett különböző lóállásoknak megfelelő patkókat és a kocsilakatosság körébe vágó tárgyakat rajzolnak, nevezetesen kocsizárakat (szerkeszteni is), závárokat, fékeket, stb.

A fényezők a III. évfolyamban rajzoltakat (monogrammok, diszített monogrammok, czímerek) folytatják, sőt czím-

és hirdetési táblák tervezésével is foglalkozhatnak, kapcsolatban a műhelygyakorlatokkal.

b) *Technologia.* Ennek tárgya valamennyi iparágban olyan lévén, amelylyel a műhelyben már eddig is részben megismerkedtek, az oktatás itt is megint csak az összefoglalás és az öntudatos megismerés czélját követi. Miután azonban a gépek kezelése a legtöbb esetben veszedelemmel jár, a növendékek ezek rendszeres gyakorlati kezelését csak a IV. évfolyamban tanulják meg, úgy hogy e közben a felelős művezető szigorú felügyelete alatt állanak.

Nyerges- és szíjgyártó iparosok.

II. évfolyam, heti 3 óra.

Tárgy: *Szerkezeti és alaki ismeretek rajzolással.* A ló testének vázlatos anatomiai ismertetése. A test fontosab arányméretei és abszolut méretei. Lószerszám diszítő eszközeinek ismertetése; azok készítési módjai (különböző szíjkötések, bőrgombok és csomók). Istállószerek alaki és szerkezeti ismertetése, ú. m. kötőfék álladzó szíjjal; ennek alkotórészei normál méreteikkel, (homlokszíj, fejdarab, csatlószíj, torokszíj, karikás darab, állazó, pofadarab, orrszíjrész, kötőfékszár, kikötőszár, üstökszíj, bőrsallang.)

Hasonlóan egyéb kötőfékek: kereszt-, hevederes, franczia-, tábori- és utazókötőfék. Kantár- és csikókötőfék. Karórágás ellenes készülékek; szájkosár és szíjzata; illetőleg az itt használt kötőfékek. Orrfék. Boka-, térd- és farkvédők; békók; lólábtekercs; hó- és hágtató-czipő. Istálló és vasuti takarók alakja és mérete; ezek kiszabása. Pokróczhevederek, fejtakarók. Itatóvödrök, ablaktarisznyák. A *rajzolás tárgya* kevés kivétellel valamennyi itt fölsorolt tárgy lehet. Ezzel együtt rendesen a kiszabás is jár.

Árúismeret és technologia. A nyerges és szíjgyártótól földolgozott állati bőrfajták és ezek jellemző tulajdonságai. A bőr cserzésének és kikészítésének módjai, rövid ismertetése. A bőrök kereskedelmi osztályozása és finomsági jel-

zései. A nyerges- és szíjgyártóiparban használt bőrök nemei és azok nevei. A bőrök mérésének módja és az erre használt gép vázlatos ismertetése. Ezen iparok egyes kellékeinek ismertetése, u. m.: vitorla- kender-, len-, pamutvásznak és szövetek részben mint bélésanyagok. Hevederek, fonalfélék, csiriz, szögek, kapcsok, csattok, karikák, vasalások és egyéb veretek. Rúdvégek, kisafák, förhécz stb. a befogásnál szereplő részek.

III. évfolyam, heti 4 órában.

a) *Szerkezeti és alaki ismeretek rajzzal.* Lovagló és jártató eszközök. Jártató kantár leírása, alkotórészeinek méretei. Jártató és itató heveder. Spanyol és idomító heveder (ágassal). Jártató és idomító ostor. Orrfékes kantár. Angol, gömbölyüre varrott-, fejfogó-, kettős-, Pelham- és katonai kantárok.

Futtató szügyelők, szügyelő villával. Ugrószíjak, idomító kantár, fékezőszárak. Kengyelszíj. Futtató hevederek; voltigeur-, mell- és pokrócz-heveder.

Nyergek: Angol nyereg és ennek alkotórészei, méretekkel. Női-, katona-, bak-, fiú-, futtató- és idomító-nyereg. Nyeregpárnák; izzasztók; nyereghevederek.

Ugyanezek a tárgyak képezhetik a rajzolás és a kiszabás tárgyát is.

b) *Áruismeret és technologia.* A jó és rossz bőr ismertető jelei. Bőrhamisítások és ezek ismertető jelei. Mire ügyeljünk a bőrök bevásárlásánál és azok árusításánál előforduló szokások. A bőr szilárdsági (minőségi) viszonyainak változása egyugyanazon a bőregységen tájékok szerint. A fontosabb bőrfajok normál egységárai. Beszerzési források. Hazánk bőripara. A külföldről bejövő bőrfajták származási helyei. Bőrutánzatok: amerikai bőr, pegamoïd stb. Ezek beszerzési forrásai. Gyapjukelmék, posztók, pokróczszövetek, selyemszövetek, nemezek, peluche stb. Paszományfélék. Párnázó anyagok, zablák, kengyelek.

IV. évfolyam, heti 4 órában.

a) *Szerkezeti és alaki ismeretek rajzolással.* Lószerszámok: A szerszámok nemei, szerkezetei és méretei. Egyes húzós szerszám. Alkotórészei és ezek méretei (húzó, nyakszíj, istráng, farszíj, hátszíj, körüljárószíj, Cabriolette-kápa, farmatring). Egyes vállhámos szerszámok. Kocsizó kantárok és gyeplők részei és méretei. Trabber-, Cabriolette, jukkerhúzós, magyar rojtos szerszámok (páros szerszám). Igás szerszámok, húzós és vállhámos, négy és 6 lóra való. Tandemhármas szerszám. Orosz szerszám. Szán- és díszszerszámok leírása. Kocsitetőknek bőrrel vagy vászonnal való bevonása. Kocsik belső kipárnázása. Külön kocsiülések párnázása. Lovagló és vadász lábszárak; lovászöv. Bottartó; pisztolytartó. Patkó-, hátastáska tiszti szolgának.

A szakrajzolás tárgya az itt felsorolt szerszámok és egyéb tárgyak lehetnek.

b) *Technologia.* A nyerges és szíjgyártó szerszámainak, készülékeinek és gépeinek ismertetése és azok kezelésének gyakorlása.

Módszer. A szemléltetés elve vezesse itt a tanárt az oktatás mind a három ágában. E czélból legyen minden fontosabb tárgyból minta vagy jó rajz. A ló anatomiájának jobb megismerésére gipszmintákat szerezhetni be. A ló fejét valódi nagyságban mutassák be. Fontos körülmény, hogy a növendékek ez iparok czikkeinek, kivált a ló testétől függőknek és ezek alkotórészeinek (egyes nálunk elterjedt lótipusokra) méreteit jegyzőkönyvükbe bejegyezzék. A kiszabás módjait és a tárgy készítésénél fölmerülő míveleteket és munkafolyamokat ugyancsak ajánlatos előadni. A rajzok lehetőleg derékszögű vetületekben készüljenek, hol kisebb (1:5; 1:3; 1:2) méretben, hol valódi nagyságban. A rajzot rajzónnal húzzák ki, de fekete tussal beirandók az alkotórészek méretei. A tárgyat egészben feltüntető rajzon kívül az alkotórészek még külön kiegyenesítve rajzolandók ki. A rajzlap szélére az alkotórészek jegyzékeinek és méreteinek táblázata készül.

A földmives-, vinczellér, és kertészképző szakiskola tanrendje most van átdolgozás alatt. A mai tanterv a következő:

Tantárgy	I.	II.	III.
	évfolyam		
Hit- és erkölcstan	1	1	1
Magyar nyelvtan és fogalmazás	1	1	1
Földrajz, történet és alkotmánytan	1	1	—
Mennyiségtan, üzlettan és könyvvitel	3	3	3
Vegytan és természetrajz	2	2	3
Természettan	—	1	1
Talajmüvelés, szőlészet, borászat és kertészet	3	3	3
Mezei gazdaságtan	3	3	3
Mértan és rajzolás	3	2	2
Munkaoktatás	37	37	37
Összesen	54	54	54

Ezen szakiskolában a tulajdonképpeni tanfolyam három elméleti s gyakorlati és egy kiválóan gyakorlati, összesen tehát négy évre terjed. A negyedik évfolyam növendékei rajzolással, kerttervek, gazdasági épületek és virágházak terveinek készitésével is foglalkoznak.

Az iskolai oktatáson kívül a növendékek éneket, zenét, tornát, tűzoltást is tanulnak.

Az intézetnek tiszti, növendék és iskolai könyvtára van.

7. Munkaoktatás.

Az aszódi kir. javítóintézet a m. kir. javítóintézetek között az egyedüli, mely a mezőgazdaság intenziv oktatását tűzte ki feladatául. Általában ezen intézetnek mezőgazdasági jellege van s az ott meghonosított bognár-, kovács, fényező-, kocsikárpitos- és szíjgyártó-iparos is a mezőgazdaság szol-

gálatában állanak. Éppen ezért, bár ezen iparok a szakiskoláktól megkivánható intenzivitással taníttatnak, a főtörekvés arra irányul, hogy első sorban gazdasági szekerek s a mező-, kert-, szőlő- és gyümölcsgazdasághoz szükséges modern szállítóeszközök állíttassanak elő, míg a kényesebb igények kielégítésére szolgáló finomabb kocsigyártmányok készítésében csak egyes kiváló tehetségű növendékek nyernek teljes kiképzést. Az intézetben jelenleg a házi munkákon kívül a következő munkanemek gyakoroltatnak: mező- és tejgazdaság, szőlőmívelés, kertészet és a kocsigyártással kapcsolatos kovács-, bognár-, fényező-, kárpitos- és szíjgyártó-ipar. Ezek közül némely ipar oly természetű, hogy egymagában nem biztosít az illető egyénnek, a ki csak azt tanulta, mindig kenyeret. Igy van ez pl. a kocsikárpitosságnál, a kocsifényezésnél és a kocsilakatosságnál. Ezeknél tehát a gyakorlati élet tapasztalatait követjük, amidőn az ezekkel foglalkozó növendékeket több, igen közel rokon iparágba vezetjük be. A kocsilakatossággal foglalkozó munkás rendesen ügyesebb kovácsból nevelődik azzá. Ezért a kovácsok oktatásuk utolsó idejében ezzel foglalkoznak. Kocsilakatos különben csak a nagyobb gyárakban, ahol a munkamegosztás szokásos, szerepel; a legtöbb esetben azonban a kovács ezeket a munkákat is végzi.

Kocsikárpitos szintén csak nagyobb gyárakban talál alkalmazást. A legtöbb esetben a szíjgyártó és nyerges egyúttal kocsikárpitos is és ezért az illető növendékek ezekben a közel, rendesen egyet képező mesterségekben kiképzést nyernek. Ugyanígy vagyunk a kocsifényezőkkel, akik a mázolást és a czímfestést is föltételesen tanulják, sőt a gyakorlatban többnyire a kocsifényezés és kocsikárpitosság jár együtt.

A két kisérleti családban szabó- és czipész-iparral is foglalkoznak a növendékek, azonban ezen munka csupán növendékruha foltozására és czipőjavításra szorítkozik.

A munkaoktatást részletesebben a következőkben ismertetjük:

I. MEZŐ- ÉS TEJGAZDASÁG.

Az intézetnek gazdasági üzem alatt álló földje magával az intézettel kapcsolatban egy tagban, közvetlen a vasut és az országút között fekszik.

Terjedelme 40333/1600 kat. hold, melyből

szérű	0·402	öl
erdő	1·1382	«
rét	0·925	«
szántóföld	38·224	«
összesen	40·333	kat. hold.

Felszini alakzata dombos, hullámos; alakja hosszukás négyszög, rendes határvonalakkal. Talaja legnagyobb részben jó minőségű agyag. Termőképessége jó; buzát kat. holdanként 10—12 métermázsát megterem.

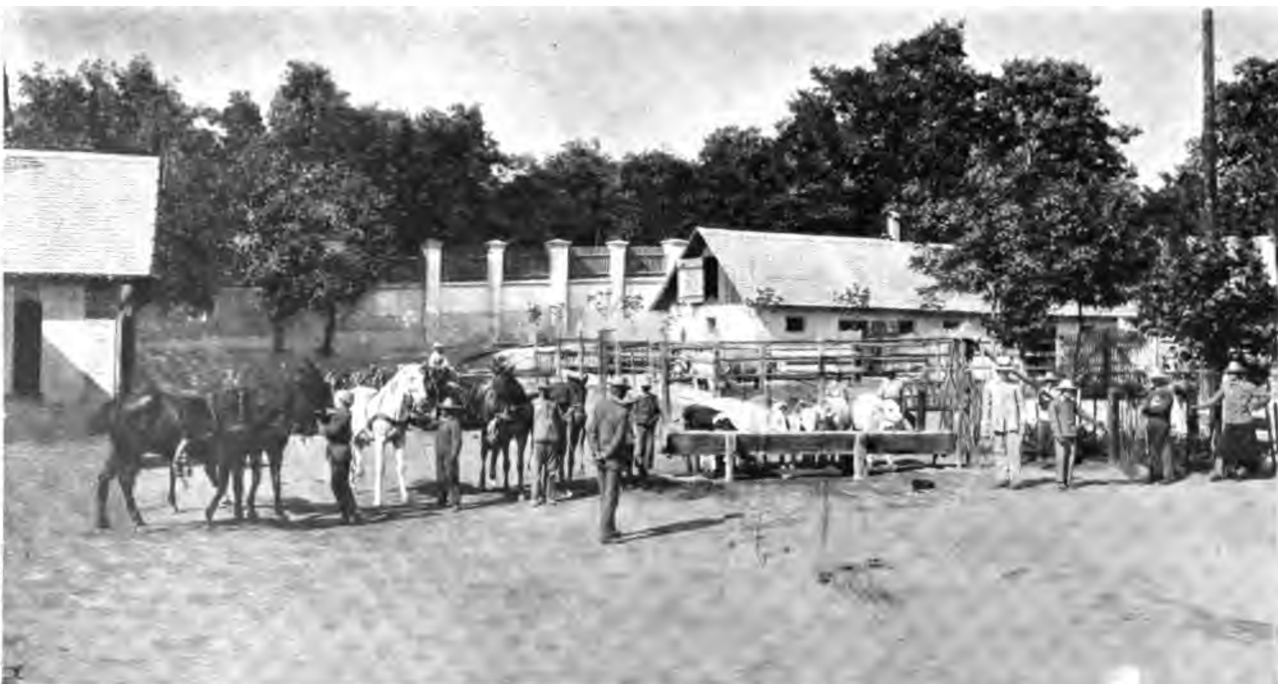
Az intézet czéljaira öt darab igás ló van használatban. A talajmívelő eszközök és gazdasági gépek igen jó minőségüek.

Szorosan együtt és egy kezelés alatt van a birtokkal az 1902-ben berendezett tejgazdaság, mely nemcsak a növendékek kiképzésének czéljára szolgál, hanem az intézet tejszükségletének nagy részét is fedezi s ezenkívül nagyobb mennyiségű trágya produkálása által a mező- és szőlőgazdaság, valamint a kertészet legbelterjesebb művelését is lehetővé teszi. A rendes marhaállomány 18 bonyhádvidéki fejős tehénből és egy darab simenthali fajbikából áll. Ujabb idő óta az intézet az állományt már saját nevelésű állatokkal egészíti ki. A növendék-marhaállomány tehát változó.

A marhaállomány okszerű fenntartásáért és neveléséért az intézet már két diszoklevelet nyert.

A birtok az üzemterv szerint 13 nyomásra, illetőleg 10 vetésforgó és 3 üzemen kívüli luczernásra van beosztva. Az üzemterv felöleli azonkívül a téli foglalkozást is, amennyiben akkor czirokból seprőt, kefét, kenderből kötelet, szalmából különféle fonásokat, mint a gazdaság körébe vágó kézügyességeket készítenek a növendékek. Ezen czélra van

Aszódi kir. javitóintézet.
Maison de correction d' Aszód.

Erdélyi photogr.

Gazdasági udvar.
Cour de ferme.

külön munkatermük, hol kosarat is fonnak és gazdasági eszközöket faragnak. Termelési arányban összeállítva a termelt növényeket, magtermelésre esik 36·36%, takarmányra pedig 63·64%.

A mezőgazdaságban két gazdasági iskolát végzett munkavezető felügyelete mellett 20 növendék, a tehenészetnél egy okleveles sajtmester és egy másik munkavezető felügyelete alatt ugyancsak 20 növendék foglalkozik. Ezek közül időről-időre 4—5 növendék be van osztva a gépházba, kovácsműhelybe, hogy az arra esetleg kiváló ügyességet mutató növendék a kazánfűtésben és kovácsmesterségben teljes kiképzést nyerhessen.

A mező-, valamint a tejgazdasági munkavezető-felügyelők a gazdaság minden oldalu vezetésében az oda beosztott szakértő családfőtől kapnak utasítást.

A gazdasági üzem a következő előirás szerint folytattatik.

I. Tábla, 1 nyomás, 1/2 kender, 1/2 mohar (# trágyázva). Ennek elővetemény zabos bükköny. (X. nyomán.) A zabos bükkönytarló azonnal 4"—5" mélyen leszántandó, vasfogassal megboronálandó és hengerelendő. Az őszi, 2-ik mély szántással a szétterített trágya lesz 7"—8" mélyen alászántva; tavaszszal, a mikor a késői fagyoktól már nem kell tartani, ezen szántott területet, mely már előzőleg vasfogassal 1—2-szer vagy 3-szor fogasoltatott és sima hengerrel hengereltetett, sorvetőgéppel 12" sortávolban be kell vetni (de csak nagyon sekélyen, tehát csaroszlyasúlyok nélkül); vetés után sima hengerrel hengerelünk. Vetőmag kell kenderből kat. holdanként 20—25 kiló. *Moharból* 20—25 kiló rendes 80% csiraképes maggal. Kikelés után a vetést felgazosodás esetén *aczatolni*, illetve *gyomlálni* kell. Az aratás kézzel történik; a kender 8—10" átmérőjű, 2—3 helyen átkötött kévékbe köttetik, s teljes kiszáradásáig kúpokba állíttatik. A magnak hagyott részletből a himkendert külön ki kell tépni.

A mohar lekaszálva renden marad, míg a felszine jól kiszáradt, azután forgatás nélkül szintén kévékbe kötendő,

úgy hogy a felső száraz rész a kéve belsejébe, az alsó zöldes és még nyirkos rend alja a kéve külső részére jusson. Egy-egy kereszt 18 kévéből áll.

II. Őszi buza. ElővetEménye kender és mohar. Ezen termények kúpokba és keresztbe rakása után a tarlót még azok kint léte alatt azonnal 4—5″ mélyre fel kell szántani, vasfogassal megboronálni és sima hengerrel lehengerelni. Ennek megtörténtétől számítva legalább 5—6 hétre a talajt, kellő megérlelése után, 7—8″ mélyen másodszor és közvetlen alávetés előtt 4—5″ mélyen harmadszor fel kell szántani, megboronálni és lehengerelni, ennekutána pedig vetőgéppel bevetni. A 3-ik szántás helyett grubber-fogas, vagy extirpátor alkalmazása is megfelelő. Vetés után az őszieknél csak vasfogas használandó. A buza vetőmagot 2½%-os kék gáliczkő-oldatban páczolni kell s azonnal vékonyan elteregetni, folytonos gereblyézéssel forgatni, megszárítani és csak kellő száradás után, ha már nem áll össze s kellően folyik szét, lehet kat. holdanként 90—100 kilót elvetni (száraz buzamagot számítva, tehát páczolva 10—12%-kal többet). Tavaszszal a vetést a felület kellő kiszáradása után a gépsorokkal párhuzamosan meg kell fogasolni, és ha ritkás volna a buza, ez esetben fogasolás után rögtön sima hengerrel hengerelünk is. A netán előforduló gaztüske kiaczatolandó. Az aratás kézzel történik. A buzát 18 kévés keresztekbe egyenes sorokba rakjuk, úgy hogy a sorok közei sekélyen, 3—4″ mélyen azonnal szánthatók, fogasolhatók és hengerezhetők legyenek. A második mély 7—8″ szántás 5—8 hét mulva még őszszel eszközlendő. Kapás növények (tengeri, burgonya, répa) alá a III-ik nyomás részére. A vetés október 10-ig okvetlen befejezendő.

III. nyomás. ⅓ czirok, ⅓ murokrépa és ⅓ magtengeri. Az őszi szántás tavaszszal a vizbarázdák összeszántása után csak extirpálva, vagy gruberolva lesz, (tavaszszal az őszi szántást csakis abban az egy esetben szükséges szántani 4—5″ mélyen, ha az nagyon felgazosodott) utána vasfogassal 1—2-szer fogasolunk, hogy a talaj egyenletes felületű

legyen. Ha a talaj már jól megszikkadt és nem ragad, akkor sima hengerrel hengerelünk s utána vetőgéppel vetünk. Ezen nyomásban a vetőgép után szintén csak sima hengert járatunk. *Czirokból* ápril elején kat. holdanként 15—20 kilót kell vetni. A sorok egymástól való távolsága 12—15". A mag úgy páczolandó, mint a buza. Erőteljes kikelés után, midőn már négy levele van a cziroknak, felfogasoljuk, utána a sorközöket kézzel tisztán megkapáljuk és a sorokban a túlsűrű növényeket 2"-nyire egymástól kiritkítjuk. Midőn a növényzet tölthető, fel kell töltögetni és gyomlálni. Aratása kézzel történik. A levágott czirok 6—8" átmérőjű, 2—3 helyen átkötött kévékbe köttetik s a végleges száradásig gulákba felállíttatik.

Magtengeriből kat. holdanként 15—20 kilogrammot vetünk 24" sortávolokban április 25-től. Kikelés után, ha már négy levele van a növénynek, meg kell fogasolni, azután kézzel tisztán kapálni és a sorokból a növényeket 10—12" távolságra kiritkítani, mindig a legfejlettebb növényt hagyva meg; szükség szerint másodszor is tisztán megkapáljuk és végre feltöltjük. A törés kézzel történik, osztályozva külön az első és külön a második osztályú csöveket. A tengeriszárt kis kézi kapával a föld alatt kell levágni és 12" vastag kévékbe kötve, 18-ával kúpba összerakni, s amint lehet, mielőbb behordani. Szárkórónak a learatott területen nem szabad látszani.

Murokrépa-magból kat. holdanként 3—4 kilót, finom homok- vagy hamuval keverve vetünk február, márczius elején nagyon sekélyen, a simára, egyenletesen elkészített talajba; vetés után a talajt csak hengereljük. Sortávolság 12—15". Kikelés után a sorközöket gondosan meg kell kapálni, egyidejüleg a sorokban a növényeket 1—2" távolságra kiritkítani, tisztára kigyomlálni. 3—4 hétre rá másodszor kell kapálni, tisztára kigyomlálni és feltöltögetni. A felmagzott egyes szálak letörendők. A murokrépát ekével mélyen kell kiszántani, kézzel felszedni, kupaczokba rakni, onnan levéltelenítve, tisztítva és a napsütéstől mentesítve

esetleg valamivel nagyobb burgonyát, egy-egy darabot fészekként, ezután a burgonyát kis kézi kapa segélyével csekély földtakaróval befödjük és lehengereljük. A sorok jó kikelése után a talajt azonnal apróra meg kell kapálni és a gazt feldarabolni; némi felgazosodás után kézzel kapálunk és azután a burgonyát feltöltögetjük. Kiszedésénél a fészkekben levő burgonya megsértését kerülni kell. Kiszedéskor a burgonyát a naptól meg kell óvni, nehogy megfonnyadjon; a teljesen száraz burgonyát kazlakba rakjuk, szalmaréteggel betakarjuk, mely esetben szelelők meghagyása mellőzhető s végre a kazlakat földdel befödjük.

VI. nyomás. Zab és buza. Zab alá a munkálatok az árpáéval teljesen azonosak. Vetőmag kat. holdanként 60—65 kilogramm, tisztán kirostált és kitriőrözött (megtisztított) jól csirázó magból. Vetési ideje korán tavaszszal, márczius 20-ig. Őszi buza már előbb trágyázva volt; a zab aratásánál arra kell ügyelni, hogy eléggé jól beérett legyen, de még se hullajtson el sokat, mert csak ilyenkor lesz jó csiraképes.

VII. nyomás. Őszi hüvelyes. (Őszi borsó, vagy őszi bükköny súly szerint felerészben őszi rozszsal megkeverve értendő.) Vetési ideje augusztus 24-től szeptember 10-ig terjed. Vetőmag kat. holdanként 100—110 kilogramm keverék. A VI. nyomásu zab- és buzatarlót azonnal 6—7" mélyen le kell szántani, fogasolni és hengerelni. Abba géppel az őszi hüvelyest vetni és a gép után csak vasfogast járatni. Az őszi hüvelyes aratását a rozs teljes beérésével kell megkezdeni. A learatott termést rendesen kévékbe kötjük, 18 kévés keresztekbe összerakjuk és a bükköny teljes leszáradása után behordjuk. Cséplése négy léczes dobbal történik (esetleg körrel), hogy a hüvelyes magvak a töréstől mentve maradjanak.

Az őszi hüvelyes után azonnal, tehát legkésőbb augusztus 15-ig a talajt megtrágyázzuk, a trágyát leszántjuk, fogassal, hengerrel, a talajt megjárjuk s azután vetőgéppel kat. holdanként 18—20 kilogramm *biborherét* elvetünk. Ezen másodtermés még azon őszszel valószinüleg vagy egy kaszálást, vagy jó legelőt ád és a jövő év kora tavaszán, április, talán

május elején kiadó kaszálás után a területet a következő VIII. nyomású csalamádé alá $^{1}/_{2}$ hold kivételével, mely magnak hagyandó, fel kell szántani és elkészíteni.

VIII. nyomás. Csalamádé. A biborhere tarlóját, ha némi trágyafelesleg még rendelkezésre áll, holdankint 10—12 szekér trágyával nyomban meg kell trágyázni, a trágyát leszántani s a talajt megfogasolni és hengerezni. Ezután a tengerit géppel el kell vetni, még pedig kat. holdankint 100—110 kilót 9" sortávolban, vagyis minden másodcsoroszlyával. Jobb, ha a tábla 2—3 heti időközben, 2—3 részletben lesz bevetve, hogy mindig friss, üde, zöld tengeri álljon a tehenészet rendelkezésére. Junius 20-ig a csalamádé-vetést be kell fejezni, mert azon túl vetett csalamádé nagyon későn kerül le és az ez után vetendő őszi rozs későre maradna meg és nem bokrosodhatna kellőleg még az őszszel.

IX. nyomás. Őszi rozs. A letakarított csalamádé-tarlót azonnal fel kell szántani, megfogasolni, hengerelni és a rozs vetését szeptemberben megkezdeni. Vetőmag kat. holdankint 100—105 kiló, a kezelés ugyanaz, mint a buzánál; csőrázás nélkül. Tavaszszal csak hengerelni kell.

X. nyomás. Zabos bükköny. Előveteménye vagy rozs, vagy luczerna. Főfeltétel, hogy a talaj még őszszel mélyen, 7—8" felszántassék, mely esetben tavaszszal csak fogasolni és hengerelni kell. A vetőgép után fogasolunk és csak a kikelés után hengerelünk. Vetőmag $^{1}/_{3}$ rész árpa, $^{1}/_{3}$ zab, $^{1}/_{3}$ bükköny, vagy pedig fele bükköny, fele zab, súly szerint mérve, kat. holdankint 100—110 kilogramm. Vetése korán, márcziusban ejtendő meg, hogy aratás előtt legyen letakarítható. Kaszálás után szintén 18 kévés keresztekbe rakandó és ha a zabszár csomói is már jól megfonnyadtak, hordható be.

Minden tavaszi vetemény alá már őszszel mélyen kell szántani. Ez a talaj kellő érése, a téli nedvesség abszorbeálása czéljából szükséges.

Tavaszszal az őszi szántást csak végszükségből kell szántani. Ha a bevetendő terület nagyon felgazosodott, ez

esetben is csak nagyon sekélyen kell szántani, különben csak extirpálni, fogasolni szükséges, hogy a téli nedvesség el ne pazaroltassék.

Vető alá a talaj mindig lehető simán, egyenletesen legyen elkészítve, mivel csak az egyenletes és kellő mélységben elhelyezett mag kelhet egyenletesen és egyidőben. Az apró magvak és a répa csak nagyon sekélyen vetendők.

A talaj kellő megérleléséhez 4—5 hét szükséges, azért a 2—3. szántás csakis ezen időközben eszközlendő; kisebb időközökben eszközölt szántás csak fél-siker és erőpazarlás.

Tarló buktatás (sekély szántás) 3—4" mélyen mindenkor előnyös, úgy a gyomosodás, mint a talaj kiszáradása ellen.

A trágya érlelésére gondot kell fordítani; a trágyát a telepen trágyalével öntözni kell, a kifutók, kellő almozással ellátva, a pihenő állatokkal tapostatandók. Minden néven nevezendő növényi vagy állati hulladékot, sepredéket gondosan keverni kell és trágya készítésére felhalmozni. (Compost.) A compostot két évig kell hagyni érlelni; fenékig egyszer át kell forgatni s ha lehet, locsolni és földdel befödni. Évenként új compost-halom készítendő.

Takarmányozás.

A fejősteheneknél átlagban számítható naponkint és darabonként:

télen 2—3 kiló korpa, vagy egyéb dara, 8—10 kiló széna (luczerna, zabos bükköny, mohar stb.), 4—6 kiló takarmányszalma, vagy pelyva, 20—25 kiló répa, 60 gramm só;

nyáron 40—45 kiló fonnyadt zöld-takarmány, 2—3 kiló korpa, 4—5 kiló széna, 2—3 kiló pelyva, vagy takarmányszalma, 70 gramm só.

Takarékossági szempontból és azért, hogy a takarmány jobban értékesíttessék, mindent szecskázva, aprítva kell adni; minden etetés utánra azonban meghagyatik körülbelül 1—1 ½ kiló szálas széna, vagy mesterséges takarmány, mely mindig szálasan adagolandó. A szálas széna többi részét mindig szecskázva, takarmány-szalmával, pelyvával és répával keverve

hasonlóképp nyáron a zöld-takarmányt is szecskázva pelyvával és takarmány-szalmával keverve kell etetni. A sóadag fele a takarmány-keverékben oldva használandó, másik fele nyalás útján vagyis egész darabokban az állatok elé rakva adagolandó.

A meddő, vagy szárazon álló tehenek adagjából az erőtakarmány (pogácsa-félék, malátacsira stb.) egy része a fejősteheneknek adható pótlékul. Az etetési rendszernél figyelembe veendő: a keverék-takarmány után itatni, itatás után szálas szénát etetni kell; nyáron etetés előtt is itatni kell.

Növendék marháknál: Szopósborjuknak zúzott zabot tetszés szerint, választott 3 hónapos koron túli borjuknak 2 kiló zuzott zabot (fele árpadara is lehet) és szénát szintén tetszés szerint adunk.

Egyéves borjuknak 1 ½ kiló zabot, 5—6 kiló szénát, kevés pelyvát, 6—8 kiló répát, vagy zöld takarmányt és 40 gramm sót kell adni.

Két éves üszőknek, vagy bikáknak 2 kiló erőtakarmányt, 5—6 kiló szénát, 2—3 kiló pelyvát vagy takarmány-szalmát, 10—12 kiló répát (vagy zöld takarmányt) és 50 gramm sót adagolunk.

Tenyészbika nagyon mérsékelten kevés vizet kap egyszerre; takarmányul 2—2 ½ kiló zabot, 8—10 kiló szénát (fél adag keverék-takarmányt) adunk, hogy a hasa ne tágíttassék túlzottan. Gyakori mozgás szükséges.

Sertések. Anyakocáknak nyáron 2—3 kiló friss luczernát, vagy répát szecskázva adunk 1—1 ½ kiló korpával vagy darával. Szoptatás alatt: 1 ½ kiló árpadarát, 1 kiló korpát, ½ kiló szemes tengerit s csak kevés: 1 kiló répát vagy friss luczernát kell adni. Szopós malaczok elválasztásukig 10 dekától kezdve 80 dekáig tiszta szemes árpát, ¼ részben zabbal keverve kapnak; választáskor árpát adunk szükség szerint, de legfeljebb 2 kilóig. Egyéves korukon túl a rendelkezésre álló hulladékokat, répát stb. és 1 ½ kiló korpát kapnak. Tenyészkoczák úgy takarmányoztatnak, mint a koczák, de 2 kiló erőtakarmánynál többet nem szükséges adagolni.

Lovak. Télen nyáron 5—6 kiló erőtakarmányt (zab), 4 kiló répát, vagy 4—5 kiló zöld luczernát, 5—6 kiló szénát és 3 kiló takarmány-szalmát szecskázva és 60 gramm sót kapnak.

Szopós csikók 50 deka—1 kiló zabot; választott csikók 3 kiló zabot és tetszés szerinti mennyiségű szénát, egyéves csikók 2 ½ kiló zabot és szénát, tetszés szerint 2 éves csikók 3 kiló zabot, 5—6 kiló szénát; 3 éves csikók 2 kiló zabot és 9—8 kiló szénát kapnak. Sószükségletük 40—50 gramm.

A csikóknak szabad mozgásra okvetlenül szükségük lévén, őket lehetőleg legelőre kell hajtani.

II. SZŐLŐMÍVELÉS.

Az intézet szőlőtelepe északi irányban lankásan emelkedő domboldalon terül el. Telepítése 1886. évvel kezdődött, mikor is a téli hónapokban a váczi kir. orsz. fegyintézetből kirendelt rabok majdnem 2·23 kat. holdnyi földterületet egyengettek el és forgattak meg szőlőmívelés alá, s már ugyanazon év tavaszán kiültettetett egy tábla Ripária Sauvage, egy tábla Vitis Solonis, egy tábla Jaquez. 1887. évben ismét egy holdnál nagyobb területet forgattak meg a már akkor szőlőműveléssel foglalkozó növendékek s európai fajokkal ültették be.

Már 1889. évben erősen megtámadta ezen nemes fajszőlőket a filloxera. A tőkék senyvesztéséhez járult még az is, hogy a talaj alsó rétege csaknem ⅔-ad részben meszes tartalmú és salakos volt, ami, minthogy a gyökerek nem kaptak elegendő mennyiségű táplálékot, nagy mértékben fokozta a szőlőtőkék rohamos pusztulását. Ennek folytán 1900. évben a szőlőtelep, mely 10 táblára osztatott, megfelelő rigolirozás után újonnan ültettetett be.

1902. évben a szőlőtelep a mezőgazdasági telekből kihasított, mintegy 3417·15 m^2 (950 □-öl) területtel gyarapodott, s így jelenlegi összes kiterjedése 12 táblában 21,150·36 m^2 (3·675 kat. hold).

Ezen 12 tábla közül eddig 8 tábla ültettetett be a következő csemege- és borfajokkal: Chasselas blanc, Chasselas

rouge, Muskat lunel; piros Tramini, zöld Sylváni, Ezerjó, Juhfark, olasz Rizling, Mézes fehér. A többi 4 tábla 1905 őszén kerül folytatólagos megművelés alá.

Hogy a növendékek a borkezelésben is szakszerűen kiképeztessenek, 1904. évben a telep dombosabb részén borház épült, mely alatt egy 250—300 hl. befogadású 60 pincze van. A borház erjesztő kamrából, ojtószobából és verandából áll.

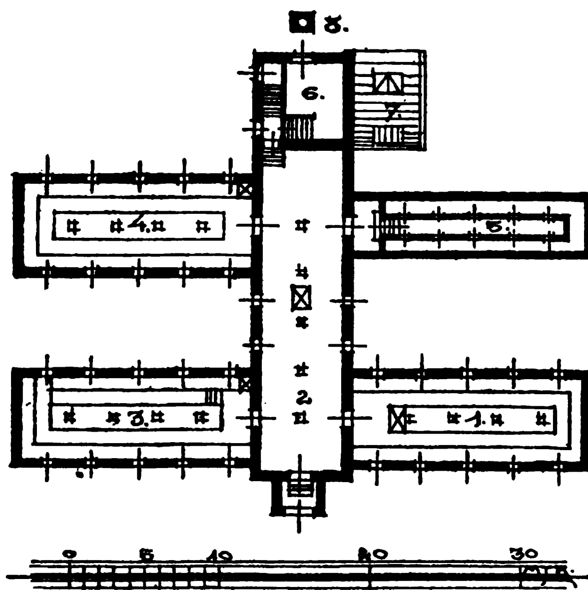
III. KERTÉSZET.

Az intézet kertészete gyümölcs-, dísz- és konyhakertészetre oszlik fel.

Az üvegház 995 m² területet foglal el és így öt házból áll, úgymint: meleg-, mérsékelt-, két hideg- és egy szaporítóházból. Beosztása az alábbi ábrán látható.

AZ ÜVEGHÁZ TERVE.

Földszint.

1. Hidegház + 5° R.
2. Hidegház + 7° R.
3. Mérsékelt ház + 8° R.
4. Melegház + 15° R.
5. Szaporító ház + 18° R.
6. Gépház a fűtéshez.
7. Szénraktár.
8. Kémény.

Az üvegháznak alacsony nyomású kombinált vízgőzfűtése van.

A házakban két oldalt és középen a növények elhelyezésére szolgáló parapetok vannak, a növények öntözésére szükséges vizet pedig medenczék szolgáltatják. Ezen medenczéket az artézi-kút vize táplálja.

A virágházakban a modern virágkertészetben megkivántató növények tenyésztetnek. A melegházban a pálma ficus, philondendron, aracena indivisa, asparagus, ciperus, peperonia, orchidea stb. különféle fajokkal, a mérsékelt házban asalea, camelia, erica, chamerops, aletris, asparagus, chentia, rhododendron, montbrecia, epiphilium, hortensia, musa, begonia, futó-páfrány stb. többféle fajokkal szerepelnek. A hidegházban: babérok, különféle agávék, kaktusok, juccák, evonimusok, pozsgánok, phitosporumok, lantánák, különféle nemesített fenyők, a pelárgoniák számos faja, krisanthemum különféleségei, ahaliak, fuchsiák és más hidegházi növények találhatók. A szaporítóban ápolt különféle növények később cserepekbe ültetve a megfelelő növényházba kerülnek.

Az üvegházak mellett vannak a meleg- és hajtatóágyak. Ezekben a tél folyamán salátát, ugorkát, retket, kalarábét, kora tavaszszal pedig különféle palántákat tenyésztenek. A növényházakkal szemben van a spárga-telep. A díszkertészet 5·643 kat. holdnyi területet foglal el. Az intézetnek van két konyhakertje is, melyek egyike bolgár kertészet. E konyhakertek 24,305 m^2 területűek. Az innen származott konyhakerti termények nemcsak az intézet konyháját látják el egész éven át, hanem azok nagy része eladás útján értékesíttetik. Van még gyümölcsös és faiskola is. Ezek 1 hold és 1042 □-öl területet foglalnak el.

A kertészetben kertész-munkavezetők oktatják a növendékeket, kik az összes kertészeti szakokat végigtanulják.

A növendékek kellő kiképzés után mint kertészsegédek kerülnek ki az intézetből s már számos volt növendék nyert bel- és külföldön igen kedvező elhelyezést.

IV. IPAROKTATÁS.

Az 1904. évben megkezdett s 1905. évben felállított és berendezett iparműhelyek a teljes kocsigyártást ölelik fel. Itt összesen 120 növendék foglalkoztatható és pedig a bognárműhelyekben 60, a többi műhelyekben pedig együtt szintén 60.

Az épület beosztását fentebb már ismertettük.

Az ipariskola szervezetéről, továbbá a tantervről és az általános tárgyakról az általános részben, a szaktárgyak elméleti oktatásáról pedig a jelen résznek 6. fejezetében szólottunk, itt tehát a gyakorlati szakoktatást kell ismertetnünk.

Bognár-iparosok.

Tárgy és módszer.

I. évfolyam, heti 47 órában.

A művezető a növendékeknek megmagyarázza a mérő és tartó eszközök berendezését. Megmutatja a padmértékkel, hogy kell kimérni a kiszabandó fa hosszát és szélességét, azután megmutatja, hogyan kell a hasító fejszével bánni és a fa felhasításának módját. A széthasított fát azután a faragótőkén kinagyolja a kerékgyártó fejszével és gyakoroltatja a növendékekkel e szerszámok kezelését, figyelmezteti arra, hogy nagyon ügyeljenek e szerszámok használata alkalmával, mert könnyen kárt tehetnek magukban. A balták használatának gyakorlása közben a növendékek sok fát rontanak el, ezért úgy ezen gyakorlatoknál, mint később azon szerszámok kezelésének begyakorlásánál, ahol nagyobb mennyiségű fát felaprítanak, a gyakorlatokhoz közönséges tüzifát (bükkfát) használhatnak a növendékek.

A baltával való megmunkálás igen fárasztó. Hogy a növendékek közbe-közbe kipihenhessék magukat, a művezető bemutatja a daraboló fűrészt, megmagyarázza annak szerkezetét, a penge terpesztésének czélját. A fogterpesztés

és fogélesítés műveletét csak később mutatja be és magyarázza meg.

Bemutatja a gyalupad szerkezetét és a munkadarab befogási módjait, pl. hosszanti fűrészelés czéljából a szögesbot segélyével. Megmutatja a daraboló-fűrész használatát és gyakoroltatja velük a fűrészelést. Megmagyarázza és szemlélteti ezután a munkadarab befogását lapján való meggyalulás czéljából, majd pedig sorrendben a simító, nagyoló és törővassal ellátott eresztőgyalú szerkezetét, igazítását, illetve kezelését és használatát.

Minden egyes tanuló legyalulja most már a kiosztott munkadarabnak egyik lapját, majd pedig annak egyik éllapját, midőn a szögellő-mérték használatát is megtanulják. A széles lap kigyalulásánál a szintező léniák használata szemléltetendő. A derékszög, illetőleg a munkadarab szinének kijelölésére vonatkozó jelet és annak jelentőségét csak akkor mutatják meg nekik, amikor a két szomszédos síklapot már derékszögben tudják legyalulni.

Túlzásba nem szabad egyelőre a pontos munka követelményeivel menni, hogy a tanulóknak kedvét ne szegjük.

A két szomszédos lap derékszögbe való gyalúlása után kijelölik a készítendő tárgy (taliga vagy szekérfenék-deszka) vastagságát, mely alkalommal a növendékek a vonalzószer kezelését és használatát is megtanulják.

A fenék-deszka szélességének kijelölése a további feladat. A tanuló már ezen munkát is rajz alapján készíti és a rajz olvasására kioktatandó. Midőn már a növendékek a baltát, fűrészt, gyalút némi gyakorlattal kezelik, a művezető bemutatja a különféle csapolásokat egy meglevő mintagyűjtemény segélyével, azután a tanuló egyik munkadarabján bemutatja a csapolás kimérését, kirajzolását, készítésének sorrendjét és módját. A többi munkadarabon már a tanuló maga készíti a csapokat.

A csapolás készítésénél megismerkednek a növendékek csaplyuk-furó, a véső, a nyakaló és kanyarító fűrész használatával.

A művezető megtanítja őket arra, hogyan lehet ezen szerszámokat legjobban alkalmazni, így pl. megmagyarázza a daraboló és csapoló fűrész közötti különbséget. Ezután a legyalult és csappal ellátott tárgy éleinek letompítása következik, ezért a művezető a vonókés használatát mutatja be, illetőleg gyakoroltatja a növendékekkel.

A munkadarabot részint a gyalúpadba a hegyes padvasak közé, részint a vonó székbe fogja be, melynek előzőleg egyes részeit ismertette és azok szakszerű használatát elmagyarázta. A munkadarab egyszerű alakú legyen, pl. taligaküllő, létra-fog, gereblye-fok stb. E tárgyak készítésével gyakorolják a növendékek a vonókés kezelését, mely szerszám kezelésére a művezető súlyt helyezzen és azt, ahol csak lehet, a gyalú helyett is használtassa.

Az ekként megmunkált munkadarabon azután a növendékek megtanulják a ráspoly, a reszelő, szinlőpenge kezelését és a fa csiszolását.

A felsorolt műveletek közben alkalmilag a növendékeknek meg kell magyarázni az enyv kezelését, főzésnél annak melegítését és az enyvezés míveletét. Az első évfolyamban a növendékek az elsorolt szerszámokkal megismerkedve főleg kisebb méretű tárgyak készítéseivel foglalkoztatandók, e tárgyak azonban valamely későbbi évfolyambeli növendék önálló munkájának valamely részét képezhetik, mert így, míg egyrészt a felhasznált anyagot hasznosítjuk, másrészt a növendék munkakedvét is fokozzuk. Általában a növendékek mindig felsőbb évfolyamuak, illetve közvetetlen a művezető mellé osztandók be.

E mellett azonban tekintettel arra, hogy a falusi bognár a gazdasági eszközök egy részét is készíti, gyakorolhatják a növendékek a szerszámnyél, a kaszanyél, a gereblye, a szénásvilla stb. készítését is, főképpen a vonókés kezelése kedveért is. A szerszámok használatának gyakorlatával karöltve a művezetőnek a növendékeket szerszámaik igazítására, élesítésére, szóval jókarban tartására is ki kell oktatni.

II. évfolyam, heti 47 órában.

A műhelygyakorlatokat az előző évfolyamban megismert szerszámok használatának gyakorlása képezi. A növendékek már nagyobb méretű tárgyak (létraoldal, szekéroldal, kocsialjrészletek) készítését végzik. Az ily tárgyak készítése, miután az elrontása által keletkező kár már nagyobb, mindnagyobb felelősséget ró a növendékre, s ha ezen nagyobb tárgyakat helyesen elkészítik, úgy a növendékeknek már tudásuk iránti bizalmukat növeli; majd pedig kisebb önálló munkák, pl. taliga, gazdasági szán stb. készíttetésével munkakedvüket fokozhatjuk.

A kerékgyártásnál használt szerszámok nagyrészét ismerik már a növendékek; a művezető tehát a kerékkészítés gyakorlására térhet át velük, kezdve azt a küllőkészítésen. Megmutatja, hogyan kell a küllőfát széthasítani vagy szétfürészelni, hogy kell éket faragni, megmutatja a küllő kinagyolását baltával, előbb négyszögletesre, majd pedig éleit lefaragva nyolczszögletesre, azután kimérve a küllő agycsapjait, azt készíti el, végül befogja a vonó- vagy faragószékbe s a küllő szárát faragja ki vonókéssel.

Mindegyik növendék ezután nagyobb számú, különböző alakú küllőt tartozik készíteni a kezéhez adott minta szerint, amidőn a művezető figyelmezteti a küllő jellemző méreteire.

III. évfolyam, heti 47 órában.

A művezető a növendékeknek elmagyarázza a faeszterga egyes részeit, bemutatja az esztergályos szerszámokat és azok használatát. Azután eleinte könnyebb és kisebb tárgyak esztergályozásával kezdve, rátérnek a kerékagyak esztergályozására. Ezt begyakorolva, tovább folytatják a kerékgyártást. Az agyakat átfurják, kivésik a küllőcsaplyukakat, majd a kerékagyat a kerékszékbe fogva beküllőzik azt, a küllőket lebokázzák csapolófűrész és vonókéssel és a kereket letapalják,

miután a művezető előzőleg megmutatta a keréktalp készítését, nevezetesen annak a nyers fából való kihasítását, lefaragását, kirajzolását a talpkörzővel, elmagyarázva ez utóbbinak használatát, megmutatja, hogyan kell a talpat kanyarító fűrészszel kifűrészelni és a szántalpú gyalúval kigyalulni, végül pedig a boka- és talpcsaplyukakat elkészíteni. Midőn a kovácsok a letalpalt kerekekre a sínt fölhúzták, a bognárnövendékek a kereket kitisztítják és végül kifúrják az agypersely fészkét.

Minden egyes növendéknek önállóan nagyobb számú kereket kell elkészítenie.

A kerékkészítés után a művezető a növendékeket kocsirudak készítésére tanítja meg, azután különböző kocsirészletek, nevezetesen kocsilétrák (kocsioldalak), ülések, saroglyák, aljrészek stb. készítésére, amelyek már mint önálló, egész részek szerepelnek.

IV. évfolyam, heti 50 órában.

A növendékek sármentők, kocsirudak, keréktalpak stb. hajlítását tanulják meg, majd pedig a fagőzölés használatára és a gőzölt fa hajlítására oktatandók ki.

Az összes közönségesebb kocsiknál előforduló bognármunkákat ekként megismerve, a növendékeknek önállóan kell egyszerűbb, gazdasági, teherszállító-, vadász- stb. kocsikat elkészíteni.

Hintókészítéssel csak annyiban foglalkoznak, amenyiben azok egyes részeit, kerekeket, alját, sármentőket készítik el. A torzfelületű hintó-testek készítésére csakis a legkiválóbb tehetségű növendékek oktatandók (ezek esetleg még egy továbbképző évfolyamot végezhetnek, melynek tárgya hintók tervezése és azok készítése lenne).

* * *

A műhelyekben csakis oly mérőeszközök használata engedtetik meg, melyeken csak méter-beosztás van. (Hüvelykes beosztású mérőeszköz használata tilos.)

Nagy súly fordítandó arra, hogy a növendékek a szerszámaiknak, a munkadaraboknak, illetőleg ezek alkotórészeinek, az előforduló anyagoknak csakis jó magyar elnevezését hallják és ismerjék meg. A szerszámok magyar nevei azokra olvashatóan felirandók, vagy ha lehet, beégetendők. Sőt e czélt fogja szolgálni az is, ha a mesterség tárgyainak, egyes alkotórészeinek és műveleteinek magyar elnevezését külön jegyzékbe foglalva, rajzzal is ellátva, a műhely több helyén felfüggesztjük. A szerszámok helyes jegyzéke különben minden egyes szerszámszekrény ajtajának belső oldalára felragasztandó. A romlott német műszaki nyelv használata szigorúan eltiltandó.

A végzett munka és a munkaidő följegyzésére a tanulók munkakönyvet vezetnek.

Kovácsok és kocsilakatosok.

Tárgy és módszer.

I. évfolyam, heti 47 órában.

A művezető megmagyarázza a növendékeknek a kovácsvasnak fontosabb ipari tulajdonságait, amennyiben ezek ezen anyag megmunkálásánál szerepelnek, nevezetesen: figyelmezteti őket a vas szivósságára, a hajlítható- és nyújthatóságára hideg és meleg állapotban és az ebből származó megmunkálási módokra általánosan; hasonlóan megmagyarázza a heggeszthetőséget és mindkét tulajdonságot szemlélteti is.

Folytatásképpen bemutatja nekik a kovácsolásnál használt szerszámokat és készülékeket és pedig kezdi az üllőn. Megmagyarázza annak rendeltetését mint tartószerszám, alkotórészeinek elnevezését, azt, hogy milyen alakú és tulajdonságú legyen minden egyes része a rendeltetéséből kifolyólag és végül az üllő szerelését.

Bemutatja a vágóbetétet és egyéb betéteket és megmagyarázza azok rendeltetését általánosságban. Hasonlóan

bemutatja a kovács-mesterségnél szereplő kalapácsokat, kezdve ezt azokon, amelyek a kovácsolt vas hideg állapotban való szétvágásánál szerepelnek. A vasnak hidegen való levágása képezze az első míveletet, amelyet a növendékek gyakorolnak.

A kovácstűzhely alkotórészeinek és szerkezetének, a tűz gyujtásának és készítésének, továbbá fenntartásának és kezelésének módja egyszerű kovácsolásnál képezze a művezető részéről az oktatás tárgyát. A fogókat és ezek használatát is ekkor mutatják be nekik, majd pedig gyakoroltatják velük a kovácsolás elemeit.

Első gyakorlat a *ráverés*, amelyet a művezető magyarázata és egy-két II-od éves növendék segélyével való szemléltetés után a kezdő-növendékek először faléczeken, később vason gyakorolnak.

A tüzes vason való gyakorlás csak akkor kerül sorra, amikor a növendékek az ütemes ráverést már bizonyos fokig elsajátították. Ez esetben a munkadarab már használati tárgy is lehet, amely sorban lehetőleg úgy válogatandó, hogy nyújtása először négyzetes vagy derékszögű-négyszögű (prismatikus) keresztmetszetű, későbben körkeresztmetszetű (hengeres) és végül kúpos legyen. E míveletek egyáltalában a tanulás fokozatossága szempontjából következzenek egymás után.

Természetes, hogy e gyakorlatoknál a növendékek a kovácstűz kezelését is gyakorolják és hogy a művezető őket arra is tanítja, hogy az izzítás mely fokánál (színénél) lesz a vas nyújtásra a legalkalmasabb. A vasnak a tűzben való elrontása (elégetése) ugyancsak bemutatandó, hogy a növendék figyelme erre is ráterelődjék.

További gyakorlati míveletek a *vas hasítása* és különböző módon való *kihajlítása* legyen. Az ekkor használt és eddig nem szerepelt szerszámok ez alkalommal külön bemutatandók. Általában a szerszámok szerkezeti lényege és alkalmazása mindig akkor szemléltetendő, amidőn azok valamely új míveletnél először szerepelnek.

E míveletek némi elsajátitása után a növendékeket máris beoszthatni felsőbb évfolyambeliek mellé, akik az idevágó dolgok készítésével foglalkoznak. Ez a beosztás azonban egyelőre csak e míveletek gyakorlására vonatkozhatik.

A heggesztés gyakorlására igen alkalmas tárgyak a hosszanti toldások, ahová a karikaalakítás (gyürüzés) is beosztható. Ugyancsak itt sorra kerülhet már a lyukasztás is. Ezeket a munkákat is először csak gyakorlás szempontjából végzik a növendékek, később beoszthatók a felsőbb évfolyambeliek mellé.

A duzzasztást vagy zömítést ezekkel a míveletekkel gyakoroltathatni.

Végül a szabályos keresztmetszetek (négyszög, hatszög, kör) kovácsolása, a lefoglalások, gömbölyűtések és a fejképzések befejezik azt az anyagot, amelyre az első éves növendékeket a kovácsolás terén tanítani kell.

Ezekkel kapcsolatosan gyakorolják a reszelést és egyéb, a kovácsmesterségben előforduló egyszerübb míveleteket. Magától értődik, hogy ez alkalmat ad a különböző, itt használatos szerszámok megismertetésére és azok használatának begyakorlására, aminők pl. a különböző satúk, sikattyúk, mérőeszközök, (szögelő, talpas szögelő, sarkaló, hatszögsarkaló vagy hatosszögelő, sáskaláb, körzők, vonalzószer, vastagságmérő [tolómérték], lyukas- és igazítótábla), reszelők, furók és furókerepek, fémfürész stb. Ezen gyakorlatok eleinte csak kisérleti munkadarabokon folynak, amelyek azonban lehetőleg szintén használati tárgyak legyenek. Később kizárólag a kocsiiparban használt tárgyakon dolgozzanak esetleg mint felső évfolyambeliek mellé beosztott növendéksegédek.

II. évfolyam, heti 47 órában.

Itt az eddig tanultakat tovább gyakorolják olyképpen, hogy felsőbb évfolyambeli társaikhoz beosztják és ezekkel idevágó munkát kocsi-alkotórészeken dolgoznak.

Külön oktatás tárgyait képezik ebben az évben a heg-

gesztés és a forrasztás, amelyet hasonló módon tanulnak meg, mint az első félévben előfordult kovácsolási míveleteket. Az aczél kovácsolása, heggesztése, heggesztése vassal (furnirozás), az aczél edzése és a kovácsvas nádolása, mind ebben az évfolyamban való gyakorlatok, mely alkalommal az erre szolgáló tüzek és edző folyadékok készítése is ismertetendő. Ezeknél a míveleteknél fontos, hogy azokat a kocsikovácsmesterség körébe tartozó tárgyakon részben önállóan, illetőtőleg ez évfolyam növendékeiből álló csoportokba beosztva gyakorolják. Az aczél kovácsolását, heggesztését és az edzését részben kocsi-alkotórészeken, részben a kovácsmesterségben szükséges szerszámokon gyakorolják.

Hogy mindezek a gyakorlatok fokozatosak legyenek, az magától értődik. Közbe-közbe ugyancsak a mesterségük körébe tartozó egyéb munkákat is végeznek, aminők a reszelés, polirozás, fúrás, csavarmetszés stb.

E két évfolyam műhelygyakorlatainak tárgyai főképpen a szekerek, taligák, talicskák és eketalicskák alkotórészei. Ilyenek pl. fergettyű, rúdtő-színvas, nyújtó színpántjai, tengelypántok, juha-színvas, főrhéczvasalás, csatlás, rúdvégvasalás, marokvas fatengelyhez, csésze, kerékszög, derék- vagy aljszög, hámtűtáska, hámtűkarika, saroglyakarika, saroglyatartó, lőcskámva, lőcskarika, lőcsnyakló, saroglyanyakló, lőcsgúzs, hasló, szekéroldalkötő vasból, rakszög, ragasztószög, váltó, csoroszlyatartó-párna, patying, császárszög, üsztőke, üsztőketartó, vas, illetőleg aczéltengely, keréksín, agykarikák, derékszög-hüvely, ágaspánt, ágasgyűrű, kerékkötősarú, sallangó stb.

III. évfolyam, heti 47 órában.

Ebben az évfolyamban a kocsivasalást a növendékek már önállóan, minta vagy rajz nyomán készítik. Ezek tárgya itt eleinte a szekér, illetőleg a rúgó nélküli kocsikról, később a rúgós kocsik köréből választandó. Fontos körülmény, hogy a szekérvasalásokat illeszteni, illetőleg szerelni is tanulják. A rúgós kocsik vasalása köréből a legegyszerűbbek kovácso-

lásával és készítésével kezdik a munkát és azután itt is fokozatosan folytatják, pl. hátulsó keresztkötőkkel, hátsó hoszanti tartókkal (moutonnet) «hámák» vasból, rúdpárak (Anzen) befogó részei, förhéczbábak, rúdhüvelyek, rúgókengyelek vagy foglalók, sármentő-tartók stb.

Ezen alkotórészek készítésénél a III. éveseket beoszthatni a IV. évesekhez csoportmunkásoknak.

IV. évfolyam, heti 50 órában.

A IV. évfolyamban a növendékek csoportokba osztva rajz alapján szekérvasalásokat készítenek, továbbá rúgós teherkocsik, könnyű hajtókocsik (rúgó nélküli és rúgós) vasalásait, ahová a rúgós kocsik aljai is tartoznak. Ezen munkáknál, amennyiben azok egyszerűbbek, a III. éves növendékek is segédmunkások gyanánt fölhasználhatók.

Külön műhelygyakorlatokat képeznek az ügyesebb tanulók számára a kocsirúgók, majd pedig azok a finomabb kovácsmunkák, amelyeket kocsilakatos-munka czímen ismerünk. Hasonlóan a IV. évfolyamban tanítandó a patkókészítés és a patkolás. A kovácsmesterségnél szereplő gépek kezelésének is itt van helye. Azon növendékek, akik különös hajlandósággal rendelkeznek a kocsilakatosságra és ebben ki akarják magukat képezni, még egy félévig visszatarthatók arra, hogy ezt a különleges foglalkozást gyakorolják.

Fényezők (mázolók és czímfestők is).

Tárgy és módszer.

I. évfolyam, heti 47 órában.

A művezető megmagyarázza a növendékeknek — azokat egy csoportba összegyűjtve — egymásután a mázolás, a lakkozás vagy fényezés és a czímfestés fogalmait és czéljait. Megmagyarázza továbbá az olajfesték és a lakkok tulajdonságait a bennük foglalt anyagokra és azok czéljára való tekintettel.

Bemutatja aztán a mázolásnál szereplő ecseteket, nevezetesen a mázolóecsetet, a húzós ecsetet, a verő-, erező-, a sudorító- (Rukker, Modler), az oszlató-, (Vertreiber) és a tíncses- (Gabel vagy Zackenpinsel) ecsetet. Megmagyarázza általánosságban ezek kezelését és használatát is.

Bemutatja az alapozó és a mázolóecsetnek előkészítését, illetőleg elkötési módját zsineggel. Ezt a míveletet a növendékekkel is gyakoroltatja.

Bemutatja aztán még a festék-laptákat és azok kezelését s használatát. Megmagyarázza továbbá a fának mázolás czéljából való elkészítését, vagyis elmondja, hogy a bemázolandó tárgy síma tartozik lenni, majd pedig miként egyenlíthetjük ki tapasztóval való kikenés útján, enyves krétával és más alapozási anyagokkal a fölületen mutatkozó egyenetlenségeket.

Az olajtapasz összetételét és készítési módját aztán szemlélteti és ezt mindjárt alkalmazza tapasztásra (Kitten.)

Mindkét míveletet a növendékek is gyakorolják. A tapasztó megszáradása után megmutatja a fölület síkra való csiszolásának (síkozás) módját habkővel és üveges papirossal.

Sorra kerül most már a fa felületének alapozása (aljavetés). Megmutatja, miként készítjük e czélra az alapozóanyagot enyves krétából vagy híg olajfirniszes festékből. Szemlélteti pedig ezt a festéktörőkövön, ahol az ehhez szükséges anyagokat a kolonczczal (járókő) összekeveri és finomra megtöri. Ezt a míveletet is gyakorolják a növendékek. Ugyanezt cselekszik aztán az alapozásnál.

Megmutatja ezután, miként kell az olajfestéket készíteni, miként kell azt jóságára és használatra való alkalmas voltára megvizsgálni, miként és mikor szabad ezt az alapozott felületre fölkenni és mindezeket a míveleteket gyakoroltatja. A festék megszáradása utáni csiszolást, a többszörös átfestést és újra való csiszolást ugyancsak gyakoroltatják a növendékekkel.

Végül a művezető megmagyarázza a lazurfesték czélját

és készítési módját, sőt utóbbit szemlélteti és gyakoroltatja is. Bemutatja a fodrozásnál és erezésnél használt szerszámokat, a törlőket (Wischer) a fésűket és az itt szereplő ecseteket, megmondja, hogy ezeket mire és miként használják. Az utóbbi míveleteket szemlélteti és gyakoroltatja is. Az első évfolyambeli gyakorlatok befejezése gyanánt a növendékek a tölgyfa sugaras és érintős metszetének utánzásával, illetőleg erezésével és fodrozásával foglalkoznak. A tárgyak, amelyeken a mázolást gyakorolják, eleinte csak kisérlet-darabok, később pedig használati tárgyak lehetnek, pl. kocsirészek és egész kocsik, valamint az épület- és bútorasztalosság körébe tartozó tárgyak.

II. évfolyam, heti 47 órában.

Ebben az évfolyamban a növendékek folytatják eleinte a mázolást. És pedig rátanítja a művezető őket arra, miként kell a mázolásban mutatkozó hibákat, nevezetesen a hólyagokat (táskás, lesuvadás) eltávolítani és javítani, miként kell régi olajfestéket lúgkőoldattal lesenyveszteni vagy a pörzsölő lámpás szökőlángjával lepörzsölni és levakarni.

A különböző festékek [enyvaljfesték (Leimspachtelfarbe) olajfirnisz-aljfesték (Lakkspachtelfarbe) és minden ezentúl előforduló festék] készítését a növendékek ezentúl váltakozva maguk gyakorolják úgy a festékkövön, valamint a festék-kéziőrlőn. Készen vásárolt festéket egyáltalában ne használjanak a növendékek és ilyennek bevásárlása csak oly czélból történjék, hogy a növendékeknek megmutassák a saját készítésű és a vásárolt olajfesték közötti minőségi különbséget.

A patronálást és a csíkolást (absetzen, liniren) ugyancsak itt gyakorolják már.

Megtanulják itt a különböző lazurfesték készítését és alkalmazását, nevezetesen abból a szempontból is, hogy a lazurral bizonyos szinű födőfestékes alapon új szineket és szinhatásokat nyerjenek. Falak mázolása szintén gyakorlandó.

Az év második felében megkezdhetik a művezetők a lakkozásba (fényezés) való bevezetést és pedig olyképpen, hogy az ennél a műveletnél használt különleges szerszámokat és azok kezelését bemutatják és használatukat gyakoroltatják. Ilyen szerszámok az eddig megismerteken kívül a különféle különleges ecsetek (kecske-, marha-, nyest, borz- és görényecsetek [Fitsh-Pinsel] stb.).

Majd pedig rátanítják a növendékeket az alapozási műveletekre, úgymint a kitapasztásra olajlakktapaszszal, a habkővel való csiszolásra, az olajfirniszszel készülő alapfesték készítésére, többszöri felrakására, miközben szárítani és csiszolni is kell iszapolt habkőporral, vízzel és posztórongygyal.

Ezeket, valamint az első évfolyamban tanult műveleteket a növendékek a felső évfolyambeliek mellé beosztva, egész éven át lehetőség szerint úgy gyakorolják, hogy egy-egy mívelet mellett addig maradnak, míg abban a megfelelő kézi ügyességet el nem sajátították. Tekintettel arra, hogy az intézet műhelyei alig lesznek abban a helyzetben, hogy a növendékeket egész éven át állandóan a megfelelő munkával elláthassák, kivánatos, hogy a vezetőség kisiparosok érdekeinek sérelme nélkül egyes vállalkozóktól idevágó munkákat szerezzen. Attól sem szabad a czél elérése kedvéért visszariadni, hogy az arra való növendékek néha az intézeten kívül dolgozzanak, amidőn pl. épületasztalos-munkák, vagy épületfalak mázolását elvállalják.

III. évfolyam, heti 47 órában.

Az eddig tanult műhelygyakorlatok folytatása. Továbbá egyes gyakrabban előforduló fanemek, ú. m. dió, mahagoni, pallisander, juhar és kőrisfa utánzására vonatkozó fodrozási és erezési gyakorlatok minták alapján és mintatáblákon olaj, eczet vagy sörlazurral, amidőn ezek készítése is gyakorlandó. A fautánzásra vonatkozó gyakorlatokat azonban nem szabad tultengetni és általában csak a legügyesebb növendékekkel vihetni annyira, hogy abszolut értékű munkát készít-

senek. Ezenkivül készítenek Louis XIV., XV. és XVI., valamint modern stilusbeli mázolásokat csiszolással és patronálással. Ilyen munkák bágyadtra és fényesre való lakkozása. Zománczlakkok kezelése fán és falakon. A kocsilakkozás folytatása gyanánt a főszinek szokásos fölrakása és a száradás után szokásos csiszolások és lemosások; a kocsilakk alkalmazása és kezelése. Csiszolás tripoli földdel és faolajjal. Vasfélék és fémek lakkozása és ezek kezelése. Gyakorlatok a czímfestés köréből párhuzamosan és egybehangzóan a rajzteremben és a technologiában tanultakkal.

IV. évfolyam, heti 50 órában.

Az eddig tanult műveletek folytonos gyakorlása. A czímfestés különféle technikáinak gyakorlása. A czímfestésnél szereplő aranyozások, czímtáblák és egyéb idevágó munkák kikészítési műveleteinek gyakorlása.

*

A növendékek az utolsó két évfolyamban már lehetőleg önállóan dolgozzanak, vagyis mindegyiknek lehetőleg külön munkadarab osztassék ki, amelynek elkészítéseért ő egymagában lesz felelős. Ilyképpen fölkeltjük a becsvágyát és a munkakedvét, minek következménye nemes verseny kifejlődése lesz. Nagyobb tárgyak, aminő pl. egész hintók, vagy lakószobák berendezési tárgyai (ajtók, falburkolatok stb.) azonban megkövetelik, hogy több növendék működjék közre. Ilyenkor a kevésbé ügyeseket és az alsóbb évfolyambelieket az ügyesebbek mellé osztjuk be és ez utóbbiak felelőssége mellett amazokat nekik a munkánál bizonyos mértékben alárendeljük. Ajánlatos ekkor ezeket az előmunkások gyanánt működő növendékeket a tekintetben is kioktatni, miként bánjanak az alájuk rendelt társaikkal és miként oktassák őket, hogy tanuljanak és ügyesekké váljanak. A növendékek természetesen nem lesznek egyenlő ügyességüek. Ez azonban a vezetőséget ne csüggeszsze el, mert ez a mesterműhelybeli oktatásnál is előfordul, úgy hogy a növendékek különféle gyakorlati képzettséggel kerülnek ki az életbe.

A czímfestésben és általában a nagyobb ügyességet igénylő munkáknál csak a kiválóan ügyes növendékeket gyakoroltatjuk intenzive. Kiváló tehetségű növendékeknek az intézet elhagyása után alkalmat kellene nyujtani, hogy magukat a díszítő-festésben az iparművészeti iskolában tovább-képezhessék, illetőleg figyelmeztetendők arra, hogy tovább-képzésük érdekében járjanak esti tanfolyamokba.

Szíjgyártók, nyergesek (kocsikárpitosok).

Tárgy és módszer.

I. évfolyam, heti 47 órában.

A művezető a növendékeket 4—6-os csoportokba osztja be, elővészi a varrásnál használatos szerszámokat és anyagokat és megmagyarázza nekik azoknak a használatukból származó alakját és kezelését. Így elsősorban elővészi a szíjgyártótűt és a szíjgyártó-munkáknál használatos fonalakat (varróspárgát vagy czérnákat), megmondja, mikor alkalmazzuk azokat, mikor jó a czérna és mikor kell spárga. Megmutatja a befokozás (befűzés) módját és a fonal viaszkolását. Ugyanekkor megmagyarázza a viaszk (vagy szurok) összetételét és készítési módját. Ennek tényleges készítésének szemléltetését későbbre hagyja, amidőn erre alkalom kinálkozik.

Elővesz a művezető most két darab bőrhulladékot, ezeket egyenes vonal szerint levágja és megmutatja azoknak a kösűbe való befogását. Természetes, hogy a kösű szerkezetét és használatát, éppúgy az árat is ilyképpen bemutatja. Amidőn a művezető most már a két tűvel való legszokásosabb varrást egy ideig szemléltette, a növendékekre bízza az egyelőre tőle befokozott tűkkel való varrást. A fonal befűzését és viaszkolását a tanulókkal csak később gyakoroltatja, akkor, amidőn azok a varrásban már kissé járatosak.

Magától értődik, hogy ez alkalommal a varrás nyomának a szélező körzővel való készítését is gyakorolják.

Ezeket a varrási gyakorlatokat eleinte puhább és vékonyabb, később erősebb és keményebb bőrön végzik. A lakkbőr-varrás későbbi évfolyamoknak tartandó fenn. Gondot fordít a művezető arra is, hogy a növendékek a különböző nagyságú öltésű varrásokban (6—8 öltés 25 mm.-re) a szemmértéküket gyakorolják.

Ha a növendék a két tűvel való varrásban már némileg ügyeskedik, igás- és egyéb szerszámokhoz tartozó egyszerűbb varrási munkákkal rendelkező tárgyakat is készíthet, pl. istrángot, gyeplőszárakat és egyéb lapos és egyenes részeket. Később kápafelrántó- vagy csatló-szíjakat, nyakszíjakat, orrszíjakat, járom- vagy vállhámos szerszámnál az oldallapokat, a hátszíjat stb. bujtató nélkül. Közbe-közbe megtanulja és gyakorolja a szélszedést, széltakarítást és szélszínezést vagy festést, a gumirozást, a lakkozást és a szélelést (Reifeln). Ilyenkor beoszthatni a növendékeket már felsőbb évfolyambeliek mellé, akiknél segítők volnának. Megismerkedik a tanuló fokozatosan a többi szerszámokkal is, nevezetesen a különböző késekkel és ezek használatával, a luktágítókkal, lukasztókkal, a czifrázó vasokkal, kiverőkkel, csipkeverőkkel, a c-vágóval stb.-vel és gyakorolja ezek alkalmazását.

II. évfolyam, heti 47 órában.

A varrási gyakorlatokat folytatólagosan űzik fokozatosan nehezebb feladatokon.

Idevágó tárgyak: a boka-, térd- és farkvédők, lólábtekercsek, békók. Bujtatós munkák, pl. rövid és hosszú haslók, felrántók, kötőfékek, szájkosárfélék, egyszerűbb kantárrészek és kantárok. Csattok bevarrása, hámok, alkotórészei és egyszerű hámok.

A gummirozás, festés és lakkozás gyakorlása. A szerszámok megismerése itt is a munkák fokozatos előhaladásával jár.

III. évfolyam, heti 47 órában.

Varrógyakorlatok fokozatos folytatása. Húzók, kápák varrása és készítése. Kantárok, gyeplők, szügyelők. Váll-

hámos szerszám egyéb részei. Ostortartó, pisztolytartó, patkótáska. Rúgós kocsiülések (párnázott munkák) és egyéb kocsikárpitos-munkák. (Ezt megelőzőleg megmagyarázandó a növendékeknek a kárpitosszerszám és ennek kezelése.)

IV. évfolyam, heti 50 órában.

Szemzők, lapos sárhányók bőrből, kápaborítás, vállhám (kummet, járom) készítése, játszó- és nyerges munkák fokozatosságban, kocsikárpitos-munkák, sárvédő-takarók bőrből, kocsitetők vászonból és bőrből, teljes szerszámok. Táskák, hágtató- és hóczipők, lovagló- és vadász-lábszárak. Varrógépek kezelése.

*

Arra való tekintettel, hogy a nyerges-szíjgyártó vidéken gyakran a kocsifényezést is végzi, azok a növendékek, akiknek erre hajlandóságuk van, magukat még egy éven át a mázolásban és a kocsifényezésben is gyakorolják. A czímfestésben ezek azonban oktatást nem nyernek, épp oly kevéssé nyernek oktatást ezen ipar rajzi és elméleti részében.

8. Fegyelem.

Az 1884. évtől az 1904. év végéig előfordult 1946 fegyelmi eset, ezek közül volt:

Lopás	598	esetben
Illetlen magaviselet, engedetlenség	487	«
Lustaság, hanyagság	362	«
Dohányzás	330	«
Szökés, annak kisérlete vagy tervezése	169	«

9. Egészségügy.

Betegedési kimutatás 1884-től 1904 végéig.

Betegedési esetek összes száma 2194.		
Ebből fekvő beteg	1355	61·8 %
Ebből járó beteg	839	38·2 «
Összesen	2194	100 %
Ápolási nap 36,254.		
Fekvőre jut ápolási nap	17,336	47·82 %
Járókra jut ápolási nap	18,918	52·18 «
Összesen	36,254	100·00 %

Az előfordult betegségnemek 1884-től 1904 végéig.

Légzési szervek bántalmai	254	10·70 %
Emésztési szervek bántalmai	513	21·61 «
Vérkeringési bántalmak	10	0·42 «
Idegrendszer-bántalmak	46	1·93 «
Ivarszervek bántalmai	11	0·46 «
Máj-, epe-, lépbajok	10	0·42 «
Bőrbajok	132	5·56 «
Sebészeti esetek	678	28·56 «
Szembajok	283	11·92 «
Alkati bajok	218	9·18 «
Fertőző betegségek	55	2·33 «
Egyebek	164	6·90 «
Összes betegségnemek	2374	100·00 %

A betegség lefolyása.

A betegek közül gyógyult	2341	98·61 %
Betegen elbocsáttatott	13	0·55 «
Meghalt	20	0·84 «
Összesen	2374	100·00 %

Az 1884. évtől 1904. év végéig a gyógyszerek 11,094 kor. 24 fillérbe kerültek.

A fenti 20 év alatt gyógyszerekre kiadott fenti összegből esik átlag egy évre 554 korona 71 fillér, ebből pedig, által 180 növendéket véve alapul, minden egyes növendékre évenkint 3 korona 08 fillér.

10. Az aszódi kir. javítóintézet nevelési és erkölcsi eredményéről.

Az elért erkölcsi eredményeket az alábbi adatok tüntetik fel:

Az intézetből kihelyeztetett 1884-től 1904. év végéig.

Kisérletileg	458	52·59 %
Véglegesen	413	47·41 «
Összesen	871	100·00 %

A kisérletileg kihelyezett növendékek közül:

Jó viseletű volt	816	68·99 %
Ingadozó viseletű volt	68	14·89 «
Rossz viseletű volt	34	7·38 «
Ismeretlen	34	7·38 «
Meghalt	6	1·36 «
Össszesen	458	100·00 %

A véglegesen kihelyezett növendékek közül:

Jó viseletű volt	217	52·55 %
Ingadozó viseletű volt	37	8·96 «
Rossz viseletű volt	86	20·80 «
Ismeretlen viseletű volt	47	11·39 «
Meghalt	26	6·30 «
Összesen	413	100·00 %

A kisérletileg- és véglegesen kihelyezett növendékek közül együttesen:

Jó viseletű volt	533	61·20 %
Ingadozó viseletű volt	105	12·08 «
Rossz viseletű volt	120	13·78 «
Ismeretlen viseletű volt	81	9·29 «
Meghalt	32	3·67 «
Összesen	871	100·00 %

Az intézetből elbocsátott növendékek nevelési időtartama:

A kisérletileg kihelyezettek közül:

6 hónapnál kevesebb ideig neveltetett			1	0·22 %
6 hónaptól	1 évig	«	4	0·87 «
1 évtől	1½ «	«	3	3·05 «
1½ «	2 «	«	54	11·78 «
2 «	2½ «	«	66	14·43 «
2½ «	3 «	«	76	16·59 «
3 «	3½ «	«	48	10·48 «
3½ «	4 «	«	43	9·39 «
4 «	4½ «	«	44	9·60 «
4½ «	5 «	«	33	7·20 «
5 «	5½ «	«	24	5·24 «
5½ «	6 «	«	17	3·71 «
6 «	6½ «	«	13	2·84 «
6½ «	7 «	«	12	2·62 «
7 «	7½ «	«	3	0·66 «
7½ «	8 «	«	2	0·44 «
8 «	8½ «	«	1	0·22 «
8½ «	9 «	«	1	0·22 «
9 «	9½ «	«	2	0.44 «
		Összesen	458	100·00 %

10 éven túl az intézetben növendék nem tartatott. A kisérletileg kihelyezett növendékek átlag öt évig neveltettek az intézetben.

A véglegesen elbocsátottak közül:

6 hónapnál kevesebb ideig neveltetett	25	6·05 %
6 hónaptól 1 évig «	38	9·20 «
1 évtől 1½ « «	30	7·26 «
1½ « 2 « «	75	18·25 «
2 « 2½ « «	41	9·91 «
2½ « 3 « «	38	9·20 «
3 « 3½ « «	23	5·56 «
3½ « 4 « «	24	5·81 «
4 « 4½ « «	25	6·05 «
4½ « 5 « «	25	6·05 «
5 « 5½ « «	23	5·56 «
5½ « 6 « «	15	3·63 «
6 « 6½ « «	9	2·17 «
6½ « 7 « «	7	1·69 «
7 « 7½ « «	8	1·93 «
7½ « 8 « «	4	0·96 «
8 « 8½ « «		
8½ « 9 « «	1	0·24 «
9 « 9½ « «	1	0·24 «
9½ « 10 « «	1	0·24 «
Összesen	413	100·00 %

A végleglegesen elbocsátott növendékek átlaga 4·75 évig neveltetett ez intézetben.

A kisérletileg kihelyezettek és véglegesen elbocsátottak közül együttesen:

6 hónapnál kevesebb ideig neveltetett	26	2·98 %
6 hónaptól 1 évig «	42	4·82 «
1 évtől 1½ « «	44	5·05 «
1½ « 2 « «	129	14·84 «
2 « 2½ « «	107	12·28 «
2½ « 3 « «	114	13·08 «
3 « 3½ « «	71	8·18 «
3½ « 4 « «	67	7·69 «
4 « 4½ « «	69	7·92 «
4½ « 5 « «	58	6·65 «
5 « 5½ « «	47	5·39 «
5½ « 6 « «	32	3·67 «
6 « 6½ « «	22	2·55 «
6½ « 7 « «	19	2·18 «
7 « 7½ « «	11	1·26 «
7½ « 8 « «	6	0·68 «
8 « 8½ « «	1	0·11 «
8½ « 9 « «	2	0·22 «
9 « 9½ « «	3	0·34 «
9½ « 10 « «	1	0·11 «
Összesen	871	100·00 %

A kisérletileg kihelyezett növendékek együtt átlag 4·75 évig neveltettek az intézetben.

Az intézetből 1884. évtől 1904. év végéig kihelyezett növendékek jelenlegi foglalkozása:

Az intézetből 1904. év végéig kihelyezett 871 növendék közül 27 meghalt, 2 megőrült, 5 Amerikába vándorolt, 74-ről pedig hiányzanak az adatok. A többiek közül rendes foglalkozással bir 715, még pedig a következő részletezés szerint:

állami- vagy magánhivatalnok	18
tanító-(elemi népiskolai)	2
állami altiszt	2
pénzügyőr	2
szinész	1
önálló iparos, iparossegéd vagy tanoncz	311
önálló kereskedő, kereskedősegéd vagy kereskedő-tanoncz	30
gazdatiszt	5
kertész vagy kertészsegéd	71
Átvitel	442
Áthozat	442
földmivelő vagy vinczellér	81
napszámos, szolga, vagy cseléd	120
kereskedelmi utazóügynök	1
pinczér	4
gyári munkás	26
bányamunkás	5
matróz	1
katona	3
tanulók (iskolába jár)	30
drótos tót	2
Összesen	715

Letartóztatási intézetben 12, birói körözés alatt 4 volt növendék áll; 32 növendék pedig, mint csavargó, tengeti életét.

Ezek szerint a kihelyezett növendékekből, leszámítva az elhaltakat, megőrülteket és kivándoroltakat, 837 marad.

Ezek közül: rendes foglalkozással bir 715 = 85.5 %, csavargó, rab, körözött 48 = 5·73 %, ismeretlen 74 = 8·85 %, összesen 837 = 100 %.

A letartóztatási intézetekben levő 12, a körözés alatt álló 4, a tébolydában levő 2, a meghalt 27, és az ismeretlen tartózkodású 74, vagyis össszesen: 124 egyén = 14·20 %, a kihelyezett növendékek 86·80 %-ának van rendes foglalkozása.

Az intézetből 1884. évtől 1904. év végéig kihelyezett növendékek családi állapota:

Megnősült	65	7·48 %
Nőtlen	502	57·65 «
Családi állapotára nézve ismeretlen	201	23·06 «
Ismeretlen tartózkodású	74	8·49 «
Tébolydában van	2	0·22 «
Meghalt	27	3·10 «
Összesen	871	100·00 %

Az intézetből 1884. évtől 1904. év végig kihelyezett növendékek vagyoni helyzete:

1000 kor. felüli vagyonnal bír	15	1·76 %
400—1000 kor.-ig terjedő vagyonnal bír	52	5·97 «
200—400 « « « «	59	6·77 «
Vagyontalan	524	60·16 «
Vagyoni helyzete ismeretlen	118	13·53 «
Ismeretlen tartózkodású	74	8·49 «
Tébolydában van	2	0·22 «
Meghalt	27	3·10 «
Összesen	871	100·00 %

11. Az aszódi m. kir. javitóintézet kiadásai és bevételei az 1884-ik évtől az 1904. évig.

Kiadás.

Épületek fenntartása	99,484	kor.	16	fillér.
Személyi járandóságok	552,186	«	84	«
A hivatal kiadásai	13,122	«	59	«
Az iparoktatás kiadásai	78,804	«	80	«
Ruházat és ágynemű	218,846	«	50	«
Élelmezés	644,031	«	07	«
Fűtés és világítás	117,793	«	70	«
Iskola és istentisztelet	14,817	«	47	«
Gyógyszerek	11,094	«	24	«
A kihelyezett növendékek segélyezése	746	«	78	«
Kertészet, mező- és tejgazdaság kiadásai	98,380	«	72	«
Vegyes kiadások	194,167	«	64	«
Összesen	2.043,476	kor.	51	fillér

Bevétel.

A szülőktől vagy gyámoktól (ellátási díjak)	40.023 kor.	04	fillér
Az ipar, kertészet, mező és tejgazdaság jövedelméből	201,068 «	91	«
Összesen	241,091 kor.	96	fillér
Levonva a kiadásból a bevételt, esik egy évre kiadás	90,119 «	22	«
Átlag 180 növendéket véve alapul, egy növendék kerül évenként	500 «	66	«

A KOLOZSVÁRI KIR. JAVÍTÓ-INTÉZET.

1. Az intézet telke és kiépitése.

Az intézet telke Kolozsvár határában, a várostól keleti irányban nyilt mezőn terül el; a város középpontjától gyalog 45, közuti vasuton pedig 15 percznyi távolságra. Az érintkezést a várossal az állami távbeszélő-hálózat könnyíti meg. Természeti fekvése szép. Üde rétek, kertek, szőlőhegyek és szántóföldek környezik. A láthatárt a Kárpátok hegykoszorúja szegélyezi, keleti irányban a Kis-Szamos folyik.

Ezen földrajzi fekvésnek köszönheti az intézet, hogy kitünő egészségügyi viszonyoknak örvend.

Az intézet területe négy hektár s talaja elegendő humust tartalmaz, bár a termő réteg csekély mélysége miatt nem annyira a gyümölcsfatenyésztés, mint inkább a konyhakertészet czéljaira alkalmas.

E területen a 40-es években czukorgyár, később pedig kaszárnya volt.

Eme pusztulásnak indult telket szemelte ki a m. kir. igazságügyi miniszterium az ország második javító-intézetének helyéül, mely czélból azt a rajta levő összes építményekkel együtt még az 1883. évi november hó 21-én megvette 10,000 koronáért Kolozsvár szab. kir. városától oly szerződési kikötéssel, hogy ez köteles a főutczából az intézetig vezető utat jó karba hozni és azt állandóan kifogástalan állapotban fenntartani. Továbbá kötelezte magát a város arra is, hogy a tervezett javító-intézet összes építkezéséhez szükséglendő téglát saját gyárából fogja az előállítási áron kiszolgáltatni.

3.

A négy hektár terület a felállítandó új intézet czéljaira úgy osztatott be, hogy 7000 négyszögméter az épületek elhelyezésére és udvarnak, 5000 négyszögméter játszó- és tornatérnek, a fennmaradó 28,000 négyszögméter pedig kertnek maradt.

Az építést nyilvános árlejtésen Czakó Lajos és Hirschfeld Lajos, kolozsvári építő-mesterek kapták meg. Az építkezés 1885. junius hó 23-án vette kezdetét és 1886. évi augusztus havában fejeztetett be. Az építkezés költsége 145,097 korona 41 fillér volt.

Természetes azonban, hogy ezen építkezés csak a főszükségleteket ölelte fel, s az ezeket kiegészítő lényegtelenebb építkezések akkorára halasztattak, a mikor azok nélkülözhetlen voltát a gyakorlatban megszerzett tapasztalások már igazolták. Ezek alapján lettek azután az intézet épületei az 1887. és folytatólag az 1888. és 1890. évek folyamán kiegészítve. Az 1894. és 1895. években építtetett egy, a kor igényeinek teljesen megfelelő kórház, 1897-ben pedig egy üvegház. Ezen további munkálatok összesen 83,243 korona 38 fillért igényeltek, mely összeggel az építkezés eddigi költségei 228,340 korona 80 fillérre emelkedtek.

Az intézet keleti, déli és nyugati irányban 2·5 méter magas téglafallal, északi irányban pedig a Kis-Szamos csatorna mellett ugyanilyen magas deszkakerítéssel van körülzárva. Bejáratul a déli oldalon egy nagyobb és ettől jobbra és balra két kisebb kapu szolgál. A kapun belépve, balkézre esik a családház, jobbra a kezelési épület és kórház, szemben pedig a kápolna s az iskolák. A kezelési épület mögött, ezzel párhuzamosan állanak egy fedél alatt: a fás-szin, istálló, disznó- és tyúk-ólak; az istálló és ólak mögött: a trágya- és szemétgödör. A kertben van a jégpincze, a nyári fürdő-medencze, e mellett az öltöző, a szerszámkamra, a méhes és virágház. A kert deszkakerítésén túl a Szamos-árokban felállított vízemelő kerék szolgáltatja a nyári fürdő-medencze és kertöntözés részére szükséges vízmennyiséget.

Az intézet megfelelő csatorna-hálózattal van ellátva.

A fásszinek, ólak, továbbá az öltöző, szerszámkamra és méhes deszkából, a többi fő- és melléképület pedig tégla, kő- és czementből készült.

A családház, a kezelési épület, a kápolna és iskolák épülete által határolt tér képezi a díszudvart, a kezelési és gazdasági épületek közötti tér pedig a gazdasági udvart. Mindkét udvaron egy-egy kút van. A gazdasági épület és a kerítés között van a játszó- és tornatér.

A családház egyemeletes épület, mely 53·45 méter hosszú és 13·5 méter széles. Magában foglalja a javító-osztályt, az irodákat és a három család munka- és hálótermeit.

Az épület előrészének emeletén elhelyezett javító-osztály áll két világos és három félsötét magánzárkából, valamint a felügyelő szobájából. Ezen helyiségek alatt a földszinten van az igazgató s gondnok irodája és az irattár, valamint egy szoba a hivatalszolga számára. Úgy a javító-osztály, mint az irodák a családoktól el vannak különítve.

Az egymástól szintén elkülönített három családi helyiség mindegyikének a dísz-udvar felől külön bejárata s az emeletre külön lépcsője van. Egy-egy család helyiségeit földszint a munkaterem, e mellett a családfő irodája, az emeleten pedig a hálóterem képezi. A lépcsők alatti fülkék tisztogatási eszközök tartására kamráknak rendeztettek be. Az árnyékszékek a háló- és a munkatermekkel a felügyelet gyakorolhatása végett vannak.

A kezelési épület egyemeletes s ugyanolyan méretű mint a családház. Magában foglalja az asztalos-, kerekes- és esztergályosmunkatermet, a konyhát, az élelemtárt, a mosóházat és a téli fürdőt. Itt vannak továbbá az igazgató, a gondnok, három nős családfő, két munkavezető s a konyhacselédség lakásai. A munkaterem a magánlakásoktól el van különítve.

A kórház egyemeletes épület, 14·75 méter hosszú és 7·95 méter széles. Ezen épületben van egy földszintes terem, mely a harmadik iskola és a protestáns vallású növendékek imaházául szolgál. Továbbá három beteg-, egy fürdő-, egy orvosi rendelő- és betegápoló-szoba.

A kapuval szemben álló ima- és iskolaházban középen van a kápolna, e mellett jobbra és balra pedig egy-egy tanterem.

A leirt négy épületben a termek és szobák előtt tágas folyosók futnak végig, a családház előrésze s a kezelési épület alatt pedig pinczék vannak.

Az üvegház hossza 25·95, szélessége 5·85 méter.

Az intézeti családok száma ez idő szerint három. Minden család 20—20 növendékből áll, úgy, hogy az intézet jelenleg 60 fiú-növendéket fogadhat be.

2. Az intézet helyiségeinek területe és légürtartalma.

A termek és szobák mind négy méter magasak. A növendékek által használt helyiségek területi és légürtartalmi viszonyairól az alábbi adatok nyujtanak felvilágosítást:

Magánzárkák száma 5, területük összesen 34·40 négyszögméter, egy-egy zárka átlagos területe 6·88 négyszögméter, légürtartalmuk összesen 137·60 köbméter, egy-egy zárka átlagos légürtartalma 27·52 köbméter.

Munkatermek száma 4, területük összesen 416·28 négyszögméter, egy növendékre esik, átlag 60 növendéket számítva, 5·00 négyszögméter, légürtartalmuk összesen 1665·12 köbméter, egy növendékre esik 27·75 köbméter légürtartalom.

Hálótermek száma 3, területük összesen 267·96 négyszögméter, egy-egy hálóterem átlagos területe 89·32 négyszögméter, egy növendékre esik, átlag 60 növendéket számítva, 3·34 négyszögméter, légürtartalmuk összesen 1071·84, egy-egy hálóterem, légürtartalma átlag 357·38 köbméter, egy növendékre esik 17·86 köbméter légürtartalom.

Tantermek száma 3, területük összesen 137·58 négyszögméter, egy-egy tanterem területe átlag 45·86 négyszögméter, egy növendékre esik 2·29 négyszögméter, légürtartalmuk összesen 550·33 köbméter, légürtartalmuk átlag termenként 183·44 köbméter, egy növendékre esik 9·17 köbméter légürtartalom.

Kórtermek száma 3, területük összesen 58·72 négyszögméter, területük átlag termenként 19·57 négyszögméter, egy növendékre esik, átlag 12 növendéket számítva, 4·89 négyszögméter terület, légürtartalmuk összesen 234·88 köbméter, légürtartalmuk átlag termenként 78·29, egy növendékre esik 19·57 köbméter légürtartalom.

Kápolna száma 1, területe 6·00 négyszögméter, légürtartalma 360·00 köbméter.

Torna- és játszótér száma 1, területe 5,000·00 négyszögméter, egy növendékre esik 83·20 négyszögméter terület.

Fürdő száma 1, területe 36·19 négyszögméter, egy növendékre esik, átlag 20 növendéket számítva, 1·81 négyszögméter terület, légürtartalma 144·76 köbméter, egy növendékre esik ·24 köbméter légürtartalom.

Hivatalos helyiségek: egy igazgatói iroda, egy gondnoki iroda, egy irattár, három családfői iroda, három felügyelői hálófülke, egy orvosi rendelő szoba.

Raktár és folyosók: egy élelmi raktár, hat folyosó.

Egyéb helyiségek: egy hivatalszolga szobája, egy virágház, egy betegápoló szobája, két konyhacseléd szobája, egy főző konyha, egy mosó konyha.

3. Az intézet helyiségeinek fölszerelése.

Minthogy az intézet szervezetét a növendékek által használt helyiségek felszerelése is némileg megvilágosítja, a felszerelési tárgyak lényegesebbjeit is fel kell említenünk.

Mindegyik magánzárkában van egy asztal, egy szék, egy faliszekrény, vaságy, egy vizes kanna és egy bádogpohár.

Három munkateremben az azokban üzött iparághoz tartozó összes szerszámokon kívül van egy-egy fali óra, munkaszekrény, hat-ajtós családi szekrény, két-két asztal 20—20 fiókkal, négy-négy pad, egy-egy kisebb asztal, két-két szék, egy-egy mosdó-szekrény és két-két fogas. A negyedik munkateremben csak az asztalosipari berendezés van.

Kolozsvári kir. javitóintézet.
Maison de correction de Kolozsvár.

Erdélyi photogr.

Látkép.
Vue générale.

Mindegyik hálóteremben 22—22 db vaságy van, melyek közül egy a felügyelőé.

A hálóterem melletti folyosón vannak a mosdópadok, minden növendéknek külön mosdótállal, négy-ajtós ruha- s kefetartó-szekrény, melyben a növendékek mindegyikének külön rekesze van.

A tantermekben a padokon kívül van még egy üvegajtós szekrény tanszereknek, a tanító asztala és különféle taneszközök. Itt vannak elhelyezve az egyházi szerelvények, valamint az ifjúsági- és tankönyvek. A harmadik tanteremben, mely protestáns imaháznak is használtatik, az iskolai felszerelés mellett van egy szószék is.

A kápolnában az oltár, a templomi ülőpadok, a harmonium és egyéb templomi fölszerelések vannak.

A kórházi három betegszobában 12 ágy, 12 asztalka, 12 szék, 12 mosdótál van.

A kórházi fürdő-szobában van három czement kád, három kis pad és három ruhafogas, három czin fürdőkád és három czin ülőkád.

A téli fürdőben van a nagy közös beton-medencze és három kád, továbbá padok és ruhafogasok.

A gazdasági épületben vannak elhelyezve a gazdasági és tűzoltói szerek.

Az igazgatósági és családfői irodákban, a kórházban, a konyhában, mosóházban, élelem- és ruhatárban, valamint egyéb helyiségekben a felszerelés csak a legszükségesebbekre szorítkozik. Fényűzésnek, kényelemszeretetnek nyoma sincs.

Az intézet felszerelési tárgyainak használati czéljáról, leltári számáról és beszerzési értékéről az alábbi kimutatás nyújt felvilágosítást:

Iskolai szerelvények és tanszerek — —	2,753	kor.	50	fill.
Irodai szerelvények — — — — — — —	1,328	«	93	«
Családfői szoba-, hálótermi-, ebédlő- és zárka-szerelvények — — — — — — —	3,556	«	92	«
Élelemtári, konyhai és mosodai szerelvények — — — — — — — — — — —	589	«	88	«
Átvitel... ...	8,229	kor.	23	fill.

Áthozat	8,229	kor.	23	fill.
Kórházi szerelvények	1,656	«	50	«
Templomi «	2,137	«	32	«
Különféle házi szerelvények	2,716	«	28	«
Asztalossági műszerek	902	«	40	«
Czipészeti «	268	«	30	«
Szabósági «	538	«	20	«
Bognársági «	604	«	60	«
Könyvkötészeti «	147	«	88	«
Kertészeti eszközök	465	«	40	«
Lábas jószág (16)	690	«	—	«
Vegyes szerelvények, gazd. eszközök (szekér, eke, borona stb.)	586	«	34	«
Összesen	18,942	kor.	45	fill.

4. Az intézet személyzete.

a) *Rendszeresített állásokban:* egy igazgató, egy gondnok, három családfő, egy családfősegéd, egy tiszti irnok, hat munkavezető, egy hivatalszolga, egy kapus.

b) *Tiszteletdíjasok:* Orvos, róm. kath., ev. ref., ág. ev. és izraelita lelkész.

c) *Cselédség:* egy éjjeli őr, egy főzőnő, egy konyhacseléd, két mosónő, egy kocsis.

5. Az intézet növendékei.

Az első növendék 1886. évi október hó 3-án fogadtatott be s ezen időtől kezdve az 1904. év végéig összesen 346 növendék neveltetett az intézetben.

Ezen 346 növendékre vonatkozó adatokat az alábbi kimutatások ismertetik:

A növendékek befogadására szolgált ok.

Élet vagy testi épség elleni bűncselekmény	12	3·47 %
Nyereségvágyból elkövetett «	149	43·06 «
Gyujtogatás	7	2·02 «
Erőszakos nemi közösülés vagy fajtalanság	4	1·16 «
Közhatóság-, közcsend- vagy közbiztonság elleni bűncselekmény	3	0·86 «
Csavargás, koldulás	89	25·72 «
Erkölcsi romlottság	82	23·71 «
Összesen	346	100·00 %

A növendékek befogadása történt:

A szülő vagy gyám kérelmére	123	35·55 %
A rendőri vagy más közigazgatási hatóság kérelmére, ide értve az 1879. évi XL. t.-cz. alapján történt befogadásokat is	82	23·71 «
Az 1878. évi V. t.-cz. 42. §-a alapján	78	22·54 «
Az 1878. évi V. t.-cz. 84. §-a alapján	55	15·89 «
A felügyelő-bizottság kérelmére	8	2·31 «
Összesen	346	100·00 %

A növendékek előélete:

Büntetlen előéletű	279	80·63 %
Előbb már büntetve volt	67	19·37 «
Összesen	346	100·00 %

A növendékek szüleinek foglalkozása:

Földmives vagy napszámos	83	23·98 %
Szolga vagy cseléd	71	20·52 «
Iparos vagy kereskedő	129	37·29 «
Értelmiségi (honoratior)	63	18·21 «
Összesen	346	100·00 %

A növendékek, illetve szüleiknek anyagi helyzete:

Vagyonos	81	23·41 %
Vagyontalan	265	76·59 «
Összesen	346	100·00 %

Ellátási díjat fizetett	42	12·14 %
Ingyenes nevelésben részesült	304	87·86 «
Összesen	346	100·00 %

A növendékek életkora:

12 éven alóli	60	17·34 %
12—16 éves	200	57·80 «
16—20 «	86	24·86 «
Összesen	346	100·00 %

A növendékeknek a befogadást megelőző lakóhelye:

Budapesti	30	8·67 %
Városi	198	57·23 «
Falusi	118	34·00 «
Összesen	346	100·00 %

A növendékek származása és családi viszonyai:

Törvényes házasságból származott	303	87·57 %
« házasságon kívül származott	43	12.43 «
Összesen	346	100·00 %

A szülők életben vannak	140	40·47 %
Csak az apa él	50	14·45 «
Csak az anya él	114	32·94 «
A szülők elhaltak	42	12·14 «
Összesen	346	100·00 %

A felvételre került növendékek előképzettsége:

Iskolába járt	259	74·85 %
« nem járt	87	25·15 «
Összesen	346	100·00 «

A növendékek vallása:

Római katholikus	143	41·33 %
Görög «	31	8·96 «
« keleti	16	4·69 «
Ev. református	100	28·90 «
Ág. evangelikus	28	8·10 «
Unitárius	6	1·73 «
Izraelita	22	6·36 «
Összesen	346	100·00 %

A növendékek nemzetisége:

Magyar	256	73·98 %
Német	40	11·56 «
Román	41	11·85 «
Tót	6	1·74 «
Ruthén	1	0·29 «
Szerb	2	0·58 «
Összesen	346	100·00 %

A növendékeknek a befogadást megelőző foglalkozása:

Iparos-tanoncz	149	43·06 %
Kereskedő-tanoncz	22	6·36 «
Tanuló	40	11·56 «
Földmives	36	10·41 «
Szolga vagy cseléd	39	11·27 «
Csavargó	60	17·34 «
Összesen	346	100·00 %

6. Iskolai oktatás.

Ebben az intézetben az elméleti oktatás csak az elemi népiskolai oktatásra terjed ki.

Az iskolai tanítás az 1887. év január hó 7-én vette kezdetét 16 növendékkel, egy tanteremben, egy családfő vezetése mellett.

Az 1887/88. tanévben már 60 növendékkel folyt az iskolai tanítás, 3 tanteremben.

Az 1888/89. tanévben a három rendes családfő mellé még egy családfősegédi állás rendszeresítetett, mely időtől fogva úgy az iskolai tanítást, mint a növendékek nevelését 4 tanerő látja el.

A valláserkölcsi oktatást az intézet megnyitása óta 3 bejáró és pedig 1 róm. kath., 1 ev. ref. és 1 izraelita lelkész végzi, kik közűl a két előbbi minden vasár- és ünnepnapon istentiszteletet tart az intézetben, míg az izraelita növendékeknek nagyobb ünnepek alkalmával e végből a városba kell bemenniök.

Egyházi és világi éneket a növendékek négyes szólamban énekelnek. Az ottani róm. kath. püspöki hivatal ünnepélyesebb isteni tiszteletek alkalmával már ismételten kérte az igazgatóságot arra, hogy az intézeti énekkar a főtéri templomban közreműködhessék.

Az iskolai oktatás az elemi iskolai tanterv szerint folyik.

Az intézet tiszti könyvtára 131 drb műből, a növendékkönyvtár 448 drb tudományos és hasznosan mulattató könyvből, az iskolai könyvtár pedig 1746 drb tankönyvből áll.

A könyvtár egész értéke 3559 korona 75 fillér.

A tantermek felszerelési értéke 2753 korona 50 fillér.

7. A munka-oktatás.

A meghonosított munkanemek a következők:

A kertészet, melynél szakképzett kertész vezetése mellett 10 növendék nyer gyakorlati oktatást.

Az asztalosság, melynél 8 gyalú- és 4 esztergapad mel-

lett 12 növendék foglalkozik butor- és épület-asztalossággal. Az intézeti butorok legnagyobb részét, valamint az ujabb építkezéseknél az asztalosmunkát a növendékek készítették.

A kerékgyártó mesterségnél 3 gyalú- és 1 esztergapad mellett átlag 5 növendék foglalkozik a szekér-részek vagy egész szekerek készítésével.

A czipészetnél átlag 15 növendék foglalkozik.

A szabóságnál 10—13 növendék foglalkozik.

Ezen iparosok az intézeti szükségletek elvégzése mellett megrendelésre is dolgoznak.

Az intézetnél egy kőmíves munkavezető is alkalmazásban lévén, melléje állandóan van 4—5 növendék beosztva, kik az épületek javítását végzik. Az 1894. és 1895. évben épült egyemeletes kórházépület, úgyszintén az 1897. évben készült üvegház kőmíves- és czement-munkálatait ezen munkáscsoport végezte.

Az asztalos, kerékgyártó, czipész és szabó-iparnál dolgozó növendékek, iparuk kellő elsajátítása után, legnagyobb részt mint felszabadult iparossegédek hagyják el az intézetet.

8. Fegyelem.

1886—1904-ig az összes fegyelmi esetek száma 806 volt. Ebből egy növendékre egész intézeti nevelése alatt átlag 2·33 fegyelmi büntetés esik.

A legnagyobb számban előfordult fegyelmi esetek:

Lopás	233	esetben	28·90 %
Szökés vagy ennek kisérlete	38	«	4·71 «
Csalás	43	«	5·33 «
Hazudozás	40	«	4·97 «
Verekedés	88	«	10·91 «
Szándékos kártétel	58	«	7·20 «
Fékezhetlen magaviselet	72	«	8·93 «
Dohányzás	95	«	11·80 «
Tisztátlanság, rendetlenség	41	«	5·08 «
Szófogadatlanság	54	«	6·71 «
Bujtogatás	4	«	0·49 «
Illetlen viselet és beszéd	40	«	4·97 «
Összesen	806	esetben	100·00 %

9. Egészségügy.

A betegedések számát, nemét, lefolyását és a felhasznált gyógyszerek árát az alábbi adatok tüntetik fel:

Betegedési kimutatás 1886—1904-ig.

A betegedési esetek összes száma 1,549.

Ebből fekvő beteg	728	47·00 %
Járó beteg	821	53·00 «
Összesen	1,549	100·00 %

Ápolási nap 20,959.

Fekvőkre jut ápolási nap	6,667	31·81 %
Járókra jut ápolási nap	14,292	68·19 «
Összesen	20,959	100·00 %

Az előfordult betegségnemek.

Légzési szervek bántalmai	236	15·23 %
Emésztési szervek bántalmai	393	25·37 «
Ivarszervek bántalmai	28	1·81 «
Bőrbajok	110	7·10 «
Csuzbántalmak	114	7·36 «
Sebészeti esetek	370	23·89 «
Szembajok	110	7·10 «
Alkati bajok	188	12·14 «
Összesen	1,549	100.00 %

A betegség lefolyása.

Gyógyúlt	1,540	99·42 %
Betegen elbocsáttatott	3	0·19 «
Meghalt	6	0·39 «
Összesen	1,549	100·00 %

A gyógyszerek ára 1886—1904-ig.

Összesen	2,232	kor.	93	fill.
A fenti 18 év alatt gyógyszerekre kiadott 2,232 kor. 93 fillérből esik átlag egy évre	124	«	—	«
Ebből pedig, átlag 60 növendéket véve alapul, minden egyes növendékre évenként	2	«	06	«

10. A kir. javitó-intézeti nevelés erkölcsi eredményeiről.

Az intézetből kihelyeztetett 1886—1904-ig.

Kisérletileg	218	74·66 %
Véglegesen	74	25·34 «
Összesen	292	100·00 %

A kisérletileg kihelyezett növendékek közül:

Jó viseletű volt	175	85·79 %
Ingadozó viseletű volt	20	9·80 «
Rossz viseletű volt	2	0·98 «
Ismeretlen viseletű volt	6	0·94 «
Meghalt	1	0·49 «
Összesen	204	100·00 %

Véglegesen kihelyezett növendékek közül:

Jó viseletű volt	37	42·05 %
Ingadozó viseletű volt	22	25·00 «
Rossz viseletű volt	8	9·09 «
Ismeretlen viseletű volt	7	7·95 «
Meghalt	14	15·91 «
Összesen	88	100·00 %

A kisérletileg és véglegesen kihelyezettek közül együttesen:

Jó viseletű volt összesen	212	72·60 %
Ingadozó viseletű volt összesen	42	14·40 «
Rossz viseletű volt összesen	10	3·42 «
Ismeretlen viseletű volt	13	4·45 «
Meghalt összesen	15	5·13 «
Összesen	292	100·00 %

Az intézetből kisérletileg elbocsátott növendékek nevelési időtartama 1886—1904. év végéig.

6 hónaptól 1 évig	2	növendék	0·98 %
1—1½ évig	14	«	6·86 «
1½—2 «	40	«	19·61 «
2—2½ «	29	«	14·22 «
2½—3 «	32	«	15·69 «
3—3½ «	21	«	10·29 «
3½—4 «	20	«	9·80 «
4—4½ «	12	«	5·89 «
4½—5 «	11	«	5·39 «
5—5½ «	5	«	2·45 «
5½—6 «	11	«	5·39 «
6—6½ «	7	«	3·43 «
Összesen	204	növendék	100·00 %

Kolozsvári kir. javitóintézet.
Maison de correction de Kolozsvár.

Erdélyi photogr.

Kertimunka.
Jardin potager.

ne

A kisérletileg kihelyezett növendékek átlag 2·73 évig neveltettek az intézetben.

A véglegesen elbocsátottak közül:

6 hónapnál kevesebb	21	növendék	23·86 %
6 hónaptól 1 évig	13	«	17·77 «
1—1½ évig	7	«	7·96 «
1½—2 «	7	«	7·96 «
2—2½ «	3	«	3·41 «
2½—3 «	5	«	5·68 «
3—3½ «	6	«	6·82 «
3½—4 «	7	«	7·95 «
4—4½ «	10	«	11·36 «
4½—5 «	9	«	10·23 «
Összesen	88	növendék	100·00 %

A véglegesen elbocsátott növendékek átlag 2·37 évig neveltettek az intézetben.

A kisérletileg kihelyezettek és véglegesen elbocsátottak közül együttesen:

6 hónapnál kevesebb	23	növendék	7·88 %
6 hónaptól 1 évig	27	«	9·25 «
1—1½ évig	47	«	16·10 «
1½—2 «	36	«	12·33 «
2—2½ «	35	«	11·98 «
2½—3 «	26	«	8·90 «
3—3½ «	26	«	8·90 «
3½—4 «	19	«	6·51 «
4—4½ «	21	«	7·19 «
4½—5 «	14	«	4·80 «
5—5½ «	11	«	3·76 «
5½—6 «	7	«	2·40 «
Összesen	292	növendék	100·00 %

A kisérletileg kihelyezett és véglegesen elbocsátott növendékek együtt átlag 2·7 évig neveltettek az intézetben.

A kihelyezett és elbocsátott növendékek jelenlegi foglalkozása.

Az intézet fennállása óta kisérletileg és véglegesen kihelyezett növendékek jelenleg a következő életpályákon vannak:

tisztviselő	12
altiszt	5
gazdatiszt	2
erdész	1
erdőkerülő	1
gazdálkodó	12
katonatiszt	2
tengerésztiszt	1
építőmester	2
építész-rajzoló	2
csendőr	1
kereskedő	8
mechanikus	1
asztalosmester	6
asztalossegéd	21
asztalosinas	2
czipészsegéd	23
czipészmester	11
czipészinas	1
szabósegéd	25
szabómester	6
bodnármester	4
bodnársegéd	8
kovácsmester	1
kéményseprő	1
lakatossegéd	1
Átvitel	160
Áthozat	160
lakatosinas	2
nyomdász	1
borbély	1
katona	4
bádogosmester	1
géplakatosmester	1
géplakatossegéd	2
szobafestő	4
pékmester	2
péksegéd	3
pékinas	1
vizvezetéki szerelő	2
kőmíves	5
mészáros és hentes	2
czukrász	2
korcsmáros	1
ácsmester	1
könyvkötő	2
téglavető	4
czirkuszbohócz	1
kertész	5
tanuló	10
fuvaros	1
napszámos	22
cseléd	15
Összesen	255

Ezen kimutatás szerint tehát, a meghalt 16 növendéket nem számítva, a kihelyezett 276 növendék közül rendes foglalkozással bir 255, azaz 92·39% ; csavargó, rab, körözött 10, vagyis 3·63% ; ismeretlen 11, vagyis 3·98%.

11. Az intézet fenntartási költségei 1886—1904-ig.

Kiadások.

Növendékek munkajutalom díjaira …	1,409 kor.	10	fill.
Irodai, iskolai és könyvtári szükségletre …	13,205 «	32	«
Különféle házi költségre …	614,353 «	24	«
Épületek fenntartására …	25,816 «	72	«
Iparoktatásra …	19,351 «	99	«
Kertészetre …	9,118 «	17	«
Összesen …	695,938 kor.	54	fill.

Bevételek.

Ipari- és kerti termények eladásából	58,196 kor.	09	fill.
Ellátási díjak és egyéb bevételek …	18,739 «	22	«
Összesen …	76,935 kor.	31	fill.

A kiadásból levonva az intézet ipari-, kerti és egyéb tiszta jövedelmét, marad 619,003 kor. 23 fillér. Ebből esik egy évre 34,333 korona 51 fillér.

Átlag 60 növendéket véve alapul, egy-egy növendék kerül évenkint 572 korona 22 fillérbe.

A SZÉKESFEHÉRVÁRI KIR. JAVITÓ-INTÉZET.

1. Az intézet telke és épületei.

A fiuk befogadására szolgáló 3-ik kir. javító-intézet az igazságügyi kormány Székesfehérvár szab. kir. város területén 1895-ben állította fel.

Az intézet a város végén, a lövölde-utczában fekszik nem messze a vasuti indóháztól.

A város által ingyen átengedett 34,632 hektárnyi terül a felállítandó új intézet czéljaira úgy osztatott be, hogy egyi fele az épületek elhelyezésére, a másik fele pedig konyh kertnek, játszótérnek és gazdasági udvarnak tartatott fen

A díszkert 2654 négyszögméter, a gyümölcsös kert 11,3 a játszó- és torna-tér 3646, a gazdasági udvar pedig 11 négyszögméter területet foglal el.

A létesítendő intézet épület-terveit és az ezekhez ta tozó műszaki iratokat állami szakközegek felülvizsgálván, építkezés költségvetését 458,944 korona 50 fillérben állapít ták meg.

A megtartott nyilvános árlejtésen az építési munkálat végrehajtását 14·1% engedménynyel Rózsa Ferencz és székesfehérvári építési vállalkozó czég nyerte el.

Az építkezés 1894. évi deczember havában befejezt vén, a szükséges belső felszerelés után az intézet 1895. junius havában kezdte meg működését.

A telken az intézet czéljaira kilencz épület emeltete u. m.:

egy egyemeletes igazgatósági lakó-épület,

egy egyemeletes épület a családfők és felügyelők részé

három egyemeletes pavillon hat növendék-család számára,
egy földszintes ima- és iskolaház,
egy földszintes kezelési épület,
egy földszintes igazgatósági- és zárkaépület,
egy földszintes kórházi épület.

Ezenkívül van még három zárt és egy nyilt szin, néhány fáskamra, jégverem, két, egyenként 40 négyszögméter területtel biró s 4600 korona értékü virágház, végül az 1264 korona költséggel emelt kenyérsütő kemencze.

A kir. javitó-intézetet a várossal távbeszélő hálózat köti össze.

Az egész épület-csoport három oldalról 2·20 méter magas tégla-fallal, a negyedik oldalról pedig tégla-oszlopokkal erősített, barnára festett ugyanily méretű léczkerítéssel van körülzárva.

Bejáratul egy nagyobb és ettől jobbra egy kisebb kapu szolgál. Bejövet balkézre esik az igazgatói, jobbra pedig a családfők és felügyelők részére szolgáló lakóépület. E két épület mögött terül el a díszkert.

A három pavillon, vagyis a növendékek munka- és hálótermeit magában foglaló épületek a beépített terület közepén és kétoldalán arányosan vannak elhelyezve. A pavillonok közti terület közepén áll az ima- és iskolaház, ennek háta mögött a kezelési épület s kétoldalt, vagyis balra az igazgatósági és zárka-épület, jobbra pedig a kórházi épület.

A három pavillon mindegyike 40·90 méter hosszú és 14·30 méter széles s 20—20 főből álló növendék-család befogadására szolgál. E három épületben hat család, összesen tehát 120 növendék helyezhető el. Az egy-egy pavillonba befogadható két család mindegyikének külön-külön udvar felőli bejárata s az emeletre is külön lépcsője van. Egy-egy család helyiségei: földszinten a munkaterem, mely mindkét hosszoldalon ablakokkal van ellátva, e mellett a családfő szobája; az emeleten: a hálóterem és a felügyelő hálószobája. A hálótermek csak a nagy udvar felőli hosszoldalon vannak ablakokkal ellátva, ezenfelül azonban a légáramlat fokozása

végett a két homlok-falban is van két-két ablak. A hálótermek előtti fülke a növendékeknek mosakodó helyül szolgál, s hogy azt tisztán és szárazon lehessen tartani, terrazzoburkolattal van ellátva. A mosdótálak az oldalfalba erősített könyökvasakon le- és felmozdítható vaskeretekbe vannak illesztve. Az árnyékszékek a háló- és munkatermekkel közvetlen összeköttetésben állanak. A lépcsők alatti fülkék tisztogatási eszközök tartására kamráknak rendeztettek be. A munkatermek előtt tágas, festett és asphaltburkolatos verandák vannak.

Az ima- és iskolaház három helyiséget foglal magában. Ezek akként osztattak be, hogy középen van a kápolna, ettől jobbra és balra pedig egy-egy tanterem.

A kezelési épület közepén van az asztalos-műhely, mely mellett jobbra és balra két bejárat van, melyek közül a jobboldali az ezen épületben elhelyezett harmadik tanterembe, egy a raktárba és az öltözőszobán át a téli fürdőbe vezet. A baloldali bejárat mellett vannak elhelyezve a gazdasági helyiségek, u. m. a főző- és mosókonyha, élelemtár, a cselédszoba és a szakácsné szobája. A mosókonyha mellett lépcső vezet fel az ezen épület kimagasló részében létesített ruhaszárítóba. Ezen lépcső alatt vannak az intézet pinczehelyiségei.

Az igazgatósági és zárkaépület az igazgató, a gondnok és az irnok számára három irodai helyiségből, egy felügyelői szobából és 10 magánzárkából áll.

A kórházi épület a telek keleti oldalán fekszik és 14 beteg elhelyezésére szolgál. A kórház áll: két nagyobb kórteremből, melyben egyenként 6—6 növendék helyezhető el, továbbá egy külön folyosóval elválasztott kisebb szobából, melyben a ragályos betegek helyeztetnek el. Ez utóbbi helyiségben két beteg ápolható. A három betegszobán kívül van az épületben még egy orvosi és betegápolói szoba és egy konyha. A kórtermek ablakai délkeletre nyilnak.

A növendékek tartózkodására rendelt helyiségek mind kellő szellőztetési készülékkel vannak ellátva. A munka-, háló- és tantermekben, a kórházi szobákban külső levegővel való

Székesfehérvári
Maison de correcti

Lá
Vue g

ır. javitóintézet.
de Székesfehérvár.

Erdeıyi photogr.

).
ırale.

szellőztetéssel egybekötött szabályozható töltővaskályhák, a többi szobákban oszlopos öntött vaskályhák alkalmazvák.

A fürdőkályha, fürdőkádak és a mosókatlanok a szárító padláson elhelyezett 30 hektoliteres víztartóból nyernek vizet, melyet oda az épület udvarán felállított lendítőkerekes kézi szivattyu hajt. Ugyanezen víztartály szállítja a vizet a főző- és mosókonyhában levő vízkagylókhoz, valamint a betonból készült téli fürdőmedenczéhez is. Ez utóbbi medenczének hideg vízzel való ellátása a szivattyu segélyével közvetlen a kutból történik. A meleg vizet részben a fürdőkályha, részben pedig a három mosóüst szolgáltatja, melyek mindenike külön van a fürdővezetékkel összekötve.

Az intézetnek négy belső udvara van. Ezeknek egyike az igazgató és családfői lakok körül terül el; a másikat, mely sorakozó tér gyanánt szolgál, a harmadik számú pavillon, az ima- és iskolaház, az igazgatósági épület s a kórház határolják; végül egy kisebb udvar a kezelési épület előtt, egy pedig annak háta mögött van. Ez utóbbi udvar jobb szögletét a sütőkemencze és ezzel egybeépített pékműhely, kenyér- és lisztraktár foglalja el.

Az intézet részére szükséges vizet hat kut szolgáltatja, egy a családfői lakásokat tartalmazó épület mellett, egy a sorakozó téren, egy a kezelési épület háta mögött, egy a gyümölcsös kertben, végül kettő a konyhakertben.

Az intézetnek a fentiekben említett területe az 1900. év folyamán tetemesen nagyobbodott. E terjeszkedést kívánatossá tette egyfelől az intézetnek jövőben bekövetkezhető kibővítése, másfelől sürgette ama körülmény, hogy a környéken levő szántóföldeket rohamosan kezdték beépíteni. Ez okból szerzett az igazságügyminiszterium az intézethez 8144 négyszögöl területű szántóföldet, az átirási költségekkel együtt 16,585 korona 10 fillér értékben. Ez ujabb birtok közvetlenül az intézet mögött terül el s ehhez szélességében csatlakozik. Az intézet és lovaskaszárnya szomszédsága miatt bekerítése két oldalról vált szükségessé, mely vállalati úton 3070·58 koronába került.

Az 1901—1904 években e területet konyhakertnek rendeztette be az igazgatóság. Felállítottak rajta két szivattyus kútat 1260 és két szükségszéket 652 korona költséggel. A kertész-növendékek fő- és mellékútakkal 24 nagy táblára és négy hosszú szegélytáblára osztották fel e területet, s a táblákat különböző szegélynövényekkel, bokrokkal, füzérekkel, gyümölcsfákkal vették körül. Két táblát csemegeszőlővel, két táblát egres- és ribizke bokrokkal, egy táblát faiskolának rendeztek be. A falkerítés melletti napos odalon redélyen baraczk-, füge-, szőlőféléket mivelnek, az árnyékos oldalon pedig málnát tenyésztenek. E tisztán kertészeti berendezkedés 2000 koronát igényelt, melyet e terület jövedelméből fedezett.

Az évi tatarozási költségekből a három kerti kút előtt a növendékek három öntöző medenczét építettek, melyek egyben nyári fürdőhelyül is szolgálnak.

A korábban épült sütőház az 1904. év folyamán egy pékműhelylyel, kenyér- és lisztraktárral bővült. Ez építkezés, melyet a növendékek végeztek, 1841 korona 60 fillért igényelt.

Az intézet jelenleg 6.3923 hektár területen fekszik, melynek értéke 41,591 korona 69 fillér. A rajta emelt épületek és építmények 408,300 korona és 82 fillér értéket képviselnek.

2. Az intézet helyiségeinek területe és légürtartalma.

Az intézeti termek és szobák átlag négy méter magasak. A hivatalos használatra szánt helyiségek területi és légürtartalmi viszonyait az alábbi adatok tüntetik fel:

Magánzárkák száma 10, területe összesen 60·00 négyszögméter, területe átlag zárkánként 6·00 négyszögméter, légürtartalma összesen 228·00 köbméter, légürtartalma átlag zárkánként 22·80 köbméter.

Munkatermek száma 6, területe összesen 791·40 négyszögméter, területe átlag termenként 131·30 négyszögméter, egy növendékre esik — átlag 20 növendéket számítva — négyszögméter terület 6·59, légürtartalma összesen 3165·60

köbméter, légürtartalma átlag termenként 527·60 köbméter, egy növendékre esik légürtartalom 26·38 köbméter. Ezen munkatermeken kívül van még egy faipari munkaterem, melynek területe 128·70 négyszögméter s légürtartalma 527·67 köbméter.

Hálótermek száma 6, területe összesen 791·40 négyszögméter, területe átlag termenként 131·90 négyszögméter, egy növendékre esik — átlag 20 növendéket számítva — 6·59 négyszögméter terület, légürtartalma összesen 3007·32 köbméter, légürtartalma átlag termenként 501·22 köbméter, egy növendékre esik légürtartalom 25·06 köbméter.

Tantermek száma 3, területe összesen 139·18 négyszögméter, területe átlag termenként 46·39 négyszögméter, egy növendékre esik — átlag 28 növendéket számítva — 1·65 négyszögméter terület, légürtartalma összesen 554·54 köbméter, légürtartalma átlag termenként 184·84 köbméter, egy növendékre esik légürtartalom 6·60 köbméter.

Kórtermek száma 3, területe összesen 110·93 négyszögméter, területe átlag termenként 36·97 négyszögméter, egy növendékre esik — átlag 14 növendéket számítva — 7·92 négyszögméter terület, légürtartalma összesen 454·81 köbméter, légürtartalma átlag termenként 151·60 köbméter, egy növendékre esik légürtartalom 32·48 köbméter.

Kápolna száma 1, területe 59·82 négyszögméter, légürtartalma 338·60 köbméter.

Torna- és játszótér száma 1, terület 3646·05 négyszögméter, egy növendékre esik — átlag 120 növendéket számítva — 30·04 négyszögméter terület.

Sütőház száma 1, területe 8·05 négyszögméter, egy növendékre esik — átlag 3 növendéket számítva — 2·88 négyszögméter terület, légürtartalma 44·71 köbméter, egy növendékre esik 14·90 köbméter légürtartalom.

Dagasztó-műhely száma 1, területe 13·34 négyszögméter, egy növendékre esik — átlag 3 növendéket számítva — 4·44 négyszögméter terület, egy növendékre esik 19·51 köbméter légürtartalom.

Fürdő száma 1, területe 29.69 négyszögméter, egy növendékre esik — átlag 20 növendéket számítva — 1·48 négyszögméter terület, légürtartalma 121·72 köbméter.

Hivatalos helyiségek száma: egy igazgatói iroda területe 35·01 négyszögméter, légürtartalma 135·03 köbméter; egy gondnoki iroda területe 13·56 négyszögméter, légürtartalma 51·52 köbméter; egy irnoki iroda és irattár területe 20·85 négyszögméter, légürtartalma 79·28 köbméter; hat családfői iroda, egynek területe 15·16 négyszögméter, légürtartalma 60·64 köbméter; hat felügyelői hálófülke, egynek területe 15·16 négyszögméter, légürtartalma 57·60 köbméter; egy orvosi rendelő-szoba területe 13·77 négyszögméter, légürtartalma 56·45 köbméter.

Raktárak és folyosók száma: egy kézi raktár területe 46·98 négyszögméter, légürtartalma 194·96 köbméter; egy élelmi raktár területe 15·31 négyszögméter, légürtartalma 63·53 köbméter; kerti szerszám és ipari anyagraktár 3, területe egyenként 50 négyszögméter.

Egyéb helyiségek: egy hivatalszolga és zárka-őr szobája, területe 11·62 négyszögméter, légürtartalma 44·25 köbméter; két virágház, egynek területe 39·29 négyszögméter, légürtartalma 68·70 köbméter; egy betegápoló szobája, területe 11·50 négyszögméter, légürtartalma 47·15 köbméter; két konyhacseléd-, főzőnő szobája, egynek területe 15·31 négyszögméter, légürtartalma 63·53 köbméter; egy főzőkonyha területe 46·98 négyszögméter, légürtartalma 194·96 köbméter; egy mosókonyha területe 27·66 négyszögméter, légürtartalma 113·40 köbméter; egy kenyér- és liszt-raktár területe 10·28 négyszögméter, légürtartalma 3138 köbméter; egy tiszti mosókonyha területe 22·80 négyszögméter, légürtartalma 91·20 köbméter.

3. Az intézeti helyiségek fölszerelése.

Az intézet felszerelési tárgyainak használati czéljairól, leltári számáról és beszerzési értékéről az alábbi táblázatos kimutatás nyujt felvilágosítást.

Irodai szerelvények	1622	kor.	34	fill.
Iskolai szerelvények	3786	«	10	«
Családfő irodai, munka- és hálótermi, éttermi és zárkai szerelvények	9406	«	84	«
A konyha-, fürdő-, mosoda-, az élelemtár és a ruharaktár szerelvényei	4269	«	93	«
Kórházi szerelvények	1705	«	72	«
Templomi szerelvények	2285	«	64	«
Különféle házi szerelvények	3111	«	10*	«
A sütőde szerelvényei	158	«	70	«
Asztalossági és esztergályossági szerelvény	2127	«	58	«
Czipészségi és szabósági szerelvények	1372	«	26	«
Kosárfonási szerelvények	92	«	60	«
Könyvkötészeti szerelvények	645	«	63	«
Műfaragászati szerelvények	792	«	22	«
Kertészeti szerelvények	260	«	66	«
Összesen	31637	kor.	32	fill.

4. Az intézet személyzete.

Az intézet tiszti-, felügyelő- és szolgaszemélyzete a következő tagokból áll:

A) *Rendszeresített állásokban:* egy igazgató, hat családfő, egy családfő-segéd, egy gondnok, egy tiszti irnok, egy díjnok, tizenkét munkavezető, egy zárkaőr, egy hivatalszolga, egy betegápoló, egy kapus.

B) *Tiszteletdíjasok:* egy orvos, három lelkész.

C) *Cselédség:* egy éjjeli őr, egy főzőnő, két konyhacseléd, két mosónő.

A rendszeresített állásokban levő alkalmazottak 11 felügyelő kivételével az intézetben laknak.

5. Az intézet növendékei.

Az első növendék 1895. évi junius hó 7-én fogadtatott be, ez időtől kezdve az 1904. év végéig az intézetben összesen 445 növendék fordult meg.

* Ebből a tüzoltó-szerek 1022 koronát képviselnek.

Ezen 445 növendéknek befogadását megelőző személyi viszonyairól az alábbi adatok nyujtanak felvilágosítást:

A növendékek befogadására szolgált ok.

Élet- vagy testi épség elleni bűncselekmény	6	1·35 %
Nyereségvágyból elkövetett bűncselekmény	206	46·29 «
Gyujtogatás	11	2·47 «
Közhatóság, közcsend, vagy közbiztonság elleni bűncselekmény	7	1·58 «
Csavargás, koldulás	90	20·22 «
Erkölcsi romlottság	123	27·64 «
Erőszakos nemi közösülés	2	0·45 «
Összesen	445	100·00 %

A növendékek befogadása történt.

A szülő vagy gyám kérelmére	243	54·61 %
A rendőri vagy más közigazgatási hatóság kérelmére, ideértve az 1879. évi XL. t.-cz. alapján történt befogadásokat is	28	6·30 «
Az 1878. évi V. t.-cz. 42. §-a alapján	142	31·91 «
Az « « « « 84. §-a «	31	6·96 «
Felügyelő bizottság kérelmére	1	0·22 «
Összesen	445	100·00 %

A növendékek előélete.

Büntetlen előéletű	286	64·27 %
Előbb már büntetve volt	159	35·73 «
Összesen	445	100·00 %

A növendékek szüleinek foglalkozása.

Földmives vagy napszámos	154	34·61 %
Szolga vagy cseléd	95	21·35 «
Iparos vagy kereskedő	123	27·64 «
Értelmiség (honoratior)	46	10·34 «
Foglalkozás nélkül	8	1·80 «
Ismeretlen	19	4·26 «
Összesen	445	100·00 %

Székesfehérvári kir. javítóintézet.
Maison de correction de Székesfehérvár.

Erdélyi photogr.

Kosárfonók.
Vanniers.

A növendékek, illetve szüleiknek anyagi helyzete.

Vagyonos	33	7·42 %
Vagyontalan	412	92·58 «
Összesen	445	100·00 %

Ellátási díjat fizetett	21	4·72 %
Ingyenes nevelésben részesült	424	95·28 «
Összesen	445	100·00 %

A növendékek életkora.

12 éven alóli	75	16·86 %
12—16 éves	240	53·93 «
16—20 éves	130	29·21 «
Összesen	445	100·00 %

A növendékeknek a befogadást megelőző lakhelye.

Budapest székesfővárosi	111	24·94 %
Városi	159	35·73 «
Falusi	175	39·33 «
Összesen	445	100·00 %

A növendékek származása és családi viszonyai.

Törvényes házasságból származott	373	83·82 %
Törvényes házasságon kívül származott	72	16·18 «
Összesen	445	100·00 %

A szülők életben vannak	207	46·52 %
Csak az apa él	53	11·91 «
Csak az anya él	131	29·44 «
A szülők elhaltak	54	12·13 «
Összesen	445	100·00 %

A felvételre került növendékek előképzettsége.

Iskolába járt	392	88·09 %
Iskolába nem járt	53	11·91 «
Összesen	445	100·00 %

A növendékek vallása

Római katholikus	285	64·05 %
Görög «	7	1·57 «
« keleti	11	2·47 «
Ev. református	68	15·28 «
Ág. evangelikus	21	4·72 «
Unitarius	1	0·22 «
Izraelita	52	11·69 «
Összesen	445	100·00 %

A növendékek nemzetisége.

Magyar	402	90·34 %
Német	26	5·85 «
Román	3	0·67 «
Tót	7	1·57 «
Szerb	2	0·45 «
Horvát	2	0·45 «
Olasz	3	0·67 «
Összesen	445	100·00 %

A növendékeknek a befogadást megelőző foglalkozása.

Iparos-tanoncz	153	34·38 %
Kereskedő	14	3·15 «
Tanuló	86	19·33 «
Földmives	23	5.18 «
Szolga vagy cseléd	37	8·31 «
Napszámos	39	8·76 «
Csavargó (foglalkozás nélküli)	93	20·89 «
Összesen	445	100·00 %

6. Iskolai oktatás.

Az intézet 6, egyenként 20 növendékből alakított család elhelyezésére van berendezve.

A növendékek főleg azonos foglalkozásuk szerint osztatnak egyes családokba.

Az iskolai tanítás naponként 4 órán át folyik. Nyáron reggel 7—9-ig, délután 2—4-ig, télen délelőtt 8—10-ig s délután 5—7-ig.

Az iskolai könyvtár 1373, a növendékolvasmányok könyvtára 365, a tiszti könyvtár 325 kötetből áll.

A könyvtár összértéke 3892 korona 50 fillér, ebből esik az iskolai könyvtárra 1117 kor. 65 fill., a növendékolvasmányok könyvtárára 395 kor. 08 fill., a tiszti könyvtárra 2379 kor. 77 fillér.

A tanszerek és szemléleti gyűjtemények 466 darabban 3786 kor. 10 fill. értéket képviselnek.

A munka-oktatásra fordított idő télen 5, nyáron 6½ óra.

7. Munkaoktatás.

A meghonosított munkanemek a következők:

A *kertészet*, melynél két szakképzett kertész vezetése mellett 20 növendék nyer gyakorlati oktatást, 4·5 hektárnyi területen, továbbá egy hideg-, egy melegházban konyhakerti termények és magvak előállításával, gyümölcsfa-tenyésztéssel, szőlőmiveléssel, kis mérvben rózsa- és virágtenyésztéssel, parkmiveléssel foglalkozik. A termények nagyobbrészben az intézet élelmezéséhez használtatnak fel, a szőlőt s más gyümölcsöket a növendékek fogyasztják el rendesen uzsonnai étkezésül. Mindezekből kisebb mennyiség eladásra is kerül.

Az asztalosság- és esztergályosságnál két munkavezető 14 gyalu- és 4 esztergapad mellett 20 növendék részesül kiképzésben. Az ujabb intézeti butorokat, a régiek javítását, kerítések, fásszinek, ablakszárnyak tatarozását, festését, falfestéseket, az építkezéseknél fölmerülő, továbbá a meglevő mesterségekhez szükséges famunkákat e két ipar készíti el. Ennél nagyobb mennyiségben készít butordarabokat külső megrendelésre.

A *fafaragászat* s részben játékkészitésnél egy munkavezető keze alatt rendesen 5 növendék dolgozik. Ez ipar is hozzájárul intézeti kisebb tárgyak előállításához, javításához s egymaga végzi a keretek, ablakok beüvegezését. Az asztalos- és esztergályos iparhoz faragott betéteket, oszlopokat, oszlopfőket készít, megrendelésre ugyanezeket és kép-

kereteket. Ez ipar tanulói rendesen az asztalos- és esztergályossághoz mennek át.

A *kosárfonó iparnál* egy munkavezető és 10 növendék nyer alkalmazást. Az intézet házi és kerti használatára készít kosarakat, jóval többet és többfélét megrendelésre.

A *könyvkötészetnél* rendesen 13 növendék nyer gyakorlati kiképzést egy munkavezető oktatása mellett. Végzi az intézet és három könyvtára, továbbá tanszertára részére szükséges egyszerü- ésdiszk ötéseket, szemléltetőkép-felragasztásokat, javításokat; eleget tesz a számos külső megrendelésnek, melyek között a különböző könyvkötéseken kivül dobozok, képkeretek, olaszfalak bevonása is előfordul.

A *szabóságnál* két munkavezető és 20 növendék van alkalmazva, kik az intézet összes új ruhaszükségletét állítják elő s naponkint javítják a megviselt ruhadarabokat. Megrendelésre is készít kisebb mennyiségben öltönyöket. Ez iparnál három varrógép van használatban.

A *czipészetnél* átlag 15 növendék foglalkozik egy munkavezető tanítása alatt, részint új lábbelik készítésével, részint pedig régiek javításával. Az intézet szükségletének teljes kielégítése mellett megrendelésre is készít férfi- nő- és gyermekczipőket. Itt két gép van használatban.

A *pékség* egy sütőfelügyelő és 3—5 növendékkel az intézeti alkalmazottak és növendékek fogyasztásához naponkint szükséges barna és fehér kenyeret állítja elő.

Az intézetnél egy kőmives-felügyelő is alkalmazásban lévén, a melléje beosztott 5—6 növendék az épületek mindennemü tatarozását, meszelését, fedéljavítását, kutak gondozását, meleg-fürdő készítését, nyilt és zárt csatornák, járdák javítását végzi. A növendékek építették a két virágházat, a sütőházat, dagasztó műhelyt, kenyér- és lisztraktárt, a három kerti öntöző s egyben nyári fürdésre is szolgáló medenczét.

A legfiatalabb növendékek szalmafonással, szalmakalap- és lábtörlő készítéssel háziparszerüleg foglalkoznak.

Az iparok évenként 600—700 kisebb-nagyobb külső megrendelésnek tesznek eleget.

A növendékek részben — különösen befogadásuk első évében — kerti munkáknál is alkalmaztatnak, egyfelől az egészség érdekében, másfelől azon kitünő hatás befogadása czéljából, melyet a szabadtermészet szemlélete s az abban való foglalkozás a lélekre gyakorol.

A növendékek ipari képzését a fokozottabb s több tanórára kiterjedő rajztanítás mozdítja elő. A családfők az elemi ismeretek tanításánál tekintettel vannak a növendék iparára, az iparban előforduló számolásra, állati, növényi, ásványi termékekre.

A növendékek 10 év alatt az intézettől munkadij czimén 9898 korona 40 fillért nyertek, mely összegből — 390 növendéket véve alapul — egy növendékre esik összesen 25 kor. 38 fillér keresmény. Ebből évenkint jut egy növendékre átlag 10 korona.

Iparczikkek és kerti termények eladásából az intézet fennállása óta befolyt 42.729 korona 31 fillér.

Az összes iparágak megfelelő helyiséggel és berendezéssel birnak.

8. Fegyelem.

1895-től 1904. év végéig az összes fegyelmi esetek száma 476 volt. Ebből 445 — ez ideig beutalt — növendéket számítva, egyre esik átlag egy fegyelmi eset.

Az előfordult esetek:

Lopás	98	esetben	20·59	%
Szökés, ennek kisérlete vagy tervezése	65	«	13·65	«
Testi sértés, verekedés, bántalmazás	21	«	4·41	«
Fékezhetlen magaviselet	4	«	0·84	«
Makacsság, engedetlenség, tiszteletlenség	112	«	23·53	«
Fajtalanság, önfertőzés, erkölcstelenség	8	«	1·68	«
Bűnrészesség, bűnpártolás, hazudozás	18	«	3·78	«
Levél, dohány stb. csempészés	6	«	1·28	«
Dohányzás	90	«	18·90	«
Lustaság, hanyagság	39	«	8·19	«
Szándékos kártétel	15	«	3·15	«
Összesen	476	esetben	100·00	%

Az 1904. év végén beutalt 445 növendék közül *fegyelmileg*

egyszer sem volt büntetve			250	56·18 %	együtt		0	fegyelmi	eset
1-szer	«	«	90	20·23 «	«		90	«	«
2-szer	«	«	40	8·99 «	«		80	«	«
3-szor	«	«	30	6·74 «	«		90	«	«
4-szer	«	«	8	1·80 «	«		32	«	«
5-ször	«	«	10	2·25 «	«		50	«	«
6-szor	«	«	5	1·12 «	«		30	«	«
7-szer	«	«	4	0·90 «	«		28	«	«
8-szor	«	«	6	1·35 «	«		48	«	«
12-szer	«	«	1	0·22 «	«		12	«	«
16-szor	«	«	1	0·22 «	«		16	«	«
Összesen — —			445	100·00 %	együtt		476	fegyelmi	eset

9. **Egészségügy.**

Az intézet egészségügye a városból bejáró orvos felügyelete alatt áll.

A légzőszervi bajokat tavaszszal és őszszel igen erősen föllépő légáramlatok okozzák, mely körülmény azonban másfelől az intézet levegőjét teszi üdébbé. Az emésztési zavarokat a növendékek külső és intézeti rendes élelmezés miatti eltérések idézik elő.

A sebészeti esetek nagyobbrészt vigyázatlanságból s a szerszámok nem elég óvatos kezeléséből származnak.

A növendékek télen havonta, nyáron hetenkint fürdenek.

Betegedési kimutatás 1895-től 1904 végéig.

Betegedési esetek összes száma 1953		
Ebből fekvő beteg — — — — — — — —	728	73·28 %
Járó beteg — — — — — — — — — — —	1225	62·72 «
Összesen — —	1953	100·00 %
Ápolási nap 7481		
Fekvőre jut ápolási nap — — — — — —	3888	51·97 %
Járókra « « « — — — — — —	3593	48·03 «
Összesen — —	7481	100·00 %

Az előfordult betegségnemek.

Légzési szervek bántalmai	531	27·18 %
Emésztési « «	206	10·54 «
Ivarszervek «	3	0·15 «
Bőrbajok	143	7·32 «
Csuzbántalmak	106	5·42 «
Sebészeti esetek	632	32·42 «
Szembajok	119	6·09 «
Alkati bajok	213	10·90 «
Összes betegségnemek	1953	100·00 %

A betegség lefolyása.

Ezekből gyógyult	1947	99·70 %
Gyógykezelés alatt maradt	3	0·15 «
Gyógyulatlan elbocsáttatott	2	0·10 «
Meghalt	1	0·05 «
Összesen	1953	100·00 %

A gyógyszerek kerültek 1895-től 1904. év végéig:

Összesen 1931 korona 94 fillérbe.

A fenti tiz év alatt gyógyszerekre kiadott 1931 korona 94 fillérből esnék egy évre 193 korona 19 fillér, ebből pedig átlag 120 növendéket véve alapul, minden egyes növendékre 1 korona 60 fillér.

10. A kir. javitó-intézet nevelés erkölcsi eredményeiről.

Az intézetből kihelyeztetett 1895-től 1904. év végéig.

Kisérletileg	263	78·74 %
Véglegesen	71	21·26 «
Összesen	334	100·00 %

A kisérletileg kihelyezett növendékek közül:

Jó magaviseletü volt	168	63·88 %
Ingadozó « «	21	7·99 «
Rossz « «	25	9·50 «
Ismeretlen	35	13·31 «
Meghalt	14	5·32 «
Összesen	263	100·00 %

A véglegesen kihelyezett növendékek közül:

Jó magaviseletü volt	42	59·16 %
Ingadozó « «	5	7·04 «
Rossz « «	11	15·48 «
Ismeretlen	9	12·68 «
Meghalt	4	5·64 «
Összesen	71	100·00 %

A kisérletileg és véglegesen kihelyezettek közül együttesen:

Jó magaviseletü volt összesen	210	62·88 %
Ingadozó « « «	26	7·78 «
Rossz « « «	36	10·78 «
Ismeretlen « «	44	13·18 «
Meghalt «	18	5·38 «
Összesen	334	100·00 %

Az intézetből elbocsátott növendékeknek nevelési időtartama 1895-től 1904 végéig.

a) A kisérletileg kihelyezettek közül:

6 hónál kevesebb ideig neveltetett	1	0·38 %
1 hónaptól 1 évig «	8	3·04 «
1—1½ « «	24	9·14 «
1½—2 « «	41	15·59 «
2—2½ « «	56	21·29 «
2½—4 « «	39	14·83 «
3—3½ « «	31	11·78 «
3½—4 « «	34	12.93 «
4—4½ « «	20	7·60 «
4½—5 « «	8	3·04 «
5—5½ « «	—	—·— «
5½—6 « «	—	—·— «
6—6½ « «	1	0·38 «
Összesen	263	100·00 %

A kisérletileg kihelyezett növendékek átlag 2·5 évig neveltettek az intézetben.

b) A véglegesen elbocsátottak közül:

6 hónál kevesebb ideig neveltetett			31	43·67 %
1 hónaptól 1 évig		«	11	15·49 «
1—1½	«	«	4	5·63 «
1½—2	«	«	16	22·53 «
2—2½	«	«	4	5·62 «
2½—3	«	«	3	4·23 «
3—3½	«	«	1	1·41 «
3½—4	«	«	—	—·— «
4—4½	«	«	—	—·— «
4½—5	«	«	1	1·41 «
		Összesen	71	100·00 %

A véglegesen elbocsátott növendékek átlag 1·2 évig neveltettek az intézetben.

c) A kisérletileg kihelyezett és véglegesen elbocsátottak közül:

6 hónál kevesebb ideig neveltetett			32	9·58 %
1 hónaptól 1 évig		«	19	5·58 «
1—1½	«	«	28	8·38 «
1½—2	«	«	57	17·08 «
2—2½	«	«	60	17·96 «
2½—3	«	«	42	12·58 «
3—3½	«	«	32	9·58 «
3½—4	«	«	34	10·17 «
4—4½	«	«	20	5·98 «
4½—5	«	«	9	2·70 «
5—5½	«	«	—	—·— «
5½—6	«	«	—	—·— «
6—6½	«	«	1	0·30 «
		Összesen	334	100·00 %

A kisérletileg kihelyezett és véglegesen elbocsátott növendékek átlag 2·3 évig neveltettek az intézetben.

A kihelyezett növendékek jelenlegi foglalkozása:

Az intézet fennállása óta kihelyezett 334 növendéknek jelenlegi foglalkozás szerinti csoportosítása a következő:

tanító	3
tisztviselő	3
vasuti altiszt	2
vasuti kalauz	1
díjnok	1
pénzügyőr	1
szerzetes	1
képezdei növendék	4
tanuló	4
fogtechnikus gyakornok	1
fényképész tanuló	1
földbirtokos	2
gazdatiszt	2
uradalmi gyakornok	1
földmíves	4
kertészsegéd	4
kertészinas	1
földmivelő napszámos	9
kútfurómester	1
kútfurósegéd	1
kereskedősegéd	4
kereskedőinas	2
asztalossegéd	16
asztalosinas	7
vasesztergályossegéd	1
faesztergályossegéd	3
faesztergályosinas	2
bognársegéd	1
bognárinas	1
villanyszerelősegéd	1
kovácssegéd	1
lakatossegéd	3
lakatosinas	2
bádogosinas	1
szabósegéd	6
szabóinas	10
Átvitel	108
Áthozat	108
szűcsinas	1
czipészsegéd	19
czipészinas	4
könyvkötősegéd	8
könyvkötőinas	1
nyomdászsegéd	2
szobafestő	1
szobafestőinas	1
mázolósegéd	1
kosárfonósegéd	5
kosárfonóinas	2
mészárossegéd	2
péksegéd	6
pékinas	2
molnárinas	2
pinczér	5
borbélyinas	1
zenész	1
gyári munkás	6
bányamunkás	1
katonamunkás	19
szolga, cseléd	19
napszámos	34
körhintás legény	1
szülői háznál	9
Összesen	261
Foglalkozás nélküli csavargó	3
körözés alatt	1
ismeretlen	36
Amerikában	6
letartóztatási intézetekben	9
meghalt	18
Főösszeg	334

Ezek szerint — leszámítva az elhaltakat — a kihelyezett 317 növendék közül rendes foglalkozása van 262-nek, azaz 82·65 %-nak, mig az Amerikában tartózkodó 6 növendék-

ről és az ismeretlen 36 növendékről, vagyis 13·25 %-ról nem sikerült megtudni azt, hogy rendes foglalkozásuk van-e. A fenmaradó 13 növendék, vagyis 4·1 % tekinthető tehát kétségtelenül olyannak, a ki elzüllött.

Az intézet fiatalabb annál — igy kihelyezett növendékei sem oly idősek — hogy ezek megnősüléséről, illetve családalapításáról és vagyonszerzéséről mutathatnánk fel adatokat. A fennállás első éveiben kibocsátottak közül is csak egy párra vonatkozólag van ily adatunk. Az idősebbek nagyobb része még a hadköteles korban van vagy csak katonai kötelezettségének tett eleget.

11. Az intézet fenntartási költségei 1895-től 1904-ig (10 év):

Kiadások:

Épületek fenntartása	10.308	kor.	38	fill.
Személyi járandóságok	265.107	«	—	«
A hivatal kiadásai	4.236	«	90	«
A műhelyek kiadásai	45.330	«	37	«
A ruházat és ágynemü	69.441	«	90	«
Élelmezés	236.791	«	54	«
Fütés és világítás	46.976	«	43	«
Iskola és istentisztelet (kápolna)	11.032	«	65	«
Gyógyszerek	1.931	«	94	«
A kertészet kiadásai	7.511	«	26	«
Más különféle kiadások	43.443	«	55	«
Összesen	742.081	kor.	87	fill.

Bevételek:

A szülőktől vagy gyámoktól (ellátási dijak)	11.738	kor.	17	fill.
Az iparczikkek és kerti termények eladásából	42.729	«	31	«
Összesen	54.467	kor.	38	fill.

Levonva a kiadásból a bevételt, esik egy évre kiadás	68.761	kor.	43	fill.
Átlag 120 növendéket véve alapul, egy növendék kerül évenként	573	«	01	«

A RÁKOSPALOTAI KIR. LEÁNYJAVÍTÓ INTÉZET.

1. Az intézet telke és kiépítése.

Az első leányjavító intézet, mely annak idején 1 hold és 642 □-öl területen emeltetett — keletkezése idejében 25 főnyi növendék-létszámot fogadhatott be.

Az igazságügyi kormány mint uttörő intézményt állította fel 1889-ik évben a fővárossal szomszédos Rákospalotán.

E hely előnyös higiénikus viszonyainál fogva a javító-nevelés kedvező telepéül kinálkozott. Üdítő levegője, viruló vegetácziója s kitünő ivóvize a nevelőintézetek mind nagyobb számát vonzotta oda.

Megvásárolta e végből az igazságügyministerium, mely előbb magántulajdonban volt, 90,000 koronáért a vasuti indóházzal szomszédos Bossányi-féle nyaralót és kertet.

A telek közepén kőből és téglából épült 17 méter hosszuságu és 7 méter szélességű emeletes főépület állott. Ezen épület a földszinten a főzőkonyhán és főzőnő szobáján kívül egy nagy termet és két kisebb szobát, az emeleten öt nagyobb szobát foglalt magában.

A földszinti nagy terem tantermül, a két kisebb szoba egyike elkülönítő helyiségül, a másik raktárul, az emeleten pedig az iroda, a tiszti irnok és az igazgatónő lakása rendeztetett be.

Ezen főépülettel szemben jobbfelől egy 33—38 méter hosszuságu és 7·60 méter szélességű, ugyancsak szilárd anyagból épült, fedett folyósóval ellátott földszintes oldalépület húzódott el, mely négy háló-, egy mosakodó-helyiség s a családfő szobája czéljaira használtatott fel.

A RÁKOSPALOTA

Rákospalotai
Maison de correction pou

Lá
Vue g

javitóintézet.

unes filles à Rákospalota.

Erdélyi photogr.

e.

Balra a főépülettel szemben egy sorban három kisebb külön épület emelkedett. Ezek elseje a kapus lakásául, a másik kettő munkateremnek s illetőleg mosóház és éléstárnak osztatott be.

Az intézet élén a mostani igazgatónő állott; a növendékek egy családfő s két munkavezetőnő felügyelete alatt egyetlen családot alkottak.

A 25 növendék befogadására berendezett intézet, fölszerelésének kiegészítése folytán, utóbb 33 növendék elhelyezését tette lehetővé.

Fejlődését ekközben meggátolta a helyi viszonyok gyors átalakulása.

Rákospalota községe mindinkább nyaralóteleppé válván, egymásután népesültek be a szomszédos telkek, nyári mulatóhelyek keletkeztek a közelben, úgy hogy a nappali és éjjeli lárma az intézet működésére zavarólag hatott.

Nyomasztóbbá lett az intézet helyzete azáltal is, hogy a szomszédos telkek magasabb fekvése folytán az intézet területére gyülemlett csapadékvíz az épületek falait átnedvesítette s egészségtelenné tette.

Minthogy 1899. évben a község nyugati kiszögelésén nagyobb nyaraló eladóvá vált, az igazságügyi kormány a régi telket 100,000 koronáért eladta s helyébe 160,000 koronáért ezt a telket vásárolta meg s ezen a telken áll az intézet ma is.

A telek öt katasztrális hold kiterjedésű. Nyugaton a gróf Károlyi tulajdonát képező fákkal szegélyezett út, északon és keleten a rétek és művelés alatt álló szántóföldek, délről pedig a villanyos vasuti közlekedéssel biró vasut-utcza határolja.

A telek alakja hosszúkás négyszög, melynek déli oldalát az árnyas park, északi részét pedig a konyhakert foglalja el.

A közlekedést a székesfővárossal gőz- és villamos vasút közvetíti.

A község csatornázott és aszfalttal burkolt főútvonala felé erkélyszerűen kiszögellő homlokzattal emelkedik ki a

kétszárnyú szilárd főépület, mely hat tágas, két kisebb szobát és három mellékhelyiséget foglal magában, s négy fedett oldalverandával bir.

Az átköltözés 1899. évi márczius hó 15-én történt.

A telek beépítése előtt egy 225 méter hosszúságú és 2 ½ méter magas téglafal emeltetett a teleknek keletre és nyugatra fekvő két hosszabb oldalán.

A kerítések költsége 7,910 korona 40 fillért tett.

A kiépítés 1899. évben indult meg s az 1904. évben nyert befejezést.

A mai állapot, melyet a helyszinrajz mutat, a következő:

A főbejárat a vasut-utczáról nyilik (B). Ettől jobbra esik a kapuslak, mely 19·48 méter hosszú téglaépület s 9,000 K költséggel épült. Ebben a kapus lakásán kívül van még egy szoba, a hol a növendékek az intézetbe látogatásra érkező hozzátartozóikkal felügyelet mellett találkozhatnak.

Az igazgatósági épület czéljaira a megvett telken volt villaszerű főépület, mely a telek elején a vasut-utczára néző homlokzattal bir, adatott át.

A többi épületek a gazdasági czélra szolgáló külön udvartéren emelteknek kivételével — ezen főépület mögött szimmetrikusan helyezkednek el.

A parkterület egy szembetünő pontján, a főépület hátsó felével párhuzamosan emelkedik közös épületben a róm. kath. kápolna, a közös protestáns s az izraelita imaterem.

A kápolna homlokzata 5·25 méter magas, rézbádoggal bevont, csinos tornyában két kisebb harang van.

A 100 hivő befogadására szolgáló kápolna diszítésénél és berendezésénél a műízlésre az áhitat felkeltése végett gond fordíttatott.

A protestáns közös imaterem és az izraelita imaház szintén egyszerűen, de izlésesen rendeztetett be. A templomépület hossza 30·56 méter, építkezési költségeire 33,333 korona 89 fillér, felszerelésére 15,189 korona lett fordítva.

A kápolna és imatermek előtt a főépületig kisebb, de csinosan rendezett park huzódik el.

Az egymással szemközt épült egyemeletes pavillonok közül kettő a telek nyugati, kettő pedig keleti oldalán, a kápolna és az imatermek mögött van elhelyezve.

A pavillonok kőből, téglából s czementből vannak, s teljesen egyenlő méretüek. Mindegyik egyemeletes, 30 méter hosszú és 19·50 méter széles s két 25—25 növendékből alkotott család befogadására alkalmas, tehát a négy épületben nyolcz család, vagyis összesen 200 növendék helyezhető el.

Helyiségeik száma és beosztása teljesen megegyező.

A pavillonok helyiségei a következők:

A földszinten jobbról: egy előszoba, segédcsaládfői szoba, egy munkavezetőnői szoba és az iskolaterem; *balról:* egy előszoba, két munkaterem és két öltözködő szoba.

Az emeleten úgy *jobbról,* mint *balról:* egy-egy folyosó, mosdószoba, egy-egy családfői szoba, egy-egy munkavezetőnői szoba, egy-egy tágas közös hálóterem és egy-egy zárka.

A pavillonok építkezési költsége összesen 210,924·99 koronát tett.

A négy pavillon együttes felszerelési költsége 20,209 korona 98 fillér volt.

Az igazgatói főépülettel a pavillonokat, éppugy, mint az összes lakható helyiségeket, telefon köti össze.

A növendékeknek a pavillon két-két oldalán összesen nyolcz játszóterük van.

Az északnyugatra fekvő pavillon mögött parkszerűen rendezett dísztér van, mögötte, észak felé a téglából és czementből épült kórház.

A 28 méter hosszú, 15·54 méter széles földszintes kórházépület kettős üvegzetű tömör szárnyajtókkal van berendezve, négy beteg-, két fürdő-, egy orvosi rendelő-, egy műtőszobát és egy betegápoló szobát foglal magában.

A kórházban 18 beteg helyezhető el.

Építkezésre 23,000 korona fordíttatott, felszerelésére 1,185 korona és 46 fillér.

A pavillonok egy középvonalban összefutó négy szárnyú

folyosó által vannak egymással összekötve. A 336 méter hosszú folyosó faoszlopokra támaszkodó, tetőzettel és két kupolával bir. Anyaga egészben faragott fenyőfa.

A folyosó padlózata szépen koczkázott keramitburkolattal van ellátva.

A négy pavillon között az összekötő folyosót derékban átszelve emelkedik az egyemeletes háztartási épület. Az 55,700 korona költséggel felállított, 28·92 méter, hosszú 16·82 méter széles épület beosztása ez:

a földszinten: két főzőkonyha, két kézi raktár, két mosókonyha, egy fürdőmedencze 25 növendék számára, két kádfürdő a családfők használatára, egy fűtött öltözőszoba és egy nagy raktárhelyiség:

az emeleten: két intézeti tiszti-irnoki lakószoba, egy iroda, két főzőnői lakószoba, egy mosónői lakószoba, egy nagy fűthető ruharaktár, egy nagy mángorló- és vasalóhelyiség, szárító kamra, két főzőkonyha;

a pinczehelyiségben: egy szivattyúsgép, mely az épület összes vízszükségletét szolgáltatja, egy vízforralógép, egy szárítógépkályha, melynek csövei a szárító kamrába vezetnek, két sütőkemencze, három nagy pinczehelyiség.

Az intézetben az élelmezést ezen épület négy konyhája látja el ugyanannyi főzőnővel s a főzés elsajátítása végett melléjük beosztott hat-hat intézeti növendékkel.

Az északkeletre eső pavillon mögött, a belső építkezéstől dróthálózattal elhatárolt 3,392 □-méter terjedelmű gazdasági udvarban vannak az istállók, egy takarmánykamra, sertés- és baromfiólak, usztató és keltető helyiségek.

Ezek építése 14,260 koronába került; az állat-állomány összesen 3,840 korona beszerzési értéket képvisel.

A felszerelési költség 853 korona 70 fillér volt. Ez öszszegben a kertészeti eszközök is bennfoglaltatnak.

Az imént leirt terjedelmes építkezések a kertészetileg művelt régi területből jelentékeny részt vontak el.

Ennélfogva az igazságügyi kormány az építkezések arányához mérten a kertterületnek új telektoldással való kibővi-

tése végett az intézeti kert északi oldalával határos községi faiskolának használt 3,916 □-öl térfogatú telket 1904. évben 31,328 koronáért megvette. Ezzel az intézet területe 7 kat. hold 716 ölre emelkedett.

Az újabban szükségessé vált oldal- és hátsó kerítés 166,000 koronába, az intézet homlokzata mentén készült 124 m. hosszú vaskerítés pedig 7,000 koronába került.

A csatornázás összesen 400 folyó méter és 13,977 korona 51 fillérbe került.

Tervbe van véve az intézetnek jégveremmel, kerti üvegházzal és egy méhessel való ellátása, melyek a folyó év őszén fognak felállíttatni.

2. Az intézet helyiségeinek száma, területe és légűrtartalma.

Magánzárka száma 8, területe négyszögméterekben összesen 45·60, légűrtartalma köbméterekben összesen 182·40.

Munkatermek száma 8, területe négyszögméterekben összesen 441·72, területéből egy növendékre esik átlag — 200 növendéket számítva — 2·20 négyszögméter terület, légűrtartalma köbméterekben összesen 1,740·00, egy növendékre esik légűrtartalom köbméterekben 8·70.

Hálótermek száma 8, területe négyszögméterekben összesen 936·00, területe négyszögméterekben termenként 117·00, egy növendékre esik, átlag 25 növendéket számítva, egy teremre négyszögméter terület 4·68, légűrtartalma köbméterekben összesen 3,744·00, légűrtartalma köbméterekben átlag termenként 468·00, egy növendékre esik légűrtartalom köbméterekben 18·72.

Tantermek száma 4, területe négyszögméterekben összesen 453·96, területe négyszögméterekben átlag termenként 113·49, egy növendékre esik, átlag 200 növendéket számítva négyszögméter terület 1·25, légűrtartalma köbméterekben összesen 1,788·60, légűrtartalma köbméterekben átlag termenként 447·10, egy növendékre esik légűrtartalom köbméterekben 8·94.

Kórtermek száma 4, területe négyszögméterekben összesen 127·70, területe négyszögméterekben átlag termenként 31·92, egy növendékre esik, átlag 18 növendéket számítva, négyszögméter terület 7·09, légürtartalma köbméterekben összesen 510·80, egy növendékre esik légürtartalom köbméterekben 28·38.

Róm. kath. kápolna száma 1, területe négyszögméterekben 124·74, légürtartalma köbméterekben 976·31.

Ev. ref. imaterem száma 1, területe négyszögméterekben 55·20, légürtartalma köbméterekben 233·30.

Izr. imaterem száma 1, területe négyszögméterekben 55·20, légürtartalma köbméterekben 233·30.

Torna- és játszóterek száma 8, területe négyszögméterekben 39·52, egy növendékre esik, átlag 200 növendket számítva, négyszögméter terület 19·76.

Mosdószoba száma 8, területe 127·24 négyszögméter, egy növendékre esik, átlag 12 növendéket számítva, 1·32 négyszögméter terület, légürtartalma 908·96 köbméter, egy növendékre esik légürtartalom 5·30 köbméter.

Fürdőszoba száma 1, területe 25·65 négyszögméter, egy növendékre esik, átlag 12 növendéket számítva, 2·14 négyszögméter terület, légürtartalma 98·75 köbméter, egy növendékre esik légürtartalom 8·23 köbméter.

Hivatalos helyiségek: egy igazgatói iroda, egy tiszti iroda, egy irattár, egy tanácsterem, egy látogatószoba, egy orvosi rendelőszoba, egy műtőszoba, egy betegápoló szoba.

Egyéb helyiségek: egy kapus lakás, két főzőnő szobája, négy főzőkonyha, két mosókonyha, egy szárító- és mángorlószoba, egy nagy élelemtár, négy kézi élelemtár, egy raktár, egy ruhatár, egy öltöző szoba, egy kádfürdő, egy kenyérdagasztó helyiség, egy kenyérsütő helyiség, egy sertés- és libaól, egy tehén-istálló, egy liba- és tyúkköltő helyiség, egy liba fürdőmedencze, három fás- és szeneskamra, egy takarmányraktár, egy fészer, egy szerszámraktár.

3. Az intézet helyiségeinek felszerelése.

A régi intézeti felszerelési tárgyak használati czéljairól, leltári darabszámáról és beszerzési értékéről az alábbi kimutatás nyújt áttekintést:

Irodai szerelvények	K	924·70
Iskolai szerelvények	«	536·40
Családfői szoba, háló- és munkaterem, továbbá mosdószoba és szerelvények	«	1922·84
Mosókonyha és fürdőszoba szerelvények	«	421·20
Konyha-, élelem- és ruhatári szerelvények	«	560·00
Kórházi szerelvények	«	220·12
Kert-, gazdasági szerelvények	«	108·28
Különféle vegyes házi szerelvények	«	331·80
Összesen	K	5025·34

Az új intézet felszerelési tárgyainak lényegesebbjei az alábbiakban soroltatnak elő:

A zárkában van egy asztal, egy szék, egy fali szekrény, egy vaságy, egy mosdótál, vizesbögre, evőeszköz és tisztálkodási eszközök.

A munkateremben az azon iparághoz tartozó összes szerszámokon kívül van egy fali óra, két munkaszekrény, két rekeszes szekrény 6—6 ajtóval, két családi asztal 12—12 fiókkal, egy mosdószekrény mosdótállal, egy kisebb asztal, egy családfői íróasztal, három hajlított nádszék és 25 darab számozott hajlított szék faüléssel.

A hálóteremben 25 db vaságy, 25 db szék, egy szennyesruhatartó és 3 db fali lámpa.

A mosdószobában mosdópadok mosdótálakkal és egy tisztogatási eszközökre való szekrény.

A tanteremben áll minden növendéknek egy-egy különálló együléses pad, egy iskolatábla állványnyal, két tanszerszekrény, a családfő íróasztala emelvénynyel, 3 db hajlított nádszék, hajlított álló ruhafogas esernyőtartóval és különféle taneszközök, továbbá függőlámpák.

A második számú családház tantermében van elhelyezve egy ötváltozatu harmonium az énektanításhoz.

A róm. kath. kápolnában az oltár szobrokkal, egy szószék, szentsir szobrokkal, templomi ülőpadok, harmonium, azonkívül harang és egyéb egyházi felszerelések, továbbá egy vascsillár.

Az ev. ref. imateremben egy oltár szószékkel, egy úrasztal, egy lelkészi szék, egy zsoltártartó, ülőpadok, egy vascsillár, egy harmonium és egyéb templomi felszerelések.

Az izr. imateremben egy frigyszekrény, egy szószék emelvénynyel, ülőpadok és egyéb egyházi felszerelések.

A négy kórszobában 18 darab vaságy sodrony-betéttel, 18 db éjjeli szekrény, 18 db vasszék, 6 db mosdóasztal teljesen felszerelve, 4 db nagyobb asztal, két kisebb asztal, köpőcsészék és ruhafogasok.

A közös fürdőben és öltözőszobában egy beton-fürdőmedencze, fogas, pad.

Hasonlóképpen van berendezve a kádfürdő és kórházi fürdőszobák összesen 4 darab bádogfürdőkáddal.

Az intézet felszerelési tárgyainak leltári értékét az alábbi táblázat tünteti fel:

Irodai szerelvények	K	2,689·77
Iskolai szerelvények	«	2,753·83
Háló-, munkaterem, ebédlő-, mosdószoba, zárka, továbbá munkavezetői szoba szerelvények	«	16,125·48
Konyha-, élelemtár-, ruhatár-, raktár- és sütődeszerelvények	«	5,806·28
Mosókonyha és fürdőszoba szerelvények	«	655·30
Kórházi szerelvények	«	1,405·58
Kápolna- és imatermi szerelvények	«	15,213·20
Kerti és gazdasági szerelvények	«	699·16
Különféle vegyes házi szerelvények	«	2,346·20
Tanácstermi és fogadószoba szerelvények	«	640·20
Iparüzleti szerelvények	«	4,084·50
Tiszti könyvtár	«	1,402·33
Iskolai könyvtár	«	817·20
Növendék olvasmányok	«	993·20
Tisztviselői szoba szerelvények	«	8,852·27
Összesen	K	64,484·50

4. Az intézet személyzete.

Az intézet tiszti-, felügyelő- és szolgaszemélyzete a következő tagokból áll: egy igazgató, egy családfő, öt családfősegéd, egy családfőgyakornok, két tiszti irnok, egy róm. kath. lelkész, egy ev. ref. lelkész, egy ág. ev. lelkész, egy izr. hitoktató, egy orvos, kilencz munkavezető felügyelő, egy kapus, két éjjeli őr, egy főzőnő, egy szobaleány.

A személyzet közül a lelkészek, hitoktató és orvos tiszteletdíjasok. Ezek és az egyik éjjeli őr a községből járnak be, míg a többiek az intézetben laknak.

5. Az intézet növendékei.

Az első növendék 1890. évi márczius hó 9-én fogadtatott be az intézetbe s ez időtől kezdve az 1905. évi márczius hó végéig összesen 206 leány részesült erkölcsi nevelésben.

Az intézeti növendékek nevelését megelőző életviszonyairól az alábbi adatok nyujtanak felvilágosítást:

A növendékek befogadására szolgáló ok:

Élet vagy testi épség elleni bűncselekmény	6	2·92 %
Nyereségvágyból elkövetett bűncselekmény — — — — — — — — —	89	43·20 «
Gyujtogatás — — — — — — — —	12	5·82 «
Erkölcsi romlottság — — — — — —	99	48·06 «
Összesen:	206	100·00 %

A növendékek befogadása történt:

A szülő vagy gyám kérelmére — — —	52	25·28 %
A rendőri vagy más közigazgatási hatóságok kérelmére, ide értve az 1879. évi XL. t.-cz. alapján történt befogadásokat is — — — — — — — — —	36	17·47 «
Az 1878. évi V. t.-cz. 42. §-a alapján —	91	44·17 «
Az 1878. évi V. t.-cz. 84. §-a alapján —	7	3·38 «
A felügyelő bizottság kérelmére — — —	20	9·70 «
Összesen:	206	100·00 %

A növendékek előélete:

Büntetlen előéletű	149	72·33 %
Előbb már büntetve volt	57	27·67 «
Összesen:	206	100·00 %

A növendékek szüleinek foglalkozása:

Földmíves vagy napszámos	112	54.38 %
Szolga vagy cseléd	59	28·64 «
Iparos vagy kereskedő	28	13·59 «
Értelmiségi (honoratior)	7	3·39 «
Összesen:	206	100·00 %
Ellátási díjat fizetett	2	0·97 %
Ingyenes nevelésben részesült	204	99·03 «
Összesen:	206	100·00 %

A növendékek életkora:

12 éven aluli	34	16·50 %
12—16 éves	143	69·42 «
16—20 «	29	14·08 «
Összesen:	206	100·00 %

A növendékeknek a befogadást megelőző lakóhelye:

Budapest fővárosi	74	35·94 %
Városi	67	32·52 «
Falusi	65	31·54 «
Összesen:	206	100·00 %

A növendékek származása és családi viszonyai:

Törvényes házasságból származott	155	75·24 %
Törvényes házasságon kívül	50	24.27 «
Ismeretlen származású	1	—·49 «
Összesen:	206	100·00 %
A szülők életben vannak	68	33·01 %
Csak az apa él	45	21·84 «
Csak az anya él	68	33·01 «
A szülők elhaltak	25	12·14 «
Összesen:	206	100·00 %

A felvételre került növendékek előképzettsége:

Iskolába járt	127	61·65 %
Iskolába nem járt	79	38·35 «
Összesen:	206	100·00 %

A növendékek vallása:

Római katholikus	146	70·88 %
Görög katholikus	8	3·89 «
Ev. református	19	9·22 «
Ág. evangélikus	11	5·34 «
Unitárius	2	0·97 «
Izraelita	20	9·70 «
Összesen:	206	100·00 %

A növendékek nemzetisége:

Magyar	175	84·94 %
Német	14	6·80 «
Román	14	6·80 «
Tót	2	0·97 «
Ruthén	1	0·49 «
Összesen:	206	100·00 %

A növendékeknek befogadását megelőző foglalkozása:

Iparos tanoncz	17	8·25 %
Tanuló	45	21·84 «
Földmíves vagy napszámos	12	5·83 «
Szolga vagy cseléd	82	39·81 «
Csavargó	50	24·27 «
Összesen:	206	100·00 %

6. Iskolai oktatás.

A belépő növendék néhány napra magánzárkába kerül, azután pedig kisérleti családba osztatik be. Ebben addig marad, a míg folytonos megfigyelés útján jelleme s erkölcsi fogyatkozásai felismertetnek s a nevelés végleges iránya megállapítható, a mikor is korának és erkölcsi állapotának figyelembevétele mellett valamelyik családba véglegesen beosztatik.

A nevelésben az intézet fennállása óta egy róm. kath., két ev. ref. lelkész s egy izraelita hitoktató is részt vesz, a kik mint bejárók a növendékek vallási oktatását látják el, s felekezeti ünnepnapokon a templomi szertartásokat is végzik.

A növendékek vallás-erkölcsi oktatása a családfők feladata.

Az iskolai oktatás az 1868 : XXXVIII. t.-czikkben az állami elemi népiskolák számára előírt tananyagot öleli fel, s a növendékek hat elemi iskolai osztály keretében kezdők, haladók s előrehaladottak osztályába vannak csoportosítva.

A hitoktatásra családonként heti két óra, az iskolai oktatásra a munkaszakok által le nem kötött időben, naponkint három óra használtatik fel.

Énekben és társasjáték-tornagyakorlatokban csoportonként heti négy, illetve egy órán át vesznek részt.

Az iskolai oktatás évente tíz hóra terjed, tananyaga s heti óraszámainak beosztása következő:

A növendékek könyvtára 1206 s a tiszti könyvtár 250 kötet erkölcsnemesítő és ismeretterjesztő műből áll. A tanszerek gyűjteménye 108 darabot számlál.

7. Munkaoktatás.

Minthogy Magyarországon a nők ipari foglalkozásának kérdése még nincs annyira megoldva, hogy az ipari kiképzés a nőnek biztos megélhetést nyujthatna, az intézetnek általában meg kell elégednie azzal, ha különben is a legszegényebb néposztályból kikerülő növendékeit családokba házicselédeknek elhelyezheti. Ily minőségben való elhelyezésüket az intézet azzal biztosítja, hogy őket nemcsak a háztartás minden ágában, hanem a fehérnemű- és felsőruhavarrásban s egyéb kézimunkákban is kiképzi s különösen ez utóbbi kiképzés által képesekké teszi őket arra, hogy mint házicselédek kiválóan hasznosakká tegyék magukat s majdan saját házi tűzhelyükön is jó háziasszonyok lehessenek.

Mindazáltal az intézet lehetővé akarja tenni azt is, hogy egyes, kiválóan ügyes növendékek ne legyenek kénytelenek cselédsorba állani, ha kilátásuk van ipari foglalkozásból megélni. Ezért tehát a növendékek ipari munkaoktatásban is részesülnek, az ügyesebbek pedig a mindenkire kötelező háztartási teendők elsajátítása mellett teljes ipari kiképzést is nyernek.

Ehhez képest az intézetben a munkaoktatás iránya kettős: háztartási munkák és ipari munkák.

A háztartási munkák oktatása kiterjed a főzés, sütés, mosás, vasalás, konyhakertészet, baromfiak, sertések, tehenek gondozása s az ezekkel való bánás tanítására.

Az ipari oktatás pedig a kézi és gépkötést, az egyszerű és díszes horgolást, hurkolást, fehér és színes himzést, egyházi himzéseket, géphimzést, monogrammokat, női, férfi és gyermekfehérneműek varrását; a női és gyermek-felsőruhák készítését, a kötőszövészetet, a művirágkészítést, a nyakkendő-, fűző- és keztyűvarrást; a kalotaszegi áttört munkákat; csipkeverést, a szalmakalapfonást öleli fel.

A növendékek saját ruházatának kézen és géppel való megvarrása, foltozása minden növendékre kötelező.

A kerti műveléssel foglalkozás helyett, téli keresetforrásul, a gyékény-, gyümölcs- és egyéb vesszőkosár-fonást és seprőkötés iparágát művelik.

Egyrészről a háztartási és kerti munkaoktatáshoz, másrészről az ipari oktatáshoz a növendékek egyenlő számban, felváltva osztatnak be.

Az összes háztartási és ipari munkanemek oktatását a családfők felügyelete mellett 20 munkavezetőnő végzi.

8. Fegyelem.

Az 1890. évtől az 1905. évig az összes fegyelmi esetek száma 1308 volt. Ebből egy növendékre egész intézeti nevelése alatt átlag 6 fegyelmi büntetés esik.

A leggyakrabban előfordult fegyelmi vétség volt a lopás 210 esetben, vagyis 16·17%. Szökés vagy annak kisérlete 34 esetben fordult elő, a mi az összes fegyelmi büntetések számának 2·59%-át teszi.

9. Egészségügy.

Betegedési kimutatás 1890—1905-ig.

Betegedési esetek összes száma 643.

Ebből fekvő beteg	277	43·07 %
Járó beteg	366	56·93 «
Összesen	643	100·00 %

Ápolási nap 14,412.

Fekvőre jut ápolási nap	7,418	51·47 %
Járókra jut ápolási nap	6,994	48·53 «
Összesen	14,412	100·00 %

Az előfordult betegségnemek:

Légzési szervek bántalmai	64	9·09 %
Emésztési szervek bántalmai	247	38·41 «
Ivarszervek bántalmai	8	1·24 «
Bőrbajok	54	8·40 «
Csúzbántalmak	41	6·37 «
Szembajok	43	6·68 «
Alkati bajok	39	6·06 «
Egyebek	147	22·88 «
Összesen	643	100·00 %

A betegség lefolyása.

Gyógyult	590	91·76 %
Javult	22	3·42 «
Betegen elbocsáttatott	9	1·40 «
Gyógykezelés alatt maradt	15	2·34 «
Meghalt	7	1·08 «
Összesen	643	100·00 %

A gyógyszerek kerültek 1890—1905-ig.

Összesen	1,428	kor.	53	fill.
Ezen összegből egy évre intézeti szükségletre esik	95	«	24	«
Ebből pedig átlag, 90 növendéket véve alapul, minden egyes növendékre évenként esik	1	«	06	«

10. A kir. javító-intézeti nevelés erkölcsi eredményeiről.

Az intézetből kihelyeztetett 1890—1904-ig.

Kisérletileg	60	51·71 %
Véglegesen	56	48·29 «
Összesen	116	100·00 %

A kisérletileg kihelyezett növendékek közül:

Jó viseletű maradt	46	76·66 %
Ingadozó viseletű maradt	4	6·67 «
Rossz viseletű maradt	3	5·00 «
Ismeretlen viseletű maradt	4	6·67 «
Meghalt	3	5·00 «
Összesen	60	100·00 %

A véglegesen kihelyezett növendékek közül:

Jó viseletű maradt	34	60·71 %
Ingadozó viseletű maradt	6	10·71 «
Rossz viseletű maradt	6	10·71 «
Ismeretlen viseletű maradt	7	12·50 «
Meghalt	3	5·37 «
Összesen	56	100·00 %

A kisérletileg és véglegesen kihelyezettek közül együttesen:

Jó viseletű volt	80	68·98 %
Ingadozó viseletű volt	10	8·61 «
Rossz viseletű volt	9	7·76 «
Ismeretlen viseletű volt	11	9·48 «
Meghalt	6	5·17 «
Összesen	116	100·00 %

Az intézetből elbocsátott növendékek nevelési időtartama 1890—1904-ig.

A kisérletileg kihelyezettek közül:

2 éven aluli	3	5·00 %
2—2½ évig	16	26·67 «
2½—3 «	6	10·00 «
3—3½ «	8	13·33 «
3½—4 «	8	13·33 «
4—4½ «	3	5·00 «
4½—5 «	3	5·00 «
5—5½ «	4	6·67 «
5½—6 «	3	5·00 «
6—6½ «	2	3·33 «
6½—7 «	4	6·67 «
Összesen	60	100·00 %

Nyolcz éven túl az intézetben növendék nem tartatott. A kisérletileg kihelyezett növendékek átlag négy évig neveltettek az intézetben.

A véglegesen elbocsátottak közül:

6 hónál kevesebb ideig neveltetett	3	5·36 %
6 hónaptól 1 évig	18	32·12 «
1—1½ évig	2	3·58 «
1½—2 «	3	5·36 «
2—2½ «	3	5·36 «
2½—3 «	3	5·36 «
3—3½ «	3	5·36 «
3½—4 «	4	7·13 «
4—4½ «	3	5·36 «
4½—5 «	2	3·58 «
5—5½ «	4	7·13 «
5½—6 «	2	3·58 «
6—6½ «	2	3·58 «
6½—7 «	2	3·58 «
7—7½ «	1	1·78 «
7½—8 «	1	1·78 «
Összesen	56	100·00 %

A véglegesen elbocsátott növendékek átlag 3¾ évig neveltettek az intézetben.

A kisérletileg kihelyezettek és véglegesen elbocsátottak közül együttesen:

6 hónapnál kevesebb ideig neveltetett	3	2·59 %
6 hónaptól 1 évig	18	15·52 «
1—1½ évig	2	1·72 «
1½—2 «	6	5·18 «
2—2½ «	19	16·32 «
2½—3 «	9	7·75 «
3—3½ «	11	9·48 «
3½—4 «	12	10·34 «
4—4½ «	6	5·18 «
4½—5 «	5	4·32 «
5—5½ «	8	6·93 «
5½—6 «	5	4·32 «
6—6½ «	4	3·45 «
6½—7 «	6	5·18 «
7—7½ «	1	0.86 «
7½—8 «	1	0·86 «
Összesen	116	100·00 %

A kisérletileg kihelyezett és véglegesen elbocsátott növendékek együtt átlag 3 év és 8 hónapig neveltettek az intézetben.

A kihelyezett növendékek foglalkozás szerinti csoportosítása 1890—1905-ig.

Kihelyeztetett összesen	116	növendék
Ezek közül férjhez ment	21	«
Meghalt	6	«
Elmebeteg	2	«

A többiek közül: szobaleány 21, szakácsnő 8, gyermekdajka 5, cseléd 13, munkásnő 20, pénztárosnő 2, szinésznő 2, összesen 71 növendék.

Ezek szerint, nem számítva a meghaltakat és az elmebetegeket, a kihelyezett 108 növendék közül rendes foglalkozással bír, vagy férjhez ment 93 növendék, azaz 85·18% ; ismeretlen 8, vagyis 7·41%, elzüllött (csavargó rab) 8, vagyis 7·41%.

Az intézet nevelésének erkölcsi hatását illetőleg nem érdektelen itt néhány példát felsorolnunk:

N. M. növendék 1891—1895. évig tartózkodott az intézetben. A székes-főváros hirhedt zsebtolvaja s leánygyermekek fosztogatója volt; atyját öngyilkossá tette féktelen viseletével. Kihelyeztetése óta varrógépmunkával szerzett keresményéből özvegy beteges anyjának odaadó istápolója, szelid, vallásos érzelmű. 1898-ban férjhez ment s példás családi életet él.

Sch. R. 1891—1895-ig volt növendéke az intézetnek. Már kicsiny korában számtalanszor jutott a törvénynyel összeütközésbe, özvegy anyját rendszeresen lopta s az ekképpen szerzett értéket csavargó, elfajult fiugyermekekkel osztotta meg. Kihelyezését követő évben férjhez ment s kifogástalan viselete s a legszebb hitvestársi egyetértése férjével, a társadalomban is becsülést biztosít számára.

L. B. M. 14 éves korában gyujtogatás s kétszeri gyermekgyilkossági kisérlet miatt 1893-ban 2 évre az intézetbe fogadtatott. Kihelyezése után szolgálatadói dicséretekkel halmozták el, kiemelvén vallásosságát, a családbeli kisded gyermekekkel való szelíd és gondos bánásmódját. Megdorgálva egyszer sem volt. Az elmult évben férjhez ment.

Cs. É. 14 éves korában — nálánál két évvel fiatalabb öcscse segélyével — kegyetlenkedő atyját meggyilkolta. Két és fél évi, javító-intézetben töltendő fogházra ítéltetvén, 1895-ben fogadtatott be az intézetbe. Kezdetben zárkózott, makacs természetű volt, azonban csakhamar átalakult s az intézet egyik legjobb s legmunkásabb növendéke lett. Az 1898-ik évben 17 éves korában kihelyeztetvén, szolgálatadójának jelentései szerint istenfélő, erkölcsös, szorgalmas és igen megbizható leány. 1904. évben gyári munkás nejévé lett.

W. F. 14 éves korában került az intézetbe, a hol 1890—1895. évig erkölcsi nevelés alatt állott. Mint teljesen árva csavargó a főváros egyik legügyesebb fiatalkorú büntevője s a gyermekek réme — fosztogatója volt. Negyvenszer volt büntetve. Kihelyeztetése után szakácsnőként nyert alkalmazást, s jelenleg mint egy divatszalon főszabászának neje példás hitvesi életet él.

R. F. 6½ évig volt az intézet növendéke, tolvajlásra kész hajlamai miatt minden kezeügyébe került tárgyat elsajátított. Mint kiválóan ügyes főzőnő kihelyeztetvén, egy nagyobb gyártelep szerelő kovácsának nejévé lett, s a gyár egész telepén mint főszakácsnő van alkalmazva.

Sz. T. Már hat éves korában egy tolvajszövetkezet tagja, s az országos vásárok egyik legügyesebb tolvaja volt. Az árúsátrak belsejébe csúszva a legéberebb őrködés daczára közelben ólálkodó czinkostársainak észrevétlenül adogatta odább a becsesebb értéktárgyakat. A finomabb kézimunkanemekben kifejtett rendkívüli ügyessége miatt egy társadalmilag kiváló uricsaládhoz helyeztetett ki, s a családtagok serdülő leányainak segédkezése mellett a legválasztékosabb kelengyék, díszletek himzési munkáját végezte. Férjhez ment egy jómódú műszerkovácshoz s ennek oldalán mint boldog hitves él családja körében.

K. J. a fővárosban csavargó- és tolvajéletet folytatott s szüleit fékezhetlen gonosz indulattal károsította. Két évi intézeti nevelés után kiváló ügyes felsőruha-szabásznővé képeztetett ki. Szülőihez kihelyeztetvén, csakhamar

férjhez ment, ma a főváros egyik virágzó szabóüzletének tulajdonosa.

Cs. M. Mint özvegy anyjának fosztogatója s szolgálatában állhatatlan züllésnek indult csavargó került 1898. évben az intézetbe, két és fél évi neveltetés után kihelyeztetvén, egy gazdálkodó hitvese lett. A férjnek mostoha körülmények folytán hirtelen beállott elszegényedése miatt szülésznői tanfolyamot végzett, s ma városi szülésznőként van állandóan alkalmazva.

L. G. Alig 8 éves korában lelketlen üzérkedésnek esett áldozatúl. Mint teljesen elzüllött, a fővárosi államrendőrség útján 12 éves korában 1890. évben fogadtatott be az intézetbe. Satnya, csenevész alkatánál fogva csak lassú és hosszadalmas, erőt fejlesztő táplálás és tartós gyógykezeltetés után, szervezetében kifejlődve, lett munkabiróvá. 1898. évben történt kihelyeztetése óta egy fővárosi üzlettulajdonos családjánál szolgál béradója teljes megelégedésére.

11. Az intézet fentartási költségei.

A rákospalotai kir. javító-intézetnél 1905. évre a személyi járandóságok 47·580 K, a dologi kiadások 86·066 K, az összes kiadások tehát 133·646 K-ban lettek előirányozva.

Ha levonjuk már most ebből az előirányzott 1·644 K bevételt, mutatkozik tényleges kiadás: 132·002 K.

Ezen javító-intézetnél számításba van véve 200 növendék; esik tehát egy növendékre összköltség 660 K.

A KASSAI KIR. JAVÍTÓINTÉZET.

1. Az intézet létesitése.

A m. kir. javítóintézetek befogadási képessége elégtelennek bizonyulván, az igazságügyi minisztérium már 1896-ban elhatározta, hogy az ország északi részén egy újabb intézetet állít fel s e czélra Kassa szab. kir. városát szemelte ki.

Felhivást intézett tehát a város polgármesteréhez, hogy amennyiben a város közönsége a szóban levő intézet létesítéséhez megkivántató 5—6 holdnyi alkalmas területtel rendelkezik, ezt azon előnyökkel szemben, amelyek egy javítóintézet felállítása által a városra minden irányban háramlanak, díj- és tehermentesen bocsássa rendelkezésre.

Kassa város tanácsa 1897 febr. hó 27-én tett felterjesztésével a kivánt czélra több telket jelölt ki, melyek közül az igazságügyminisztérium kiküldöttje az intézet jelenlegi telkét találta legalkalmasabbnak. Ezen telek 1899. évi okt. hó 28-án vétetett birtokba.

1900. évi május hó 19-én iratott alá az építkezésre vonatkozó szerződés, mely szerint a vállalatot elnyert Jakab Árpád és Géza építészek kötelezték magokat az építési munkálatokat 1901. évi október hó 1-ére befejezni.

Az igazságügyi kormány eredetileg 120 növendék számára tervezte a kassai javítóintézetet. Utóbb azonban az intézetnek intenzivebb felhasználása végett — tekintettel a fiatalkorú bűntettesek számának folytonos emelkedésére — 240 növendék befogadására rendezte azt be.

Az újabb elhatározáshoz képest nagyobbítani kellett az intézet telkét, hogy a megkétszerezett létszám és a kertgazdaság részére elegendő terület álljon rendelkezésre.

A telek nagyobbítása részben vétel, részben kisajátítás utján történt és így az intézet telke 90 hektárra bővült.

A telek egy tagban terül el és igen szép fekvésű; Kassa városának központjától mintegy két kilométernyi távolságban, a gazdasági tanintézettel szemben, a nyaralókhoz vezető út mentén helyezkedik el. A város felé néző oldaltól eltekintve, köröskörül erdős hegyek övezik; nyugati részén a Hernád folyó halad, magán a telken pedig egy hegyi patak fut keresztül.

2. Az intézet épületei és helyiségei s ezek területe.

Az intézet jelenleg a következő épületekből áll:

1.	Igazgatósági és zárkaépület	1
2.	Kápolna és imatermek	1
3.	Családház	6
4.	Kórház	1
5.	Kezelési épület	1
6.	Ipari tanműhely	3
7.	Ipari kazánház	1
8.	Kertészeti üvegház	1
9.	Kertészeti szertár	1
10.	Méhes	1
11.	Istálló	1
12.	Kocsiszin	1
13.	Tüzifa- és kőszénraktár	1
14.	Lakóház az intézeti alkalmazottak részére	5
	Összesen	25

Az 1., 3., 4. és 14. pontok alatt megnevezett épületek egyemeletesek, a többi épület földszintes.

Az intézet «hivatalos» helyiségeinek számát, rendeltetési célját és térfogatát, megjegyezve, hogy a szobák és termek általában 4·00—4·50 méter magasak, az alábbi táblázat tünteti fel.

1.	Az igazgató irodája az előszobával	46 m²
2.	Az igazgatóhelyettes irodája	30 «
3.	A gondnok irodája	31 «
4.	Irattár	31 «
5.	A lelkészek irodái (2 à 31 m²)	62 «
6.	Tanácsterem és könyvtár	80 «

7. 20 magánzárka à 10 m²	200	m²
8. A zárkafelvigyázók szobája	21	«
9. A katholikusok kápolnája az előcsarnokkal, a sekrestyével és a szentsírfülkével	160	«
10. A protestánsok imaterme	72	«
11. Az izraeliták imaterme	72	«
12. 12 családi nappali terem (tanterem) à 123 m²	1,476	«
13. 12 családi hálóterem à 123 m²	1,476	«
14. 12 családfői iroda à 15 m²	180	«
15. 12 családfői hálófülke (szoba) à 15 m²	180	«
16. 8 kórházi szoba a betegek részére	202	«
17. Az orvos rendelő szobája	15	«
18. « « műtőszobája	11	«
19. A kórházi fürdőszoba	21	«
20. « « várószoba	15	«
21. A betegápoló szobája	11	«
22. Főzőkonyha	126	«
23. Élelemtár	30	«
24. A főzőnő szobája	14	«
25. A konyhacselédek szobája	15	«
26. 2 mosókonyha (63+46 m²)	109	«
27. Mángorló-szoba	27	«
28. Téli fürdő a növendékek részére	46	«
29. Kazánhelyiség a téli fürdőhöz	17	«
30. Ruharaktár	45	«
31. Asztalos műhely	447	«
32. Esztergályos műhely	64	«
33. Műfaragó műhely	64	«
34. Készárú-raktár és fényező	60	«
35. Enyvező és szárítóhelyiség	38	«
36. Fa-szárító	18	«
37. Segéd-műhelyfőnöki iroda	14	«
38. Művezetői iroda	18	«
39. Bőripari (czipész-, bőröndös- és díszbőrárú műhely	580	«
40. Bőröndszárító helyiség	20	«
41. Anyagraktár	64	«
42. 2 készárú-raktár	78	«
43. Kézi szövőműhely	442	«
44. Mechanikai szövőműhely	442	«
45. Előkészítő műhely (szövőipar)	58	«
46. Szövőipari szerszámraktár	13	«
47. « fonalraktár	28	«
48. « készárú-raktár	26	«
49. Villanyos motorhelyiség	15	«
50. Műhelyfőnöki iroda	21	«
51. Ipari kazánhelyiség	85	«

52. 2 hidegház (növényház)	163	m²
53. 1 pálmaház	154	«
54. 1 szőlőház	112	«
55. 1 hajtató és virágszőnyegház	123	«
56. 1 szaporítóház	70	«
57. 4 üvegházi dolgozó szoba	140	«
58. Üvegházi kazánház	36	«
59. Kerti szertár (4 osztálylyal)	115	«
60. Méhes (24 kaptárral)	17	«
61. Istálló 4 ló számára	42	«
62. A kocsis szobája és konyhája	34	«
63. Kocsiszin (2 osztálylyal)	77	«
64. Tüzifa- és kőszénraktár (3 osztálylyal)	278	«
65. Zöldséges pincze	350	«
155 különféle helyiség	9,127	«

3. Az intézet helyiségeinek felszerelése.

A felsorolt hivatalos helyiségek felszerelése (berendezése) a következő:

Az *igazgató irodájában:* a király Ő Felségének és az igazságügyi magyar kir. miniszternek arczképei, fali ingaóra, tűzmentes pénzszekrény, iróasztal karos székkel, könyvszekrény, mosdószekrény teljes fölszereléssel, pamlag és asztal, négy zsöllye (fauteuil) és ruhafogas. Az előszobában fali ruha- és kalapfogas, négy szék és egy asztal.

Az *igazgatóhelyettes irodájában:* iróasztal, három szék, irattartó szekrény, mosdószekrény felszereléssel, ruha- és kalapfogas, fali óra.

A *gondnok irodájában:* iróasztal, három szék, iratállvány, könyv- és irattartó szekrény, mosdószekrény, tűzmentes pénz-casetta, ruha- és kalapfogas, fali óra.

Az *irattárban:* iróasztal, három szék, három irattartó szekrény, könyv- és irattartó állvány, mosdószekrény felszerelve, ruha- és kalapfogas, irógép és mimeograph, fali óra, stb.

A *lelkészi irodákban:* iróasztal, három szék, könyv- és irattartószekrény, mosdószekrény, fali ruha- és kalapfogas, fali óra. A kath. lelkész irodájában még feszület is.

A *tanácsteremben:* a király Ő Felségének arczképe, fali

ingaóra, 8 méter hosszú asztal, 25 szék, ruha- és kalapfogas 25 egyén számára, négy könyvtartó üvegszekrény és más apróbb tárgyak.

Minden *magánzárkában:* egy fiókos asztalka, egy szék, egy fali szekrényke, egy vaságy szalmazsákkal, szalmavánkossal és gyapjútakaróval (pokróczczal), egy mosdótál fel- és vízszintesre mozdítható vaskeretben a falba erősítve, egy vízkorsó ivócsuporral (pohárral) és egy köpcsésze.

A *zárkafelvigyázók szobájában:* egy szekrény, egy asztal két székkel, egy mosdószekrény, két vaságy szalmazsákkal, lószőr-vánkossal és paplannal, fali ruha- és kalapfogas, fali óra, stb. kisebb tárgy. Itt van az intézeti telefonhálózat központi (kezelő) állomása is.

A *kath. kápolnában:* oltár, szószék, ülőpadok a növendékek és az elöljárók számára, orgonaharmónium, tízkarú csillár- és öröklámpa, szent-sír, szentségtartó, miséző és áldoztató kelyhek, misemondó ruhák s a szükséges összes egyházi szerelvények. A kápolna tornyában van a harang és egy ütő toronyóra. A sekrestyében: egy nagy szekrény az egyházi ruhák és más fölszerelési tárgyak elhelyezésére; gyóntatószék bőrszékkel, bot- és esernyőtartó, mosdókészülék, stb.

A *protestánsok imatermében:* szószék, úrasztala, ülőpadok, harmónium, úrasztali kehely, tányér és borkanna, énekmutató tábla, lelkészi palást és süveg, valamint más templomi kisebb tárgyak és ruhafélék.

Az *izraeliták imatermében:* frigyszekrény díszes takaróval, imazsámoly, asztal, ülőpadok, thóra, thóraköpeny, thóradísz, thóramellvért, thóramutató, serleg és öröklámpa.

A kápolna és az imatermek falai a vallásos czélnak megfelelően díszesen ki vannak festve, a különféle egyházi szerelvények pedig művészi kivitelüek.

Minden *család nappali termében,* mely egyúttal iskola is, van: 2 darab, együttesen 7 méter hosszú asztal 20 fiókkal, 22 darab szék, ruha- és kalapfogasok, két szekrény evőeszközök és edények elhelyezésére, asztal székkel dobogón (emelvényen) felállítva, iskolai tábla, tanszertartó-szekrény, térkép-

Kassai kir. javitóintézet.
Maison de correction de Kassa.

Erdélyi photogr.

Látkép.
Vue générale.

tartó, mosdószekrény, különféle tanszerek, fali óra, az étkezéshez szükséges eszközök és edények, stb.

Minden *családi hálóteremben:* 20 darab vaságy szalmazsákkal, szalmapárnával és gyapjútakaróval (pokróczczal), minden ágy végén van egy ülőpad a levetett ruházat éjjeli elhelyezésére, egy ruhatartó szekrény 20 rekeszszel, egy szekrény keféknek és csizmafénymáznak, 10 darab mosdótál fel- és vízszintesre mozdítható vaskeretben a falba erősítve, vízkupák és dézsák, 2 hálófülke vaságygyal, mosdószekrénynyel és ruhafogassal fölszerelve a felügyelők számára.

Minden *családfői irodában:* íróasztal, két szék, ruhaszekrény, könyv- és irattartó állvány, mosdószekrény, ruha- és kalapfogas.

Minden *családfői hálószobában* (fülkében): vaságy ágyneművel, éjjeli szekrény, mosdószekrény, ruhatartószekrény, asztal székkel, fali óra, ruha- és kalapfogas.

A *8 kórházi szobában*: 24 darab vaságy sodrony-ágybetéttel és igazítható fejemelvénynyel, lószőr-matráczczal, lószőr-párnával és gyapjútakaróval, 24 éjjeli szekrény, 10 darab mosdószekrény, 24 darab szék vasból, 10 darab asztal, 10 darab fali tükör, 24 köpcsésze s a szükséges fehérnemű.

Az *orvos rendelő szobájában:* íróasztal, három szék, mosdó, szekrény különféle kórházi kisebb tárgyak elhelyezésére, kalap- és ruhafogas, fali óra, tükör.

A *műtőszobában:* vizsgáló asztal, műszerszekrény különféle orvosi műszerekkel, mosdószekrény, műszer-asztal, kötőszerszekrény és irrigátor-állvány.

A *kórházi fürdőszobában:* három fürdőkád, egy vízmelegítő kályha és egy vízmelegítő kazán.

A kórházi *várószobában:* egy asztal, egy lócza, négy szék, ruha- és kalapfogas, két köpcsésze.

A *betegápoló szobájában:* egy asztal, két szék, egy vaságy, egy mosdószekrény és egy ruha- és kalapfogas.

A kórház mintaszerűen van felszerelve a legjobb minőségű betegápolási czikkekkel és orvosi műszerekkel.

A *főzőkonyhában:* szekrények és polczos állványok a

konyhaedények elhelyezésére, tálaló-asztalok, víztartó-kupák és dézsák, különféle konyhaeszközök, főző- és tálalóedények. Itt van egy nagy vastakaréktűzhely négy katlannal a növendékek számára, egy vastakaréktűzhely a felügyelő-személyzet részére és egy vastakaréktűzhely a tej felforralására. A konyhagőz villanyos ventillátorral távolíttatik el.

Az *élelemtárban:* egy tízrekeszes láda a liszt- és főzelékfélék tartására, egy polczos állvány, egy asztal, egy fali fogas, egy tizedesmérleg, egy egyensúly-mérleg, folyadékmértékek, zsírtartó bödönök, stb.

A *mosókonyhában:* négy nagy mosóteknő, egy nagy John-féle ruhamosó gép, egy szapulókád, egy ruhafacsaró gép, kupák és dézsák.

A *mángorló-szobában:* egy darab közönséges mángorló, egy ruhamángorló gép, egy vasaló, asztal és székek.

A *téli fürdőben:* egy nagyobb fürdőmedencze, négy fürdőkád, két víz-zuhany, ruhafogasok és ülőpadok.

A főző- és a mosókonyhákat, valamint a téli fürdőt is vízvezeték látja el vízzel, a fürdővíz pedig egy megfelelő nagyságú vaskazánban melegíttetik.

A *ruharaktárban:* van egy 10 méter hosszú, 2·50 méter magas és 0·66 méter mély polczos állvány 36 egyforma rekeszszel a különféle ruhadarabok és ágynemű elhelyezésére; egy 5 méter hosszú ruhafogas, egy asztal, egy méterrúd, két olló, egy kés és egy tizedesmérleg a szükséges súlyokkal.

Az intézeti épületek közül a hat növendékpavillon és a kápolnaépület *villámhárítókkal* vannak ellátva.

A könnyebb és gyorsabb érintkezés czéljából az intézeti telepen *telefonhálózat* létesíttetett 39 állomással, a 40-ik állomás a várossal köti össze az intézetet.

Az intézet összes helyiségei és udvarai *villanynyal* világíttatnak. A villanyáramot a kassai légszeszgyár és villamtelep szolgáltatja, és pedig: világítási czélokra 5, hajtó erőnek 3·5 fillérért hektowatt óránként. E tárgyban a szerződés az 1902-ik évben 10 évi időtartamra köttetett meg.

Az intézeti telek megszerzésére, az épületek és helyisé-

gek felépítésére s a helyiségek fölszerelésére a következő költségek fordíttattak:

1. A Kassa városa által adott telek 10 kat. hold és 1252 □ öl, megszerzési ára	27,029 kor.	80	fill.
2. Telek-beszerzés az állam által	80,312 «	49	«
3. Igazgatósági épület, növendék-pavillonok, tisztilak, templom, stb. építése	769,225 «	20	«
4. Ipari tanműhelyek építése a kibővítési munkálatokkal együtt	144,396 «	30	«
5. Főkertészi lakóház építése	10,484 «	84	«
6. Kertészeti üvegház építése	39,128 «	95	«
7. Kerti munkaház és szertár	3,000 «	—	«
8. Kútmélyítési munkálatok	1,964 «	—	«
9. Támfal és zöldséges pincze építése	29,180 «	73	«
10. Kerttelepítési és berendezési munkálatok	12,300 «	—	«
11. Csermely patak rendezése	733 «	20	«
12. Az intézet villamvilágítási berendezése	12,254 «	02	«
13. Kertészeti üvegház melegvízfűtési berendezése	12,228 «	04	«
14. Telefon-berendezés	8,811 «	76	«
15. Ipari tanműhelyek villamvilágítási berendezése	3,062 «	27	«
16. Ipari tanműhelyek gőzfűtési berendezése	31,026 «	68	«
17. Házi anyagok, munkaeszközök és egyéb felszerelések	84,791 «	46	«
18. Kertészeti anyagok, növények, szerszámok és egyéb felszerelések	51,947 «	28	«
19. Ipari tanműhelyi anyagok, munkaeszközök, gépek és egyéb felszerelések	192,543 «	43	«
Összesen	1,514,420 kor.	45	fill.

4. Az intézet személyzete.

Egy igazgató, egy igazgató-helyettes, egy gondnok, egy róm. kath. lelkész, egy ev. ref. lelkész, egy bejáró ág. ev. lelkész, egy bejáró izr. lelkész, egy vezető-szaktanár, egy szaktanár, 14 családfő és családfősegéd, egy családfőgyakornok, egy bejáró orvos, egy főkertész, 25 művezető, egy irnok, egy díjnok, egy hivatalszolga, egy betegápoló, két zárkafelügyelő, egy kapus, két éjjeli őr, egy főzőnő, egy kocsis, két mosónő, két konyhacseléd.

Ezen személyzet nagy részének az intézetben van természetben lakása. Eme magánlakásokra a következő házirend van érvényben:

1. §. Minden lakó az őt megillető lakást jókarban és tiszta állapotban az intézeti igazgatóság által két példányban kiállítandó leltár szerint veszi át, miért is kiköltözködés esetében köteles a lakást ugyanolyan állapotban visszaadni, mint amilyen állapotban azt a beköltözködéskor átvette.

A lakást átadó és a lakást átvevő által sajátkezűleg aláirt leltárnak egyik eredeti példányát a lakó kapja, míg a másik példányt az intézeti igazgatóság őrzi meg.

2. §. A lakást s annak mellékhelyiségeit albérletbe kiadni egyátalán nem szabad. Ingyenes lakótársat is (pl. rokont) csak az intézeti igazgatóság előzetes tudomásával és engedélyével lehet a lakásba fölvenni.

3. §. A lakásnak minden részét csakis arra a czélra használhatja a lakó, amely czélra azon helyiség az intézeti építési tervek szerint felépíttetett.

4. §. Minden lakó köteles a használatára átadott lakást a lehetőség szerint kimélni s azt állandóan a legnagyobb rendben és tisztaságban tartani. Különösen pedig a cselédeket és a gyermekeket kell figyelmeztetni arra s ellenőrizni abban, nehogy a falakat összefirkálják vagy más módon bemocskolják s nehogy az ajtókat és az ablakokat rongálják, vagy az ablakokon át kijárjanak.

5. §. Arra nézve, hogy a lakást a rovarok és a férgek el ne lepjék, minden lakó szigorú felelősséggel tartozik; s ha valamely lakásban rovarok és férgek mégis mutatkoznak, úgy azok gyökeres elpusztításának költségeit föltétlenül a lakó viseli.

6. §. Közös helyiségeket, mint pl. folyosót, lépcsőt, stb. effélét a lakók közösen (szükség esetében az intézeti igazgatóság által meghatározandó sorrendben) kötelesek tisztán és rendben tartani. Ha pedig a lakók úgy ezen, mint szintén a 4. és 5. §-okban előirt követelményeknek az intézeti igazgatóság figyelmeztetésére sem felelnének meg, úgy az igazgatóság a szükségessé vált takarítási és tisztogatási munkákat a lakók költségén fogadott munkaerővel is elvégeztetheti.

7. §. Ha valamely lakó a közös helyiségeket — mint

folyosót, lépcsőt, stb. — például víz-, fa- és szénhordás alkalmával beszemetelné, az ennek következtében szükségessé vált takarítást azonnal elvégezni tartozik.

8. §. A lakó a használatára átadott lakást [az intézeti igazgatóság előzetes tudomása és engedélye nélkül semmiféle tekintetben sem alakíthatja át.

9. §. Feliratokat vagy bármiféle nyomtatványt a lakás ajtajára szintén csak az intézeti igazgatóság tudomásával és beleegyezésével alkalmazhat és függeszthet ki a lakó.

10. §. Tüzifát az intézetben csak az igazgatóság által kijelölt helyen szabad felfürészelni és felaprítani. A fűtőanyagot pedig a pinczében kell tartani.

Tüzifát és kőszenet a lakásban (pl. a konyhában, a folyosón, a lépcsőn, a szobában) feldarabolni tilos.

11. §. Ágynemüt, szőnyeget, ruhát, bútort és más tárgyakat csak reggeli 9 óráig szabad az udvaron (és itt is csak az intézeti igazgatóság által kijelölt helyen) porolni és szellőzni.

12. §. Az ablakokba, továbbá a keritésekre, begyepesített helyekre és intézeti udvarokra fehér- és ágynemüt, vagy ruhaféléket kiaggatni tilos.

Hasonlóképpen tilos az ablakokon át szemetet kidobni s az ablak-párkányokra virágcserepeket kirakni.

13. §. Szemetet és fahamut a szemétgödörbe, a kőszénhamut pedig a hamugyüjtőbe kell kivinni.

A hamut csak teljesen kihült állapotban szabad a hamugyüjtőbe kiszórni.

14. §. A folyosón, a lépcsőn, vagy az udvaron (s különösen a kutak mellett) konyha- és másféle edényeket tisztogatni s az említett helyeket házi eszközökkel megrakni nem szabad.

15. §. Hamut, kőport, homokot, csontot, üveget, szalmát, szemetet, zöldség- és konyhahulladékokat (moslékot) vagy valami más tárgyat az árnyékszékbe s a vizet levezető medenczékbe dobni szigorúan tilos.

16. §. A vízöblítésre berendezett árnyékszékeket csak vízzel használhatják a lakók s e czélból a víztartányok megtöltéséről önmaguk gondoskodnak.

A víztartányokba — és pedig mindig a szürőn át — csak tiszta vizet szabad tölteni. Szennyes és szappanos vizet senki se öntsön azokba.

17. §. A takaréktűzhelyet és kályhákat s ezeknek füstcsöveit minden lakó a saját költségén tartozik az érvényben levő városi szabályrendelet szerint tisztíttatni.

18. §. A padlásra és a fatartó-pinczébe világítás mellett (gyertyával, lámpával, stb.) senki sem járhat. Tilos továbbá a padláson szalmát, forgácsot, hamut, vagy valami gyulékony tárgyat és anyagot elhelyezni.

A pincze- és a padlásajtók, valamint a tetőablakok és kijárók zárva tartandók.

A padlásra télen át csak reggeli 8 órától d. u. 4 óráig, nyáron pedig 6 órától esti 7 óráig járhatnak fel a lakók.

19. §. Az intézeti udvarokon és kerti utakon szivar- és czigarettavégeket, ujság-czímszalagokat, égett gyufaszálat, stb. effélét elhányni nem szabad.

20. §. Minthogy az intézeti kapu állandóan zárva tartatik, kötelesek a lakók éjjel a gyakori s különösen az éjfélutáni kapunyittatást lehetőleg kerülni.

21. §. Az intézet szolgálatában nem álló egyének, kikhez a bennlakó alkalmazottak családtagjai és cselédeik is tartoznak, az intézet hivatalos helyiségeibe nem járhatnak be s a növendékekkel semmiképpen sem érintkezhetnek.

22. §. Az intézeti főző- és mosókonyhát a lakók egyátalán nem, az intézeti kádfürdőt és zuhanyt pedig csak az igazgatóság előzetes tudtával és engedélyével díjmentesen használhatják. A medencze használata nincs megengedve.

23. §. Minden lakó különös gondot és figyelmet tartozik fordítani arra, hogy az intézeti élőfák, bokrok és egyéb kerti ültetvények bármiféle rongálástól szigorúan megkiméltessenek; s hogy a cselédek és gyermekek a begyepesített, befásított és virágokkal beültetett helyeken ne futkározzanak.

24. §. Az intézet tulajdonát képező bármiféle kerti ültetvényekhez és kerti terményekhez egy lakó sem nyulhat s

azokat megvétel esetében is csak az intézeti főkertész tudomásával viheti el.

25. §. Magánlakásokra az intézeti növendékek egyáltalán nem járhatnak és semmiféle szolgálatokra sem szabad őket ott alkalmazni és felhasználni.

26. §. Az intézeti szolgaszemélyzet és cselédség a magánlakókat nem szolgálhatja ki.

27. §. Az intézet tulajdonát képező tárgyakat (pl. bútorféléket, eszközöket, edényeket, stb.) s az intézet czéljaira beszerzett anyagokat a magánlakásokon használni és felhasználni nem szabad.

28. §. Kutyát senki sem tarthat az intézetben; sertést, libát, tyúkot vagy más efféle házi állatot pedig csak a felsőbb hatóság engedélyével.

29. §. Az intézet területén minden rend- és csendháborítás szigorúan tilos s a békés együttélésre minden lakó törekedni köteles.

30. §. Az intézeti épületek s így a magánlakások jókarban tartására is az intézeti gondnok ügyel fel, mely czélból az intézeti magánlakásokat időközönként az igazgatóság tudomásával megtekinteni s tapasztalásairól az igazgatóságnak jelentést tenni tartozik.

5. Az intézet növendékei.

Az intézet 240 növendéknek a befogadására van berendezve, akik 12 családban neveltetnek. Minden család 20 növendékből áll.

Az első növendék 1902. évi május hó 15-én fogadtatott be s a befogadott növendékek létszáma 1905. évi május hó végéig 275-re emelkedett, és pedig:

1902-ben befogadtatott	114
1903-ban «	76
1904-ben «	74
1905-ben (május hó végeig)	11
Összesen	275

Családokba következőleg van a növendékek rendes létszáma beosztva:

1 kisérleti család		20	növendék.
2 kertész-család	à 20	40	«
3 faipari «	à 20	60	«
3 bőripari «	à 20	60	«
3 szövőipari «	à 20	60	«
12 család	à 20	240	növendék.

Az 1905. évi május hó végeig befogadott 275 növendék személyi viszonyairól a következő statisztikai kimutatás nyujt tájékozást:

A befogadásra szolgáló okok.

1. Élet vagy testi épség elleni bűncselekmény	4
2. Nyereségvágyból elkövetett «	172
3. Gyújtogatás	2
4. Szemérem elleni bűncselekmény	1
5. Csavargás és koldulás	76
6. Erkölcsi romlottság	20
Összesen	275

A növendékek befogadása történt.

1. A szülő vagy gyám kérelmére	111
2. A rendőri, vagy más közig. hatóság kérelmére, ideértve az 1879: XL. t.-cz. alapján történt befogadást is	19
3. Az 1878. évi V. t.-cz. 42. §-a alapján	50
4. Az 1878. évi V. t.-cz. 84. §-a «	91
5. A felügyelőbizottság kérelmére	4
Összesen	275

Ellátási díjat fizet	13
Ingyenes nevelésben részesül	262
Összesen	275

A növendékek életkora.

1. 12 éven alóli	18
2. 12—16 éves	208
3. 16—20 éves	49
Összesen	275

A növendékeknek a befogadást megelőző lakhelye.

1. Budapest székes-fővárosi	87
2. Városi	126
3. Falusi	62
Összesen	275

Kassai kir. javitóintézet.
Maison de correction de Kassa.

Erdélyi photogr.

Munkaterem.
Atelier des industries du bois.

A növendékek származása és családi viszonyai.

1. Törvényes származású	229
2. Házasságon kívül született	46
Összesen	275

1. A szülők életben vannak	123
2. Csak az apa él	38
3. Csak az anya él	99
4. A szülők elhaltak	25
Összesen	275

A növendékek előképzettsége.

1. Iskolába járt	252
2. « nem járt	23
Összesen	275

A növendékek vallása.

1. Róm. kath.	181
2. Gör. kath.	7
3. Gör. keleti	3
4. Evang. ref.	46
5. Ág. ev.	12
6. Izraelita	26
Összesen	275

A növendékek nemzetisége.

1. Magyar	216
2. Német	26
3. Tót	30
4. Román	2
5. Horvát	1
Összesen	275

A növendékek foglalkozása felvételük előtt.

1. Iskolai tanuló	39
2. Napszámos és cseléd	47
3. Kereskedő-tanoncz	13
4. Iparos «	122
5. Egyéb «	9
6. Foglalkozás nélküli	45
Összesen	275

6. Iskolai oktatás.

Ezen intézetben elemi iskolai, ipari szakiskolai, továbbá kertészképző iskolai oktatás van.

Az elemi népiskolai oktatást már az általános részben ismertettük.

Az ipari szakiskolai oktatás általános tárgyakra és szaktárgyakra terjed ki. Az általános tárgyak mindegyik ipari szakiskolában azonosak lévén, az általános részben vannak ismertetve. A szaktárgyak mindegyik iskolában az üzött iparnak megfelelően vannak választva s ehhez képest Kassán, a hol faipar (asztalos, esztergályos, faragó), bőripar (czipész, bőröndös, bőrdíszmű) és textilipar van meghonosítva, a szakoktatás a következő tananyagot öleli fel:

Asztalos iparosok.

A II. évfolyamban, heti 3 órában.

Tárgy. a) *Szerkezeti és alaki ismeretek.* Párkány-elemek. Párkányok és rámaléczek. A legegyszerűbb oszloprendek. Íválás. Pillér és baluster. Csúcsképzés módja. Fakötések. Padlók, deszkamenyezet, faborítás, lécz- és deszkaajtók és kapuk; egyszerű tömörfából való butorok, pl. láda, zsámoly, pad, polczos állvány, asztal, ágy. Ezen butorok vasalásai és ezek fölillesztése.

b) *Árúismeret és technologia.* Szögek és srófok; enyv és enyvezés, furnirozás. A fa anyagáról. A faanyag fontosabb ipari tulajdonságai: szín, fény, keménység, hasadóság, zsugorodás és dagadás, a fa víztartalma, a zsugorodás és dagadás elhárítására irányuló eljárások, a fa tartóssága. A fa csiszolása és az erre használt anyagok.

Módszer. A tanár a párkány-elemeket alaki, funkczionálás és diszítés szempontjából, a fontosabb párkányféléket (talp-, öv- és egyszerű és fogsoros főpárkányokat) a táblán megmagyarázza, azokat mintában be is mutatja és ha egy-egy rajzlapra való anyag együtt van, azok után rajzoltat, még

pedig aránylag nagy méretben. Későbben ismerteti a rámaléczek összetételeinek szabályait, egy-két egyszerű oszloprendet (gipszminták és lapminták segélyével), megmagyarázza azok főarányait és hasonló módon rajzoltat. A pillérrendekből és balusterekből ugyancsak (gipsz- vagy faminta) szemléltetés alapján megmagyarázza a lényeges alakítási szabályokat, éppúgy az ívállás fogalmát és a csúcsképződés módját is rajzban és mintában mutatja be. Megjegyzendő még itt, hogy a növendékek a tanár magyarázatát és annak tárgyát jegyzetükben megrögzítik. A fakötésekből csak az asztalosság leglényegesebb kötéseit kell ismertetni (mintákkal és táblán készítendő rajzokkal), ú. m. az egyenes és ferde illesztést, a rálapolást, az ollós, vésett és eresztvényes csapolás fontosabb példáit, sarok- és T alakú kötéseknél, hosszanti, szélességi és vastagsági toldásoknál; azontúl egyes kereszt- és a fontosabb sarokkötéseket; azokat, a melyeket mértani és szabadkézi rajzban már rajzoltak, itt a rajzolásnál elhagyják. A fapadlók tárgyalásánál azok szerkezetére és fektetésüknél előforduló munkafolyamokra kell súlyt helyezni. A padlófa kezelése gombatenyészetek ellen ugyancsak megmagyarázandó. Az egyszerű deszkamenyezetek és a falborítások alaki és szerkezeti nézőpontból tárgyalandók. A fölerősítés munkafolyamai megemlítendők. Az épület- és butorasztalosság körébe tartozó tárgyak is alaki, méretezési és szerkezeti szempontokból röviden ismertetendők, az egyes szerkezeti részekhez használt faanyagok vastagsági méretei pedig megadandók. A szerkezeti részletek helyes rajzokkal és mintákkal a rajzteremben szemléltetendők.

Az alaktan köréből az év elején csak a párkányokra és rámaléczekre vonatkozó ismeretek közlendők. Ezek után a fakötések tárgyalandók, majd pedig egyes egyszerű, fentemlített butorfélék, közbe-közbeiktatva pedig ismertetendők az alaktan többi elemei is. A növendékek ezeket az utóbbi tárgyakat 1 : 10-hez való méretekben rajzolják le, föltüntetvén azok oldalnézetét (a butoroknál), függőleges és vízszintes metszeteit. A fontosabb tárgyakról teljes vagy legalább rész-

leges valódi nagyságú munkarajzok készítendők. Mindkétféle rajz rajzónnal húzandó ki, a metszetek pedig festékkel befestendők. Egyes butorrajzok tizedmértékű vázlatai későbben fekete tussal húzandók ki.

Az árúismereti és technologiai ismeretek magyarázata főképpen szemléltetendő legyen. Az intézet tehát szerezzen be az itt szereplő anyagokból mintagyűjteményeket (szögek és srófok táblára fölerősítve, enyvfajok, faanyagok lehetőleg azok kereskedelmi alakjainak keresztmetszetében föltüntetve). Az enyv kezelését főzésnél és használatnál a műhelyben mutassák be, hasonlóan a furnirozás és a csiszolás míveleteit.

A III. évfolyamban, heti 4 órában.

Tárgy. a) *Szerkezeti és alaki ismeretek.* Ajtók: kamaraajtó, ugyanaz fölülvilágítóval, keresztajtók, kétszárnyajtó, üvegajtó, tapetaajtó mellékszerkezeteikkel különféle falvastagságoknál való elhelyezésekkel. Egyszerű kapu, üvegfalak, választófalak, egyszerű befelé nyíló ablak, kettős ki-benyíló ablak, kettős befelé nyíló ablak belső táblákkal, zsalúk. Tömörfából való ágyak, szekrénybutorok. Ezen tárgyak vasalásai és ezek szerelése.

b) *Árúismeret és technologia.* A szerfa hiányai, a jó műszerfa kellékei. A fa rakásolása a levegőn való szárításnál. Kisipari mesterséges szárító. A mesterséges szárítók kezelése. A fontosabb fanemek bemutatása és ismertetése. Az asztalosságban használt szerszámok ismertetése és azok kezelése. Az asztalos-ipar fontosabb gépeinek bemutatása és kezelése.

Módszer. Ez hasonló az I. évfolyamban előadottak idevonatkozó részében elmondottakhoz. Föl kell említeni, hogy a tanulók nem készíthetnek minden tanult ipari tárgyról rajzot is. Az idevonatkozó föladatok azonban a tanulóknak úgy osztandók ki, hogy mégis valamennyi tárgyról készüljön rajz, úgy hogy a növendékek aztán ezúton is tanuljanak egymás munkájáról.

A szerszámok és a gépek kezelését a tanár csak annyiban magyarázza, amennyiben azt a műhelyben még meg

nem tanulták. Az idevonatkozó magyarázat tehát részben ismétlő-összefoglaló legyen, illetőleg azokra terjeszkedjék ki, amik az illető műhelyi kezelés okát és lényegét megmagyarázzák.

A IV. évfolyamban, heti 4 órában.

Tárgy. a) *Szerkezeti és alaki ismeretek.* A furnirozott butorok alaki, méretezési és szerkezeti szempontokból. Nevezetesen a ruhaszekrény, a pohárszék, könyv- és egyéb fontosabb szekrényfélék. Az ágyak, az ülőbutorok és az asztalfélék. Közbe-közbe tárgyalhatni a kirakati ablakokat és boltberendezéseket, iskolapadokat és a templomberendezés fontosabb asztalosmunkáit. Butorvasalások és ezek szerelése.

b) *Árúismeret és technologia.* Barna páczok (kasseli barna, Catechu és kettős krómsavas káli; pirosfa és kettős krómsavas káli; fekete páczok (kékfafőzet és savas eczetsavas vasoxydul, kékfafőzet és savas salétromsavas vasoxydul). Piros pácz (kátrányfesték, pl. safranin, pirosfa főzete kálikarbonattal); zöld pácz, kék és sárga pácz.

A butorviaszk készítése és használata. A brunolein és mattinok használata. A politura készítése; az olajjal való csiszolás melletti politurozás; olaj nélküli csiszolás mellett való politurozás. Az olajfestékek használata és kezelése.

Módszer. A butor- és az épületasztalosság körébe tartozó tárgyak szerkezeti, alaki és méretezési ismertetése tömegoktatás révén történik ugyan, de csak annyiban, amennyiben ez az idetartozó általános elvek ismertetésére szükséges. A tanár tehát csak a normális szükségméreteket, a butor czéljából eredő alaki felosztást és az általános szerkesztési elveket tárgyalja. A szerkezeti részletek és a butorok díszítésének módjai külön erre készítendő tized- és valódi nagyságú mintarajzoknak, sőt kész butorok vagy azok metszeteit föltüntető mintáknak a rajzteremben való bemutatásával szemléltetendők rajzolás közben.

Az árúismeret és technologia oktatása közbe-közbe akár alkalmilag is történjék olyképpen, hogy akkor, amikor az

illető míveletek a műhelyben készülő tárgyakon előfordulnak, ezek a tanulóknak ott helyben részletesen megmagyarázandók. Czélszerű, ha minden egyes tanuló magát a páczok, a butorviaszk, a politura és az olajfesték készítésében gyakorolhatja. Hogy ezek kezelését is meg kell tanulnia, az magától értődő körülmény. A tanár teendője e téren legfőbb arra terjed ki, hogy nekik a páczok összetételeit (súlyarányokban) és a készítés és alkalmazás módjait elmondja és ellenőrzi, hogy a hallottakat és gyakorlatilag tapasztaltakat följegyezték-e.

Egyébként a módszer- és rajzi technikára nézve ugyanaz áll, amit az I. és II. évfolyamokban e tekintetben találunk.

Czipészek.

A II. évfolyamban, heti 3 órában.

Tárgy. a) *Szerkezeti és alaki ismeretek szakrajzolással.* Lábtanulmányok. A rendes alakú emberi láb anatomiai szerkezete, nevezetesen annak csontrendszere és részeinek összeköttetése. Izületek, szalagok, lábizmok és inak. A láb formájának befolyása a talpbélés alakjára. Gyakrabban előforduló hibás lábformák. Beteg bőrből származó lábbajok (tyúkszem stb.). Beteges lábujjak és izületek. Ezek keletkezésének okai és elhárításuk módjai.

Mértékvétel. A mértékvétel főbb pontjai a lábon. A mértékvétel módjai gyakorlatilag. A láb (talp) körvonalának és főpontjainak meghatározása szögletmértékkel. A láb körvonalainak jelentősége a kaptafa készítésénél.

A rajzolás tárgya a fenti tárgykörből választandó, ú. m. az emberi láb csontváza különböző vetületekben. Teljes lábak képei. A láb anatómiai képei: izületekkel, szalagokkal, inakkal és izmokkal. Gyakrabban előforduló hibás lábak. Talpbélések, minták és méretek alapján.

b) *Árúismeret és technologia.* A czipőiparban fölhasznált állati bőrfajták és ezek jellemző tulajdonságai. A bőr cserzésének és kikészítésének módjai rövid vonásokban. A bőrök kereskedelmi osztályozása és finomságuk jelzései. A bőrök mé-

résének módjai és az erre használt gép rövid ismertetése. A czipészipar kellékeinek ismertetése, u. m. a felsőrészekre és a bélésre való szövetek, a fonalfélék, szögek, kapcsok és más fémrészek. Ezen anyagok kereskedelmi alakjai, esetleges származásuk és egységeik. Minőségük megvizsgálásának módjai. Beszerzési forrásaik és normális árviszonyaik.

A III. évfolyamban, heti 4 órában.

a) *Szerkezeti és alaki ismeretek szakrajzolással.* Mértékvétel folytatólagosan. A sarokszög és ennek jelentősége a felsőrész rajzánál és a kaptafánál (Knöfel rendszere). Ennek alkalmazása különféle lábbelire a fokozatosság szemmeltartásával. A mintának (alapminta) vagyis a felsőrész rajzának elkészítése vett mértékek alapján és a felmért kaptára való ráigazítása.

A lábforma felvétele gipszszel és az így nyert lábminták jelentősége a kapták készítésénél. A lábnyom felvétele rámába foglalt gummilemezzel és festékkel.

A talpbélés rajzának készítési módjai.

Kaptafakészítés lábnyom és mérték alapján. A már meglévő kaptafa esetleges fölmérése és átalakítása az adott méretek és lábnyom alapján, különös tekintettel gyermek- és beteg lábakra, valamint magasabb és alacsonyabb sarkokra. A bőrnek minták alapján való felosztása vagy darabolása, különös tekintettel a bőr és a lábbeli egyes tájrészeinek szilárdsági viszonyaira.

b) *Árúismeret és technologia.* A jó és rossz bőr ismertető jelei. Bőrhamisítások és ennek kimutatása. Mire ügyeljünk a bőrök bevásárlásánál. A bőr szilárdsági (minőségi) viszonyainak változásai egyazon bőregységen tájékok szerint. Beszerzési források. Az egyes bőrfajok normál árviszonyai és a szokásos engedmények. Hazánk bőripara. A nálunk is földolgozott külföldi bőrfajták származási helyei.

A rajzolás és kiszabás tárgya lehet: Alapminták (felső részek) különféle méretek föltételekkel 30—40 példányban.

A bőrnek minták alapján való fölosztása szabási gyakorlatok gyanánt. Ez utóbbi gyakorlatoknál megfelelően alakított papiros pótolhatja a bőrt.

A IV. évfolyamban, heti 4 órában.

a) *Szerkezeti és alaki ismeretek.* A kiszabott alkotórészek előkészítése a különböző lábbelinél, u. m. a felsőrész nyesése és a könnyebb behajtási eljárások ismertetése.

Vásznak és czúgok kiszabása. Fölragasztás kaptafán és kaptafa nélkül. Tűzés. További munkafolyamok a különböző alkotórészeknél, u. m. lábbeli aljrészeinek mintakirajzolása, nevezetesen talpbélések, talpak, sarokbőrök (kéreg és körfoltok), ezek kidolgozása és előkészítése. Kaptafára való húzások, szárrészek kirajzolása és azok bélelése. Rámavarrás, talpigazítás és varrás s szögelés. Végül a czipő és a csizma teljes elkészítéséről. Ványolt czipők és csizmák készítése. Különleges lábbelik (turista, sport, vízmentes stb.) jellemzői és azok készítése. Hibás lábakra való czipők mértékvétele, kirajzolása és készítése. Lábbelinél előforduló hátrányok (pl. talpnyikorgás stb.) és egyéb előforduló hibák kiküszöbölése.

A rajzolás és szabás tárgya lehet: Lábbeliek mérték alapján való kirajzolása és kiszabása bőrből. Különleges lábbelik mintái és azok kiszabása adott méretek alapján.

Kész lábbelik rajzolása. Díszített lábbelik rajzolása és ezek díszítményeinek külön kirajzolása.

b) *Technologia.* A lábbeli iparban előforduló szerszámok és gépek ismertetése és azok gyakorlati kezelése, nevezetesen: tartó-, és aktiv szerszámok, készülékek. A közönséges tüző-varrógép. A kisiparban használt talpmunkáló gépek. Czipőgomblyuk- és czipőgomb-varrógépek stb.

Módszer. A szerkezeti és alaki ismeretek, ahol ez lehetséges, a szakrajzolással kapcsolatosan tanítandók. Ezekkel párhuzamosan folyhatnak az árú és szerszám ismertetések úgy, hogy ezek egymást támogassák. Az oktatás lehetőleg szemléleti legyen. Ez okból a tanár czélszerű falitáblákról és min-

Kassai kir. javitóintézet.
Maison de correction de Kassa.

Erdélyi photog.

Munkaterem.
Atelier.

tákról gondoskodik. Falitáblán föltüntetendő a láb anatomiai szerkezete, a sarokszög alkalmazásáról szóló jellemzőbb esetek, mértékvétel, különleges lábbelik, (a szerszámok is), egyes bőrök különböző minőségi tájékainak föltüntetésével, esetleg különféle czipőgyártó-gépek, ha ezeket nem lehet valóságban bemutatni; normális és abnormális alakú lábak gipszmintákban szerzendők be, esetleg hasonlóan a lábcsont és szerszámrendszerének mintái. A különböző kellékek eredeti mintákban szerzendők be.

Böröndös iparosok.

II. évfolyam, heti 3 órában.

Tárgy: a) *Szerkezeti és alaki ismeretek szakrajzolással.* A közönséges vászonnal bevont kézi böröndök szerkezete. A böröndök bélés-papirlemezeinek kirajzolása és kiszabásának módjai, vászoncsuklók (charnier) készítésének módjai. A vászonbevonat fölragasztása. Fa-, papiroslemez- és vasrámák szerkezete és összeköttetéseinek módjai a burkoló falakkal. Kézi táskák és kézi böröndök közötti alaki és ebből származó szerkezeti különbségek. Kézi böröndök és táskák fogantyúinak általános ismertetése. Böröndszegélyek.

b) *Szakrajzolás.* A magyarázat tárgyát képezett egyszerűbb böröndök és táskák vetületi rajzai méretek alapján, ezek alkotórészeinek kiszabásra alkalmas formában való kirajzolása.

c) *Árúismeret és technologia.* A böröndiparban fölhasznált állati bőrfajták és azok jellemzői. A bőr cserzésének és kikészítésének módjai rövid vonásokban. A bőrök kereskedelmi osztályozása és jelzései. A bőrök méréseinek módjai és az erre használt gép rövid ismertetése. A böröndipar kellékeinek ismertetése, u. m. a bélésszövetek, a papirosfélék, a varrófonalfélék, fanemek és ilyenből készült kellékek; szögek és kapcsok. Fogantyúhüvelyek és fogantyúk fémből; rámák, vagy keretek fémből. Zárak, veretek és egyéb fémrészek. Ragasztószerek, készítésük és használatuk. Ezen anyagok ke-

reskedelmi alakjai, kereskedelmi egységük, méretezésük és számozásuk módja. Minőségük megvizsgálása. Beszerzési forrásuk és normál áregységük. Kereskedelmi szokások.

III. évfolyam, heti 4 órában.

a) *Szerkezeti és alaki ismeretek szakrajzolással.* Közönséges és középminőségű táskák és kézi böröndök normál tipusainak méretei, (azok köbtartalma is) és ezen méretek és az alak alapján való kiszabása bőrből (vagy papirosból). Ezek teljes elkészítésénél fölmerülő munkafolyamok és szerkezetek ismertetése. Pinczér-, postás-, vasuti-, courir- és iskolatáskák méretei, szerkezetei, alkotó részeinek kirajzolása és kiszabása. Okmánytáskák, okmánytárczák, kótatárczák stb. és készítésük munkafolyama. Utazó- és hajóböröndök alakjának, méreteinek és szerkezetének ismertetése, alkotórészeinek kirajzolása, kiszabása és készítésük munkafolyama. Ugyanezek a sima és ránczos (suflet) böröndöknél. Kézi böröndfogók alakjai és méretei, ezek kirajzolása, kiszabása és készítésük módjai. Egybekapcsolásuk módjai a böröndökkel. Böröndök védőburkolatai vászonból.

A szakrajzolás tárgyát képezik: az előadásban megismert böröndárúknak egy-egy jellemző alakja.

b) *Árúismeret és technologia.* A jó és rossz bőr ismertető jelei. Bőrhamisítások és ennek felismerése. Mire ügyeljünk a bőrök bevásárlásánál. A bőr minőségének változása ugyanazon bőregységen tájékok szerint. A bőrök beszerzési forrásai, az egyes fajták átlagos egységárai és azoknál szokásos engedmények. Hazánk bőripara. A nálunk is használt külföldi bőrfajták származási helyei.

A böröndös rendes kézi szerszámainak és eszközeinek szerkezete és kezelésük részletesen.

IV. évfolyam, heti 4 órában.

a) *Szerkezeti és alaki ismeretek szakrajzolással.* Az eddig nem tárgyalt kézi táskák és böröndök szerkezeti, alaki és méretek szempontjából. Továbbá angol táskák, koszorús,

mély táskák, ingböröndök, toilette-tokok külön és ilyenekkel fölszerelt kézi táskák. Spanyolnádlemezekből készített böröndök, háromrekeszű böröndök. Nagy utikofferek ugyancsak méretek, alak és szerkezet szempontjából való tárgyalása, azok részeinek kirajzolása és kiszabása méretek és alak alapján, és elkészítésükhöz szükséges kellékek és munkafolyamuk fölsorolásával. Finomabb bőrtárczák (porte-feuille, pénztárczák, női kézitáskák).

A *szakrajzolás* tárgyai az ismert böröndáruknak jellemző példái:

b) *Árúismeret és technologia.* A böröndiparban használt különleges készülékek és gépek szerkezetének és kezelésének leirása. A böröndipar csinozó eszközei, ú. m. páczok vagy festékek, ezek összetételei, készítésük és kezelésük módjai. Bőrlakkok és egyéb idetartozó kikészítési anyagok összetétele és kezelése. Beszerzési források és átlagos egységáraik.

Módszer. Az oktatás minden ágazata szemléltető legyen. A tanár tehát megfelelő mintákat és az alakot és méreteket föltüntető falitáblákat szerez be vagy készít. A böröndáruknak egy-egy tipusáról szóló mértéktáblázatok melléklendők a falitáblán látható képhez. Kitüntetendők e falitáblákon az alkotórészek kiszabási rajzai is, amelyeken a különböző nagyságú példák méretei is felirandók. A tárgy a falitáblán három vetületben, esetleg metszetekben, sőt még perspektivás képben is feltüntethető.

A tárgy szerkezeti és alaki tárgyalásánál az ismertetés — tekintettel arra, hogy a növendékek ezt a műhelyben gyakran már készítették, vagy készítését megfigyelhették — összefoglaló, hogy úgy mondjuk, csak a szerkezeti elveket fölsoroló és általánosító legyen, azonkívül a szerkezetek és alakok megokolására vonatkozzék. Nagy súlyt fektessen a tanár az egyes tárgyak készítésénél szereplő munkafolyamok ismertetésére. Az áruismereti és technologiai kérdések taglalásánál — miután itt is a megelőző műhelygyakorlat a megérthetést megkönnyíti — ugyancsak összefoglaló és megokoló

legyen. A rajzolás párhuzamosan gyakorlandó az előadásokkal. Ha a tárgy méretei ezt megengedik, azt mindig valódi nagyságban rajzoltassuk, különben pedig fél vagy harmad nagyságban. Kivánatos, hogy a három, a tárgy külsejét ábrázoló képen kívül még a szerkezetet és a belső berendezést feltüntető metszeteket — alakzókat is kirajzolják. A rajz helyes méretezésére (kótálás) a tanár gondot fordítson. A vetületi rajzon kívül az ügyesebb tanulók a tárgyat kisebb arányokban még perspektivás képében is fölrajzolhatják. A rajzolásra jobb mühelypapiros szolgálhat. A rajzot rendesen rajzónnal, kivételesen fekete tussal húzzák ki. A kisebb vázlatokat és perspektivás képeket egyszerű lazurfestékkel ki is festhetik, sőt az árnyékhatásokat is feltüntethetik, de csak igen egyszerű technikával.

Minden egyes rajzhoz az illető tárgy anyag- és kellékszükséglete és — esetleg a III. évfolyam vége felé és a IV. évben — önköltségének kimutatása is melléklendő. A rajzolás minta, falitábla, vagy kisebb előlap, fénykép, esetleg fölvétel után történik. Szabási gyakorlatok, a bőr helyes kihasználását szem előtt tartva, eleinte papiroson, későbben bőrökön is, a tanulókkal végzendők.

A csinozó anyagok esetleges készítését és azok kezelési műveleteit a növendékek a műhelyben gyakorolják.

Szövőiparosok.

A II. évfolyamban, heti 3 óra.

Tárgy: a) *Szerkezeti és alaki ismeretek.*

1) *A kötéstan köréből:* A szövetek beosztása, a három alapkötés, ezek behuzásai, lábítórendjei és patronjai. Az alapkötésekből levezetett egyszerű kötések. A különböző behuzások. A kötések és a fonal sodrásának befolyása a szövet külsejére. A különböző nyüstbehuzások. Összetett kötések.

2) *Szövetelemzés és számítás.* Nyüstös szövetminták kötésének kiolvasása, a láncz- és vetőlékfonal sűrűsége, a bedolgozás, a felvetés és bevetés sorrendje és az appretura

meghatározása. A szövőszékek felszerelése. A szükséges láncz- és vetőlékfonal kiszámítása és anyagköltség számítása.

b) *Árúismeret és technologia.* A szálas anyagok osztályozása és azok fontosabbjainak ismertetése. Azok előkészítése a földolgozáshoz rövid vonásokban. Felismerésük gyakorlati módon. Víztartalmuk. Azok fonása rövid vonásokban. Czérnázás. Számozás, motolálás, osztályozás és csomagolás. Számuk meghatározása. A fonal megvizsgálása. Kereskedelmi szokások a fonalaknál. Beszerzési források és átlagos napi árak. A láncz- és vetőlékfonalak előmunkálatai. A kézi szövőszék szokásosabb alakjainak és részleteinek leírása és kezelése. Fontosabb szövési hibák. Szövőszékek és alkotórészeinek beszerzési forrásai és ezek normál árai.

c) *Szakrajzolás.* A szakrajzolás czélja a szövőiparban. Az erre használt hálós papiros ismertetése. Egyenesekből alkotott síkdiszítmények patronirozása. Körvonalakból alkotott mértani ú. m. szalag, rozetta stb. ékítmények, átolvasási gyakorlatok kiséretében. Növényi és egyéb elemekből alkotott ékítmények rajzolása, illetőleg patronálása, esetleg árnyékolási gyakorlatokkal egybekapcsolva.

III. évfolyamban, heti 4 órában.

a) *Szerkezeti és alaki ismeretek.* 1) *A kötéstan köréből.* Új kötések és minták készítése már ismeretes kötések és különböző behuzások segélyével. Hosszanti és keresztirányú sávokkal biró kötések. Négyzetkötések. Osztott minták, nagy átlós kötések, bélelt szövetek, kétrétegű szövetek.

2) *Szövetelemzés és számítás.* Összetettebb nyüstös és jaquard szövetek elemzése és számítása. A patrona készítése szövetmintákhoz és az ehhez szükséges jaquardgép nagysága. Fonalmennyiségek kiszámítása és árvetítés.

b) *Árúismeret és technologia.* A fehérítés czélja. A fehérítésnél használt fontosabb anyagok bemutatása. Azok hatásának megokolása rövid vonásokban. A különböző szálas anyagú fonalak és szövetek fehérítése, munkafolyamatainak rövid leírása.

A szálas anyagok festése és csinozása hasonló értelemben, mint a fehérítés. A mintás szövés lényege. A jaquardgép szerkezeti leírása. Ennek kezelése. Kártyák és kártyaverő szerszámok, kártyák összefűzése. A jaquard-szövésnél felmerülő hibák. Beszerzési források és ezek, valamint alkotórészeiknek normál árai.

c) *Szakrajzolás.* Kamuka törülköző, asztalterítő, butorszövet, jaquard grádli, női ruhaszövet (árnyékolási gyakorlattal is), szmirnaszőnyeg és gobelinminták rajzolása és patronálása.

IV. évfolyamban, heti 4 órában.

Tárgy: a) *Szerkezeti és alaki ismeretek.*

1. *A kötéstan köréből.* Többrétegű szövetek, lánczozott szövetek, láncz- és vetőlék-bársony, peluche, hurkos és bolyhos szövetek, gaze-szövetek. Szövetek különböző számú láncz és vetőlékkel.

2. *Szövetelemzés és számítás.* A II. és III. évfolyamban tárgyalt idevonatkozó gyakorlatok folytatása. Patronok készítése adott szövetmintákhoz és az ezekhez szükséges gép nagysága. A gép rendezései és a szövetek felszerelései. Fonalmennyiségek kiszámítása és árvetítés.

b) *Technologia.* A mechanikai szövés köréből: A fonalmángorló, a csévelő-, a felvető-, az irező- és enyvező-gépek szerkezeti leírása, azok működése és kezelése. A mechanikai szövőgépek fontosabb alakjainak leírása, működésük és kezelésük. A szövőgépek szerelése. Azok termelőképessége. A mechanikai szövőgépek és fontosabb alkotórészeinek beszerzési forrásai és azok átlagos árai.

c) *Szakrajzolás.* A III. évfolyamban előírt szakrajzi anyag folytatása és felvétel alapján szövőszerszámok (csévék, vetőlék stb.) és géprészek rajzolása.

Módszer: a) *A kötéstan köréből.* A tanár oktasson és ne tartson előadást, azonkívül vegye figyelembe, hogy a növendékek műhelygyakorlatot is végeznek, a kevésbé fontosra pedig ne fektessen nagy súlyt. Ez legyen nemcsak ezen, ha-

nem minden tárgy tanításánál elv. A fonal- és szövetfélék alapfogalmának megismertetése után magyarázza meg a minta, a hálós papir, a szövetkötés és a kötés létesítésénél szereplő egyéb fogalmak és készülékek közötti összefüggést. Amidőn a növendékek így — kivált a már eddig szerzett műhelygyakorlatok támogatása mellett — a szövet és a kötés fogalmát megértették, a tanár kellő sorrendben végig tárgyalja a különböző kötéseket. Ezek szemléltetésére falitáblák (lukas táblák szines dugókkal), a fekete táblára fölrajzolt minták és a növendék kezébe adott szövetminták szolgálhatnak. A tanulók a kötések rajzait hálós papiroslapokra rajzolják, melyeket majd füzetükbe beragasztanak. Gyakorlati czélokat szolgál az is, ha az alapkötésekhez a behuzásokat, a lábítók sorrendjét és a zsinórozást hozzárajzolják.

Azoknál a kötéseknél, a melyek kiszövéséhez nyüstös gép kell, a zsinorozás készítése előtt a gép kártyája kivetéséhez szolgáló patron is elkészíthető.

Ha a növendékek már némi gyakorlottságot tanusítottak a kötések rajzolásánál, 2—3 ismétlésnél többet ne rajzoljanak.

Úgy az elméleti, valamint a gyakorlati behuzásoknál meghatározandók a nyüstök száma és megmagyarázandó a behúzás gyakorlatilag. A műhelyben való szemléltetés ezek megértését elősegíti. Egyes kötésnemek tárgyalása után a tanulók új és ezekkel rokon kötések rajzolásával bízhatók meg.

A szövetnemek ismertetésénél a szövőszék berendezése és fölszerelése is megmagyarázandó. A jaquard-gép rendezését, a behúzást, a szövet készítéséhez való kötéseket, a lehetőleg egyszerű szakrajzhoz szükséges hálós papiros osztását, a szükséges színek meghatározását, a rajz kidolgozását és a kártyakiverés előírásait ugyancsak elmondja és amennyire lehetséges, szemlélteti a tanár. Czélszerű ezeket a műhelyben szemléltetni.

b) *A szövetelemzéshez és számításhoz.* Az elemzés tárgyai egyszerű nyüstös szövetek. A kiolvasott kötésekhez a szer-

szám és bordabehúzás, a lábítók sorrendje és a zsinorozás, illetőleg a patrona melléklendő. A fonalszám a fonalak mintagyűjteménye alapján határozandó meg. A fonal sűrűsége négyzet-centiméterenként nagyítóüveggel, mintázott szöveteknél a kötésismétlés vagy a felvetés sorrendje alapján állapítandó meg. A fel- és bevetés sorrendje mindig az adott minta alapján határozandó meg. Az appretura megállapítása, a szövőszék fölszerelése, a lánczés vetőlékfonal mennyiségének kiszámítása, valamint nehány esetben a szövet önköltségének, esetleg árának kiszámítása később szintén feladatokat képezhet az oktatás számára.

Jaquard-szövetek elemzésének tárgyát csak a patrona egyes kijelölt részei képezhetik hasonló gyakorlati irányban, mint ahogy azt fentebb a nyüstös szöveteknél láttuk. Diszpozicziókat csak egyes kiváló tanulókkal készíttessen a tanár, de az is lehetőleg a műhelyben történjék.

c) *Árúismerethez és technologiához.* Az oktatás itt is szemléltetés alapján világos és a legfontosabb anyagok, míveletek és munkafolyamok kiemelésével lehetőleg egyszerű és ne terjengős legyen. Mintagyűjtemények és falitáblák, valamint a műhelyben levő szerszámok, készülékek és gépek ezt a czélt elérhetővé teszik.

A növendékek a szálas anyagok felismerését, a fonalszám és meghatározását, a fonalak tulajdonságainak, azok festésének és páczolásának megvizsgálását a legegyszerűbb eljárások szerint gyakorolják. A szerszámok, készülékek és gépek szerkezetét, azok működését és kezelését a tanár ugyancsak röviden tárgyalja, mert a növendékek ezeket a műhelyből amúgy is már jórészt ismerik akkor, amikor ezekre rákerül a sor.

A kertészképző tanfolyam.

Ez négy évig tart.

Az első évfolyamba való felvétel a népiskola négy alsó osztályának elvégzéséhez van kötve.

A tanfolyamokban taníttatnak:

1. Gyümölcstermelés, különös tekintettel a gazdasági fák nevelésére és gondozására, ide tartozik továbbá a gyümölcsisme és az értékesítés is.

2. Zöldségtermelés, úgy a korai (melegágyi), mint a szabadban való termelés.

3. Dísz-, táj- és kereskedelmi kertészet.

4. Szőlőmívelés és borászat.

Ezen ismereti ágakon felül a növendékek a szükséges mezőgazdasági alapismeretekbe is bevezettetnek.

Az elméleti oktatás tárgyai: Hit- és erkölcstan. Magyar nyelvtan és fogalmazás. Földrajz, történelem és alkotmánytan. Mennyiségtan és üzlettan. Vegytan és természettan. Növénytan és állattan. Talaj- és trágyatan. Gyümölcstermelés. Zöldségtermelés. Szőlőmívelés. Dísznövény-tenyésztés. Mértan- és szabadkézi rajz. Kerttervezés. Ének és zene.

A tanítási idő egy téli és egy nyári félévre terjed tanfolyamonként. A téli félév október hó 15-én kezdődik és márczius hó 15-én végződik, túlnyomóan elméleti oktatással s csak az okvetlenül szükséges folyó gyakorlati teendők elvégzésével.

A nyári félév április 1-től, október 15-ig terjed, mely idő főként gyakorlati munkára van lefoglalva. Ezen időszakon belül az üzlettan, hittan, fogalmazás képezik az elméleti oktatás tárgyát, de ez is lehetőleg oly időben, amidőn az a gyakorlati munkát nem akadályozza.

A fősúly a lehető legtökéletesebb gyakorlati kiképzésre van fordítva.

A növendékek évenkint vizsgálatnak vettetnek alá, kertészsegédekké azonban csak a négy évfolyam sikeres bevégzése után szabadíttatnak fel, az időről-időre kiküldött vizsgáló-biztosok által.

Az elméleti oktatást két családfő végzi az alap- és segédtantárgyakból, míg a szakoktatást egy főkertész teljesíti. A gyakorlati kiképzést is a főkertész vezeti, kinek a gyakorlati feladatok megoldásában négy kertész-munkavezető segédkezik.

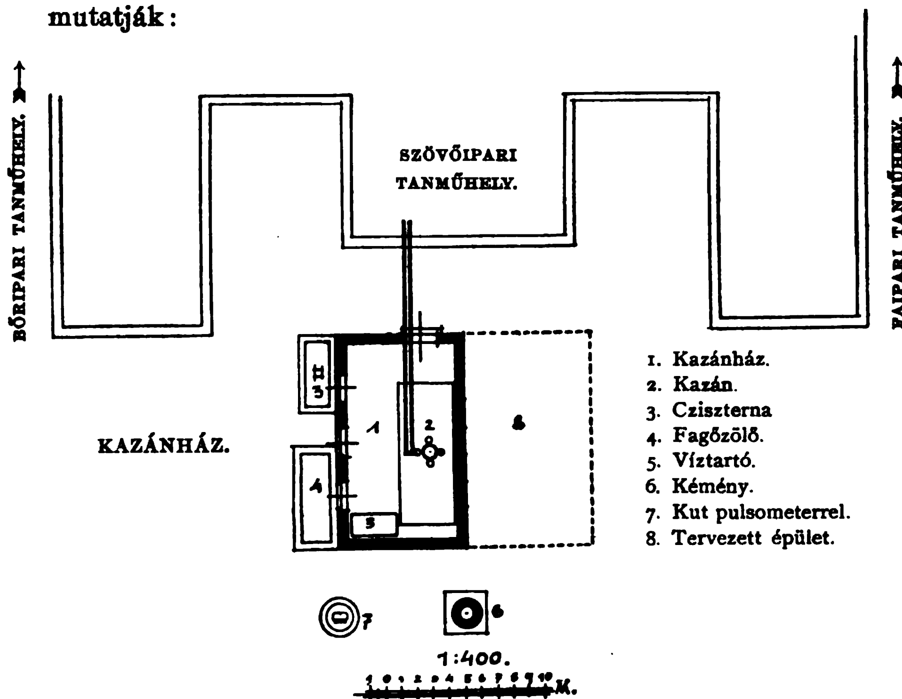
7. Munkaoktatás.

Mint már az 5. fejezetben említettük, az intézetben a fa-, bőr- és textilipar, továbbá a kertészet van meghonosítva. Ezen munkáltatási nemek elméleti oktatását a 6. fejezetben ismertettük, itt tehát a gyakorlati oktatásról, vagyis a voltaképpen való munkáltatásról kell megemlékeznünk.

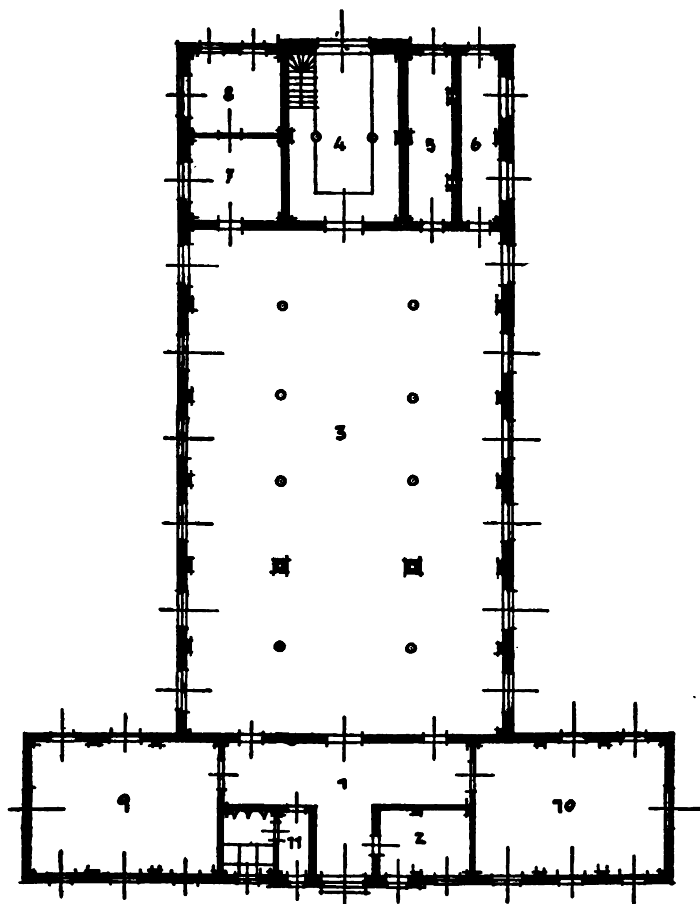
I. IPAR.

Mielőtt az ipari munkáltatás részleteibe hatolnánk, szemléltetnünk kell az ipari tanműhelyek beosztását és felszerelését.

Ezen műhelyek a három iparág szerint három külön épületben vannak elhelyezve. Beosztásukat az alábbi ábrák mutatják:

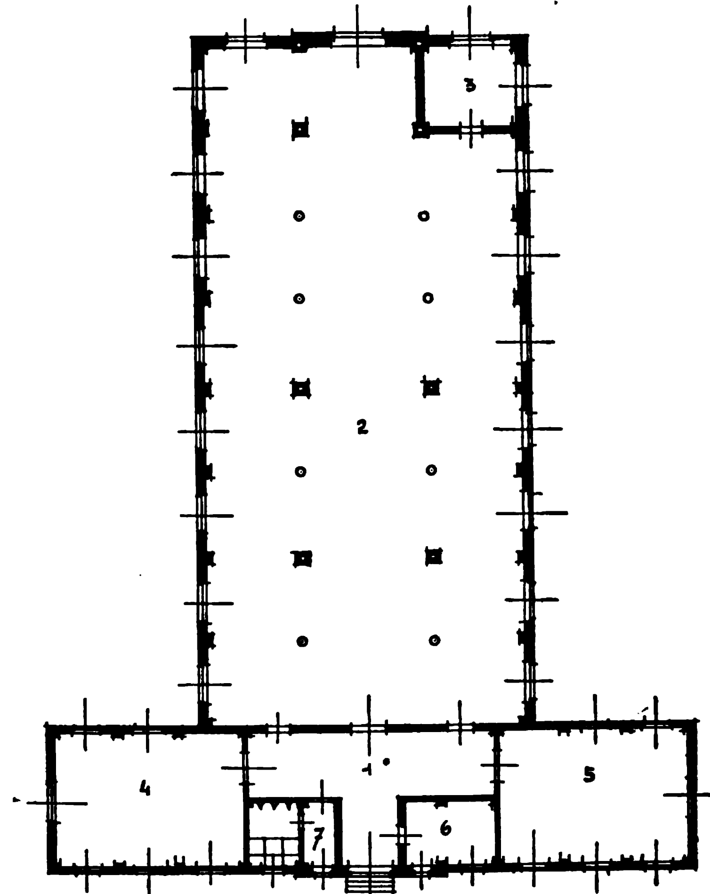
FAIPARI TANMŰHELY.

1/250.

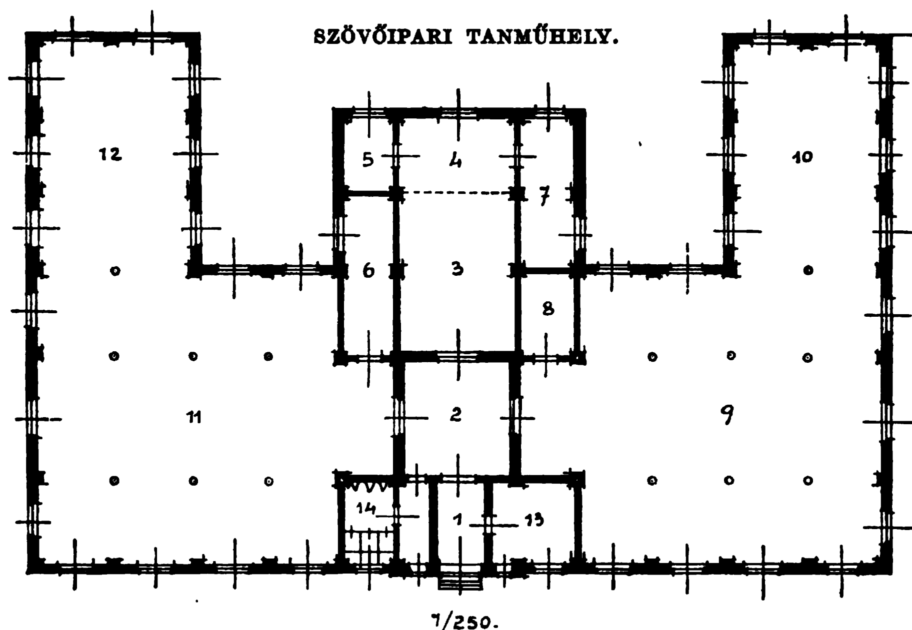
1. Bejárat.
2. Iroda.
3. Asztalosok.
4. Fényező.
5. Faszárító.
6. Művezető.
7. Enyvező.
8. Enyvszárító.
9. Esztergályosok.
10. Fafaragók.
11. Árnyékszék.

BŐRIPARI TANMŰHELY.

1/250.

1. Bejárat.
2. Bőriparosok.
3. Böröndszárító
4. Nyersáruk.
5. Böröndkészáru.
6. Czipőkészáru.
7. Árnyékszék.

1. Bejárat.
2. Előtér.
3. Előkészítő.
4. Előkészítő.
5. Szerszám.
6. Fonalraktár.
7. Készáruk.
8. Motorhely.
9. Mech. szövés.
10. Mech. szövés.
11. Kézi szövés.
12. Kézi szövés.
13. Iroda.
14. Árnyékszék.

A faipari iskolával kapcsolatos műhely 80 növendékre van berendezve. Áll egy nagy munkateremből az asztalosok részére (3),* egy gőzenyvezőből (7), egy szárítóhelyiségből megenyvezett és furnirozott bútorok szárítására (8), egy készáruraktárból, melynek emelete fényezőül és csinozó helyiségül szolgál (4), egy faszárító helyiségből (5), egy anyagraktárból, mely egyúttal művezetői iroda is (6), egy helyiségből a faragók (10), egy helyiségből az esztergályosok részére (9), egy tanári szobából (2), és egy előcsarnokból (1). A faipari műhely minden tekintetben korszerüen van fölszerelve úgy

* A zárjelben levő számok az ábrákon feltüntetett hasonszámú helyiségeket jelzik.

kézi, mint gépi üzemre. A kézi üzem berendezéséhez tartoznak a gyalu-, faragó- és esztergapadok, melyeknek mindegyike a szükséges szerszámokkal van ellátva; ide tartoznak még a művezetők közös szerszámai is. A gépi üzemet szolgálja: egy egyetemes gyalugép, egy gyalukés-köszörülőgép, egy famaró-gép, egy szalagfürész, egy szalagfürész-fenőgép, egy gépies hajtású lombfürész, egy vésőgép, az esztergályosműhelyben egy famegmunkáló-eszterga. A gépeket villamos erő hajtja. A faipari iskolákban a faragás és esztergályosság nem taníttatik önálló iparágként, mert ez alapon nem kaphatnának, illetőleg csak igen korlátolt számban kaphatnának alkalmazást a végzett növendékek; a főiparág az asztalosság, melyre minden növendék kiképeztetik. A növendékek a tanmenetszerű műhelygyakorlatokon kívül az intézet számára fölszerelési tárgyakat, szerszámokat és megrendelésre különböző puhafa-, tömörfa- és furnirozott-bútorokat, továbbá épületasztalossági munkákat készítenek.

A faipariskolában készített csinosabb bútordarabokat a helyi iparosok élénk figyelemmel kisérik s azokat igyekeznek utánozni és gyakran fordulnak az intézethez szakbavágó tanácsért, rajzokért vagy mintalapokért.

A bőripari műhely felöleli a czipész-, a bőrönd- és bőrdíszműipart. Nyolczvan növendékre van berendezve és áll egy előcsarnokból (1), egy nagy közös munkateremből (2), egy bőröndszárító-helyiségből (3), egy nyersárú-raktárból (4), egy bőröndkészárú- (5) és egy czipőkészárú-raktárból (6).

A műhelyben, mely kézi és gépüzemre rendeztetett be, vannak különféle rendszerű czipőfelsőrész-varrógépek, gomblyukvarrógépek, a szögezett, varrott és rámásan varrott lábbeliek aljkészítési munkáihoz szükséges villamos hajtású gépek, valamint a modern czipészetnek, a bőröndös- és bőrdíszműiparnak összes kisebb segédgépei. Itt készíttetnek különféle czipők és csizmák egészséges és abnormis alkotású lábak részére, a legkülönbözőbb utazóbőröndök, utazótáskák és fölszerelések, pénztárczák, erszények, bőrfényképkeretek, stb. A tanítás menetére nézve irányadók az alább ismer-

tetendő utasítások. Szem előtt tartatik legfőképpen a tanítás gyakorlati jellege és azon czél, hogy az iskola működése a reális élet követelményeivel kapcsolatban legyen.

A szövőipariskola szervezete és tanterve felöleli a kézi és a mechanikai szövést. A műhely 80 növendékre van berendezve és áll egy nagy munkateremből a kézi szövés (11. és 12.), és egy nagy munkateremből a mechanikai szövés részére (9. és 10.), továbbá egy üvegfal által két részre választott helyiségből az előkészítő műveletek számára (3. és 4.), egy készárú- (7.), egy anyag- (6.), és egy szerszámraktárból (5.), egy helyiségből a villamos kapcsoló tábla és a motor részére (8), és a vezető szaktanár irodájából (13.).

Úgy a kézi, valamint az elektromos hajtású mechanikai osztály felöleli a len-, pamut-, juta-, gyapjú- és selyemszövetek előállítását a legegyszerübbtől a legfinomabb kivitelig, továbbá a különféle csomózott szőnyegek készítését. A növendékek az összes előkészítő műveleteket végzik s a legkülönbözőbb szövetek előállításával foglalkoznak. Így nevezetesen előállíttatnak: jacquard- és damasztasztalterítők és asztalkendők, jacquard és damaszt törülközők és grádlik, pamut- és lenvászon, oxfordszövetek, bélésszövetek, cheviott-, kamgarnszövetek, lótakarók, sima- és mintás selyemszövetek, bourette asztal- és ágyterítő, függönyök, bolyhos törülközők, gazészövetek, ripsz- és gobelin butorszövetek, a legkülönbözőbb férfi- és női divatszövetek stb. A szövésen kívül nagy súly helyeztetik az összes előkészítő műveletek végzésére, úgymint a szövőszékek szerelésére és előigazítására, a csévelésre, felvetésre, felhengerlésre, kenésre, a lánczfonalak behuzására és hozzásodrására, végül a kártyák kiverésére.

Mindhárom ipariskolánál a rajzoktatás is szerves kapcsolatban áll a műhelyoktatással, olyformán, hogy a növendékek a műhelyben készítendő munkák minta- és szakrajzait maguk rajzolják meg, hogy teljes képet nyerjenek a tárgyak előállítási menetéről.

A műhelytelep egy központi kazánházzal van összeköttetésben, mely egy tűzcsöves Cornwall rendszerű kazán (2.)

hossza 7½ m., átmérője 2 m., a tűzcső átmérője 1 m., a kazán fűtőfelülete 60 m^2; köbtartalma 13·1 m^3 és 8 légkörnyomásra van szerkesztve. A kazán kéménye 18 m. magas. A tápvizet kút (7.) szolgáltatja, a melybe pulsométer van beépítve, hogy a vizet a víztartóba (5.) felnyomja. A 3 m^3 űrtartalmú víztartó szolgáltatja a vizet a műhelyek vízvezetékéhez és a kazán elpárolgott vize is innen pótoltatik. A kazánból két fővezeték indul ki; az első a műhelyek gőzfűtéséhez vezeti a gőzt és csak télen van üzemben, a második a gőzenyvező, az enyvszárító, faszárító, fagőzölő, bőröndszárító stb. részére szolgáltatja a gőzt és télen-nyáron állandóan be van kapcsolva.

A kazán táplálása egy Körting-féle gőzsugár szivattyúval (injector) történik; arra az esetre, ha az injector felmondaná a szolgálatot, a kazán táplálására átkapcsolható egy Worthington-szivattyú, mely a szövőműhely légnedvesítéséhez is szállítja a vizet.

A gőzvezető csövek kovácsolt, a bordás fűtőtestek pedig öntött vasból vannak. A fűtőtestek minden csoportja után önmüködő vízleeresztő készülékek vannak közbeiktatva, melyek a lecsapódott gőzt a ciszternába (3.) vezetik, innen pedig a víz ismét a kazánba jut.

A szövőműhely légnedvesítési berendezésén kívül, mely nemcsak műszaki, de egészségügyi czélokat is szolgál, felemlítendő még a faipari műhely fűrészporszállító- és portalanító berendezése.

A tanműhelyekben az ipar gyakorlati oktatása (műhelygyakorlatok) a következő utasítás alapján történik:

Asztalosok.

Tárgy és módszer.

Az I. évfolyamban, heti 47 órában.

A művezető a tanulóknak megmagyarázza a különböző mérő- és tartó-eszközök berendezését és kezelését. Megkezdi ezt a padmértékekkel, egy kiszabandó deszkadarabon szemléltetve, amidőn azzal a kiszabandó fadarab hosszúságát és

szélességét kiméri. Elõveszi aztán a daraboló fürészt és bemutatja annak szerkezetét, annak összes részeit, a penge kifeszítésének módját, majd pedig megmagyarázza a fogak terpesztésének czélját. A fogterpesztés és fogélesítés műveletét később mutatja be és magyarázza meg. Bemutatja a gyalupad szerkezetét és a munkadarab befogását hosszanti fürészelés czéljából. Megmutatja nekik aztán a daraboló fürész használatát és gyakoroltatja velük a fürészelést.

Megmagyarázza és szemlélteti ezután a munkadarab befogását lapján való meggyalulás czéljából, majd pedig sorrendben a nagyoló, a simító és törővassal ellátott eresztőgyalu szerkezetét, igazítását vagy kezelését és használatát. Minden egyes tanuló legyalulja most már a neki kiosztott munkadarabnak egyik lapját, majd pedig a kellő magyarázat után annak egyik éllapját, amidőn a szögellő-mérték használatát is megtanulják. A széles lap kigyalulásánál a szintező léniák használata szemléltetendő. A derékszög (a munkadarab pl. rámadarab butorajtóról stb. szinének kijelölésére vonatkozó) jelét és ennek jelentőségét akkor mutatják meg nekik, amikor a két szomszédos síklapot más derékszögben tudják gyalulni. Ha e közben egy-két darab fát el is rontanak, ezt figyelmen kívül hagyjuk. Tulzásba nem szabad eleinte menni a pontos munka követelményével, hogy a tanulóknak kedvét ne szegjük. Az is ajánlatos, hogyha a munkadarabot úgy válogatjuk, hogy annak gyakorlati czélja legyen. A ráma darab tehát egy leendő képrámának egy felsőbb évfolyambeli tanulótól készítendő butorajtó, oldalfal, vagy más szerkezeti rámájának része lehet, vagy lehet ez akár egy pad, polcz, zsámoly stb. tárgy alkotórésze is, azon föltétel mellett, hogy a tanuló azt jól elkészíti.

A két szomszédos lap derékszögbe való gyalulása után kijelölik a rámadarab vastagságát, mely alkalommal a növendék a vonalzószer kezelését és használatát tanulja meg.

A tanuló ezután legyalulja munkadarabjának fonákoldalát sík lapra és egyenletes vastagságra. A rámadarab szélességének kijelölése és a külső éllap kigyalulása további fel-

adat. A tanuló már itt is rajz alapján fog dolgozni, mely alkalommal a rajz olvasásában kioktatandó. A rajz deszkatáblán is készülhet, a fa vastagsági méretei a rajzon feltüntetendők; a munkadarab szélességi és hosszanti méretei azonban padmértékkel, esetleg magával a munkadarabbal a tanulótól viendők át a rajzról a fára. Ezeket a műveleteket is meg kell neki mutatni.

A négy rámadarab kigyalulása után megmagyarázza neki a művezető az ollós csapnak a szerkezetét, részeinek kimérését, kirajzolását és elkészítésének sorrendjét és módját egy meglevő módszeres mintasorozaton és szemlélteti ezeket a tanuló egyik munkadarabján. A többi munkadarabon már maga a növendék végzi ezeket a míveleteket. Nehezebb fölfogású és kevésbé ügyes növendékeket a műhelyfőnök vagy művezető felsőbb évfolyambeli tanulók mellé oszt be, ha azok idevágó munkát végeznek, hogy azoknál e míveleteket szemléljék. A csapolásnál a művezető figyelmezteti őket a csapolófűrész lényegére, kiemeli azt a különbséget, amely a daraboló- és a csapolófűrész között van és megmutatja neki a csapvágásnál és a réselésnél a fűrészelés módját. Beosztás felsőbb osztályúak mellé itt is hasznos lesz. Ha pedig ez nem lehetséges, a művezető dolgozik velük, illetőleg a kevésbé ügyes tanulót ügyesebb mellé teszi az együttes csapolásra és réselésre. A nyakaló és kanyarító fűrész kezelésének és használatának gyakorlására ugyancsak a csapolásnál van alkalom. Hasonlóan bemutathatni nekik itt a csapolt és réselt alkotórészek illesztését, majd pedig azok enyvezését és szinelését. Asztal és egyéb lapok, polcz- és fenéklapok, valamint kitöltések ugyancsak alkalmas munkadarabok ezen első míveletek és a szerszámok használatának gyakorlására. Hogy az anyag túlságos mértékben kárba ne veszszen, ezeket is úgy választhatni, hogy azok felsőbb évfolyamú tanulók önálló munkáinak részeit képezzék. Kisebb tömörfabutorok, pl. padzsámolyok, polczok, székek, asztalok, teknyők, ládák, alkalmul fognak szolgálni a gyakorlati munka fokozatos megtanulására és pedig úgy a szerszámok használatára, azok kezelésére, a fa-

kötések és az asztalosság tárgyai szerkezetének elsajátítására. Fakötéseket önállóan csak kivételesen készíttetünk a tanulókkal, nevezetesen akkor, amidőn azok készítése nagyobb ügyességet kiván, vagy amidőn azok olyanok, hogy csak nagyobb munkadarabokon szerepelnek, ahol tehát kár volna az anyagot elrontatni, vagy pedig ahol a tanuló testi ereje nem birkózna meg a tárgygyal. Ilyenek pl. a vésett csapolások, áttolásos csapolás, párkányolás, a különféle kávakötések stb.

Szem előtt tartandó az is, hogy a tanuló nagyobb kedvvel dolgozik akkor, amikor munkájának eredménye egész és kész tárgy lesz. Ugyanez okból a tanulók már korán készítenek önállóan használati tárgyakat.

Hogy a tanulók eleinte csak a könnyebben megmunkálható fenyőfából vagy más olcsó és puhább fából dolgozzanak, ez magától értődik. A többi szerszám beállítását, igazítását, élesítését, a fűrészfogak terpesztését stb. a tanuló gyakorlati ügyességének fokozatos fejlődése közben szintén megtanulja. Időközben alkalom fog kinálkozni a fa csiszolásának és egyéb egyszerű kikészítési mívelet tanítására is. Nagy súly helyezendő arra, hogy a tanulók a mesterség szerszámainak, a munkadarabok, illetőleg ezek alkotórészeinek, az előforduló anyagoknak és míveleteknek csakis jó magyar elnevezéseit hallják és ismerjék meg. A szerszámok magyar nevei tehát azokra olvashatóan felírandók, vagy ha lehet, beégetendők. Sőt a czélt az is fogja szolgálni, ha az asztalosság tárgyainak, egyes alkotórészeinek és míveleteinek magyar elnevezéseit külön jegyzékekbe foglalva (rajzzal is ellátva), a műhely több helyén felfüggesztjük. A szerszámok helyes jegyzéke különben minden egyes szerszámszekrény ajtajának belső oldalára ragasztandó föl. A romlott német műszaki nyelv használata szigorúan eltiltandó. A tanulótól végzett munka és a munkaidő följegyzésére a tanulók munkakönyvet vezetnek.

II. évfolyam, heti 47 órában.

A II. évfolyamban a műhelygyakorlat ugyanebben a szellemben oktatandó, mint az első évfolyamban. Tömör fából készülő egyszerű butorok itt is nagyon alkalmasak a tanulók kézi ügyességének és a szerszámok kezelésének és használatának gyakorlására. A faanyag itt már olcsóbb keményfa is lehet. Közbe-közbe faburkolati részek és egyszerű kamaraajtók is szerepelhetnek. A tárgyak kiszabása mindig rajz szerint történik. A kiszabást a tanuló a művezető utasítása és vezetése mellett végzi. A munkarajzon e czélból feltüntetendő a faanyag neme és annak vastagsági mérete, még pedig kétféleképpen: a nyers deszka vastagsága zárójelben és az a vastagsági méret, amelylyel az a megmunkálás után fog rendesen bírni. A tanuló ilyenkor egy úgynevezett «Anyagkiszabási ívet» kap (nyomtatásban), a melyen a tárgy megrendelési száma, a megrendelő neve, a megrendelés tárgya és ennek főanyaga, méretei és előkészítési módjára vonatkozó adatok vannak följegyezve, azonkívül vannak rovatai (folyó és darabszám, alkotórész neve, anyag neme, ennek három főmérete és köbtartalmára, illetőleg területére vonatkozó rovatok). Ezt az ívet a tanuló a kiszabás sorrendjében megfelelően és a tárgy elkészülése után elszámolás czéljából átadja a művezetőnek. Az anyag köbtartalmának és a végeredmény költségének kiszámítását a művezető az igazgató-mérnök hozzájárulásával a II. félévben már a tanulóra is bízhatja, ha az t. i. a műhelymérnök itélete szerint már járatos ezekben a számításokban.

III. évfolyam, heti 47 órában.

A III. évfolyamban a tanulók tömörfából készülő szekrényfélék, de főképpen épületasztalossági tárgyak készítésével foglalkoznak. Egy-egy keresztajtó béléssel és borítással megadott falvastagságokkal, egy-egy kettős ki-benyuló ablak, egy-egy kettős befelé nyíló ablak képezzék azokat a tárgyakat, melyeket minden egyes tanuló elkészít. Az ügyesebb és

fizikailag erősebb tanulók a kettős ki-benyiló ablakukhoz zsalút, a kettős befelé nyíló ablakhoz spalettát is készíthetnek, hogy a többi tanulók ezek készítési módját lássák és időnkint megfigyelhessék. A művezető magyarázatai ilyen alkalommal kivánatosak. Ugyancsak a szemléltetéssel való oktatás czéljából némely ügyesebb tanuló kétszárnyú ajtót, kisebb kapút és más idevágó tárgyakat is készíthet. A tanítási év vége felé a tanulókat furnirozott bútorok mellé oszthatni be és pedig eleinte segítő gyanánt a IV. évesek mellé, későbben önálló munkával bizandók meg.

Az épület- és butorasztalosság vasalásának szerelését a tanulók végzik. Gyakorolják azonkívül a készített tárgyakon előforduló kikészítési és csinozó míveleteket is. Az anyagkiszabás és ennek jegyzékbe vétele itt is a tanulók kötelessége.

IV. évfolyam, heti 50 órában.

A IV. évesek furnirozott bútorokat készítenek, még pedig különféle, a gyakorlati életben előforduló anyagokból. Az oktatás szelleme itt is hasonló tartozik lenni az eddig ismertekhez. Elv legyen, hogy túlságos bonyolódott szerkezetű tárgyakat ne készíttessünk. A tárgy megválogatásánál szem előtt tartandó a fokozatosság és a tanuló képessége és ügyessége. Különféle asztalok, székek és karosszékek, ágyak és szekrényfélék elég anyagot nyujtanak e módszer betartására. A kikészítési és csinozó míveletek gyakorlására a készülő tárgyak alkalmasak.

A famunkáló gépek czélja első sorban csak az legyen, hogy a tanulók azok kezelését elsajátítsák, nem pedig, hogy ezeket állandóan használják. Az oktatás főczélja a kézi ügyességben jártas munkások nevelése lévén, a tanulók minden munkájukat lehetőleg kézi szerszámmal végezzék. Az első két évfolyamban azokat egyáltalában a gépekhez nem is szabad ereszteni, sem pedig munkájukat ezekkel ne végeztessük· A gépek kezelésére elégséges, ha azok a III. évfolyam második felétől fogva a gép szerint 2—6 napig egy-egy gép mellé osztatnak be, ahol az előmunkás vagy a művezető gondos

és felelős felügyelete mellett a gépen való munkálkodást, a gép kezelését és igazítását megtanulják. A gépek le- és felszerelése, a gép szerszámának igazítása ugyanezen gyakorlatokhoz tartoznak. Ez idő alatt végzett munka a III. és IV. évesek munkáira vonatkozzék, de ez is csak korlátolt mértékben. A tanulóknak gépkezelési munkái a balesetek elhárítása szempontjából is korlátolandók és szigorú felügyelet mellett hajtandók végre.

Czipésziparosok.

Tárgy és módszer.

I. évfolyamban, heti 47 órában.

A czipészmunkaasztal és szék bemutatását azonnal követi a legszükségesebb szerszámok ismertetése, ilyenek: a kalapács, a görbe metszőkés, szabókések (dikics), talpvágókés, harapófogó, ránczfogó, külső reszelők (talp- és sarokreszelő), belső reszelők (kanál-, rózsareszelő), szíjmetsző, öltésnyomó, simítófák (talpszélhez és sarokhoz), égető vasak (talpszélégető vasak szegezett és varrott munkához, talpégető, sarokégető), különböző fogók (lyukasztó, kapocs-, illetve gombbetevő fogók), csipkéző kerekek és vasak, körző, gyüszű, olló, csontkés, a felsőbőrök vékonyításánál használt márványlap, szabó- és térddeszka, varráscsiptető stb.

Varrás aczéltűvel és sertével. Fonalbehúzás az aczéltűbe, fonalbesodrás a sertébe.

Árak: varró és szegező ár készítése. Különbségek a foltvarró, tódozó, bekötő, rámavarró, talpszegező és sarokszegező árak között és azok használata. A szegező árakkal kapcsolatban a faszegek számozása és az áraknak a faszeg vastagságához való hozzáigazítása reszelő segítségével. Az árnak a nyélbe tevése, eltörött árak kivevése és újjal való kicserélése.

Fonalkészítés. A lábbeli alsó és felső részeihez használt fonalak közti különbség. A varráshoz használt fonalak összetevése, illetve összesodrása a különböző varrásnemeknél. A fonalak szurkozása és viaszolása.

Különböző varrások. Sima varrás. 10 cm. hosszú bőrt csiptetőbe tesz a tanuló és vékony kétvégű fonállal előjegyzés nélkül egyenes irányban maga felé végig varrja és ezt ismétli mindaddig, míg egyenletes öltést és egyenes varrást nem készít.

Sima toldozás. Két darab bőrt csíptetőben a sima varráshoz hasonlóan a szélein párhuzamosan összevarr a tanuló, azután simító deszkán a megnedvesített bőrt kidörzsöli és elsimítja.

Szíjas toldozás. Vékonyra nyesett bőrdarabot a két bőr közé hamadiknak bevarr és a bevarrt bőrszalagot a színoldalon szíjvágó késsel levágja.

Tűdzésféle varrás. Nagyobb bőrdarabra felcsirizelt kisebb bőrdarabot a csíptetőben merőlegesen befog a tanuló és kétvéges fonallal, az ú. n. tűdzőfonallal összevarrja. Ezen varrásmódnál a tanuló «magától elvarr», míg az előző három módnál «maga felé varr».

Szinezett varrás vagy szinelés. A térdre fektett varródeszkán a két bőr összevarratik oly módon, hogy a bőr szinén öltés nem látszik.

Bőrszél-átvarrás — egyvéges fonalvarrás (nyakonvarrás), a hol az öltések végig a bőr szélfelületén feküsznek.

Keresztszinezett varrás — szinezett varrás két keresztezett fonállal.

Az erősebb czipőknél, csizmáknál, szárkészítéseknél, fesléseknél gyakran használt lánczvarrás gyakorlása.

Félöltésvarrás finomabb czipőknél előforduló repedéseknél.

Foltvarrás egyvéges fonállal.

Foltvarrás tűdzött varrás módjára.

A felsorolt varrások begyakorlása után valamennyi varrásnem egy tanmenetbe egyesíttetik.

Foltozási gyakorlatok. A felső részeken különböző okok miatt előálló feslések, szakadások összevarrása — ha lehetséges — külön folt alkalmazása nélkül és ha ez nem lehetséges, folttevéssel. Gond fordíttatik arra, hogy a tanuló a lábbeli legkülönbözőbb helyein előforduló foltozási munkákat megtanulja. Alapos magyarázat tartatik arról, hogy a lábbeli

kivitelének finomsága szerint hogyan módosulnak még ugyanazon javítási esetek is.

Repedések összevarrása, folttevés belülről, folttevés kivülről a sorrend, melyet a tanuló követ.

A lábbeli aljmunkáinál előforduló javítások, még pedig először azok, melyeknél még nem szükséges az új talptevés, ilyenek: a helyenkint elkopott vagy letaposott talpnak és saroknak a megfoltozása, illetve kiigazítása, az ezeknél előforduló mellékműveletek, mint: a talpfolt kivágása, beáztatása, a folthoz illesztése, felszegezése, a szegek lereszelése, a foltnak lekaparása, befestése, fényezése stb.

A sarokjavításnál már mostan az első évfolyamban megtartatnak a bevezető magyarázatok a sarok magasságát, felépítését és állását illetőleg. Különös gondot fordít a munkavezető a nem függőleges, hanem befelé lejtő sarkok szegezésére, hogy a szegek oldalt ki ne jöjjenek, hanem a sarokközéppont felé befelé tartsanak.

Talpalás. Szegezett lábbeli talpalása. Ezt megelőzik az előkészítő műveletek: a lábbelinek vizben való csekély megpuhítása, kaptafára foglalása, a régi talp eltávolítása, a régi talp alatti bőrczafatok letakarítása. Az új talp előkészítése: erős áztatása vizben, ami után időt engedünk a talp szikkadására. A kikoczolás és kinyujtás után a talpminta után nagyjában kivágott talpat foglaló szegekkel két helyen felerősíti a tanuló (a lábbeli orránál és sarkánál), a lábszíjjal leszorítja, pontosan körülmetszi, faszegekkel néhány helyen felerősíti, azután a szegezés helyét üveggel vagy körzővel megjelölvén, szegező árral előveri a faszegek helyét, amelybe azután a becsirizelt faszeget veri be köröskörül. Ezt követik a csínozó műveletek: a faszegek lereszelése, a talp kitisztítása, a talpszél rendbehozása. A talpnak vagy megmarad természetes színe, vagy feketére fényeztetik, a mindkét esetnek megfelelő kisebb kikészítési műveleteket sorban elvégzi a tanuló. A talpalással kapcsolatban megtanulja a növendék a különböző (magyar, német, angol, karlsbadi) szögezési módokat, illetve szokásokat.

II. évfolyamban, heti 47 órában.

A talptevés folytatása. Varrott lábbeli talpalása. Lépésről-lépésre haladva magyarázza a munkavezető a tanulónak a varott és szegezett lábbeli talpalása közti különbségeket, ilyenek a régi talpnak öltésről-öltésre való lefejtése, a régi rámának, melyhez a talp varrva volt, rendbehozása, megnedvesítése, a beleöltött fonaltól való megszabadítása. Az új talpba a varrás felvételére szolgáló barázda vagy árokmetszés (Riss-Öffnen) művelete igen nagy gonddal magyaráztatik meg a tanulónak: milyen mély legyen a barázda, hogy a varrást betakarja, de a mellett a talp erőssége se veszítsen és azonkívül a befektetett varrás a viselő lábát se nyomja. A talp a barázdán és a *régi ráma öltésnyomain* keresztül varratik fel; e művelet neve *«letalpalás»* és kétvégű fonállal történik. A varrás lehetősége végett felbontott barázda újbóli betakarása és leragasztása a letalpalást követő művelet; ezután pedig a csinozó műveletek következnek.

Lábbeli-fejelés. Azon esetek beható ismertetése, melyekben a fejelés szüksége felmerül és a melyekben a fejelés még érdemes.

A fejelés műveleteinek ismertetése előtt a kaptafákról tanulja meg a tanuló a szükségeseket, ú. m.: magas- és alacsonysarkú kaptafa, azoknak állása; a közönséges és ékes kaptafák közti különbségek; a kaptafák számozása; a kaptafaállásnak befolyása a czipő állására és ezzel kapcsolatban egész általános szabászati elveknek gyakorlati bemutatása.

A borítást megelőző műveletek: a talp lebontása, megtisztítása stb.

a) Betétes czipő fejelése. A lábbeli fejének a betéttől való elválasztása, az új fejbőrnek a betétre ragasztása, odatűzése, a bélés kiszabása, beragasztása, megtűzése, az így elkészített felsőrész kaptafára húzása, a kaptafára a talpbélés ideiglenes felerősítése, a kaptafának a czipőmértékhez való idomítása a műveleti sorrend, mit a tanuló követ. Megjegyzendő, hogy a bélés és borítás kiszabását még a munkavezető

végzi. A kaptafárafoglalás igen alapos begyakorlása: minden bevált gyakorlati módot el kell sajátítania a növendéknek, hogy a jó czipőkészítésnek alapja, a kaptárafoglalásnak nehéz művelete vérébe menjen át.

A fenti műveleteket követi a talpbélésnek «bekötése», azaz a fejbőrnek a talpbéléshez való varrása. A bekötést követik a lábbeli bütykébe és lágyékába szükséges bőrbetétek elhelyezési műveletei, melyeknek hosszas gyakorlása igen kívánatos és már most sajátítandó el. Befejező műveletei a fejelésnek a lebontott talprészek visszatevése.

b) Sima czipőfejelés, csizmafejelések, a sorban egymást követő műveletek részletezésével és betanulásával az imént vázolt módon.

Gyermekczipő-készítés. A kiszabást a munkavezető vagy a magasabb évfolyamú tanuló elvégezvén, a növendék a kiszabott felsőrészeket, mint szár, fej, boríték, kéreg, bélés, csúsztató szíj, bélés oldalszíj, bélés felsőszíj megragasztja, illetve összeilleszti. A négy darab szárbőrnek a fej-, illetve kéregboríték alá ragasztandó része egyenletesen lenyesetik, hogy a vágásszél a lábat ne sértse. A szár és kéregboríték összetűzése után a tanuló az összetűzött részeket lesímítja, azaz a varrást símára dörzsöli, a varrás belső oldalára erős vászoncsíkot, a vászonra csúsztató szíjat, oldal- és felsőbélésbőrszíjat ragaszt, tűzés alá adja, tűzés után a szároldalt és felsőrészt körülcsirizeli, a vásznat pontosan ráilleszti, hogy megfeküdjék, gyöngén megkoczolja; ezután a kéregboríték-nál a vásznat a szár széléhez ragasztja, vigyázva, hogy rán-cz ne képződjék; a száron megjelölt helyre ráragasztja a kéregborítékot, lekoczolja, letűzi; letűzés után a szárat megjelölt helyen mindkét oldalon kilyukasztja, fűzőkarikát és fűzőkapcsot ver belé. Nagy figyelem fordíttatik arra, hogy a csirízelés mindig, minden munkánál egészen vékonyan történjék, mert a vastagon kent csiríz mindig sokáig szárad, a bőrt keményíti és a munkát nehezebbé teszi.

A felsőrész összeállítást követi az aljkészítés. Az aljmunkához tartozó részek: belső talpbőr, talpbőr, sarokbőr,

kéregbőr, talp- és sarokkörnyelék, bütyök- lágyéktöltelék nagyjában való kivágása, a talpbőrféléknek áztatása, lekaparása, ránczfogóval történő kinyújtása, nehogy a további munka alatt összehúzódjanak, az összes, említett részeknek pontos kivágását megelőzi kikoczolásuk.

Az aljrészek pontos kivágása: a kapta után készített belsőtalpminta után a belsőtalp kivágása, ugyancsak e minta után, de köröskörül 1/4 cm.-rel szélesebben vágatik ki a t. k. külsőtalp; a minta után a kéreg-, sarok- és középbélésbőrök kivágása. Gondosan ügyeljen a tanuló, hogy a vágás ne legyen szakadozott, hanem síma, a szabókést vágás közben mindig egyenesen fogja, nehogy az alsó szél ki- vagy befelé vágódjék. A felsőrész kaptára foglalása, a talpbélés bekötése, a talptevés, csinozási műveletek úgy a felsőrészen, mint a talpon és sarkon.

Aljcsinozási munkák. A talpnak kaparókéssel, üveggel és üvegpapirral való letakarítását követi bekenése dragantgummival, miután ez beivódott, a talpat és sarkat feketére festjük, a festés száradása után külön alkalmazva a talp-, a sarok-, a talpszélégető vasakat, kifényesítjük a talpat, égető viaszszal bekenjük, a viaszt meleg vassal beitatjuk. Az égetésnél gond fordítandó arra, hogy az égetővas elég meleg legyen, mert különben a viaszt nem itatja a talpba, viszont túlhevített se legyen, mert az ilyen vas összeégeti és ripacsossá teszi a talpat. Hogy mikor elég meleg a vas, azt úgy tudja meg a tanuló, hogy a vas melegedése közben újját megnedvesíti és a vashoz gyengén hozzáérinti; ha a vas forrásba jön a nedvességtől, akkor már túlmeleg, ha a kapott nedvességet megtartja és nem párologtatja el, akkor hideg; használható a vas akkor, ha a vas a kapott nedvességet eloszlatja ugyan, de lassan, minden forrás nélkül; a beégetett viaszt szőrtelen posztóval dörzsölik be a talpba.

Fordítva varrott gyermekczipő. A felsőrész készítése a közönséges gyermekczipőnél tárgyalt módon történik. Az aljmunkák: a kaptafa után kivágja a tanuló a talpmintát, ezután pedig a megáztatott talpat, melyet szélétől 1/2 cm.-nyire köröskörül

körül levékonyított, szinével lefelé a kaptafára szorítja, a talpat a fejbőrrel egész kerületén összevarrja, az így megvarrt czipőt szinére fordítja és a színrefordítás előtt kivett kaptafát újból beteszi a czipőbe, hogy a ránczokat elsimíthassa. A kaptafa után talpbélés készül, mely a talphoz szorosan hozzásimíttatik. Ezt követi a sarokkészítés, csinozás tárgyalt módon.

Szabásgyakorlatok. A t. k. szabást csak a III. évfolyamban kezdi tanulni a növendék, de előgyakorlatul és a bőrpocsékolás megakadályozása czéljából már most bevezettetik az elemekbe, még pedig oly módon, hogy mintaelemeket vág ki, de papirlemezből. Ezen gyakorlatokkoz olyan papirlemez választandó, melynek anyaga, anyagának szívóssága és egyéb tulajdonságai is lehetőleg azonosak a bőrével. Ügyesebb tanulók a munkavezető mellé beosztva, az évfolyam vége felé közönséges gyermek- vagy fiúczipők mintaelemeit már bőrből is kiszabhatják.

III. évfolyamban, heti 47 órában.

Az *aljkészítés részletesen.* Készítési módok szerint van: szögezett, varrott és rámával varrott alj. A tanuló durva körfogatokban kapja az aljbőrt, melynek alakjáról, erősségéről, minőségéről tanulja meg felismerni azt, hogy az alj mely részeihez használhatja fel. A bőrt benedvesíti, csípőfogóval kinyújtja és lappasztással, vékonyítással egyengeti. A sarokbőrt nem egyengeti, de koczolása = kalapálása előtt mindkét oldalon eltávolítja a piszkot, hogy a későbbi összeállítás jól sikerüljön. A koczolással kinyújtja a bőrt nyúlékonyságának határáig, nehogy későbben a viselésnél nyúljék; elősegíti vele továbbá a bőr tömörítését és ellenállóvá teszi a nedvesség és talajegyenetlenségekkel szemben. A koczolás a bőr közepétől a szélei felé halad; koczolásnál a bőr ne legyen túlnedves, mert akkor később újból feldagad, a túlszáraz pedig nem enged a nyomásnak. Legalkalmasabb időpont a koczolásra, ha a bőr kívülről közel száraznak látszik, a mikor a neki átadott kalapácsütéseket a legjobban veszi fel. Mielőtt a körül-

vágáshoz (rangirozás) fogna, elkészíti a talpbélés-, a kéreg- és sarokmintát; a sarok egyes lapjait, rétjeit külön is ki kell vágni. Most jön a körülvágás. A talpbélést a minta után vágják; szegezett munkánál csak a szegélyt egyengeti, rámásnál megjelöli előbb, hogy meddig terjedjen az anyatalp, megcsinálja a vágást a talp szinén, melynek szélessége a felső bőr erősségétől függ és 3—6 mm. között ingadozik és a lágyékban 2—3 mm.-rel szélesebbre veszi. A talpat a felsőbőr vastagságához képest szélesebbre és hosszabbra vágja ki, mint a talpbélést. Átfordított varrott munkánál a talp és talpbélés lágyékban szélesebbre vétetik, hogy az átfordított öltéseket jól eltakarja.

A körülvágás után jön a fára foglalás, melynek része a talpbélés feltevés: a talpbélést szorosan a kapta után felfoglalja, éles széleit lekerekíti, hogy ne vágódjék bele a felső bőrbe. A lábbelit elölről foglalja a kaptafára, hátulról a fölhúzó szíjjal vagy a csípőfogóval húzza, folytatja a fára foglalást elölről hátrafelé felváltva jobb- és baloldalon, egész a bütykön túl. Ha ezután még nem fekszik simán a felsőbőr a kaptán, akkor elölről kiindulva kihúzza egyenkint a foglalószegeket és addig helyezi azokat át, míg a felsőbőr egész sima nem lesz.

A lábbeli fára foglalását sorrendben a felsőbőrnek a talpbéléssel való összevarrása követi: szegezett és átvarott munkánál «bekötés» a művelet neve; rámás munkánál a rámát a talpbéléssel összevarják. A bekötésnél minden foglaló szög helyébe bekötőöltés jön. A bekötő árral ferdén szúr elő és ölt a tanuló, vigyáz, hogy a felsőbőrt ne fogja szélesre az öltéssel, nehogy az öltések nagy hosszban feküdjenek. Az orrrészen sűrűn végzi a bekötést a ránczok elkerülésére.

Rámakörülvarrás. A rámát a tanuló hátsó három ujjával megfogja, a hüvelykkel pedig szorosan a felsőbőrhöz nyomja; vigyáz arra, hogy az ár, a mint a talpbélésből kijön, rögtön a felsőbőrt találja és behatoljon, hogy a szoros kapcsolódás meglegyen, mert ha az öltésnek «levegője» van, ide-oda mozoghat és átdörzsölődik.

A bőrbetétekről: (bütyök- és lágyékbetét). A bütyökbetét a talpon levő mélyedések kitöltésére szolgál, a lágyékbetét a lábbelinek keskenyebb része táján a sarok felé állást kölcsönöz, megakadályozza a sarok kitaposását és a czipő elejének állását a sarok-állással megfelelő arányban tartja. A lágyék a saroktól a bütyökig folyton vékonyodjék és ne jöjjön egész a bütyökhajlásig, mert ezáltal a járást kényelmetlenné teszi.

Talpállítás és kerekítés. A talpat állítása előtt formálni kell, homorúra kalapálás és hajlítás által történik és csak ezután erősítik fel a talpat.

Talpfelerősítések: szögezés, kettős talpalás vagy letalpalás és az átvarrás.

Szögezett munkánál az ár, melylyel a lyukat előverik a faszögeknek, ne legyen se hosszabb, se rövidebb, mint a szög; az első esetben a kapta megy tönkre, a másodikban pedig, mivel a talpbélést alig éri a szög, laza lesz a részek összefoglalása. Az ár tojásdadalakú legyen, hogy a szög behatolva a lyukba, összenyomódjék és ez által is erősebben tartson; a szög a beverésnél a szinéhez 90° alatt álljon.

A letalpalás vagy kettőzés alatt a rámának a talppal való összefoglalását értik, azaz a rámát a talppal összevarrják. Vigyázni kell, hogy az ár mindkét részt merőlegesen szúrja át, ferde öltés nem tarthat jól. Az ár mindig a barázda (árok) legmélyebb helyén jöjjön ismét elő a bőrből, hogy az öltés jól el legyen takarva; de ne feküdjék egyik öltés a másikon, hanem egyenletesen haladjon egyik a másik után.

Az *átvarrás* a talpnak a felsőbőrrel s talpbéléssel való közvetetlen összefoglalása, amennyiben e három részt merőlegesen átszúrják és összefoglalják. Ezen varrás-megerősítés leginkább divatos czipőknél, a lágyékban alkalmaztatik, hogy azt laposabban lehessen előállítani.

A *szárkészítés vagy a felsőrészek összeállítása.* Két egymást fölváltó munkából: az igazításból vagy előkészítésből és a tűzésből áll. Az igazításnál első teendő a behajtás vagy betürés. Betürés alatt a bőrnek kívülről befelé hajtását ért-

jük. E czélra a bőrt a szélekhez közel és a széleken vékonyra lappasztja a tanuló, hogy a betürés helyén a bőr vastagsága a felsőbőr rendes vastagságának csak a fele. A lappasztást legmegfelelőbben egy márványlapon végzi a tanuló, a hol a bőrt kalapálgatni is lehet. A lappasztás helyét igen finoman csirizzel bevonja és utána a bőrt behajtja; figyel, hogy egyenes vonalaknál ne keletkezzenek ívelések. Görbe helyeken, mint: gummiruganynál, fejrészeknél és a felső szárszegélyen a bőrt előbb bevagdalja, hogy jól behajtható legyen; a bevágások sűrűn és egyenletesen kövessék egymást, mert a legkisebb egyenlőtlenség már zavarólag hat a betürésnél. Íves helyeken a betürést a következőképpen végzi a tanuló: egy árral körülnyomkodja a betürendő bőrt és a bal mutatóujjával megfogja, az árral egymásután nyomkodja egymás mellé a ránczokat, mialatt mindig utánuk megy a mutató-ujjal és időrőlidőre a betürt bőrt lekalapálja. A ránczok sugarasan és soha se ferdén legyenek fektetve, a bevágások pedig merőlegesek legyenek a szegélyre.

Minden bőrszegély, mely látható helyen van, a megfelelő résznek ráragasztása előtt befeketítendő és minden szegély, melyre ragasztás jön, levékonyítandó.

A tanultak alapján készít most már a tanuló leány- és fiú, férfi- és női czipőket szegezve, rámásan, átvarrva.

Sorba készíti a sima, a betétes, a fűzős, a gombos magas- és félmagasszárú czipőket, áttér a gombos, a füzős, ruganyos félczipőkre, a kivágott czipőkre, a ványolt (oldalvarrot), hátulvarrott és nyelves csizmák készítésére.

Ványolt munkák készítése előtt megismerteti a munkavezető a tanulókkal a ványolást, mely szerint a lábbeli elő-részének ványolása által egyenes állásból szögben hajlott állásba hozatik.

Pontos magyarázatok arról, hogy milyen legyen a ványoló alakja, olyan-e, mint a kész lábbeli és amely szerint nem kell többet beványolni, mint az okvetlen szükségeset, avagy annyival több ványolandó-e be, amennyi a lábbeli megmunkálása alatt kihuzódik. A szabályszerű ványolás folya-

mán a ványolási szög keletkezése helyén és annak közelében a bőr összehuzódik, ami aztán hegyes csonttal elsimítandó, míg a szögképződéssel ellenkező oldalon — az előrész szélein, egy kis részen a szár felé és a lábbeli eleje felé — nyúlás áll elő. Megmagyarázzák a tanulónak, hogy a ványolt czipő kinyulása mikor nem lesz nagyobb a beványolásnál, amikor elérjük azt, hogy a ványolt lábbeli nem változtatja az alakját.

A *szabás.* Ezt megelőzőleg ismétlik a növendékeknek a következőket: a láb csontjainak illeszkedése különböző oldalról és metszetekben, úgy mint a lábtő, a lábtörzsök, a lábelőrész; sarokcsont, ugrócsont, sajkacsont, a három ékcsont, a köbcsont. A láb három alátámasztó pontja: a sarok, a hüvelyk- és kis ujj bütyökje és az ezek összekötéséből keletkező talpháromszög. A három lábboltozat, a láb nyúlása menés közben.

A *mértékvétel.* Különböző segédeszközök a láb terjedelmének megmérésére. A körülrajzolást szabadkézzel vagy az Ehrhardt-féle készülékkel végzi a tanuló, ezen rajzba bejegyzi a láb érzékeny helyeit, (főpontjait) és a mértékvételnél nyerendő méreteket összehasonlítja e rajz méreteivel. A mértékvétel legjobb módja:

1. A hüvelykbütyöktől kiindulva merőlegesen a lábhosszra, végig 2. A kisujjbütyöktől kiindulva párhuzamosan az első mérethez 3. Abnormális lábnál a hüvelyk és kisujj közti távolság.	Bütyökmérték.

4. Mérték az 5-ik lábközépcsonton keresztül.

5. A sarokmérték: a sarok legnagyobb kiugrására feltéve a mértéket, mindkét oldalon előrehúzzuk és megkeressük vele a lábhajlás leggyöngébb helyét.

6. A bokaméret a bokacsont felett ott vétetik fel, ahol az alsó lábszár a leggyengébb.

7. Czipőnél a lábikra vagy a szárvég mértékre mérvadó.

8. Hosszú csizmánál a lábikra-mérték a legerősebb helyen.

9. Hosszú csizmánál a szármagasság.

10. A láb hosszmérete = a sarok közepétől a láb belső oldalán a nagy újj végéig. Ezen méret ellenőrzője az, hogy a tanuló a mértéket a nagy ujjra teszi, körülvezeti a sarkon és ismét visszajön vele a nagy újjhoz. Feljegyzendő a méretekhez, hogy a láb homorú vagy lúdtalpú-e, húsos vagy csontos-e?

A talpbélés-minta tervezés; a talpbélés kivágásával a kapta alakja már annyiban meg van oldva, hogy a talp megvan; ezután a kapta profilja állapíttatik meg. Megnézi a tanuló, hogy homorú, normális vagy lapos lábbal van-e dolga, magas vagy alacsony sarok szükséges-e. A kaptának, ha hátul a sarokmagasságba beemeltetett, elől el kell állania; az elállás magassága a lábtól függ (öblösnél 1½, közepesnél 1 cm., laposnál alig valami vagy semmi), öblös lábnál már kevésbé magas, saroknál is hajlott kapta használadó, közönséges lábnál annál inkább, lúdtalpunál már középmagas sarok mellett is lapos. A lábfej a kaptán egész végig emelkedő vonalban haladjon és a tábfej mögött semmi esetre se hajoljon hátra. Ne legyen a kapta a lágyékban túlöblös és a lágyék küloldalán túl tele, mert mindkét eset a láb kifelé csúszását okozza. A kapta helyes állását elérendő, sohasem szabad a talp alá bőrtoldásokat helyezni, a kapta hosszában és szélességében a helyes méretek elérésére azonban majdnem mindig ragaszthatók bőrdarabok, szélességirányban a bőrtoldalékok a kapta külső oldalán, lehetőleg elől erősítendők fel. A bővítések felvitele a kárpitos szögecskékkel történik a legczélszerűbben, mert széles fejjel birnak és jól tartanak. Általánosságban szem előtt tartandó: hogy a kaptának méretei szélesség irányban kisebbek, mint a lábé, hosszában pedig nagyobbak. Abnormális lábnál mindig uj kapta készítendő és kerülendő az igyekezet toldalékokkal a megfelelő alakot elérni. Ez esetben a tanuló megkapja a félig kifaragott kaptát és maga végzi rajta a szükséges változásokat.

A szárminták tervezése és kivágása. A Knöfel-féle derékszögrendszer. Alaptételei: A sarokvonal a talppályával 45°—

38°-ú szöget képez. Ennek gyakorlati alkalmazása különböző a sarokmagasságnál.

Teljes minta megtervezése a Knöfel-módszer segítségével, még pedig először az alapminta, utána a részletminták.

A szabás általános tételeinek elsajátítása után kiszab a növendék síma ruganyos czipőt, betétes czipőt, fűzős és gombos czipőt, fűzős és gombos félczipőt, átkapcsolóval ellátott czipőket, ruganyos félczipőt.

A felsőrészkészítésnél az egyes részek összeállításához használt gépeken is dolgoznak a tanulók, hogy ne csak az aljkészítésben legyen jártas és az üzletből szerezzen be a felsőrészt, mint czipészeink legnagyobb része, hanem mint felsőrészkészítő is teljesen megállja a helyét.

Megtanulják a kifogástalan munkát a különböző rendszerű felsőrészvarró és tűző gépeken Singer, Wheeler & Wilson, Kaiser, Minerva stb. rendszerek). Kisebb gépek: felsőbőr-, aljbőrélesítő gépek, gomblyukvarró gép stb.

A gépüzemű czipőgyártásba is bevezeti, a mennyiben elsajátítják a két legfontosabb gép ú. m. a talpátvarró- és a talpszögező gépek kezelését és az azokon való kifogástalan munkát.

IV. évfolyamban, heti 50 órában.

Ismétli az eddig tanult szabásmintákat és folytatja a kivágott czipőkön és különféle csizmákon.

A kiszabott munkát teljesen önállóan dolgozza fel, szóval úgy a felső részeket, mint az aljmunkákat elejétől végig ő készíti és fejezi be, a mértékvételt is ő végzi, természetesen a munkavezető felügyelete alatt. Készít a tanultakon kívül kettőstalpú czipőt, hamisvarott czipőt, angol-, német- és fordítva varott czipőket parafatalpú- és belső sarkas lábbelieket.

A felsőrészkészítésnél az egyes részek összeállításához használt gépeken is dolgoznak a tanulók, hogy ne csak az aljkészítésben legyen jártas és az üzlettből szerezze be a felsőrészt, mint czipészeink legnagyobb része, hanem mint felsőrészkészítő is teljesen megállja a helyét.

Megtanulják a kifogástalan munkát a különböző rendszerű felsőrészvarró és tűző-gépeken (Singer, Wheeler & Wilson, Kaiser, Minerva stb. rendszerek). Kisebb gépek: felsőbőr- aljbőr élesítő gépek, gomblyukvarró gép stb.

A gépüzemű czipőgyártásba is bevezeti, a mennyiben elsajátítják a két legfontosabb gép, ú. m. a talpátvarró- és a talpszögező gépék kezelését és az azokon való kifogástalan munkát.

Böröndös-iparosok.

Tárgy és módszer.

I. évfolyamban, heti 47 órában.

A tanítás kezdete a szerszámok megismertetéséből, s ezután azok kezelésének begyakorlásából áll. Kiváló súly fektetendő a kések köszörülésére. Fontosabb szerszámok: kösű, nagy és kis kalapács, olló, csipőfogó, lapos fogó, különféle számú ár, tőrár, vágó-kés, bőrvékonyító-kés, szélező fák, körző, bőrgyaluk stb. Ezután következik a többi előkészítő műveletek megismertetése és begyakorlása. Mindezen idő alatt szigorúan ellenőrizendő az, hogy a növendékek már az oktatás első perczétől kezdve a kéz és munkakötény tisztaságára kiváló gondot fordítsanak.

Előkészítő műveletek. A varráshoz alkalmas czérnák és fonalak kikészítése. Ezt megelőzi az elkészitéshez szükséges viasz előállítása, amely sárgaviasz, fehér szurok és faggyú keverékből áll; ezen keverék megfőzendő és főzés közben hideg vizben lehűtendő, amikor megmerevedve összekeverik s golyó alakjában használják a fonal készítéséhez. A fonal 2—6 szálból állhat, a szálakat egyenként kikoczosítjuk, azután összesodorva jól megviaszkoljuk. A fonalkészítés után begyakorlandó a tűbefűzés vagy befokozás.

A varrás gyakorlása. Befognak egy darab világos vastag bőrt megvonalazva a kősűbe és ezen árral csupán a szúrásokat gyakorolják; ezután következik az egy tűvel való varrás, a visszaöltés, valamint a két tűvel való varrás, a síma varrás, végül teljes gyakorlat szerzendő a csat bevarrásából.

Minden e varrásgyakorlatok körülbelül másfél hónapot vesznek igénybe.

A bőrfestékek készítése. A bőrnek feketére való festésére a növendék előtt mázas vasfazékban főzzük a berzsenyfát vagy ennek kivonatát (kékfaextrakt). Vízben vagy borszeszben oldható kátrányfestékek adják a többi különféle szinű bőrfestékeket.

Megismertetjük a növendéket a sóskasav-(oxalsav) oldat készítésével is, amivel a kisebbszerű bőrtisztátalanságot eltávolíthatjuk.

Ragasztó anyagok készitése. Egyenlő mennyiségű liszt és forralt víz keveréke hideg vízzel lecsapva és lassan lehűtve adja eredményül a lisztcsirizt. Itt tárgyalandó a közönséges csiriz elkészítése, továbbá az enyv és keményítő főzése is. Az elkészítéssel kapcsolatban tárgyalandó az is, hogy az egyes ragasztószerek minő anyagok ragasztásánál használatosak; így a keményítő bélésragasztásra szolgál akkor, ha ez papirosra történik Lisztcsirizzel ragasztjuk a külső vásznat a kéregpapiroshoz. Lisztcsiriz és keményítő keverékét az úgynevezett melange-ot használjuk, ha bőrt papirlemezre vagy bélést bőrre ragasztunk. Lisztcsiriz és csiriz keverékével ragasztjuk a vászon-bőröndök széleire a szegezéshez szükséges bőrt.

Az összes eddig tanúlt és begyakorolt műveletek most már használati tárgyon, még pedig olyan használati tárgyon lesznek gyakorolva, ahol ezek nagy mértékben, s oly módon lesznek alkalmazva, hogy a műveletek legkisebb hibás kivitele is szembeötlő lesz. Gyakorolják nevezetesen az iskolatáska készítését, még pedig először a szegezett iskolatáskát. A táska oldalát az asztalos készíti el az adott minta után. Az oldalakat, úgyszintén a faminta mérete után papírlemezből kiszabott főrészt (köpűt) a belső és külső fedővászonnal beragasztjuk, a szegést körűlgépeljük, felvarrjuk a felrántót, az egész felsőrészt ráhajtjuk a faoldalakra, odaszegezzük s így elérjük azt, hogy a növendék gyakorlatot szerez a szegek egyenes beverésében. Az iskolatáska másik fajtája, a

varrott iskolatáska pedig tág teret nyújt a bőröndös-ipar egyik legnehezebb műveletének gyakorlására, nevezetesen a szegésre és ennek előkészítő műveletére, a férczelésre. Ugyancsak az iskolatáska készítésénél gyakorlatot szereznek a növendékek a szélező fák készítésében és használatában; a a szíjak festésében, kihúzásában és szélezésében.

Az iskolatáskák különböző fajtája, még pedig a papir-, vászon- és bőr-iskolatáskák alkalmat nyújtanak az előkészítő műveleteknek különböző anyagokon való gyakorlására.

Az első év gyakorlatát képezik még a félránczos és kétszeresen ránczos bőröndök készítése, ahol az előbb jelzett előkészítő műveletek még fokozottabb mértékben fordúlnak elő, mint az iskolatáskáknál. A jelzett bőröndök szürke vagy barna vitorlavászonból készűlnek. A bőrönd felső és alsó részébe az asztalos elkészíti a méret szerinti farámákat; ezeket a növendék készen kapja kézhez, s ez szolgál neki alapúl a többi munkákra. A bőrönd alakját kéregpapirossal adják meg, s azokra a helyekre, ahová behajtás jön, vászoncsuklót ragasztanak. A bőrönd főrészének (főrész vagy köpü az egész bőrönd az oldalrészek nélkül: magában foglalja tehát az alsó és felső részt) burkolása szürke vagy barna vászonnal folytatólagosan egy darabból történik, melyet a kéregpapirosra felcsirizelnek. A bőrönd alakját biztosító és szilárdságot kölcsönző papiroslemez csak az alsó és felsőrész alán jön, a két főrész között helyet foglaló ránczokat egyszerű, sima, vékony barna papirossal ragasztják le. A felső rész burkolására való vászon, a felső ráma alá való behajtás, illetve befoglalás czéljából egynehány cm-el nagyobbnak veszik a felsőrész méreténél. A kéregpapiros méretézését egyszerűen úgy végezzük, hogy a farámát ráfektetjük és ugyancsak a rámák után hajtjuk be a felső külső vásznat is a kéregpapirossal való kibélelés után. A főrészek meghajlítása és felállítása után következik az oldalrészeknek a főrészekhez való férczelése, ügyelve arra, hogy az oldalrészeket és felsőrészt borító vászon egymásba fusson, pontosan derékszög alatt. Mielőtt az oldalrészeket még a külső vászonnal bevonnók, a rámát —

az egész bőröndnek belső kibélelését megelőzőleg — vászon- vagy croisécsíkkal bevonják. Ez azért szükséges, hogy az oldalrészt borító vászon ne jöjjön a csupasz rámára. Az oldalrészekre jövő vászonhuzat szintén papirlemezzel (kéregpapirossal) lesz keményítve. A bőrönd széleit beszegik. Ezután következik a válaszfal elkészítése egy kis bőrtáskával. A bőrönd külső részére jönnek a vasalások. A felső és alsó részre favasalások jönnek, amiket széles laposfejű, egyágú, hegyes szegekkel szegeznek fel. A szíjakat szeggel erősítik fel. Rájön a böröndre még a zár, a hüvelyes bőröndfogó és csak mikor a bőrönd kívülről teljesen kész, bélelik ki az egész bőröndöt; végső művelet az alsó részben a különböző anyagból készülő ruhaátcsatolók bevarrása a béléshez.

Gyakorolják ezután a hüvelyes böröndfogó készítését, aminek a magja kötél, ez vászonnal körülragasztva a bőrt körülvarrjuk, s az egészet nedves állapotban kellően alakítjuk; megjegyzendő, hogy a fogó külső bőrét nem varrják végig össze, hanem talpat hagynak, a mit odaszegeznek a fához.

Az eddigi gyakorlatok lehetségessé teszik, hogy a növendékek a táskások fontos műveletét, a környékelést (paspoil bevarrás) gyakorolják; ezt a gyakorlatot a puha kézi forma, az ú. n. colltáska készítésével érik el. Vitorlavászonból, fekete vagy barna longegraine avagy grosgraine bőrből készítik. A táskának két főrésze és feneke van; ezekhez varrják azután a koszorúkat. A főrészeket és a feneket kéregpapirossal keményítik; a koszorúk nincsenek keményítve. A koszorúkat környelékkel varrják a főrészekhez, még pedig ezuttal még kézzel. A koszorúk közé az oldalrészeken bevarrják azután a betétet, a varrás előtt azonban üregesen ragasztják, hogy ezen üregbe betolhassanak mindkét oldalon erősítésül egy-egy spanyol nádlemezt. A betétet a fenékhez kézzel férczelik. Mindezen műveleteket a táska fonákján végzik; ezek után színére fordítják, a környeléket (paspoil) kinyomkodják, hogy határozott szegélyt képezzen. Ezután kibélelik a táskát, felszerelik zárral és fogóval.

Az előkészítő műveleteknek, s különösen a szegésnek használati tárgyakon való gyakorlása azért szükséges, mert a mintadarabkákon való gyakorlás unalmat és kedvetlenséget kelt a növendékekben.

II. évfolyam, heti 47 órában.

Az első évfolyamon együttesen tanuló növendékek most már szétválnak és egyik csoportját bőröndösnek, másikát pedig táskásnak képezik ki.

A növendékeket egyenként két heti időtartamra a varrógéphez rendelik, hogy gyakorlatot szerezzenek a gépvarrásban, s ez a mívelet tanulásuk egész idején gyakorolandó.

A gyakorlati oktatás tárgyát képezik a bőröndösöknél az első esztendőben már megismert fél- és kettősránczú bőröndök készítése; továbbá a szárnyas kemény bőröndök, ahol egy új fontos műveletet tanulnak, a formaadást kasirozás (vastagító toldás) révén, a mikor is 400-as kéregpapirost ragasztunk külön be az első papirlemezre, ezt keményítővel bekenve, dörzsölőfával az egész bőröndöt a megfelelő alakra kidörzsöljük. Eddig csak olcsó árút állítunk elő azért, hogy a növendék ezeken az árúkon tanulja meg a szegést. Az év második felében bőrsarkokkal fölszerelt bőröndöket készítenek, amely bőröndökön a már elsajátított biztos varrást sokkal jobban érvényesítik.

A táskások hasonló elvek alapján olcsóbb táskákat készítenek, vászonból, sőt már bőrből is dolgoznak. A gyakorlat tárgyát képezik a puhatáskák simán és előtáskával, a puhafenekű puha zsákok, az oldaltformált (oldalt kasirozott) táskák, ballontáskák, «Nordpol»-táskák. — A táskásoknál annyira fontos környékelést (kéderezést) a növendékek még mindig kézzel végzik.

III. évfolyam, heti 47 órában.

A műhelygyakorlatok tárgya a bőröndösöknél a finomabb anyagú és komplikáltabb alakú bőröndök készítése A II. évfolyam formáit disznó- és tehénbőrből készítik. A leg-

finomabb kivitelű újabb alakú bőröndök a lipcsei, a háromrétű, a párisi formájú stb. bőröndök és a különféle női kalapskatulyák.

Itt szereznek a növendékek gyakorlatot az annyira kényes hasított disznóbőr-bőröndök kikészítésében is. A vízbe áztatott, hasított disznóbőrt lisztcsiriz és csirizkeverékkel a papirlemezre ragasztjuk, megszáradva sóskasavval lemossuk, férczeljük, alakítjuk, szegjük, sóskasavval ismét mossuk s most az egész bőröndöt meleg keményítővel vastagon bekenjük és mielőtt teljesen kiszáradna, belakkozzuk. Gyakorolják az egyszerű faládák készítését is.

A táskások mély táskát, puha angoltáskát, angol zsákot stb. készítenek a legfinomabb kivitelben. Az összes alakokra huzatot készítenek. A környékelést már az erre alkalmas környékelő gépen végzik. Kiváló súly fektetendő mindkét ágnál az alakításra.

Az esztendő második felében a növendékek a szabást gyakorolják, de ez csak az anyagok helyes megválasztására és kihasználására szorítkozik.

IV. évfolyam, heti 50 órában.

A bőröndösök gyakorlatot szereznek a bonyolódottabb kivitelű utazó-faládák, valamint a különleges nádkofferek készítésében. Gyakorolják a bőröndökhöz szükséges huzatok készítését is.

A táskások a necessaireek berendezését gyakorolják és készítenek vadásztáskát, vadász-övet, fegyvertokot stb. Gyakorlatot szereznek a bőröndös díszműárúk, úgymint gallér-, kézelő-, nyakkendő- stb. tartók, női kézi táskák készítésében.

Úgy a bőröndösöknél, mint a táskásoknál nagy súly fektetendő az önálló munkára, s azon elv érvényesítendő, hogy minden növendék különösen egy alakban nyerjen kiváló gyakorlatot, amit az élet minden bőröndöstől meg is kiván.

A szabás befejezéseképpen egész éven át gyakorolandó a mintavágás, vagyis egyes speczialis különös kívánságoknak megfelelő minta elkészítése.

Szövőiparosok.

I. évfolyam, heti 47 órában.

Tárgy: Csévelés keréken és gépen és felhengerlés. A szerszámok, nyüstök visszaállítása. Behuzás szerszámba és bordába, a hozzásodrás. A lánczfonal keményítése, nyírezése és vezése matring- és lánczalakban vagy szövőszéken. Különböző nyüstös és lábitos elrendezések felszerelése és zsinórozása. A különböző nyüstös gépek fel- és leszerelése. A nyüstösgép platinái és tűinek kicserélése. A kártyavágás, kártyakiverés és összefűzés nyüstös gépekre. Szövés a nyüstös szövőszékeken.

II. évfolyam, heti 47 órában.

Szövés a nyüstös szövőszéken folytatva. Szövés az egyszerű jaquard-szövőszéken, a damaszt-, butorszövet és az összetettebb nyüstös szövőszéken. A jaquardgép fel- és leszerelése. A jaquardzsinórok vágása s fölakasztása; a jaquardgép rendezése, a nyüstszálak fölakasztása és kiegyenlítése. A mechanikai szövőszékek előmunkálatai. Szövés egyszerűbb excenterrel és nyüstösgépekkel ellátott síma- és váltó szövőgépeken.

III. évfolyam, heti 47 órában.

Szövés a jaquard-, damaszt-, bútorszövet-, szőnyeg- és az összetettebb nyüstös szövőszékeken folytatólag. A jaquardkártyák vágása, kiverése és összefűzése. A jaquard-kártyák kijavítása. A mechanikai szövőszékek előmunkálatai. Szövés az egyszerűbb excenterrel és nyüstösgépekkel ellátott síma- és váltószövőgépeken. Excenterek beállítása, kártya föltevése, váltókártya feltevése; egyszerű szövőgépek le- és felszerelése. Szövés összetettebb nyüstös- és jaquardgépeken.

A IV. évfolyamban, heti 50 órában.

A kézi szövőszékeken a II. és III. évfolyamban gyakorolt munkák folytatása és szövés az összetettebb kézi szövőszékeken.

A mechanikai szövőszékek előkészítő munkái. Szövés összetettebb nyüstös- és jaquardgépeken. Excenterek beállítása, nyüstös- és váltó-kártyák föltevése. A szövőgépek le- és felszerelése különböző szövetek részére. Az előforduló hibák fölkeresése és kijavítása.

Módszer. A növendékek gyakorlati kiképzésénél kitűzött czél nemcsak maga a kézügyesség, hanem a szerszámok, készülékek és a használatosabb gépek helyes kezelése lévén, a kézi ügyesség elsajátításán kívül nagyobb súly fektetendő a különböző előkészítő és a kezelési munkákra is, hogy a gépek szerkezeti részeinek czélját és működését jól megismerjék, az előforduló hibákat kikereshessék és a gépeket szerelni tudják.

Ez okból az egyszerű nyüstös szövőgépeknél az előigazítások évenként legalább négyszer, az egyszerűbb jaquardszövőszéken legalább egyszer megváltoztatandók. A behúzások és zsinórozások gyakorlására már kezdettől fogva a behúzó és csinozó állványok használandók. Az egyszerű kéziszövőszékekre egyszerre csak mintegy 10—25 m. hosszú láncz húzandó be, hogy az előmunkálatok minél többször forduljanak elő.

A szövésben való kellő jártasság elsajátítására czélszerű a szövésgyakorlatok első időszakában csak erősebb lánczfonalak (durva, középfinom vagy czérnázott) behúzása, a mely esetekben a lánczfonal kevésbé szakadozik. A finomabb lánczfonal a növendékeknek a szövésben való kézi ügyességével fokozatosabban finomabbnak választandó. A vezetőség törekvése a helyes oktatás mellett oda irányuljon, hogy a növendékek lehetőleg piaczképes árút készítsenek. A nyüstbehúzásokra, a zsinórozásra, a kártyaverésre lehetőleg csak a növendékektől készített rajzok és minták használandók.

Ugyanily szellemben gyakorlandók a műhelymunkák a jaquardszékeken és a különböző szövőgépeken.

Minden egyes növendék legalább 4—5 hétig dolgozzon egy-egy szövőszéken, a midőn a csévelő-tanulók a csévelés elkészítésére hozzá beosztandók. A növendékek ezen beosztását a vezetőség a művezetők igénybevételével mindig előre készítse el és az erre vonatkozó táblázatot kellő helyen függesztesse ki. Ha a növendék új munkába fog, a művezető neki a munkát, a szövőszék vagy gép berendezését alaposan elmagyarázza. A tanuló pedig, ha előtte új szövőszéken kezd dolgozni, leírja a szövőszék előigazítását és a rajta készítendő szövetet. Figyelemmel kiséri a művezető a növendéket munkaközben is és ügyel arra, hogy a neki megmagyarázott fogásokat hibátlanul elsajátítsa; de megmagyarázza neki az előforduló hibák okát, azok keletkezését és javítási módjait is.

Minden egyes szövőszéken és gépen oly táblázat helyezendő el, mely a rajta készíthető szövetek jellemző adatait tartalmazza.

A növendékek a művezető ellenőrzésével, a tőlük készülő munkákról munkakönyvet vezetnek.

A növendékek minden tőlük készített szövetből appretura előtt és után egy-egy mintát kapnak, amelyet külön mintakönyvbe ragasztanak. Időszakosan a műhelyfőnök is megbeszéli velük a szövésnél szerzett tapasztalatokat, a bedolgozást, a beállítást, a szövőszék előigazítást és az appreturát.

A műhelyek házirendje.

1. §. Az ipari tanműhelyek — épp úgy, mint az intézetnek többi része — az igazgató felügyelete alatt állanak, aki az intézeti alapszabályok 3. §-ában biztosított jogait és megszabott kötelességeit az ipari tanműhelyekkel szemben is gyakorolja és teljesíti.

2. §. Az ipari tanműhelyek közvetlen vezetője az intézeti műhelyfőnök, aki ezen műhelyek folytonos és rend-

szeres tevékenysége fölött őrködik s aki az intézeti iparos-növendékeknek helyes és versenyképes ipari kiképzéseért az intézeti igazgatóságnak egyéni felelősséggel tartozik.

3. §. Az intézet egész ipari szakoktatása úgy elméletileg, mint különösen gyakorlatilag az igazságügyminisztériumtól kiadott vagy kiadandó rendeletek figyelembe vétele mellett a műhelyfőnök utasításai szerint folyik, aki e tekintetben az ipari szakoktatásnál közreműködő tiszti- és munkavezető-személyzetnek kötelező útmutatásokat adhat.

4. §. Az ipari tanműhelyekben a rendet és fegyelmet az igazgatósági rendeletek értelmében a műhelyfőnök tartja fenn s köteles a tanulók kellő foglalkoztatását, valamint szorgalmukat és előhaladásukat is éber figyelemmel kisérni.

Joga van a tanulókat szükség esetében meginteni és megdorgálni; s ha a hanyag vagy rendetlen tanulónak sem az intés, sem pedig a dorgálás nem használna: úgy a további fegyelmi eljárás végett az illetékes családfő, esetleg az igazgató intézkedését kéri ki.

5. §. Az ipari szakoktatás menetéről s annak erkölcsi és anyagi eredményeiről, továbbá a növendékek szorgalmáról és előhaladásáról, valamint a munkaoktatók magatartásáról, eljárásáról és iparkodásáról a műhelyfőnök havonként az intézeti házi-tanácsban irásbeli jelentést tesz.

6. §. A munkavezetőkkel s általában a munkaoktató személyzet összes tagjaival az ipari tanműhelyekben a munkaoktatási órák alatt egyedül és kizárólag a műhelyfőnök rendelkezik.

A munkavezetők s általában a munkaoktató személyzet összes tagjai szakmunkájokra nézve bármiféle utasítást egyedül és kizárólag csak a műhelyfőnöktől fogadhatnak el s munkavezetői és munkaoktatói minőségökben a műhelyfőnök utasításaihoz és útmutatásaihoz kötelesek alkalmazkodni.

7. §. Az ipari tanműhelyekben — vagy ezek keretében és vállalatában azokon kívül is — olyan ipari munkát, amelyet nem a műhelyfőnök jelölt és adott ki, a növendékek és a munkavezetők egyáltalán nem végezhetnek.

8. §. Azon családfők vagy a családvezetéssel megbizott családfősegédek, akiknek növendékei ipari kiképzés végett a tanműhelyekben foglalkoztatnak, a munkaoktatási órák alatt állandóan növendékeik között tartózkodnak s e közben a következőkre ügyelnek:

a) hogy növendékeik a más családbeli növendékekkel ne érintkezzenek; hogy egymás között is lehetőleg keveset beszélgessenek s az együttesen végzett munka alatt nélkülözhetlen megbeszéléseket mindenkor higgadt modor és illedelmesség jellemezze;

b) hogy a műhelyfőnök vagy a munkavezetők által kijelölt munkát pontosan és szorgalmasan végezzék;

c) hogy a munkaidőben ide-oda czéltalanul ne járkáljanak, tétlenül ne álldogáljanak s általában: hogy a munkaidőt a kitűzött czélnak megfelelően hasznosan töltsék;

d) hogy a házi és műhelyi rendet meg ne zavarják, különösen pedig: hogy a munkaoktatók utasításait kellő tisztelettel, föltétlen engedelmességgel s törekvő készséggel fogadják és teljesítsék, végül:

e) hogy a munkavezető-felügyelők olyan magatartást, mely a növendékekre nézve nevelési szempontból bármi tekintetben hátrányos lehetne, ne tanusítsanak.

Az intézeti családfőktől és családfősegédektől általában elvárom, hogy azon ipar-csoportnak elméleti ismereteit, melylyel növendékei állandóan foglalkoznak s fokozatosan a szakrajzot is — lehetőleg elsajátítani igyekezzenek, hogy ily módon a felügyelet teljesítése közben is fejleszthessék a növendékek értelmi képességét és megkönnyítsék azok teljes kiképeztetését.

Jelen § egész terjedelmében a családfők és a családvezetéssel megbizott családfősegédek hivatali helyetteseire nézve is kötelező.

Felmentést a fenti kötelességteljesítés alól indokolt esetekben (pl. a családi irásbeli teendők elvégzésére, az iskolai tanítás előkészítésére stb. efféle) az intézeti igazgató adhat.

9. §. Az ipari tanműhelyeket rendesen és rendszeresen a következők látogatják az intézeti tisztviselők közül:

a) a lelkészek és a hitoktatók, akik hiveiket a munkánál is fölkeresik s őket szükség szerint erkölcsi intelmekben, oktatásokban és buzdításokban részesítik;

b) az orvos, aki az ipari tanulók s a műhelyi személyzet egészségét figyeli meg s az ipari balesetekre vonatkozólag kiadott kormányrendeletek pontos megtartását ellenőrzi.

A lelkészeknek és a hitoktatóknak a növendékek erkölcsi magaviseletéről és szorgalmáról, az orvosnak pedig a növendékek egészségi állapotáról és fizikai foglalkoztatásáról kivánt felvilágosításokat a műhelyfőnök és munkavezetők, úgyszintén a családfők és családvezetéssel megbizottt családfősegédek készséggel megadni tartoznak.

10. §. A családfők s a családvezetéssel megbizott családfősegédek, továbbá a lelkészek, a hitoktatók és az orvos a hivatásukhoz tartozó dolgokban — amennyiben tervezett intézkedéseik az ipari szakoktatás menetét megszakíthatnák, vagy a műhelyi rendet megzavarhatnák, tartoznak előzetesen a műhelyfőnökkel megállapodásra jutni.

Az ipari műhelyekre és az ott foglalkozó növendékekre és munkaoktatókra vonatkozó egyéb észrevételeiket fentnevezettek közvetlenül az intézeti igazgatóval közlik.

A vitás kérdések eldöntés végett föltétlenül az intézeti igazgató elé terjesztendők.

11. §. Az ipari tanműhelyekbe idegenek s általában mindazok, akiknek ott a jelen szabályzat szerint hivatali dolguk nincsen, csak az intézeti igazgató (a műhelyfőnök vagy helyettesének) előzetes tudtával és engedélyével mehetnek be.

12. §. Az ipari megrendeléseket csak a műhelyfőnök vagy helyettese fogadhat el és foganatosíttathat.

13. §. Az ipari tanműhelyek összes pénz-, anyag- és leltári számadásai az igazságügyi m. kir. minisztérium utasításai szerint vezetendők.

II. KERTÉSZET.

A kertészet rendelkezésére álló terület 26 és ½ kat. hold, melyből 14 hold konyhakert, 4 hold faiskola, 3 ½ hold törzsgyümölcsös, 3 hold arborvatrum és 2 hold virágos (tartalék) kert. A konyhakertben 4-es forgóval váltakoznak a növények. Az egész terület öntözés czéljából csatornákkal van ellátva. Az öntözésnél a lapátos rendszer van használatban. A konyhakert első sorban az intézeti konyhát látja el terményekkel.

A faiskola 2 részre van osztva, úgymint gyümölcs- és diszfaiskolára. A növendékek a gazdasági fák nevelésén kívül a gyümölcsfa külömböző termelési módjait tanulják.

A törzsgyümölcsösben a magas törzsű és alacsony törzsű gazdasági fák, továbbá füzérek, redélyek és különböző alakú alakfák vannak.

A gyümölcsösben minden oly fajú gyümölcs képviselve van, ami csak a helyi klimatikus viszonyoknak megfelel. A fajta-gyüjtemény körülbelül meghaladja az 500-at. A gyümölcsisme elsajátításának, könnyítésére szolgál még a gyümölcs viaszmodell-gyüjtemény.

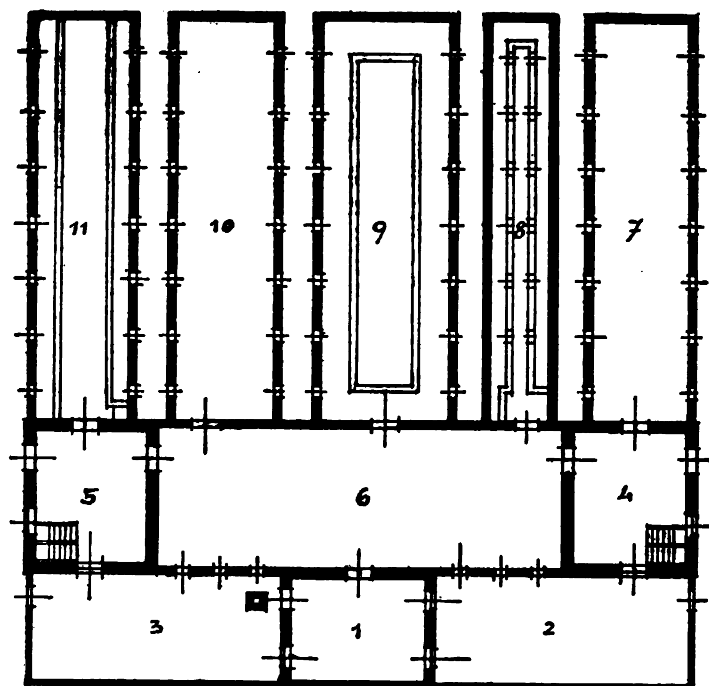
A diszfák és cserjék gyüjteménye több mint 1000 fajból áll. Mindezek az arboretrumban vannak elhelyezve és bő anyagot nyujtanak a tanításhoz.

Az intézeti főbejárat előtt a park, a tisztviselői lakások és a templom között pedig egy nagy disztér (pleasure ground) terül el, mely szőnyegágyak, virágágyak, önálló (solitair) növények, rózsagyüjtemények elhelyezésére és tenyésztésére szolgál. A dísztér közepén egy szökőkút áll.

A gyakorlati oktatás egyik fő eszközét a növényházak és a hozzá való tartalékkert képezik. A növényházak a legujabb fütési, szellőztetési berendezésekkel vannak ellátva. Kiterjedésüket és beosztásukat a túloldali ábrák mutatják:

ÜVEGHÁZ.

Földszint.

1 : 400.

1. Gépház.
2. Fa és szén.
3 Kerti szerszám.
4. Dolgozó.
5. Dolgozó.
6. Főüvegház.
7. Hidegház.
8. Szaporító.
9. Pálmaház.
10. Szőlőház.
11. Szőnyegház.

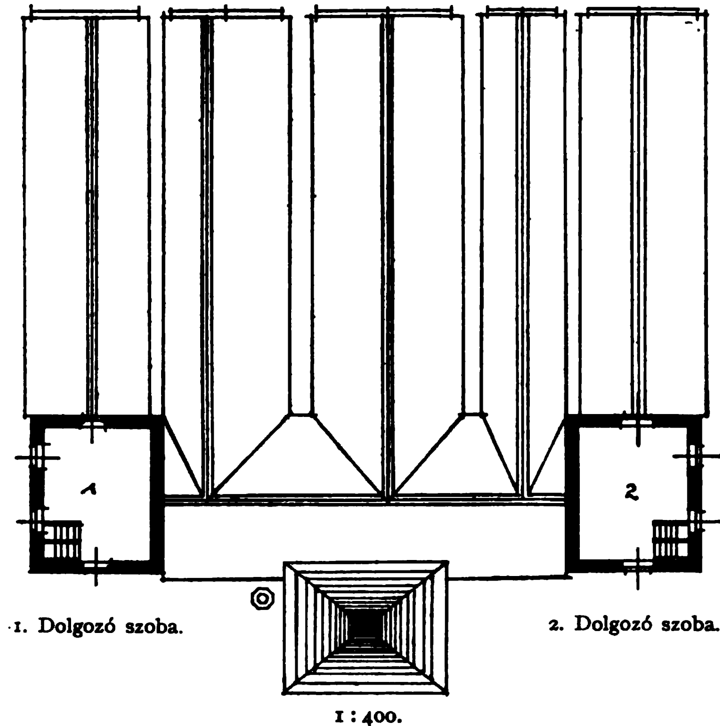
Az 1. ábrán (földszint) 1. sz. a. van a kazánház, melyből az összes helyiségek meleg vízfűtése történik.

A kazánháztól balra van a szerszámtár, jobbra pedig a fa- és szénraktár.

A főbejárat a 4. sz. a. feltüntetett dolgozó helyiségnél van. Ebből a 7. sz. alatt feltüntetett «hidegház» nyilik, melyben főleg Azaleak és Rhododendronok sok fajtái, továbbá Cyclamen Grimula és Dyanthus kereskedelmi növények vannak elhelyezve. A 6. sz. alatt feltüntetett «főüvegház»-ban

ÜVEGHÁZ.

Emelet.

hollandi növények és a teleltetésre eltett hagymák és gumók vannak elhelyezve. Innen juthatunk a 8. sz. alatt levő szaporítóba, mely télen és nyáron kulturháznak használtatik. Itt lesznek az összes virágzó növények szaporítva, esetleg oltás által nemesítve. Tovább haladva, a 9. sz. alatt levő pálma házba jutunk, mely nagyságával és magasságánál fogva nagyobb pálmákat és tropikus növényeket képes befogadni. Itt hatalmas legyező pálmák, Kentiák, Aretnák és Cycasok, külömben különböző fajú és szebbnél szebb Orchideák és Broméliák vannak elhelyezve, melyeknek kezelése a növendékeknek növényismereteit és gyakorlati ügyességét nagyban fokozza.

A hajtatásra nagy sulyt fektet az intézet. Már februármárczius hónapokban érett szamóczát, áprilisban érett paradicsomot, májusban szőlőt és ananászt láthatni az ábrán 10—11. sz. alatt feltüntetett hajtató házakban. Február hónaptól kezdve van már mindennemű hajtatott zöldségféle, virág és disznövényzet, melyeknek előállításához 200 melegágyi ablak szolgál.

Az elméleti, valamint gyakorlati kertészképzés előmozdítására szolgálnak még az intézeti szakkönyvtár, hazai és külföldi szakfolyóiratok, a kitömött állatok gyüjteménye, a herbarium, 1 növénykórtani gyüjtemény, növénymikroszkopi készítmények, ásványkőzettani és trágyatani gyüjtemény, végül gyümölcsészeti és botanikus vonatkozású rajzok, oltási táblázatok, gyümölcsminták és egyes hiresebb kertek tervrajzainak másolatai.

8. Fegyelem.

Az intézet fennállása óta 59 fegyelmi eset fordult elő. Fegyelmi úton büntetve volt összesen 65 növendék, kik közül visszaeső 3, többszörösen visszaeső 1.

A következő fegyelmi vétségek fordultak elő:

lopás	7	esetben	hamis tanuzás	2	esetben
szökés	22	«	dohányzás	8	«
szökéstervezés	5	«	durvaság és társai felbujtása	2	«
fajtalankodás	2	«	összeesküvés	1	«
daczosság	6	«	szándékos kártétel	1	«
büntetés kijátszása	1	«			
verekedés	2	«			

9. Élelmezés.

Az intézeti élelmezés házi kezelése 1903. évi január 1-én, vagyis akkor vette kezdetét, amidőn a növendékek létszáma 80-ra szaporodott fel. Ezen időben az élelmezés oly módon történt, amint az az ismertetés általános részében a többi javító-intézetekre vonatkozólag van előadva.

Miután azonban tapasztaltatott, hogy ezen régi étlap alapján

kiszolgáltatható étnemek nem foglalnak magukban annyi táperőt, amely aránylagosan pótolná a nehezebb munkával foglalkozó és fejlődésben levő növendékek erőveszteségét: a m. kir. igazságügyi minisztérium, annak kikötése mellett, hogy az eddigi naponként és fejenként 55 fillérben megállapított élelmezési költség betartandó és hogy a növendékek részére munkás embereknek való egyszerű, de tápláló élelmezés szolgáltatandó ki, 1903 julius 13-án, 2948/1903. I. M. III. sz. a. kelt rendeletével kisérletképpen egy próba-élelmezést rendelt el, melyben szabad kezet adott az igazgatóságnak arra nézve, hogy mely napon mily ételeket szolgáltathasson ki s elrendelte az élelmezésben részesült növendékek számának — az ezek részére kiszolgáltatott ételnemüeknek — az ételnemekhez valósággal kiadott nyers anyagok mennyiségének s a kiadott nyers anyagok értékének naponkénti pontos feljegyzését.

Ennek folytán az étlapon kívüli próba-élelmezés 1903. évi augusztus hó 1-én foganatba vétetett. A kisérlet minden tekintetben sikerült, mert annak daczára, hogy a növendékek részére összehasonlíthatlanul jobb minőségű, sokkal több táperőt magában foglaló s változatosabb étnemek adattak, a növendékélelmezés átlagosan naponként és fejenként csak 53·28 fillérbe, vagyis 1·72 fillérrel kevesebbe került, mint azelőtt és mert a hat havi időközökben teljesített próbamérések szerint súlyapadás egy növendéknél sem mutatkozott, ellenben a súlygyarapodás 9 és 3·45 kgr. között váltakozott, átlagban tehát fejenként 4·02 kgr. volt.

A növendékélelmezésnél az anyag- és költségelszámolás havonként akképpen történik, hogy naponként jegyzék vezettetik az élelmezésben részesültek számáról, a kiszolgáltatott étnemekről, ezek részére felhasznált nyersanyagok mennyiségéről s értékéről, a hó végével pedig megállapíttatik, hogy a hó folyamán hány növendék részesült élelmezésben, mennyi nyers anyag lett felhasználva, mily összegre rugott a felhasznált anyag értéke.

Ezen adatokból végül megállapíttatik, hogy a tényleges kiadás túlhaladja-e az engedélyezett költséget vagy nem,

illetve megtakarítás vagy túlkiadás mutatkozik-e? A havi kiadás a növendékélelmezésnél — átlagban 240 létszám mellett — 4200 koronára tehető.

10. Egészségügy.

Az intézet egészségügyi viszonyai a lehető legjobbak. Habár a növendékek nagy része a megelőzőleg folytatott rendetlen életmód, a hiányos táplálkozás és a rossz lakásviszonyok következtében a különféle betegségek csiráit hozza magával, ennek daczára az intézet három évi fennállása alatt sem komoly betegség, sem pedig haláleset nem fordult elő.

A jó levegő és víz, az egyszerű, de kellő és egészséges táplálkozás, valamint a rendes életmód és a test gondos ápolása olyan örvendetes egészségi állapotot teremtettek az intézetben, a mely semmi kivánni valót sem hagy hátra.

Minden növendék naponként az inget levetve derékig tartozik megmosakodni. Télen át minden két hétben egyszer, nyáron pedig hetenként kétszer fürödnek a növendékek. A tisztaságra s a helyiségek szellőztetésére nagy gondot fordít az intézet s a növendékek komoly szellemi és kézi munkája után a szabadban való mozgás (játék, torna, séta) élvezetében is részesülnek.

Az intézet egészségügyi viszonyai s ezek keretében összes élelmi czikkek egészséges volta fölött az intézeti orvos őrködik, aki e czélból mindennap meglátogatja az intézetet.

A betegek ápolására mintaszerűen felszerelt kórház áll az intézet rendelkezésére s a betegeket — a kik az orvos belátása szerint külön élelmezést, sőt erősítő mennyiségben bort is kaphatnak — e czélra alkalmazott gyakorolt betegápoló ápolja.

Az előfordult betegségek fekvő betegeknél.

bélhurut	1	esetben	csonthártyalob	1	esetben
bőrküteg	3	«	fekély	9	«
bőrlob	1	«	füllob	2	«
bokaizületi lob	1	«	golyva	1	«
bujakór	1	«	görvélykor	4	«
csúz	3	«	térdlob	1	«

gyomorgörcs	1	esetben	rántódás	8	esetben
gyomorhurut	29	«	rüh *	19	«
herelob	1	«	rheumatismus	1	«
hólyaghurut	1	«	sebzés	8	«
húgycsőhurut	1	«	szemlob	8	«
ideges szívdobogás	4	«	szemhurut	1	«
idegesség	2	«	szemköthártyalob	3	«
influenza	2	«	tályog	1	«
izületi lob	1	«	térdizületi lob	4	«
köthártyalob	2	«	toroklob	4	«
kötszövetlob	2	«	tüdőhurut	1	«
lábfakadás	1	«	váltóláz	3	«
lágyékmirigy-daganat	2	«	vérszegénység	4	«
mellgörcs	1	«	vértorlódás	8	«
orbáncz	1	«	zúzódás	3	«

A *-gal jelölt betegséget is a fogházakból hozták magukkal a növendékek.

Az előfordult betegségek járó betegeknél.

aranyér	2	esetben	körömlob	7	esetben
bélhurut	18	«	körömporczlob	5	«
bőrküteg	8	«	kötszövetlob	5	«
bőrlob	9	«	középfülhurut	1	«
bokaizületi lob	1	«	középfüllob	3	«
csonthártyalob	3	«	lábtörés	1	«
égési sebzés	9	«	lágyéklob	3	«
fagyás	4	«	magömlés	3	«
fejseb	1	«	mandulalob	1	«
fekély	2	«	nehéz kór	1	«
féloldali főfájás	1	«	orrhurut	4	«
foghuzás	6	«	rántódás	2	«
füllob	2	«	sebzés 82+17=	99	«
gégehurut	37	«	szaruhártyalob	1	«
giliszta	3	«	szemhurut	4	«
golyva	1	«	szemköthártyalob	23	«
görvélykor	6	«	tályog	17	«
herelob	3	«	torokhurut	9	«
gyomorhurut	56	«	toroklob	33	«
hevenycsúz	4	«	térdizületi lob	20	«
húgycsőhurut	2	«	tüdőhurut	9	«
ideges szívdobogás	10	«	vérszegénység	3	«
izomcsúz	9	«	zúzott seb	12	«
kelés	5	«	vérvegyi zavargás	1	«
köthártyahurut	5	«	váltóláz	1	«
köthártyalob	14	«			

II. Az intézeti nevelés erkölcsi eredményei 1905 junius haváig.

Elbocsáttatott összesen 36 növendék, és pedig:

Véglegesen	23
Kisérletileg	13
Összesen	36

Az elbocsátottak közül az intézetben neveltetett:

3 hónál rövidebb ideig	5	növendék
4 « « «	5	«
5 « « «	3	«
6 « « «	3	«
1 évnél « «	4	«
1½ « « «	2	«
2 « « «	6	«
2½ « « «	4	«
3 « « «	4	«
Összesen	36	növendék

Elitélt volt	22	61·12 %
Kérelemre befogadott	14	38·88 «
Összesen	36	100·00 %

Szülőihez helyeztetett ki	35
Gyámjához « «	1
Összesen	36

Jó viseletű a kihelyezettek közül	26	72·23 %
Ingadozó viseletű « «	2	5·55 «
Visszaeső « «	6	16·67 «
Ismeretlen « «	2	5·55 «
Összesen	36	100·00 %

Saját keresetéből él	11	30·55 %
Háztartásbeli	25	69·45 «
Összesen	36	100·00 %

A kisérletképpen, tehát az igazgatóság elhatározásából kihelyezett növendékek közül:

Jó viseletű	12	93·31 %
Ingadozó	1	7·69 «
Összesen	13	100·00 %

Ezek az eredmények azonban kellő tájékozást azért nem nyujthatnak, mert az intézet oly rövid idő óta áll fenn, hogy abban a javító nevelés még egy növendéken sem volt

teljesen végrehajtható s a kihelyezettek túlnyomó részben csak azért távoztak az intézetből, mert huszadik életévük betöltése, vagy az itéletben kiszabott idő lejárta miatt nem lehetett őket tovább benntartani. Csakis a 7. pontban említett 13 növendék az, a ki megjavulása alapján helyeztetett ki, mig a véglegesen kihelyezett 23 növendék a fentemlített okokból, vagyis azért távozott az intézetből, mert nem lehetett tovább visszatartani.

A nevelési eredmények megbirálásánál tehát csak a 7. pontban említett 13 növendékre vonatkozó statisztikai adatok volnának figyelembe vehetők, minthogy azonban ezen 13 növendék is csak a közelmultban helyeztetett ki s így csak rövid idő óta áll megfigyelés alatt, az ezen pontnál kimutatott eredmény sem tekinthető véglegesnek.

12. A kassai kir. javitó-intézet fentartási költsége.

Kiadás:

1. Személyi járandóságok		87,615 K — fill.
2. Dologi kiadások:		
a) épületek fentartása	3700 K — fill.	
b) irodai, iskolai és könyvt. szüks.	5000 « — «	
c) felügyelő-személyzet élelmezése	13,870 « — «	
d) növendékek és cselédek élelm.	50,388 « — «	
e) « ruházata	24,000 « — «	
f) fűtés, világítás	24,000 « — «	
g) gyógyszerek	600 « — «	
h) szállítási s egyébb költségek	9,704 « — «	
i) növendékek jutalomdíjai	4,200 « — «	
Kiadás összesen		223,077 K — fill.

Bevétel:

1. Tartási költség-térítmény	1,430 K — fill.	
2. Házi átalányból ered. comp térítmény	112 « 44 «	
3. Iroda « « « «	8 « 81 «	
4. Beszállitott munkajövedék «	428 « 30 «	
Összes bevétel	1,979 K 55 fill.	
Le a bevétel		1,979 K 55 fill.
Marad nettó kiadás		221,097 K 45 fill.

Növendékek létszáma 240.

Egy növendék tartási költsége — 921 K 24 fill.

A FIATALKORUAK
KERÜLETI FOGHÁZA.

I.

ELŐZMÉNYEK.

A büntető törvénykönyv a fiatalkorúakra nézve a következő intézkedéseket tartalmazza:

83. §. Aki a büntett vagy vétség elkövetésekor életkorának 12. évét még meg nem haladta: bűnvád alá nem vonható.

84. §. Aki akkor, midőn a büntettet vagy vétséget elkövette, életkorának 12. évét már túlhaladta, de 16. évét még be nem töltötte, ha cselekménye bűnösségének felismerésére szükséges belátással nem birt, azon cselekményért büntetés alá nem vehető.

Az ilyen kiskorú azonban javítóintézetben való elhelyezésre itéltethetik, de abban életkora 20. évén túl nem tartathatik.

85. §. Ha az előbbi szakaszban meghatározott korú egyének a cselekmény elkövetésének idején képesek voltak annak bűnösségét felismerni, következő szabályok szerint büntetendők:

1. halállal vagy életfogytig tartó fegyházzal büntetendő bűntett miatt: két évtől öt évig terjedhető börtönnel;

2. öt évtől tizenöt évig tartó fegyházzal vagy államfogházzal büntetendő bűntett miatt: két évig terjedhető börtönnel;

3. más bűntett miatt: két évig terjedhető fogházzal;

4. vétség miatt rendőri büntetéssel.

A jelen szakasz értelmében büntetendő egyénekre nézve

hivatalvesztés vagy a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztése nem állapítható meg.

86. §. Az előbbi §. szerint büntetendő egyének szabadságvesztés-büntetésük egész időtartama alatt a többi fogolyoktól elkülönítendők.

87. §. Aki a büntett elkövetésének idején életkorának 20. évét még nem haladta túl, halálra vagy életfogytig tartó fegyházra nem itélhető.

Megemlítendő még a 42. §., mely szerint: fogházra itélt, de életük 20. évét túl nem haladott egyénekre nézve, javításuk czéljából, a biróság itéletileg elrendelheti, hogy a hat hónapnál tovább nem terjedhető büntetésüket, vagy ha az tovább terjedne, annak egy részét, mely azonban hat hónapot túl nem haladhat, magánelzárásban állják ki.

A biróság az itéletben azt is kimondhatja, hogy az ily ifjú egyének magánelzárás helyett javítóintézetbe szállíttassanak, sőt azt, ha az itéletben ki nem mondatott, de a javítás tekintetéből czélszerűnek mutatkoznék, a felügyelőbizottság ajánlatára az igazságügyminiszter elrendelheti.

Végül megemlítendő, hogy a kihágási büntetőtörvénykönyv a büntetőtörvény általános rendelkezéseit a kihágásokra is alkalmazni rendeli, amennyiben magában a kihágási büntetőtörvénykönyvben ellenkező rendelkezések nincsenek. Ezen felül még a fiatalkorúakra nézve a következő speciális intézkedéseket tarlalmazza:

19. §. Olyan helyeken, ahol javítóintézet létezik, három napnál hosszabb elzárásra itélt egyének, akik életkoruk 20. évét még nem haladták túl, büntetésüket a javítóintézetben állják ki, s ez esetben a házszabályokban meghatározott munkára kényszerítendők.

65. §. Azon helyeken, ahol javítóintézet létezik, az életkoruk 16. évét be nem töltött csavargók a hatóság által a javítóintézetbe szállíttatnak és abban egy évig terjedhetőleg neveltetnek.

A jelen munka második részében részletesen ismertettük, hogy a magyar kormány a fiatalkorúak megjavítását

főleg javítóintézetek felállítása és minél tökéletesebb berendezése által akarta elérni. Arra azonban, hogy a javítóintézeti nevelésre szoruló kiskorúak valamennyien élvezhessék ezen nevelés áldásait, a javítóintézeteket oly nagy tömegben kellett volna felállítani, hogy azoknak nemcsak létesítése került volna óriási összegekbe, hanem fenntartásuk is évenkint igen sok millióra menő kiadást okozott volna az államnak. Ezt a magyar állam pénzügyi helyzete miatt nem lehetett megvalósítani.

A javító-nevelés sikere ugyanis megkivánja, hogy az intézetbe beutalt ifjak éveken át neveltessennek. Ennélfogva az intézetek évenkint, ha csak három évig tartó nevelést veszünk is alapul, csak egyharmad részét fogadhatták volna be annak a lélekszámnak, amelyre berendeztetnek. Ha tehát pl. 12,000 fiatalkorút akarnánk elhelyezni, 36,000 főre szolgáló intézeteket kellene berendezni. Erről azonban már pénzügyi szempontból sem lehet szó, nem is szólva arról, hogy megfelelő számú nevelő-erőt se lehetne találni.

De e mellett nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a fiatalkorú bűntettesek egy részénél a javítóintézeti nevelés vagy nem szükséges, vagy nem ajánlatos. Ilyenek különösen azok a pillanatnyi bünözők, akiknél egyébiránt minden feltétel megvan arra, hogy a társadalomba beilleszkedő, békés, munkás és hasznos emberekké váljanak. Ide tartoznak továbbá azon fiatalkorúak, akik oly közel állanak már nagykorúságukhoz, illetőleg Magyarországon a javítóintézeti nevelés véghatárát képező 20-ik életévhez, hogy a rendelkezésre álló rövid idő alatt a javító-nevelést már nem lehetne eredményesen végrehajtani. Ugyancsak ide tartoznak azok, akiket a büntető itéletben meghatározott időn túl nem lehet az intézetben visszatartani, mert ebbe szülőik nem egyeznek bele, stb.

Már ezekből is nyilvánvaló, hogy a fiatalkorú bűntetteseknek csak egy részét, még pedig a sokkal kisebb részt lehet csak a javítóintézetekben elhelyezni. A többiekről tehát gondoskodni kell.

Hosszabb ideig azonban ezekről a fiatalkorúakról gondoskodás nem történt, mert amint fentebb látjuk, a büntetőtörvénykönyv ezekre is csak azokat a büntetéseket ismeri, amelyeket a felnőttekre megállapít, nevezetesen fegyházat, börtönt, fogházat és elzárást s mindössze annyi különbséget tesz, hogy a fiatalok a felnőttektől elkülönítendők, azonban ezt az elkülönítést is csak a 16 évesnél fiatalabbakra irja elő. A büntetőtörvénykönyv ezen rendelkezései következtében a szabadságvesztési intézetekben nem volt különbség fiatal és felnőtt között, az előbbiek, még ha első bünözők voltak is, a felnőttekkel közös zárkákban helyeztettek el. Mindössze a fegyházakban történt annyi, hogy a 24 éven aluliakból külön osztályt alakítottak.

Fokozta az együttes elzárás veszélyeit az, hogy a bírósági fogházakban a rendszeres munkáltatás igen nagy akadályokba ütközött. Minthogy ugyanis ezen fogházakban csekély létszám mellett a legkülönbözőbb korú, foglalkozású, jellemű és előképzettségű egyének kerültek össze, még pedig a legváltozatosabb időtartamú büntetéssel, nem lehetett a munkáltatást úgy megválasztani, hogy a foglyok olyasmit tanuljanak, aminek szabadulásuk után hasznát vehetik, nem lehetett olyan foglalkozást meghonosítani, amely előleges kiképzés után kenyérkeresetet biztosít, tekintettel arra, hogy a letartóztatottak egy része rövid időre volt itélve és így a kiképzésre nem volt elég idő. Nem tehette tehát a kormány azt, hogy a munkáltatást saját regiejébe vegye és egy vagy kétféle foglalkoztatási ágban kiképezze a foglyokat, hanem kénytelen volt a rabmunka erőt vállalkozóknak adni bérbe, akik azután oly munkákkal foglalkoztatták a rabokat, melyekkel minden rendű, rangú és korú rab foglalkozhatott, de amely önálló foglalkozási ágnak nem volt tekinthető, sőt gyakran, csekély megerőltetést igénylő voltánál fogva, a rabokat a helyett, hogy rendszeres munkához szoktatta volna, a munkától inkább elidegenítette. Igy pl. az a fiatalkorú, a ki otthon a szabad életben nehéz munkával foglalkozott, ha a fogházban papirzacskókat kellett készítenie, teljesen elszo-

kott a nehezebb és nagyobb megerőltetést igénylő munkától, s így a fogházban való tartózkodás nemcsak hogy nem élesztette, hanem éppen elhalványította benne a munka szeretetét.

Hozzájárult ezekhez még egy ok, mely Magyarország speciális viszonyaira vezethető vissza. Magyarországon ugyanis a letartóztatottaknak túlnyomó része a földmíves osztályból kerül ki. Az ilyen raboknak a fogházakban ipari munkával való foglalkoztatása czéltalan. Az ipari munkásság ugyanis vagy olyan, amely hosszabb tanulást igényel (képesítéshez kötött iparok), vagy pedig házi ipar, melyhez nagyobb előtanulmány nem szükséges.

Az előbbinek elsajátításához a fogházban nincs elég idő. Az ilyen ipar csak a javítóintézetekbe való, ahol a fiatalkorú éveken át tartózkodik és módja és ideje van az illető ipart megszeretni és abban teljes kiképzést nyerni. Ellenben a fogházakban, ahol a két évig tartó büntetés már ritkaság, az ipart megkedveltetni nem lehet. E mellett a fogházak kicsiny létszáma miatt az ipari oktatás nem is lehetséges, mert mindenütt csak néhány embert lehetne e végből kiválasztani, ezeknek elkülönített oktatása pedig egyrészt aránytalanul sok költségbe kerülne, másrészt legtöbb helyen az épület beosztása és helyi viszonyai miatt sem volna lehetséges. Viszont, ha a foglalkoztatás nem saját regieben, hanem bérlő útján történik, a munkabérlő nem az oktatásra, hanem az egynemű munkák tömeges előállítására fekteti a súlyt.

A házi ipar meghonosítása azért nem ajánlatos, mert a bírósági fogházak kicsiny létszáma mellett, tekintettel arra, hogy a letartóztatottak nagy része csak néhány napra van itélve és így még házi iparral sem foglalkozhatik, tekintettel továbbá arra, hogy a letartóztatottak egy része egyéb irányban vétetik igénybe, (irodában, kőnyomdában, házimunkára, stb.) a megmaradó csekély létszám nem produkálhat annyit, hogy annak értékesítése biztosítható legyen, minthogy a fogház csak a helyi piaczra volna utalva. De e mellett a házi ipar létfeltételei Magyarországon még nincsenek meg s így

ez a foglalkoztatás sem válnék a raboknak szabadulásuk után hasznukra.

Minthogy a letartóztatottak túlnyomó része a földmívesosztályhoz tartozik, a foglalkoztatás leghelyesebb módja az, hogy földmíves-munkát végezzenek. Ez egyrészt benntartja őket abban a munkában, amelyet a fogházba jutásuk előtt űztek s így nem szoknak el rendes foglalkozásuktól, másrészt ebben tökéletesítik is magukat s számos oly ismeretet sajátítanak el, amivel, mint földmívesek, odahaza foglalkozhatnak és anyagi helyzetüket javíthatják. Erre azonban a birósági fogházakban nincs alkalom, mert egyrészt a rabok az évnek különböző szakaiban kerülnek a fogházba, s pl. télen át külmunkát nem is végezhetnek, másrészt a nagyobb városokban, ahol t. i. a birósági fogházak vannak, a külmunkára alkalmas külterületek csak a fogháztól igen nagy távolságban szerezhetők meg.

Mindezen okok eredménye az volt, hogy a birósági fogházakban a rövidebb időre itéltek vagy egyáltalán semmit sem dolgoztak, vagy legfeljebb némi házi munkát (söprés, tisztogatás, favágás, stb.) végeztek, a hosszabb időre itéltek pedig munkabérlőnek adattak át, aki őket legtöbbnyire aprólékos tömegáruk előállításával foglalkoztatta. Csak némely fogházban sikerült a külmunkát meghonosítani.

Ezeket az állapotokat, különösen a fiatalkoruakra nézve nem lehetett tovább fenntartani. Amíg egyrészt a felnőttekkel való közös elzárás a fiatalokat állandóan ragályozta, addig az éppen semmi, vagy igen könnyű fogházi munka miatt a büntetés súlyát nem igen érezték, sőt a fogházat a munkátlanságra hajló elemeknek a munka hiánya, vagy könnyűsége kivánatossá is tette, mert az élelmet és rendes lakást, melyet a szabad életben csak nehéz munkával szerezhettek meg, a fogházban minden megerőltetés nélkül meg lehetett találni.

Az orvoslás abban mutatkozott, hogy a fiatalok az ország összes fogházainak népességéből kiválasztassanak és külön fogházakban gyűjtessenek össze. Ez a reform a contagiumot a felnőttek részéről már önmagában lehetetlenné teszi,

az osztályozást is megkönnyíti, mert a legfontosabb osztályozási alap, a kor, tárgytalanná válik, s a csoportok alakításánál nem okoz komplikációkat; ezenfelül a munkáltatásnak kellő irányba való terelését is lehetségessé teszi.

E mellett nyilvánvaló az is, hogy az ily összpontosítás a patronage szempontjából is eredményes. A statisztikai adatokból tudjuk, hogy a visszaesés a szabadulást közvetlenül követő hónapokban szokott előfordulni, amiből következik, hogy annak okai között lényeges szerepe van annak, hogy a szabadultaknak a társadalomban való újabb elhelyezkedése (reclassement) nehézségekbe ütközik. A fiataloknál egy életpálya kezdetén a patronage fontossága a legnagyobb, mert a fiatalok (a nem büntettes elem is) különben is a társadalomba való beilleszkedés *előtt* állanak. Ha azonban a fiatalok az ország összes fogházaiban szét vannak szórva, reájuk egyrészt nem irányul a társadalom figyelme, másrészt minden esetre nehezebb az ország 60—80 városában lelkes és áldozatkész társadalmi köröket találni, mint egyes kiválasztott helyeken, ahol már az a körülmény is, hogy a fiatalok nagyobb tömegben vannak együtt, felkelti a figyelmet és érdeklődést, melyek nyomán a társadalom áldozatkészsége jár.

Számos egyéb ok keltette még fel azt az eszmét, hogy a fiatalok külön intézetekben összpontosíttassanak. Így, hogy egyebet ne említsünk, az iskolai oktatás is sokkal eredményesebb ott, ahol ugyanolyan korú és szabály szerint ugyanazon előképzettségű foglyok vannak együtt, mint ott, ahol a fogház népessége a legkülönbözőbb elemekből, még pedig mindegyikből csekély számban, toborzódik össze.

Mihelyt a fiatalok összpontosításának eszméje elvben elfogadtatott, a minisztérium börtönügyi osztálya azonnal hozzálátott az előmunkálatok megtételéhez. Első sorban is a miniszter kiküldötte a jelen munka szerkesztőit a fiatalok országos létszámának megállapítására és az összpontosításra alkalmas fogházak kijelölésére s egyúttal javaslattételre azon elvek tekintetében, melyek a fiatalkorúak részére szolgáló külön fogházak szervezésénél irányadók legyenek.

A létszám megállapításánál az első korlátot maga a büntetőtörvény állította fel, amennyiben a Btk. értelmében a fegyházbüntetést országos fegyintézetekben kell végrehajtani s így azon fiatalkorúakat, akik fegyházra itéltettek, a birósági fogházakban való összpontosításnál figyelmen kívül kellett hagyni. Így tehát csak a börtönre, fogházra és elzárásra itéltekre kellett szorítkozni. Ezek közül is azonban el kellett hagyni azokat, akik egy hónapnál rövidebb időre voltak itélve, mert ezek összpontosítása nem látszott czélszerűnek. A csak napokra itélteket ugyanis rendszeres iskolai és munkaoktatásban eredményesen részeltetni nem lehet s ezeknek nagy tömege csak zavarta volna a hosszabb időre itélteknek oktatását. A rövid időre itélt fiatalokon való segítést tehát a kormány nem hajthatta végre adminisztrativ úton, hanem a törvényhozásnak kellett fenntartania azt, hogy a káros hatású rövid szabadságvesztés-büntetés helyett más módokat nyújtson.

Minthogy végül a járásbirósági fogházakban csak szórványosan fordul elő az egy hónál hosszabb büntetés, a járásbirósági fogházak is figyelmen kívül hagyattak s csak az a néhány járásbirósági fogház vétetett figyelembe, melyekbe, mint régebbi törvényszéki fogházakba, máshonnan is történnek beutalások.

Ehhez képest a létszám megállapításának az egy hónapnál hosszabb börtönre, fogházra, vagy elzárásra itélt azon 12—20 évesekre kellett szorítkoznia, kik büntetésüket törvényszéki — vagy az említett néhány járásbirósági — fogházban állják ki.

Ezen határok között a létszám megállapítása következőleg történt:

Minden törvényszéki fogházban névszerint összeirattak azok, akik a legutóbbi két évben állották ki büntetésüket. Az életkor tekintetében a büntetés megkezdésének időpontja volt irányadó. Az összeírás a következő adatokra vonatkozólag történt:

Sorszám	Név	A büntetendő cselekmény megnevezése	A jogerős itéletben kiszabott szabadságvesztés-büntetés tartama	Beszámított vizsg. fogság (előzetes letartóztatás)	Maradt végrehajtandó	Jegyzet
			év, hó, nap			

A «Jegyzet» rovatban a büntetés neme tüntettetett ki.

Ezen adatok minden évről külön négy-négy csoportban gyűjtettek:

I. Fiúk 12—15 évesek
II. « 16—20 «
III. Leányok 12—15 «
IV. « 16—20 «

Minden évben csak azok vétettek fel, akik abban az évben kezdték büntetésüket, még pedig büntetésük egész tartamával, bárha az már a másik évre is átment.

Ahány évet azután a 4. illetőleg 6. rovatok összege mutatott, annyi volt az illető fogház fiatalkorúinak átlagos napi létszáma az illető évben.

Ezenkívül egy bizonyos meghatározott (normális) napon a fogházban található fiatalok száma is fixiroztatott s a két számítás legtöbb esetben összevágott.

Az egy-egy főügyészség területén levő fogházak átlagos napi létszáma összeadatván, ez a szám mutatta, hogy az illető főügyészség fiatalkorúi részére szolgáló fogháznak mily minimális befogadó képességgel kell bírnia.

E mellett az említett kimutatások a fiatalok *általános* létszámát is mutatták, vagyis azt, hogy egész évben összesen hány fiatalkorú szállíttatott be a fogházba.

A kiküldöttek egyszersmind a törvényszéki fogházakat is megvizsgálták a végből, hogy megállapítsák, melyik mutatkozik alkalmasnak a fiatalkorúak összpontosítására. Irányadó szempontok voltak:

hogy a fogház népesebb városban legyen és így a tanítók, lelkészek, gazdasági munkavezetők az illető városban rendelkezésre álljanak, másrészt kilátás legyen a társadalom közreműködésére a szabadulók támogatásában;

hogy az illető városnak jó vasúti összeköttetése legyen (szállítások);

hogy a külmunkához szükséges földterületet a fogházhoz közel meg lehessen szerezni;

hogy az illető város egészségügyi szempontból is megfelelő legyen;

hogy maga a fogház zárkákkal, munkatermekkel stb. modernül legyen építve; biztonság szempontjából ne essék kifogás alá; fekvése, építése az egészségügyi szempontoknak megfeleljen; kellő befogadó-képessége legyen és hogy a fiatalok azoktól a felnőttektől, akiket az illető fogházból semmi esetre sem lehet elszállítani (vizsgálati foglyok, 1—2 napra elitéltek) teljesen el lehessen különíteni, illetőleg amazokat a fogház egyik szárnyán lezárni.

Nem szólva egyéb szempontokról (fűtés, világítás, élelmezés, vízvezeték stb.), az ezen tekintetek szem előtt tartása mellett megindított fogházvizsgálatot a kiküldöttek a kassai kir. főügyészség területén kezdették meg s első alkalmas fogházul a kassai kir. törvényszéki fogházat jelölték ki.

Minthogy ezen fogház alkalmas volt arra, hogy a kassai főügyészség, sőt még egy szomszédos főügyészség összes fiatal elitéltjeit is befogadja, minthogy továbbá a fiatalkorúak külön fogházait az igazságügyi kormány különben is főügyészségi kerületenkint akarta felállítani, a fiatalok összpontosítására szolgáló fogházak elnevezéséül a «kerületi fogház» czím választatott.

Ezen kerületi fogházakban a kormány a munkáltatást a már érintett okokból oly módon akarta szervezni, hogy a fiatalok

a) valamennyien foglalkoztattassanak;

b) nehéz munkát végezzenek;

c) a végzett munkán okuljanak s így annak szabadulásuk után hasznát vehessék.

Ezen szempontoknak, mint már említtetett, leginkább a külmunka felel meg s azért a kormány elhatározta, hogy simulva a népfelfogáshoz, abban a munkában fogja a fiatalkorúakat oktattatni, amelylyel majdnem valamennyien a fogházba jutásuk előtt foglalkoztak és kiszabadulásuk után foglalkozni fognak, t. i. mezőgazdasági és kertészeti munkával. E mellett a téli hónapokra a gazdaságban hasznos házi ipari munkával foglalkoztatja őket.

Egyéb ipari munkának a kormány csak annyiban akart tért engedni, amennyiben az a hosszabb időre itélt iparossegédeknek azon czélból való foglalkoztatására szükséges, hogy letartóztatásuk alatt mesterségüket el ne felejtsék. E végből a kormány — első sorban a budapesti főügyészség területére — egy oly kerületi fogház felállítását tervezte, melybe csak iparossegédek szállíttatnak be.

A büntetés végrehajtását illetőleg a kormány, minthogy csak adminisztrativ intézkedésről volt szó, a büntetőtörvénykönyvben letett elvekhez ragaszkodni volt kénytelen. Ennélfogva csak azokra a reformokra terjeszkedett ki, amelyek megvalósítását ezen elvek megengedik.

Általánosságban az volt a felfogás, hogy a fogházbüntetést a fiatalkorúakra nézve szigorítani kell. Ezt részben már a nagy testi megerőltetést igénylő külmunka is eredményezi.

Az osztályozást illetőleg a kormány üdvös változást várt a reformtól, mert a kizárólag fiatalok részére berendezett fogházban mindenesetre több szempontot lehet az osztályozásnál érvényre juttatni, mint ott, ahol felnőttek és fiatalkorúak vannak együtt s első sorban ezeket kell egymástól elválasztani s azután mindkét osztályt külön osztályozni. Ezt legtöbbször a helyi viszonyok akadályozzák.

Az egészségügyet illetőleg a kormány a külmunkától

s a szabad levegőn való állandó tartózkodástól igen üdvös eredményeket várt.

Az iskolai oktatást szintén sokkal eredményesebbé vélte tehetni, ha az kizárólag fiatalkorúakkal, mint a számtalan különféle elemekből összekerült foglyokkal foglalkozik.

Az élelmezést a kormány házi üzembe szándékozott venni, minthogy a fegy- és javítóintézetekben, ahol házi élelmezés van, a táplálék hasonlíthatatlanúl jobb, mint a fogházakban, hol az élelmezés bérbe van adva.

Módosítani kellett a fegyelmi szabályokat is.

Mindezen s egyéb szempontokat az igazságügyi kormány a fiatalkorúak első kerületi fogházában igyekezett érvényre juttatni. Ez a fogház Kassán állíttatott fel s benépesítése az 1905. év elején történt. Eddigelé ez az egyetlen ily fogház Magyarországon; a második legközelebb Gyulafehérvártt fog felállíttatni. A gyulafehérvári ker. fogház azonban már egyenesen erre a czélra építtetik és rendeztetik be.

Mielőtt azonban a kassai kerületi fogház felállíttatott volna, az igazságügyi kormány olyképp rendelkezett, hogy a birósági fogházakban levő 12—15 éves foglyok közül azok, akik nevelésük elhanyagoltsága, rossz hajlamaik, erkölcsi érzületük hiányossága okából, vagy más okból kényszernevelésre szorulnak, teljesen egészségesek és így ipari, vagy mezőgazdasági kiképzésre alkalmasak, a kir. javítóintézetekbe szállíttassanak. E végből a kir. ügyészek az ország egész területén felhivattak, hogy az ily gyermekeket a felügyelőbizottságnak javítóintézeti elhelyezésre ajánlják, hogy így a miniszter a javítóintézetbe való szállítást a Btk. 42. §-a alapján elrendelhette. Egyúttal ezen elitéltek szüleitől, vagy gyámjaitól oly nyilatkozatot vettek a kir. ügyészek, hogy az elitéltnek a kir. javítóintézetben az ítéletben kiszabott időn túl való visszatartásába (a teljes megjavulásig, de a 20-ik életévnél nem tovább) beleegyeznek.

Ezen rendelkezés keresztülvitele után a birósági fogházakban már csak azok a 12—15 éves elitéltek maradtak vissza, akiknek javítóintézeti elhelyezése nem volt szükséges, vagy

mivel a szülői beleegyezés nem volt megszerezhető, czéltalan volt volna. Minthogy ezek száma igen csekély volt s a felnőttektől különben is elkülöníttettek, az igazságügyi kormány kimondotta, hogy a kerületi fogházba csak a 16—20 éves elitélt fiúkat szállíttatja.

A jövőre nézve tehát az a rendelkezés tétetett, hogy a kir. ügyész a 12—20 évesek közül:

a) azon 12—15 éves mindkét nembeli *foglyokat*, (fogházra itéltek) a kik kényszernevelésre szorúlnak, a felügyelőbizottságok útján javítóintézeti elhelyezésre ajánlja;

b) a 12—15 éves mindkét nembeli *rabokról*, minthogy a Btk. 42. §-a szerint csak a *fogházra* itélteket lehet a felügyelőbizottság ajánlatára javítóintézetbe szállítani, minden esetben tegyen jelentést az igazságügyminiszternek, aki határoz a felett, hogy az illető rab kerületi, vagy kisegítő-börtönbe elszállíttassék-e, avagy az illető fogházban maradjon;

c) azon 12—15 évesek, akik az *a—b* pontok alá nem esnek (tehát kényszernevelésre nem szoruló foglyok), a fogházban visszamaradnak, de az idősebbektől szigorúan elkülöníttet[illegible]

d) a 16—20 éves finembeli *foglyok* és *rabok* a fiatalkorúak kerületi fogházába szállíttatnak;

e) a 16—20 éves leány-rabok és foglyok részben a leányjavítóintézetben (foglyok) helyeztetnek el, részben külön összpontosíttatnak;

f) a fegyházra itélt 16—20 éves, mindkét nembeliek országos fegyintézetbe szállíttatnak.

Magától értetődik, hogy azok a bármily korú és nemű fiatalok, akiket a biróság javítóintézeti elhelyezésre itél, a javítóintézetekbe szállíttatnak.

Ezen rendelkezések azonban még csak Felső-Magyarországon vitettek keresztül, minthogy ez ideig még csak egy kerületi fogház állíttatott fel a fiatalkorúak részére. Ezen kerületi fogház a kassai és pozsonyi főügyészség területén elitélt fiatalkorúak elitéltjeit fogadja be. E két főügyészség hatósága ugyanis egész Felső-Magyarországra kiterjed.

II.

A KASSAI KERÜLETI FOGHÁZ.

A fiatalkorúak első kerületi fogházának czéljaira a kassai kir. törvényszéki fogház választatott ki a kiküldöttek következő jelentése alapján:

A fogháznak már nem új épülete két részből áll: a fronton s az első udvart körülvevő helyiségekben a törvényszék és járásbiróság, az épület hátsó részén, a hátsó udvar körül a fogház van elhelyezve. Itt van az ügyészség is. Az épület kétemeletes.

Maga a fogház általában igen jónak mondható. Kellemesen lepnek meg a széles, levegős folyosók, a túlnyomólag szellős, világos zárkák és a nagy, világos, egészséges munkatermek. A napos, világosabb oldalon a munkatermek, iskola, kórház stb. vannak elhelyezve, a zárkák pedig az északi, keleti és nyugati oldalra esnek; ablakaik északon és nyugaton kis udvarokra, keleten pedig a belső nagyobb udvarra néznek. A munkatermek a II. emeleten vannak, s úgy ezeknek, mint az első emeleten levő kórháznak, iskolának, kápolnának ablakai az utczára nyílnak.

A zárkák csak az északi oldalon s ott is csak a földszinten és a souterrainben esnek annyiban kifogás alá, hogy nem nagyon világosak, de azért ezek sem mondhatók egészségteleneknek.

A mellékhelyiségek, nevezetesen raktárak, konyhák, fürdő stb. a souterrainben vannak elhelyezve. Van itt néhány használaton kívül helyezett zárka is, melyek nedvesek és nem elég világosak. Ezen bajokat azonban meg lehet szüntetni.

A magánzárkák száma 27. Ezek azonban oly nagyok, hogy légürméret szerint három embert is befogadhatnak. Ma már ekkora magánzárkákat nem építenek.

A társas zárkák száma 22. Ezenkívül van egy-egy egész sötét és két félsötét zárka.

Az egész fogház befogadó-képessége 224-ben van megállapítva, de 250–270 egyén már ismételten volt benne, a nélkül, hogy zsufoltság lett volna.

A fogház jól van felszerelve; a fűtés kívülfűtő vas- és cserépkályhákkal történik, a világítás gázzal, s miután Kassa városa már a vízvezeték létesítése iránt szerződést is kötött, a fogház higienikus tekintetben is kifogástalan leend.

A munkatermek száma 5, légürméretük 1242 köbméter. Van még egy kis asztalosmühely is: ez a hatodik helyiség.

Az iskola igen nagy; három ablakos; 288 köbméter légürméretű. Az imaterem ugyanekkora.

Kórház kettő van, az egyik 252 köbméter, a másik 1901 köbméter. Van egy orvosi szoba is, mely 185 köbméter. Ezen helyiségeken felül az I. emeleten egy 185 köbméter szoba raktárnak használtatik.

A souterrainben lévő mosókonyha, főzőkonyha, fürdők (2 fürdő van), vállalkozói raktár és mángorló s a pinczehelyiségek nagyok, tágasak.

A sétaudvar elég nagy s van még két hosszú, de keskeny kis udvar, melyeket, egyes osztagok sétáltatására fel lehet használni.

Az élelmezés vállalatba van adva s kifogástalan.

Őrszemélyzet: 25 őr, 3 őrmester és 1 fogházfelügyelő.

A fogháznak két lépcsőrendszere van: kijárata is kettő.

A fogházban a büntetés végrehajtása általában a büntetőtörvényben és a fogházrendtartásban kijelölt elvek alapján történik, de a következő eltérésekkel:

Szállítás.

A szállítást a kir. ügyészek az itélet után azonnal foganatosítják. Az átkisértetés a főtárgyalási elnök és jegyző által

a Bp. 506. §-a értelmében különben is kiállitandó írásbeli értesítés és az értesitő jegyzék átküldése mellett történik; az itélet csak később, 8—15 nap múlva küldetik át. Ez a rendelkezés helyesebb, mint azt megkivánni, hogy ily esetekben a főtárgyalási jegyzőkönyv és az itélet azonnal elkészíttessék, mert eltekintve attól, hogy sokszor a jegyzőkönyvet és itéletet lehetetlen 2—3 hétnél előbb elkészíteni (pl. esküdtszéki ügyben), az ily rendelkezés különben is papiron maradna és az elitélt fiatalkorút csak hetek múlva kisérnék át. Egyébiránt a törvény is három napot ad a jegyzőkönyv elkészítésére, ez a három nap tehát minden esetben elveszne, míg a fenti módon az elitéltet az itélet kihirdetése után azonnal szállíthatják, mert a kir. ügyészek egyszer s mindenkorra utasíttattak, hogy a betegek kivételével minden 16—20 éves, egy hónál hosszabb időre itélt fiút szállíttassanak el, s így a szállítást saját hatáskörükben az itélet után azonnal teljesítik. Elszállíttatnak azok is, akik az elsőbiróság által elitéltetvén, felebbeznek, de a büntetést, minthogy úgyis előzetes letartóztatásban maradnának, a Bp. 506. §-a értelmében önként megkezdik. Ez azért czélszerű, mert a felebbezés és semmiségi panasz elintézése hosszabb ideig tart, úgy hogy a kimondott büntetés jó része letelik, mire az itélet jogerős lesz. Addig tehát a fiatalkorú megszokná a fogházban a teljes munkátlanságot.

Az átkisérésnél az összpontosítást, t. i. több elitélt *összevárását* és együttkisérését mellőzik. Ez financziális szempontból sem okoz gondot, mert még az sem kerülne sokba, ha a főügyészség területén elitélt összes fiatalkorúakat egyenként szállítanák is el, mert Kassa mindegyik ügyészségi székhelyhez közel van, s a kisérő őr egy nap alatt megjárhatja. Minthogy ugyanis a kisérő őr napidíja 2 korona, a szállítás költsége még az esetben is, ha minden napra esnék egy szállítás, csak 365 × 2 = 730 koronába kerülne. A vasúti költség pedig nem sajátképpeni kiadás, mert ugyanaz az államvasutaknál bevétel s különben is fejenkint csak néhány fillér.

Az átkisérés költségeit az átkisérő ügyészség viseli.

Utasíttattak az ügyészek, hogy az elitélt fiatalkorúaknak csak betegség esetén adjanak a büntetés végrehajtására halasztást. A mezei munka végezhetése okából kért halasztás a fiatalkorúaknak, eltérőleg az eddigi gyakorlattól, a minisztériumban sem adatik meg, mert különben nyáron alig volna fiatalkorú a fogházban és így a külmunka elesnék, télen pedig lehetetlenül zsufolt volna a fogház és így a büntetés végrehajtása igen tökéletlen lenne. E rendelkezést a szigorúság elve is indokolja. A családban is jobban vigyáznak a fiúra, ha tudják, hogy nyáron viszik el a fogházba, amikor otthon szükség volna reá és nem télen, amikor otthon tétlenül él.

Szervezet.

A fogház szervezete a birósági fogházakéval megegyezik: fogházfőnök a kir. ügyész, ki a kir. főügyésznek s ezzel együtt az igazságügyminiszternek van alárendelve.

Létszám.

A kerületi fogház népessége első sorban a fiatalkorúakból áll. Ezeken kívül a fogház a birósági fogház czéljait is szolgálja, mindazáltal azzal a különbséggel, hogy a jogerősen elitélt felnőttek máshova szállíttatnak. A fogházban tehát csak azok a felnőttek vannak, akik még vizsgálati foglyok (előzetesen letartóztatottak), valamint az 1—2 napra itéltek, kiket nem érdemes elszállíttatni. Mindezek azonban a teljesen restaurált souterrainben és a földszinten vannak, míg a fiatalkorúak a két emeletet foglalják el. Az emeletekről külön lépcső vezet le s a lépcsőház a földszinttől és souterraintől el van zárva, úgy hogy az elkülönítés tökéletes.

A fiatalkorúak napi létszáma 150 és 180 között váltakozik.

Osztályozás.

Az osztályozás úgy a zárkákban, mint a munkáltatásnál végre van hajtva. Egyelőre a következő csoportok alakíttattak

(eltekintve a vizsgálati fogságban és előzetes letartóztatásban levő fiatalkorúaktól) úgy a börtönre, mint a fogházra (elzárásra) itélteknél:

I.	Lopás és rablás miatt elitélt első bünözők.
II.	« « « « « « visszaesők
III.	Egyéb vagyon elleni deliktum miatt elitélt első bünözők
IV.	« « « « « « visszaesők
V.	Nem « « « « « első bünözők
VI.	« « « « « « visszaesők
VII.	Városi csavargók

Felügyelet.

A fogház első sorban a fogházfelügyelő közvetlen felügyelete alá van rendelve. A fiatalkorúak úgy a zárkákban, mint a munkáltatásnál a fogházőrök felügyelete alatt állanak. A fogházőrök szolgálatát a fogházőrmesterek ellenőrzik.

A zárkákban a megfigyelés éjjel is állandó, e végből a zárkák éjjelre világíttatnak. A nagyobb társas zárkákon nagy, rácsos ablakok vannak a folyosóra, úgy hogy az őrök könnyen áttekinthetik a zárkákat. A munkáltatásnál szintén állandó a felügyelet; a külmunkánál 10—12 fiatalkorúra jut egy őr.

Munkáltatás.

A munkáltatást illetőleg a kerületi fogház szervezésére kiküldött miniszteri tisztviselők annak idején a következő javaslatot tették:

A kassai kerületi fogháznál a külmunka kérdését az ottani kir. javítóintézettel és gazdasági tanintézettel kapcsolatban lehet megoldani.

A gazdasági tanintézetnek 300 hold földje van a legintenzivebb gazdálkodás és gazdasági oktatás céljaira berendezve. Itt mindennemű mezei és kerti munkát üznek, tehát a fiatalkorúaknak módjukban volna nemcsak látni és tapasztalni, de mivel az igazgató minden növendék-csoporthoz egy-egy gazdasági előmunkás beosztását igérte, sokat tanulni is.

Az intézet napszámos munkára eddig férfimunkás hiányában nőket alkalmazott, de ezentúl az összes munkákat foglyainkkal hajlandó végeztetni s a foglyok részére naponkint és fejenkint 80 fillért fizet. Minden szombaton megállapítja az igazgató a jövő hét minden napjára szükséges munkások számát s e szerint küldi ki a foglyokat a fogházfelügyelő.

A javítóintézetben való foglalkoztatás szintén előnyös. Egyrészt a javítóintézeti növendékeket mentesíti attól, hogy a közönséges napszámos munkát még azután is végezzék, amikor ebbe már beletanultak s tiszta idővesztegetés volna őket tovább is ezzel foglalkoztatni akkor, amikor már magasabb rendű kiképzésükre kerül a sor. Másrészt az intézetben rendelkezésre álló munkavezetők szeretetteljes gonddal képezhetik ki a kirendelt fiatalkorú foglyokat kitünő kertészeti munkásokká.

A munkáltatás ezen megoldása financziális szempontból is előnyös. Már maga az is nagy súlylyal esik a latba, hogy földvásárlásra nincs szükség. A kassai főügyészség területén olyanok a viszonyok, hogy ahol olcsón kapható föld, ott a fogház nem alkalmas, ahol pedig a fogház alkalmas, a föld rendkívül drága. Tehát vagy fogházat kellett volna nagy költséggel emelni, vagy 100.000—150.000 koronát földvásárlásra, gazdasági épületre, kerítésre és berendezésre s felszerelésre fordítani. Az oktatás is évenként tetemes költségbe kerülne, mert külön gazdasági munkavezetőket kellene alkalmazni s még akkor sem volna meg az az előny, hogy a foglyok minden gazdasági munkát megtanulhatnak, mert a terület erre kicsiny volna. Kerestünk földterületet haszonbérbevételre is. Az évi haszonbér Kassán négyszögölenkint 24—30 fillér (torma- és káposztaföldek), tehát drága és a mellett bizonytalan, mert a haszonbérletet akkor fogják felmondani, midőn a kert már haszonkertészetté fejlesztetett; hosszabb, 30—40 éves bérletet pedig alig lehet kötni, mert a fogháztól messzire nem mehetünk, a közeleső telkek tulajdonosai pedig azért nem kötik le hosszú időre telkeiket, mert arra számítanak, hogy a gyorsan fejlődő városnak azokra majd mint beltelkekre lesz szüksége.

Attól, hogy a foglyok összekeverednek a javítóintézeti növendékekkel, nem kell tartani. Ezt igen könnyen ki lehet zárni, mert a javítóintézeti növendékek nagy része kertészkedéssel foglalkozik, ami tudvalevőleg igen kis területen ad munkát. Egyébiránt ezt az összekeveredést az intézetnek körülbelül 20 holdnyi kertterületén megakadályozni annál is inkább könnyű feladat, mert a munkások folytonos felügyelet alatt állanak s beszélgetniök nem szabad.

Nagy előnye ezen rendezésnek az, hogy nemcsak azt érjük el, hogy a foglyok állandóan nehéz munkát végeznek, hanem azt is megtanulják, hogy az egyes mezei munkákat az okszerű gazdálkodás elvei szerint mi módon kell teljesíteni.

Ami a téli munkáltatást illeti, az már el van döntve, hogy gazdasági ipar folytatandó. Miben álljon ez az ipar?

A kriminalitásnak téli időben való emelkedésére Magyarországon kétségtelenűl lényeges befolyással van az is, hogy a föld népe télen át nem kereshet. Házimunkával azért nem foglalkozik, mert a háziipar termékeit Magyarországon igen nehéz értékesíteni.

Önként folynak ebből a tanulságok.

Meg kell tanítani a foglyokat a háziiparra, de egyuttal módokat kell keresni arra is, hogy a szabadulók által otthon tovább üzendő háziipar termékei értékesíttessenek.

Ezek előrebocsátása után azt a javaslatot tettük, hogy a kerületi fogházban a házi iparnak négy csoportja üzessék: kosárfonás, mely, ha az értékesítés szerveztetik, igen szép eredményekkel kecsegtet, továbbá szalmafonás, nevezetesen kalapok, lábtörlők, székfonatok, kosarak stb., azután gyékényfonás, mely szintén igen jól értékesíthető, végül a gazdaságban előforduló faragás (gazdasági szerszámok, kapanyelek stb.)

A fentemlített iparokból egyet-mást eddig is űztek s ma is űznek a fogházakban, de a kosárkötést kivéve, nem nagy eredménynyel, aminek magyarázata az oktatás, valamint a produkczióhoz szükséges felszerelés hiányosságára is visszavezethető. A legnagyobb hiba azonban az, hogy a háziipar nem

idomul a mindennapi kereslethez, nem tudják, hogy mit lehet értékesíteni, mit nem, s hogy nincsenek minták, melyek megmutatnák, mily árút kell előállítani. A fogházakban tehát az a teendő, hogy versenyképes, jó árú állíttassék elő. Ehhez jó felszerelés, jeles oktatók és kitünő minták kellenek, további teendő pedig az, hogy az, a mit produkálnak, értékesíttessék.

Ami a felszerelést illeti, a kassai fogház egész házi ipari felszerelése 3—4 ezer koronába kerül. Az oktatás kérdése szintén könnyen megoldható, mert kitünő munkavezetők állnak rendelkezésre. Ezek részint szerződéses munkavezetőkként alkalmaztattak, részint pedig fogházőrmesterekké neveztettek ki. Az előbbi mód mellett az szól, hogy az oktatók ambicziózus munkájára nagyobb a kilátás, az utóbbi mód pedig a fegyelem szilárdságát jobban biztosítja s e mellett a munkaerőre biztosan lehet számítani.

A mintákat, amelyek szerint dolgoztatni kell, a földmivelésügyi minisztérium a legnagyobb készséggel igérte meg.

Hozzátartozik a felszereléshez a kellő anyagkészlet is. Ezt az ügyész a fogház részére bérlet vagy vétel utján biztosítja.

Következik az értékesítés szempontja. Ez nemcsak a fogházban űzött ipar, hanem a szabadulók otthoni foglalkoztatása tekintetéből is nagyfontosságú.

Ez idő szerint Magyarországon alakulóban van egy vállalat, mely a hazai házi iparternékek értékesítését tűzte maga elé feladatul. Ezt a vállalatot a földmivelésügyi minisztérium szubvenczionálja s a szubvenczió már az 1905. évi költségvetési javaslatba fel van véve. E vállalat köteles leend a házi ipari termékeket megfelelő árban megvenni, raktározni és értékesíteni. A kassai kerületi fogház ipari produktumait tehát ezen vállalat utján is lehet értékesíteni, mert a vállalat szivesen bevonná a különben is szükséges czikkeket előállító fogházi ipart is működése keretébe, minthogy ennél tömeges és biztos produkczióra számíthatna. De e mellett az értékesítés egyéb módjai is nyitva állanak. A kosarakra itthon mindenesetre lesz piacz, mert egyrészt az alföldi gyümölcs-

termelés, másrészt a rabmunkaerővel immár jelentékeny részben rekonstruált Tokaj-Hegyalja évről-évre több és több kosarat fogyaszt. Czélszerű volna legalább is Sátoraljaujhelyen és Kecskeméten raktárakat állítani fel s a kosarakat az ottani kir. ügyész ellenőrzése mellett onnan adni el.

A szalmafonatú és gyékény-árúkat illetőleg a szükségletnek nagyon csekély töredéke készül Magyarországon.

Ami a faragási munkát illeti, ez csak instruktiv jellegű; azt czélozza, hogy a földmíves fiúk otthon egyet-mást maguk is elő tudjanak állítani.

Végül azokat az ifjakat, akik beszállításukkor már valamely iparban mint segédek foglalkoztak, a fogház szükségleteinek előállítására, reparálására, pótlására lehet felhasználni.

Igen fontos az értékesítés szempontja a szabadultak foglalkoztatása tekintetében is.

Kétségtelen ugyanis, hogy ha a fiatalkorú valamelyik házi ipart megkedveli s szabadulásakor tudomására hozzák, hogyha otthon e nemben árúkat produkál, azt a fogház megveszi s értékesíti, sokan lesznek, a kik a téli időszakban otthon dolgozni fognak s produktumaikat értékesítés végett a fogházba behozzák. A fogházban tehát raktárt kell tartani s a szabadulók által készítendő árúkat megvenni, azonnal kifizetni s a többivel együtt értékesíteni. Ha ugyanis a fogházi produktumokra már van piacz, a szabadultak munkájának megvásárlása semmiféle rizikóval nem jár, de hathatós patronaget képez. A szabadulóknak erre való hajlandóságát azzal kell előmozdítani, hogy a munkadíj megállapítása a javítóintézetekben elfogadott módon, vagyis olyképp történjék, hogy a kir. ügyész minden hóban a teljesített munka értékéhez, valamint a fogoly viseletéhez és szorgalmához mért összeget állapítson meg, a munkavezető és fogházfelügyelő javaslata alapján. A hányadnak nagyobbnak kell lennie, mint a javítóintézetekben.

A munkaidő fixirozva nincs. A nyári munkánál elég annyit mondani, hogy a vidéken szokásos, rendes napszámosmunkaidő tartandó meg. Ezen időn belül azonban a legszor-

gosabb munkát kell követelni. Télen az evés, séta és alvás idején kívül mindig munkakényszer legyen.

A munkáltatásra vonatkozó ezen javaslat a kassai kerületi fogházban eddigelé a következő módon valósíttatott meg:

A külmunkára a fiatalkorúak csakis a javítóintézetben mennek ki, minthogy tapasztaltatott, hogy az intézet maga tud nyáron át naponta 100 munkást foglalkoztatni. Ez a 100 fiatalkorú fogoly reggel hat órakor megy ki 7—8 őr felügyelete alatt az intézetbe, a hol délben egy órai megszakítással este hét óráig dolgozik. A munkára a javítóintézeti munkavezetők és az e czélra külön kiválogatott kisérő őrök tanítják őket. Az eddigi tapasztalatok szerint elég serényen s nagy munkakedvvel dolgoznak, úgy hogy a külmunkától való elvonást első fokú fegyelmi büntetéssé lehetett tenni. A javítóintézeti növendékektől való elkülönítés teljesen biztosítva van.

A munkára való ki- és az onnan való bevonulás teljes rendben folyik, bár a javítóintézet mintegy harmadfél kilométer távolságban fekszik a fogháztól. Szökés még nem fordult elő.

A fogházi munka egyelőre még csak az egyszerű és finomabb kosárfonásból áll. Ezt a foglyok egy, az állami kosárfonó iskolából vett munkavezető felügyelete és oktatása mellett tanulják. Nyáron át ezen munkára azok utaltatnak, akik testi fejlettségük hátramaradottsága folytán külmunkára nem vihetők, télen azonban ez lesz a főfoglalkozás s csak néhány fiatalkorú fogja azt a kevés külmunkát végezni, amely télen át szükséges.

A külmunkával tett tapasztalatok eddigelé minden tekintetben kedvezőek. Hogy higienikus szempontból a külmunka igen kitünő hatású, kétségtelen s a kerületi fogházba beutalt fiatalkorúak már pár hónap alatt is szemmeláthatólag megizmosodtak s igen jó szinben vannak. Mintegy négy hónap óta betegedés nem fordult elő.

Hasonlóan kedvezőek az eredmények morális tekintetben is. A fiatalkorúak a külmunkát igen megkedvelik s hason-

líthatatlanul nagyobb szorgalmat fejtenek ki, mint a fogház falai között üzött munkánál. E mellett maga a szabad levegőn való tartózkodás, a kerti foglalkozás is alkalmas arra, hogy a fiatalok kedélyét jótékonyan befolyásolja s gondolkozásukat erkölcsös irányba terelje. A fiatalkorúak ugyanis bizonyos önérzetet merítenek abból a tudatból, hogy őket a felnőttektől teljesen elkülönítik s másnemű munkával foglalkoztatják s ebből arra a következtetésre jutnak, hogy még nem tekintik őket teljesen elesett bűntetteseknek. Ez a gondolat alkalmas arra, hogy a társadalmi becsülés után való vágyakozást felkeltse bennük s egyuttal erőt ad rossz hajlamaik leküzdésére. Nem tagadható az sem, hogy magának a fogházi levegőnek, a fogházban való tartózkodás tudatának is van, különösen az első bűnözőkre, rontó, mételyező hatása. Ezt a hatást a külmunkáltatás, melynél a foglyok csak az alvás idejét töltik a fogházban, napközben azonban nem érzik magukat a fogház lakosainak, nem engedi érvényre jutni.

A külmunka üdvös hatása a fegyelemre vonatkozó adatokbó is kitünik. Mihelyt a kassai kir. törvényszéki fogház a fiatalkorúak összpontosítására igénybe vétetett s a külmunka megkezdődött, a fegyelem hasonlíthatatlanul jobbá vált. Négy hónap óta csak pár fegyelmi eset fordult elő, ezek is jelentéktelenek voltak.

Iskolai oktatás.

Az iskolai oktatás szempontjából a fiatalkorúak három csoportba vannak osztva:

a) írni, olvasni és számolni tudók. Ezek csak ismétlő oktatásban részesülnek hetenkint egy órán át;

b) analfabéták, a kik oly rövid időre vannak itélve, hogy írni, olvasni és számolni nem tanulhatnak meg. Ezek csak olvasni tanulnak s nevüket tanulják meg aláírni;

c) hosszabb időre itélt analfabéták. Ezek írni, olvasni és a négy alapművelettel számolni tanulnak meg.

A két utóbbi csoport mindennap egy-egy órát tanul s e végből a külmunkát egy órával előbb hagyja abba.

Élelmezés.

Az igazságügyi kormány a házi élelmezést szándékozik a kerületi fogházakban meghonosítani, a kassai ker. fogházban azonban ez még nem volt keresztülvihető, mert az élelmezési vállalkozó szerződése még nem járt le s éppen ez a legkifogástalanabb élelmezési vállalkozók közé tartozott. Ennélfogva a kormány egyelőre csak arra szorítkozott, hogy a vállalkozó hozzájárulásával a szerződést annyiban módosította, hogy a külmunkával foglalkozó fiatalkorúaknak a vállalkozó a kikötött adagnak másfélszeresét köteles adni.

A fiatalkorúak a fogházból a javítóintézetbe való kivonulásuk alkalmával (reggel) kenyeret és szalonnát, vagy turót kapnak. Ez estig elég nekik. A munka végeztével este a fogházba visszatérve költik el az ebédet, a már említett másfél adagot. Az eredeti rendelkezés az volt, hogy a vállalkozó délben adja az ebédet s azt meleget tartó edényekben szállítsa ki az intézetbe, de maguk a foglyok kijelentették, hogy este kivánják az ebédet, amikor kifáradva hazatérnek. Minthogy ez ellen orvosi szempontból sem volt aggály, az étkezés ideje a foglyok kivánsága szerint állapíttatott meg.

Kiétkezés.

A szorgalom fokozásának legfontosabb eszköze a kiétkezés s ezért az a kerületi fogházban is meg van engedve. Minthogy azonban a foglyok napi munkadíja ez idő szerint még csak 10 fillérben van megállapítva s másrészt úgyis elégséges ételt kapnak, a kiétkezést ritkábban veszik igénybe. Mindazáltal szorgalmuk ellen nem lehet kifogást emelni.

Ruházat.

A fiatalkorúak nem a rendes fogházi ruhát kapják, hanem attól szinben, anyagban és szabásban teljesen eltérőt. Ez egyrészt azért történik, hogy a fiatalkorúak ezzel is megkülönböztetetteknek érezzék magukat a többi foglyoktól, másrészt azért is, hogy ki- és bevonulásuk alkalmával ne okoz-

zanak oly nagy feltünést, mint amilyen egy fogoly-csapat nyomában szokott járni.

Fegyelmi büntetések.

Eltekintve a külmunkától való elvonástól, a következő fegyelmi büntetések vannak:

1. A bőjt. Ez a külmunkásoknál a pótétadagnak minden második napon való elvonása, a többieknél pedig kenyér és víz mellett való böjtölés minden második napon. Legfeljebb két hétig tart.

2. Súlyosbított magánelzárás. Ez a külmunkától való elvonással, a zárkában végzendő ipari munkával, bőjttel és kemény fekhelylyel van egybekapcsolva. A kemény fekhely maximális tartama négy hét. Súlyosbításnak csak minden második nap van helye.

3. Sötét zárka legfeljebb 3 napra.

4. Kurtavas a napi munka elvégzése után legfeljebb két órai tartammal, két hétig terjedhetőleg.

Egyebekben a fogházrendtartás 225. és következő §§-ai irányadók azzal, hogy a megintés és dorgálás nem tekintetnek fegyelmi büntetéseknek, a földhöz lánczolás pedig kizáratott.

Levelezés.

Ez csak kivételesen, fontos okból engedtetik meg.

Látogatás.

Szintén csak kivételesen, akkor engedtetik meg, ha életbevágó érdekek kivánják.

Számos egyéb kérdésre nem lehetett kiterjeszkednünk, mert a fogház csak néhány hónappal ezelőtt adatott át rendeltetésének s az eredmények minden irányban még világosan nem láthatók.

A fogháznak új czéljaira való fenntartása nem jár pénzügyi megterheltetéssel, sőt attól pénzügyileg kedvezőbb eredmények várhatók.

STATISZTIKA.

KIMUTATÁS

a kir. javító-intézetek növendékeinek személyes viszonyairól 1884. évtől 1904. év végéig.

I. A kir. javító-intézetekbe befogadott növendékek száma 2309

II. A növendékeknek a befogadást megelőző lakóhelye:

1. Budapest székesfővárosi volt	607	27·00 %
2. Városi volt	892	38·00 «
3. Falusi volt	810	35·00 «
Összesen	2309	100·00 %

III. Származás:

1. Törvényes származású	1937	84·00 %
2. Házasságon kívül született	372	16·00 «
Összesen	2309	100·00 %

IV. Családi állapot:

1. A szülők életben vannak	956	41·00 %
2. Csak az apa él	320	13·00 «
3. Csak az anya él	724	31·00 «
4. A szülők elhaltak	309	15·00 «
Összesen	2309	100·00 %

V. Vallás:

1. Róm. kath.	1464	63·00 %
2. Görög kath.	143	6·00 «
3. Görög keleti	57	2·00 «
4. Ev. református	282	12·00 «
5. Ág. evangélikus	126	5·00 «
6. Unitárius	11	0.40 «
7. Baptista	1	0·04 «
8. Izraelita	225	11·56 «
Összesen	2309	100·00 %

VI. Nemzetiség:

1. Magyar	1865	81·00 %
2. Német	209	9·00 «
3. Tót	123	5·00 «
4. Román	72	3·00 «
5. Horvát	3	0·10 «
6. Rutén	12	0·50 «
7. Szerb	17	0·70 «
8. Olasz és egyéb	8	0·70 «
Összesen	2309	100·00 %

VII. Életkor:

1. 12 éven alóli	263	11·00 %
2. 12—16 éves	1392	60·00 «
3. 16—20 éves	654	29·00 «
Összesen	2309	100·00 %

VIII. Előélet:

1. Büntetlen előéletü	1320	57·00 %
2. Rovott előéletü	989	43·00 «
Összesen	2309	100·00 %

IX. Előképzettség:

1. Iskolába járt	1893	82·00 %
2. Iskolába nem járt	416	18·00 «
Összesen	2309	100·00 %

X. Foglalkozás a felvétel előtt:

1. Tanuló	341	14·00 %
2. Napszámos és cseléd	396	17·00 «
3. Kereskedő tanoncz	99	4·00 «
4. Iparos	880	38·00 «
5. Csavargó	479	20·00 «
6. Földmíves	114	7·00 «
Összesen	2309	100·00 %

XI. A szülők foglalkozása:

1. Földmíves, napszámos	792	34·00 %
2. Szolga, cseléd	686	25·00 «
3. Iparos, kereskedő	592	23·00 «
4. Értelmiségi (honoratior)	239	18·00 «
Összesen	2309	100·00 %

XII. A befogadásra szolgált ok:

1. Élet vagy testi épség elleni bűncselekmény	93	3·00 %
2. Nyereségvágyból elkövetett bűncselekmény	1193	51·00 «
3. Gyujtogatás	85	3·00 «
4. Szemérem elleni bűncselekmény	17	0·70 «
5. Csavargás és koldulás	291	12·00 «
6. Erkölcsi romlottság	614	26·00 «
7. Közhatóság, közcsend vagy közbiztonság elleni bűncselekmény	16	4·30 «
Összesen	2309	100·00 %

XIII. A befogadás történt:

1. A szülő vagy gyám kérelmére	826	35·00 %
2. Rendőri vagy más közigazgatási hatóság kérelmére, ideértve az 1879. évi XL. t. cz. alapján történt befogadásokat is	416	18·00 «
3. Az 1878. évi V. t. cz. 42. §-a alapján	767	33·00 «
4. Az 1878. évi V. t. cz. 84. §-a alapján	236	10·00 «
5. A felügyelő bizottság kérelmére	64	4·00 «
Összesen	2309	100·00 %

XIV. Nevelési időtartam:

6 hónál kevesebb ideig neveltetett	100
6 hótól 1 évig «	110
1 évtől 1 1/2 évig «	123
1 1/2 « 2 « «	234
2 « 2 1/2 « «	225
2 1/2 « 3 « «	195
3 « 3 1/2 « «	140
3 1/2 « 4 « «	132
4 « 4 1/2 « «	146
4 1/2 « 5 « «	86
5 « 5 1/2 « «	67
5 1/2 « 6 « «	44
6 « 6 1/2 « «	26
6 1/2 « 7 « «	25
7 « 7 1/2 « «	12
7 1/2 « 8 « «	7
8 « 8 1/2 « «	1
8 1/2 « 9 « «	2
9 « 9 1/2 « «	3
9 1/2 « 10 « «	1
Összesen	1679

XV. Nevelési eredmények:

Kisérletileg kihelyeztetett	1012	61·00 %
Véglegesen «	637	39·00 «
Összesen	1649	100·00 %

Ezek között:

1. Jó viseletű volt	1071	65·00 %
2. Ingadozó viseletű volt	183	11·00 «
3. Rossz « «	175	10·00 «
4. Ismeretlen « «	149	8·00 «
5. Meghalt	71	6·00 «
Összesen	1649	100·00 %

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

